Рôкъ VI. Львôвъ дня 1. (13.) Цвѣтня 1885. **Число 7.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належитъ присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Споминки.

(*Оповѣданѥ Дениса*)

(Конецъ)

Скитъ.

Кто зъ галицкихъ Русинôвъ не наслухавъ ся поведѣнокъ о Скитѣ Манявскôмъ, о ѥго старинѣ и о ѥго значеню для нашого краю!... Мои товаришѣ стояли теперь передъ ѥго розвалинами зъ роззявлеными ротами и выбалушеными очима!

Чудовѝ муры, просторѝ и величавѝ, голосять славу, могучество и богацтво колишного монастыря Скитского. Нынѣ въ мурахъ тыхъ розваленыхъ — грузь, болото и бурянъ дикій, помѣжь котрый повзаѥ гадина, вертить ся ящѣрка по щелинахъ стѣнъ, паукъ кутами засновуѥ свою тканину, свирщокъ цвѣркаѥ по скрытыхъ закуткахъ, а нôчю зловѣщимъ голосомъ гукають пугачѣ, сковилять совы... Велика башня сторчить безъ верха къ небу, взносячи чоло своѥ гордо мимо упадку; по стѣнахъ ѥи малёванѝ иконы святыхъ ѥще до нынѣ не стратили своѥи живои барвы, мимо слоты, дощу и непогоды, мимо бурѣ и вѣтрôвъ въ протягу цѣлого столѣтя. Пôдъ ногами прохожого дуднить земля въ значнôмъ промѣрѣ въ округи звалищь тыхъ; знакомъ, що ходить ся по склепахъ пôдземныхъ, въ котрыхъ крыють ся спорохнавѣлѝ тѣла колишныхъ поселенцѣвъ монастыря; а колись крыли ся тамъ такожь бочки винъ заграничныхъ и чималѝ скарбы дорогихъ каменѣвъ, золота и срѣбла, зношуванѝ довгій часъ побожными богомольцями, приходящими въ тѝ святѝ мѣсця изъ усеи просторои и далекои Руси, шукаючими тутъ для душѣ духовои поживы. Нынѣ не оденъ прихожій бушувавбы радше по тыхъ пôдземныхъ склепахъ, шукавбы лакомо за тыми мнимими скарбами або за тыми стариннымі винами...

По стѣнахъ звалищь подыбуѥмъ часто записанѝ имена приѣзжихъ гостей, що бодай тымъ чиномъ намагають передати потомности своѥ нѣчимъ незамѣтне имя.

Що въ свѣтѣ постôйне? що незмѣнне? Скитъ, выкликаный до житя обставинами, сповнивши свою задачу, положивъ ся въ грôбъ до вѣчного сну, а натомѣсть повстають новѝ виды, новѝ проявы, нове житѥ, выкликанѝ новѣйшими варунками быту!.. Такій то вже всемірный законъ.

Скитъ лежить посередъ невеликои, травою зароелои долинки, недалеко ôдъ битого гостинця, посередъ лѣса; лишь ôдъ входу невелика безлѣсиста прогалина. Давнѣйше обгортали пралѣсы „Скитъ“ доокола; въ нихъ то любовали собѣ нашѝ старинныѝ Василіянськѝ монахи, чого доказомъ монастырѣ въ Краснопущи, въ Гошовѣ, въ Погони и иншѝ. Муровану дорогу, що нынѣ тягне ся попри Скитъ Манявскій, збудовано вже въ австрійскихъ часахъ, коли въ селѣ Манявѣ заложено соляну баню. Але и тота вже пережила ся и лишь мурованѝ красныѝ, просторѝ домы зъ огородами, по части вже опущенѝ и въ руинахъ, свѣдчать о колишнôмъ добробытѣ и паньствѣ пôджупникôвъ и другихъ сольныхъ урядникôвъ.

Оглянувши Скитъ и подумавши на ѥго звалищахъ, пôшли мы крутою стежкою черезъ лѣсъ, взносячи ся до горы що разъ бôльше, до такъ званого „*Блаженного каменя*“, ôддаленого ôдъ Скита зъ добру годину ходу. Камѣнь той выстаѥ зъ скалистои горы, а радше ôнъ въ нѣй заглубленый. Доломъ стелить ся широка плыта камѣнна, яко помôстъ, а надъ плытою взносить ся правильнымъ лукомъ другій камѣнь; лукъ той такъ за-высокій, що въ серединѣ ѥго може просто стояти мужчина, хочбы и якого росту. Камѣнь той вытворила чудно природа; а такого виду другого камѣня нѣгде въ свѣтѣ бôльше не побачишь... Пôдъ тымъ камѣннымъ лукомъ проживавъ, пôсля переданя, побожный аскета-монахъ, прибувшій туды зъ Кіево-печерского монастыря.

Биля того камѣня журчить поточокъ по скалистôмъ грунтѣ, въ котрôмъ находить ся правильно вырѣзана мисочка; черезъ ню плыве той поточокъ, такъ, що мисочка завсѣгды наповнена свѣжою водою. Зъ тои то живучои кернички, котру еремитъ той въ скалѣ вырѣзавъ, черпавъ ôнъ воду, а жививъ ся, якъ кажуть люде, ягодами, грибами, квасницями, що обильно родять ся въ околици, а безъ сумнѣву такожь и рыбами, що ловивъ въ Манявцѣ. Не безъ того, щобы добрѝ люде не доносили ѥму поживнѣйшого харчу, муки, олѣю и соли. Опôсля обзнакомивъ ся богомолець той зъ сусѣдными поселенцями; посѣщавъ хаты, оселѣ, въ що разъ дальшôмъ промѣрѣ; лѣчивъ недужныхъ, дававъ раду въ пригодахъ, читавъ псалтырь, потѣшавъ въ смутку, хрестивъ, учивъ христіяньскои вѣры, и розсѣвавъ зерно вѣчнои правды. Оно поволи коренило ся въ серцяхъ Русинôвъ, а зъ часомъ розпростороняло ся въ що разъ ширшôмъ кругѣ... Зъ часомъ почули Русины потребу мати публичну святыню, побудовали церковь и монастырь, а дальше повставъ зъ маленького того зародку, мовь дерево горушне зъ малого зернятка, величавый Скитъ Манявскій. Тому то дорогими памятниками кождому рускому серцю були, суть и будуть: Блаженный камѣнь и Скитъ Манявскій, яко важнѝ двигнѣ христіяньскои вѣры и славяно-восточнои культуры въ нашôмъ краю.

* * *

Повернувши зъ мандрôвки ôдъ Блаженного каменя, утомленѝ и голоднѝ, допоминали ся всѣ полуденку. Уладженѥмъ занявъ ся нашъ Ясь, чоловѣкъ бувалый въ

свѣтѣ, „зъ деликатнымъ вкусомъ“ и знаючій, якъ и що справно уладити. На муравѣ пôдъ лѣсомъ, въ милôмъ холодочку, въ виду руинъ Скита, казавъ розстелити килимы и прикрывъ ихъ бѣлымъ, якъ снѣгъ, обрусомъ. На нѣмъ розложивъ тарелѣ и всякѣ приборы и припасы, котрѣ задержавъ нарокомъ на нынѣшній день.

Почалась ѣда, настали жарты, сваволя, спѣвы. Наше положенѣ тогдишне не булибъ мы перемѣнили за нѣяке друге, нѣ графске нѣ князѣвске; намъ выдавалось, що цѣла природа радуѣсь тутъ зъ нами, зготовлює намъ сердечный пріємъ.

Коли такъ собѣ лежимо свобôдно и щасливо на цвѣтами мережанôй муравѣ, посередъ лѣса, крикнувъ ктось зъ громады: „ану, братя, вставайте! ходѣмо будити въ лѣсѣ спяще ехо; тажь и того чудовища не годить ся намъ пропустити нынѣ“.

— Ходѣмо! ходѣмо!... загомонѣли товаришѣ и посхапували ся зъ леговища въ оденъ мигъ; лишь я оденъ оставъ ся на травнику, роздумуючи давнѣ пригоды, ѣще зъ-за молодечихъ лѣтъ, що мовь мрака гадкою до тыхъ мурôвъ и до тыхъ мѣсць присѣли, а теперь назадъ до житя воскресали.

Е х о.

Ехо Манявске ѣсть дѣйстно уваги достойне. Станувши на горбочку, по правôмъ боцѣ звалищь Скита (идучи ôдъ гостинця), въ ôддаленю о 100—150 крокôвъ, и крикнувши голосно, поволи и выразно яке слово, хочбы и чотыро складне, учуѣ ся по хвили зъ противнои стороны, ôдбитый ôдъ лѣса ôдгомôнъ, ясный, выразный и голосный зъ тымъ самымъ наголосомъ, выговоромъ, зъ тою самою барвою голосу и зъ тою самою высотою тону. Смѣешь ся, ехо смѣе ся; плачешь, ехо и собѣ заводить и плаче; шуткуѣшь, и ехо зъ тебе шуткуе. Зъ того выходять цѣкавѣ рѣчи, ѣсли люде, що тутъ перегукують ся, суть дотепнѣ, цѣкавѣ и образованѣ. Мои товаришѣ бавили ся ехомъ тымъ дуже хорошо и весело; а коли оденъ зъ нихъ выстрѣливъ зъ фузіи, ехо ôдбило ся громогласно и рознесло грохотъ по лѣсахъ далеко широко...

Одного разу ѣхавъ туды пôджупникъ зъ ротмайстромъ ôдъ гузарôвъ. Коли зближали ся до сего мѣсця, где даѣ ся збудити ехо, пôджупникъ поспытавъ ротмайстра, чи не маѣ ôнъ при собѣ пистолѣ або стрѣльбы, бо бы спробовали, яке тоѣ ехо.

— Пистолѣ не маю, ôдповѣвъ ротмайстеръ, але штилетъ маю.

На се пôджупникъ нѣчого не сказавъ, але змѣркувавъ собѣ, зъ якимъ чоловѣкомъ маѣ справу.

Приѣхавши домôвь зъ ротмайстромъ разомъ, росповѣвъ жѣнцѣ и приятелямъ о своѣй розмовѣ зъ ротмайстромъ про ехо. Постановили на другій день зажартовати зъ ротмайстра. По раннôмъ снѣданю выправлено одного дотепного хлопця напередъ до лѣса, въ инше мѣсце, щобы тамъ скрывъ ся у корчахъ; потôмъ выѣхали туды панѣ и паны зъ ротмайстромъ на прогульку. Ротмайстра умѣщено супроти хлопця въ ôддаленю о кôлька сотъ крокôвъ и сказано ѣму, щобы голосно поспытавъ ся о що-небудь, а ехо ѣму ôдповѣсть... Ротмайстеръ думавъ, думавъ, напослѣ надумавъ ся, тай голосить:

— Якъ ся маѣшь?

Укрытый хлопець ôдповѣдаѣ: *„добре!“*

Тѣшить ся ротмайстеръ и каже: „Ebbatta! красне ваше ехо“.

Гостѣ змовленѣ смѣють ся нишкомъ, очима зъ собою порозумѣваючись, а потôмъ обернувшись до ротмайстра, кажуть: „Теперь пытайте о що иншого“.

Ротмайстеръ думаѣ, думаѣ, надумуѣ ся, тай въ друге крикнувъ: „Якъ ся маѣшь?“...

Хлопець ôдповѣдаѣ зновъ: „добре!“

Ротмайстеръ ажь руки затираѣ, головою крутить, ногами перебираѣ, такъ ѣму ехо сподобало ся.

Але гостѣ радѣ бы вже що иншого почути тай кажуть: — „Та бо вже пытайте про що иншого, пане ротмайстеръ!“

Ротмайстеръ, приложивши палець до чола, думаѣ, думаѣ, надумуѣ ся, тай по довшôй вже хвили голосить въ трете: „Якъ ся маѣшь?!“

Хлопець, котрый либонь змѣркувавъ, зъ кимъ маѣ справу, ôдповѣдаѣ: „Ты дуракъ!“

Ротмайстеръ зачудованый и засоромленый чимало, каже до гостей: „Ebbatta! ехо мене не зрозумѣло!“...

Теперь вже гостѣ не могли вдержатись ôдъ смѣху.

Поведѣнка тота, котру я колись чувъ на сѣмъ мѣсци, коли першій разъ пробувавъ еха, навела на мôй умъ иншѣ споминки, любѣ та милѣ, що взяли сновати ся зъ моѣи души, мовь золота нитка снуѣ ся зъ клубка, коли нею поторкуѣ рука русалочки... А якъ се було, роскажу.

* * *

Було то по укôнченю филозофіи, коли я приѣхавъ на кôлька днѣвъ до Манявы, до моѣи тѣтки на вакаціи. Якось саме тогды зъѣхала була наша родина зъ сусѣдства до тѣтки въ гостѣ. Було насъ кôльканайцять осôбъ, и старшихъ и молодшихъ, мужчинъ и женщинъ. День бувъ погôдный и теплый, правдиве лѣто. Мы молодшѣ, хôснуючи зъ поры, гуляли весело по огородѣ, що насъ вабивъ дъ собѣ червоными и солодкими малинами, по левадахъ, сѣножатяхъ, порослыхъ зъ рѣдка корчами, спинали ся на взгôря, котрыхъ хребты були замаѣнѣ свѣжимъ здоровымъ лѣсомъ, або кидали зъ моста куснѣ хлѣба въ журчачу Манявку, и тѣшили ся, якъ рыбочки пôдплывали, ихъ хватали въ свои пищики, а потôмъ, плюснувши, въ водѣ пониряли. Въ природѣ було весело, любо, щасливо; такъ само въ нашихъ молодыхъ серцяхъ.

Пригадую собѣ, якъ зъ полудня, усѣвши на травѣ въ тѣни густыхъ малиновыхъ корчѣвъ, читавъ я въ голосъ баляду Мицкевича „To lubię“ своѣй молоденькôй своячцѣ Люцинцѣ, що саме тогды приѣхала такожь до тѣтки въ гостѣ, — и якъ она, сидячи бѣля мене, выпуливши свои любѣ оченята, уважно слухала; якъ я ѣй ôдтакъ нагинавъ корчѣ, на котрыхъ горѣли найбôльшѣ и найкрасшѣ малины, а она менѣ за те дякувала яснымъ, веселымъ окомъ и умѣшкомъ солодкимъ, що невымовнымъ чаромъ опромѣнявъ ѣи калиновѣ усточка.

Добре пôдъ вечеръ выбрали ся мы на прогульку, старшѣ и молодшѣ, въ сторону идъ „Манявскому Скитови“.

Мы ишли поволи. Менѣ якось припала за товаришку моя своячка Люцинка, и я ѣѣ вѣвъ попôдъ ручку. Мы знали ся колись ѣще малыми дѣтьми, и дуже любили ся. Але потôмъ, не знаю зъ якихъ причинъ, она и ѣи родичѣ уже не бували у насъ черезъ кôлька рокôвъ, и я ѣѣ стративъ зъ ока и зъ памяти. Наразъ побачивъ ѣѣ въ Манявѣ, у моѣи тѣтки.

Черезъ той часъ мы обоѣ змѣнили ся: Я ставъ 18-лѣтнымъ молодцемъ а она 14-лѣтною панночкою.

Мы зъ разу несмѣливо приближались до себе и пильно глядѣли другъ на друга, якъ колибъ хотѣли себе вырозумѣти, чи не зайшла въ насъ яка перемѣна. Мы не знали, якъ заговорити до себе: чи „панъ“ чи „панѣ“, чи „вы“ чи „ты“? Поволи щезла шкаралупа закостенѣлои церемоніяльности передъ внутреннымъ огнемъ, що взявъ що разъ сильнѣйше выдобувати ся на верхъ, мовь снѣжна земна поволока на веснѣ щезає передъ взростаючимъ тепломъ сонця, и мы привитали ся щирымъ словомъ: „Люцинко!...“ „Дизю“!... Отъ и идемо зъ Люцинкою, ôдновивши давну щиру пріязнь, вечеромъ до Скита на прохôдъ. Коли мы тутъ прибули, сонце уже було зайшло за горы, хочь горою небо еще зорѣло послѣдними єго лучами. На траву передъ Скитомъ пала роса божа, и мы не могли къ руинамъ єго приближити ся: женщины, бачите, булибы ся заросили...

Мы зъ дороги приглядали ся звалищамъ Скитскимъ, и нынѣ єще величавымъ, що чимъ разъ бôльше тонули въ густôй а темнôй помороцѣ; тогды у мене взяла будити ся фантазія, взяли вставати изъ гроба затемненои памяти сонни мары, вычитани десь-колись въ романахъ Шписа и Крамера, мовь тѣни давно погребаныхъ умерцѣвъ.

— Люцинко! кажу я до моєи товаришки: чи бачишь онъ тоту башню; менѣ она представляє ся якбы яке сѣдалище духôвъ; менѣ хоче ся вѣрити, якобы тамъ нôчю сковили душѣ умершихъ монахôвъ, що по смерти не найшли супокою; якобы тамъ на горѣ у великôй сали ôдбували ся въ опôвночи сходины заклятыхъ и зачарованыхъ душь, опирôвъ та характерникôвъ и всякои нечистои силы, и що они тамъ ôдправляють свои гульки, свои весѣльнѣ танцѣ, свои бенкеты пекольнѣ! Чи хотѣлабы ты пôти зо мною тамъ до тои вежи?

Люцина стрепенулась, притулилась близше до мене и сказала: „За нѣщо въ свѣтѣ!“

Я ставъ весело смѣятися изъ всѣхъ тыхъ выдумокъ мрачнои фантазіи и гадавъ, що и єѣ розбуджу до веселости, ажь бачу, що она посоловѣла и стала задумчивою.

Менѣ жаль зробило ся Люцинки, и я хотѣвъ конечно єи гадки спровадити въ свѣтъ иншій, веселѣйшій и приятнѣйшій. Отже кажу до неи:

— Чи хочешь, Люцинко, щобы я тобѣ заспѣвавъ пѣсоньку, гарну и дуже цѣкаву; лишь кобы не розплакала ся, бо она дуже сентиментальна.

— Спѣвай уже, якои хочешь, ôдповѣла Люцина: буду слухати.

Я и почавъ:

Гай зеленый хитаєсь,
Въ кругъ красуєсь природа:
Чи є въ свѣтѣ гарнѣйша
Надъ Люцины урода?

Потôкъ журчить долиновь,
Надъ потокомъ яворы:
Тамъ я зъ своєвь Люциновь
Любôй проживъ вечоры.

Разъ ся буря зôрвала,
Грôмъ ударивъ въ дубину;
Дрожачи мя обняла:
Зъ тобовь, рекла, не згину.

Ахъ Люцино, Люцино!
Ты нещастя причино; —
Глянь на слезу, що рине:
Моя пріязнь не згине!

Я спѣвавъ сю пѣсню зъ уданымъ пересаднымъ патосомъ, щобы черезъ те выкликати комичну ситуацію...

Люцинка повеселѣшала и ударила мене по руцѣ.

— То така менѣ подяка за таку гарну пѣсню? спытавъ я єѣ.

— Не сподѣвалась я, щобъ ты хотѣвъ зъ мене шутковати.

— Тажь я не шуткую... Не я укладавъ сю пѣсню; Богъ знає, кто єи укладавъ... Она надрукована въ зборѣ пѣсень народныхъ Вацлава зъ Олеска.

— Але ты єѣ до мене прикладаєшь.

— Хибажь ты, Люцинко, не хочешь того, щобы моя пріязнь къ тобѣ нѣколи не загинула!... Чи памятаєшь тотѣ часы, коли мы були єще дѣтьми?... Вже тому буде лѣтъ зъ ôсѣмъ, коли ты була разъ приѣхала зъ материю въ зимѣ до моихъ родичей. Тогды мы бавили ся разомъ такъ гарно, любо. Вечеромъ посѣдали собѣ пôдъ теплу печь въ малôмъ покоику на софочку. Я тобѣ казки оповѣдавъ, а ты ихъ такъ радо и такъ уважно слухала. Добре тямлю, якъ мати тебе закликала, щобы ишла спати, а я упômнувъ ся, щобъ ты менѣ подякувала... Ты обгорнувши мене своими рученятами за шію, ôддула свои рожевѣ усточка, и мы поцѣлували ся такъ гарненько и такъ солоденько, що я сего нѣколи не забуду!...

Саме въ ту хвилю мати Люцинки, що въ товариствѣ старшихъ женщинъ ишла передъ нами, обернувшись закликала єѣ до себе, и она вырвавшись менѣ зъ пôдъ руки, фуркнула якъ той пташокъ, и побѣгла до матери... Менѣ остало ся чувство недокôнченои, любои розмовы, котра взяла прибирати цѣкавый оборотъ.

* * *

Вечеромъ гуляли мы до опôвночи при оригинальнôй, але для насъ не менше охочôй музыцѣ, т. є. при спѣвѣ на гребени, котрый обвивав ся въ тôй цѣли папером, и при сопроводѣ гитары. Пригадую собѣ, якъ межи гостями була панночка зъ глубокихъ гôръ, именемъ Галя. Коли я єѣ попросивъ до кадриля, она менѣ сказала: „Дякую за кадриля“... Ну, менѣ троха дивно стало, я не ожидавъ, щобы „цивилизація кадрилёва“ єще недоперла була до Карпатскихъ осель... Танцѣ найскорше пріймають ся у жѣночого пола изъ усѣхъ средствъ цивилизаційныхъ...

* * *

Цѣлу нôчь потôмъ снила ся менѣ моя гарна своячка. Алежь бо дѣйстно она була дуже гарна, и вырôжняла ся значущо зъ помежи другихъ панночокъ: своимъ вкусомъ въ убраню, своимъ струнким станомъ, своимъ укладомъ и рухами, своєю бесѣдою, а особливо своимъ гарнымъ приманчивымъ лицемъ. Пôдъ широкимъ гладкимъ чоломъ свѣтили ся ясно двѣ зôрочки темно-синѣ, надъ котрыми выгинали ся пôвлукомъ, мовь шовковѣ шнурочки, двѣ чорнѣ брови; носикъ невеличкій, троха выгнутый, усточка маленькѣ, калиновѣ, и кругла борôдка надавали єи личку выразъ дуже милый и принадный, троха филютерный. Плоть єи, мовь лилієвый цвѣтъ озареный рожевымъ свѣтломъ пораннои зарѣ‘ була такъ деликатна, що почисливбы, пильно приглядаючись, синенькѣ, на скрôзь пробиваючѣ жилочки; головка троха подовгаста, красно выточена, угинала ся майже пôдъ єи буйнымъ, темнымъ волосемъ... Ото єи вѣрный образъ. — ôнъ менѣ досыть глубоко зарывъ ся бувъ въ душу.

На другій день поѣхали мы пôдъ нôчь до села Г...., мѣсця пробуваня моєи гарнои Люцинки.

Насъ вѣвъ туда битый, мурованый гостинець. Мы ѣхали гористою, лѣсами вкрытою, дуже хорошою дорогою, котра то пôдносила ся горѣ, то спускала ся въ низъ. Повный мѣсяченко обливъ цѣлу околицю своимъ яснымъ свѣтломъ, черезъ що она набрала якогось незвычайного чару. Зъ однои горы можна бачити цѣлу надбыстричаньску рôвнину ажь до самого Станислава, три милѣ въ промѣрѣ. По нѣй крутила ся вужемъ надвôрняньска Быстриця, блищучи, мовь срѣбна стяга, помежи села увѣнчанѝ буйными садами, помежи нивы филюючѝ дозрѣваючимъ збôжемъ, помежи зарѣнки, поля и левады, на котрыхъ чорнѣвъ ся тутъ лѣсокъ невеличкій. Зорѣ миготѣли на чистôмъ небѣ, ажь искрами сыпали; мѣсяць свѣтивъ зъ усеи силы, та присвѣчувавъ; всюда була нѣма та глуха тишина и супокôй сонный, лишь декуда зъ далека доходивъ слабый голосъ, коли песъ загавкавъ, або вода переливала ся на лотокахъ, або голосъ сопѣлки пастуха-ôвчаря, що бôль свого серця выливавъ въ тихій чистый воздухъ. Зъ тымъ чудовымъ образомъ гармоніювало въ повнѣ тогдышне успособленє моєго серця.

На другій день дуже рано я пробудивъ ся, єще усѣ спали. Мене ударили пахощѣ премилѝ а сильнѝ, вплываючѝ до хаты черезъ ôкно розтворене, а лишь сѣткою тоненькою заткане, щобы мухи не влѣтали до хаты. Я зôрвавъ ся на обѣ ноги, и ôдорвавъ ôдъ ôкна сѣтку, щобы глянути на свѣть божій.

Бувъ чудный поранокъ. Черезъ рамы ôкна обглянувъ я окомъ незвычайно гарный образъ. Ôдъ всходу и ôдъ пôвночи и ôдъ заходу зеленѝ, буйнѝ, лѣсистѝ горы, взносячѝ ся одна понадъ другу гарно уточеными вершками, окружали малу, высоко положену долинку, середъ котрои лежало село Г.... На западнôмъ краю того села находивъ ся дôмъ священика, отця Люцинки, въ котрôмъ я ночувавъ. Тужь пôдъ моимъ ôкномъ красувавъ ся цвѣтникъ купчастыми гвоздиками, столистными рожами и сильнопахучими левкоями. На лѣво пышались свѣжою зеленю двѣ смереки, стрункѝ и стрôйнѝ, мовь двѣ гарнѝ сестрицѣ; дальше стояла пасѣка, але яка? выбѣлена, вымалёвана, зъ малёваными уліями, въ котрыхъ були малѝ шкляннѝ ôконця; черезъ нихъ бачишь и пчолы и мѣдъ и всю ихъ роботу. Пчолы бренѣли и звенѣли помежи пахощами — концертъ гармонійный, мовбы пригравали менѣ на добрый-день. Дальше червонѣли на грядцѣ великѝ, пахучѝ трускавки зъ помежи зеленого листя. Єще дальше по добре управленыхъ грядкахъ зъ красною огородиною, розсѣли ся дерева овочевѝ, щѣпленѝ всѣ рукою знатока и любителя садовины, отця Люцинки, а всѣ добôрнѝ, незвычайного смаку. Помежи грядки ишли рядомъ уличкы, высадженѝ по обохъ сторонахъ порѣчками и агрестомъ; зъ пôдъ галузокъ єго звисавъ овочь червоный за-вбôльшки здорового бобу. Зъ правого боку на горбочку зеленѣвъ ся вишневый лѣсокъ, а єще на дальшôмъ плянѣ образу того чудового, освѣченого золотыми лучами поранного сонця и красуючого ся брилянтами росы, прекрасными всѣлякими цвѣтами и зеленю, и золотокрылыми мотылями и мушками, видна була деревляна, але въ чисторускôмъ стилю збудована церковь зъ червонымъ дахомъ, зъ трема копулами, зъ блискучими банями, зъ полиєкуючими золочеными хрестами. Все тоє одушевлене було спѣвомъ тысячей птиць, музыкою перегрываючихъ пчôлъ и комахъ, стриканємъ пôльныхъ коникôвъ и наповнене чудовыми, змыслы одуряючими пахощами... Дѣйстный рай, где, въ добавокъ, царила прекрасна русалочка, Люцинка! Навѣть не пригадую собѣ въ житю красшого и любѣйшого поранку!

Розумѣє ся, що я не забавлявъ ся въ комнатѣ сидячи, але умывшись та убравшись чимъ скорше помчавъ до огороду.

* * *

Минали лѣта, якъ филѣ у ручаю. Люцина розвинула ся и дозрѣла скорше ôдъ мене, и небавкомъ ôддала ся. Я тымчасомъ улетѣвъ въ свѣтъ широкій, шукати въ книжкахъ та по университетахъ та зъ живучого досвѣду науки и правды.

Много лѣтъ не бачивъ я ôдтакъ Люцины, ажь побачивъ єѣ вже добре въ зрѣлôмъ вѣку. Краса єи щезла, нѣ однои черты не ôдшукавбы у неи зъ давнои подобы, лише очи блискучѝ остали ся.

„Все минає; цвѣтъ увядає; житє умирає... Зъ всёго, що колись манило, не остаєсь лише одна споминка“.

Такъ я собѣ думавъ, лежачи въ травѣ у виду звалищь Скита Манявского, и кто знає, якъ довго бувбы єще передумувавъ, якбы не голосъ одного нашого товариша: „Гей братця! намъ крайный часъ пускати ся въ дорогу!“ Той покликъ розбудивъ мене, розсѣявъ сонні мрѣѣ, и привернувъ назадъ до стану реальнои свѣдомости.

Пôзно вечеромъ прибули мы на подвôрє шляхтича въ Журакахъ. Взяли громадити ся чорнѝ хмары на небѣ, въ нихъ сверкали ôдъ часу до часу блискавки и ôдзывали ся далекѝ громы. Заносило ся на бурю и на велику зливу. Стало темно, хочь очи выколи, — а намъ ѣхати конче треба.

Рада въ раду, удаємо ся до господаря, щобы намъ пожичивъ лѣхтарнѣ, бо у лѣсѣ и въ бѣлый день, про дурну дорогу, не дуже здорово ѣхати, а щожь у ночи, та єще въ таку пôтьму!

Господарь потѣшає насъ, щобъ мы були доброи мысли: „я васъ самъ перепроваджу черезъ лѣсъ до гостинця коротшою дорогою“.

Конѣ попасли; мы попôдвечѣркували, напили ся гербаты, попращали ся зъ газдою, тай далѣ въ дорогу.

Колибо мы выходимо сѣдати на возы, бачимо неожидане и незвычайне зрѣлище. Газда выправивъ намъ на прощане правдиву шляхоцку параду.

На высокôмъ кони сидѣвъ высоко нашь высокій шляхтичь, держачи лѣвою рукою на довгôмъ дручку, высоко понадъ голову, лѣхтарню, котрои держакъ всунувъ до широкои холявы, а въ правôй поводы и нагайку; такъ узброєный уставивъ ся мовь проводирь на чолѣ нашого почоту, т. є. передъ кôньми однои нашои фѣры, що мала ѣхати передомъ. По обохъ бокахъ однои и другои фѣры ишло по двохъ сильныхъ парубкôвъ, щобы фѣру придержувати, абы не перевалила ся въ пропасть; а чотырёхъ иншихъ хлопôвъ несли лѣхтарнѣ горѣючѝ, такожь на держакахъ горѣ высоко. Бачучи зъ далека, мôгбы хто погадати, що то ѣде оршакъ якій графскій або князѣвскій; такъ мы ѣхали велично и по паньски черезъ лѣсъ Журакôвскій.

И справдѣ осторожнôсть тота дуже ся намъ придала; бо мы ѣхали кривою, вузенькою дорожиною понадъ пропасть то зъ однои то зъ другои стороны. Якбы

не тотй лѣхтарнѣ и не тотй хлопы, булибы мы неразъ перекотили ся въ глубоку яку яму або яругу, разомъ зъ возомъ и зъ кôньми, и поломали ребра, а може-бъ и житя пожили.

Отже вдячнôсть наша була сердечна и щира нашому газдѣ, коли насъ цѣло перепровадивъ до гостинця.

Гдесь и хмары подѣли ся; небо выискрило ся; свѣжій вѣтрець подувавъôдъ всходу; конѣ форкали весело; вôзъ рѣзко котивъ ся по гостинци, и мы прибули надъ ранкомъ до Станиславова....

На тôмъ кôнчать ся „Споминки“ незнаного автора.

НА МОГИЛѢ МУЖА.

I.

Надъ Сяномъ могила
Щастє ми закрыла,
Смерть выдерла того,
Котрого-мь любила.

О смерти страшная,
Ваги ты не мала,
Друга ты и батька
Дѣточкамъ забрала!

Серденько сирôтске
Погрузилось въ тузѣ,
Сама я осталась
Якъ калина въ лузѣ.

Якъ калиновь въ лузѣ
Вѣтрець колибає,
Такъ серденько бьє ся —
Нѣкто не спытає:

Чому очи въ слезахъ,
Чомъ тужніи думки, —
Якъ у той безъ пары
Лишеной голубки!

II.

Лучѣ сонця згасли, —
Тихій мѣсяченько
Блѣдымъ своимъ свѣтломъ
Глянувъ у серденько.

А въ серденьку жаль, жаль,
А въ серденьку туга:
Нема миленького
Вѣрненького друга!

Пôдужь на могилу,
Заплачу гôренько —
За Тобою, друже,
Болитъ мя серденько!

III.

Въ вечеръ ясный у ôконце
Къ зôркамъ споглядаю:
Где ты, зоре щастя мого?
У небесъ пытаю.

Згасла зôрка щастя твого,
Вже єй блеску нѣтъ,
Улетѣла зъ невь надѣя
Въ загробовый свѣтъ.

Позôстали тôлько слёзы
И тяженькій жаль,
Столочені сны весняні,
Столоченый серця рай!

IV.

Нôчка вже запала
Сонная, тихенька;
Въ снѣ вже погрузилась
Семія маленька;

Праця вже скôнчена,
Всё вже спочиває —
Моєжь сумне серце
Спочинку не знає.

У безсонній ночи
Головку клоняю,
Про минувшу долю
Думочки думаю.

Хочь свѣтъ гожій, красный
И вѣкъ ще молоденькій —
Житє невеселе!
Другъ лишивъ миленькій...

V.

Спочивъ ты, друже, въ темнôй могилѣ,
Лишивъ-покинувъ туземній болѣ,
Саму оставивъ въ свѣтѣ широкôмъ
Сповняти чашу вдовичои долѣ.

О любый друже, перомъ ти земля!
Память про тебе не ляже въ могилѣ,
Тебе забути я не здолаю,
Бо то не въ моєй анѣ въ серця силѣ.

Образъ подобы твоєй оставъ ся
Вразъ зъ чувствомъ щирымъ у моєй груди,
И чувство тоє на все остане,
Доки серденько лишь бити буде.

Михалевичи въ Марцю 1885. *Елена Г—й.*

О СКАМЕНѢЛОСТЯХЪ.

(Одчитъ проф. Юліяна Медвецкого).

Замѣромъ моимъ єсть представити въ короткôмъ загально зрозумѣлôмъ переглядѣ сущнôсть, властиве значенє и наукову важнôсть скаменѣлостей, а то на пôставѣ историчного розвою понятій о сихъ творахъ, котрй неначе лучатъ свѣтъ органичный, жіючій, зъ свѣтомъ неорганичнымъ, минеральнымъ.

Замѣръ мôй повставъ зъ переконаня, що ясна свѣдомôсть о сущности скаменѣлостей, а хотяйбы тôлько о найголовнѣйшихъ добуткахъ дотеперѣшныхъ дослѣдôвъ надъ сими творами природы, не стала ся доси такъ загальною, якъ на тоє вже тому заслугує, що належитъ до найважнѣйшихъ и найдальше сягаючихъ здобычей послѣднои сотки лѣтъ.

Якъ черезъ довгй вѣки на скаменѣлости цѣлкомъ незважано, такъ и теперь єще значна часть людей просвѣченыхъ, та навѣть такихъ, котрымъ впрочѣмъ науки природнй не суть чужими, ôдхиляє ся зъ певнымъ недовѣріємъ ôдъ пôзнаня сихъ творôвъ, хочь они яко дуже звычайнй явища часто въ очи впадаютъ. Въ многихъ краяхъ и сторонахъ, а мѣжь иншими въ нашôмъ краю, особливо на Подôлю, выступаютъ сй творы въ рôжныхъ скалахъ иловыхъ, вапняныхъ и пѣсковыхъ, такъ твердыхъ якъ мягкихъ, и то часто въ такôмъ множествѣ, що бодай поодиноко розсѣяныхъ стрѣчаємо ихъ въ кождôмъ бôльшôмъ куску скалы, а иногдѣ такъ численнй, що становлятъ ажь и бôльшу часть скалы.

Теперь знаємо нехибно, що скаменѣлости походятъ ôдъ колись живщихъ организмôвъ, и то або жіючихъ

въ водѣ, або такихъ, що припадкомъ у воду дôстали ся и тутъ осѣдаючимъ намуломъ або пѣскомъ прикритѝ ôдъ цѣлковитого знищеня охоронênи зôстали.

Однакожь въ скаменѣлостяхъ не завсѣгды маємо передъ собою захованe саме властиве тѣло давныхъ звѣрятъ або рослинъ, якъ бы то зъ назвы вносити можна. Тôлько почасти суть то дѣйстно въ углеву матерію перемѣненѝ, отже на половину зминерализованѝ тѣла давныхъ организмôвъ.

Въ такiй спосôбъ захованѝ буваютъ частѣйше рослины, рѣдко коли тѣла звѣрятъ, якъ прикладомъ комахи въ бурштинѣ.

У другои, такожь нечасто выступаючои, групы скаменѣлостей захованє формы послѣдувало въ сей спосôбъ, що середъ давного тѣла — звычайно деревянорослинного — осадивъ ся минералъ зъ розчину водного, найчастѣйше кремѣнка або кальцитъ, — такъ, що кожду поволи черезъ розкладъ уступаючу частку организму заступила такажь частка минералу. Не маємо проте въ сѣмъ припадку передъ собою хочбы тôлько змѣненои субстанціи давного тѣла, але неначе єго внутрѣнну и внѣшну форму, въ котрôй часомъ навѣть микроскопiйна начинёва и комôркова будова ôдъобразилась (ôдтворилась).

Найчастѣйше знаходячѝ ся скаменѣлости представляють тôлько частину давныхъ организмôвъ, и то тую, котра уже за житя була выповнена твердою масою минеральною, отже вугляномъ або фосфораномъ вапна або же кремѣнкою (якъ прикладомъ шкаралупы внѣшнѝ и внутренѝ, кости и зубы).

У сего рода останкôвъ зайшла при ихъ захованю найчастѣйше така змѣна, що части болончастѝ и товщь черезъ розкладъ зникли, а ихъ мѣсце занявъ вапнякъ або кремѣнка, при чѣмъ наступило перекристализованє цѣлои масы шкаралупы.

Иншiй рôвно часто попадаючiй ся рôдъ скаменѣлостей не представляє вже навѣть хочбы частины давного организму, — тôлько єго видъ, єго форма (будьто цѣла, будь тôлько въ части) заховала ся на скалѣ. Стало ся се такъ, що коли скала була єще мягка, якъ наприкладъ коли она була єще пѣскомъ або глиною, то переняла она ôдтискъ постати организму, а коли ôдтакъ затвердѣла, то заховала сей образъ, хотяй тымчасомъ цѣлый организмъ, а часто навѣть зъ своими твердыми єоставными частями, зôставъ розложеный и розмытый водою. Ôдтиски сего рода представляютъ або внѣшну постать давного организму, або же суть ôдливами порожного мѣсця (внутромъ шкаралупы), займованого колись черезъ организмъ, а тогды называютъ ся осередками.

Хотяй въ скаменѣлостяхъ найчастѣйше заховала ся намъ тôлько пôдрядна часть властивостей давного организму, бо тôлько єго кôстякъ або лише самъ єго видъ, а часто навѣть тôлько дрôбна часть тыхъ же, и проте цѣлковите, повне пôзнанє давныхъ организмôвъ зъ скаменѣлостей єсть неможливымъ, — то всежь таки те, що зъ сего рода скаменѣлостей розпôзнати ся дасть, не єсть зовсѣмъ такъ дуже невыстарчаюче, якъ бы то въ першôй хвилѣ здавати ся могло. Бо треба памятати, що пôсля закона кореляціи (вспôвзгôдности) всѣ поодинокѝ органы тѣла, отже и костякъ (чи то внутренный чи внѣшный), суть якъ найдокладнѣйше однѝ до другихъ примѣненѝ, та що въ якости своѣй одинъ другому ôдповѣдає. Такъ можна легко зъ якоись жолобины на кости о ôдповѣднôй мускулѣ, зъ рода зубôвъ о родѣ органôвъ травленя заключати. А навѣть самъ ôдтискъ постати вже якогось организму може насъ достаточно познакомити зъ цѣлымъ єго тѣломъ, бо видъ внѣшный єсть звычайно выразомъ внутреннои организаціи. Та и теперь жiючѝ рослины и звѣрята дуже часто тôлько пôсля ихъ виду розпôзнавати и зъ тогожь о головныхъ властивостяхъ устрою ихъ внутра догадувати ся умѣємъ.

Такимъ отже способомъ, веденѝ законами порôвнавчои анатомiи, придбаными въ теперѣшнôмъ свѣтѣ органичнôмъ, мы до певного степени въ силѣ пôзнати навѣть зъ частковыхъ останкôвъ давныхъ творôвъ якôсть ихъ организаціи.

Въ кождôмъ разѣ значно бôльша часть скаменѣлостей подобає такъ дуже на жiючѝ организмы, не тôлько въ загальныхъ але и въ подрôбныхъ чертахъ, що вже на першiй поглядъ навѣть непросвѣченый чоловѣкъ се признати муситъ, скоро тôлько дотычному жiючому творови коли небудь придививъ ся.

А всежь таки не мало уплыло часу, доки по завзятôй духовôй борбѣ въ цѣлôмъ науковôмъ свѣтѣ устояло ся пересвѣдченє, що скаменѣлости въ самôмъ дѣлѣ ôдъ давнѣйше жившихъ творôвъ походятъ, а єще тяжше приняло ся переконанє, що организмы, по котрыхъ скаменѣлости позбстали, жили въ часахъ вытвору покладôвъ земныхъ, середъ котрыхъ выступаютъ и котрѝ значну часть скорупы нашои землѣ становлятъ.

Зъ старинныхъ часôвъ маємо вправдѣ доказы, що декотрѝ грецкѝ философы, почавши ôдъ Ксенофанеса, котрый живъ въ семôмъ столѣтю передъ Христомъ, посѣдали вѣдомôсть о скаменѣлостяхъ и цѣлкомъ вѣрно объясняли ихъ яко останокъ по организмахъ жившихъ въ давныхъ моряхъ, що заливали въ минувшихъ вѣкахъ пôзнѣйшу сушу (поглядъ сей принятый зôставъ такожь геніяльнымъ землеписцемъ Страбономъ, котрый живъ въ першôмъ столѣтю передъ Христомъ); але сѝ вѣрнѝ понятія о сущности скаменѣлостей забулись въ пôзнѣйшихъ часахъ разомъ зъ иншими науковыми скарбами здобутыми черезъ грецкихъ думцѣвъ, и мѣсто дальше розвивати ся, мусѣли бути на ново ôдкритѝ.

(Дальше буде.)

ЗЪ ПОДОРОЖЕЙ ПО ИТАЛІИ.

(*Написавъ Мих. Подолиньскій.*)

5. Миляно.

Столиця Ломбардіи, „велике“ Миляно (Milano la grande), прозване такожь єще и италіяньскимъ „малымъ Парижомъ“ (piccola Parigi), належитъ незаперечно до найбôльшихъ и найкрасшихъ городôвъ Италіи, отже тымъ самымъ и цѣлои Европы. Вже число єго жителѣвъ (322.000 душь) вказує на одно зъ первостепенныхъ мѣстъ. До того єсть географичне положенє Миляна незмѣрно користне. Городъ сей лежитъ на самôй пôвночи апенiньского пôвострова, отже на головнôмъ торговельнôмъ шляху межи Италiєю зъ одного, а Франціею, Швайцарiєю и Нѣмеччиною зъ другого боку. Ôдтакъ єсть Ломбардія, колишня перла австрiйскои короны, такъ само якъ и цѣла пôвнôчно-италiйска низина, краємъ зъ природы вельми богатымъ и заселена найбôльше трудолюбивымъ, промысловымъ и тверезымъ зъ италіяньскихъ племенъ. Не найде ся тутъ нѣ однои пяди землѣ невыкористанои въ якъ найлучшiй спосôбъ и цѣла ся низина вы-

глядає начебъ одинъ пышный, цвитучій и богатый садъ. Се щасливе географичне положенє зробило зъ Миляна уже въ давну старину одинъ зъ найголовнѣйшихъ торговельныхъ и промысловыхъ центрôвъ всеи Италіи. Одна Ґенуа перевышає, бути може, що до торговлѣ ломбардску столицю, але що до промыслу (рôжнородныхъ фабрикъ, а именно шовковыхъ коросепъ) не маєонавъ Италіи соперника, не выключаючи первостепенныхъ промысловыхъ мѣстъ, якъ Туринъ, Неаполь, Римъ и т. д. Въ наслѣдокъ всего того єсть отже Миляно не тôлько великимъ, але и богатымъ, пышнымъ мѣстомъ и заслугує вповнѣ на гордй прôзвища, якими величаютъ єго въ Италіи, а про котрй мы вже згадували.

Ôдповѣдно до своихъ условій быту представляє Миляно въ противоположности до историчныхъ и аристократичныхъ городôвъ, якъ прикладомъ Римъ, Флоренція, Венеція, передовсѣмъ городъ мѣщаньскій. Все въ нѣмъ дыше блискучою выставностею, взоровымъ ладомъ и порядкомъ и коли вже не богацтвомъ то хочь заможностею и достаткомъ. Почавши ôдъ 80-ти церквей, котрыми пышає ся се мѣсто, почавши ôдъ численныхъ палатъ, будынкôвъ, площадей, улиць, а скôнчивши на одежи и поведеню людности, все носитъ тутъ на собѣ цѣху солидности, порядку и показности, полученыхъ зъ значнымъ засобомъ несугôршого смаку.

Наслѣдкомъ добробыту, що такъ рѣдкій а навѣть выимковый въ Италіи, а такожъ почасти єще и въ наслѣдокъ свого пôвнôчного положеня надъ самою майже границею Италіи, не робитъ се мѣсто на першій поглядъ враженя справдешнёго италіяньского мѣста. Все тутъ занадто порядне, солидне, статочне. Ходишь улицями, всѣ они широкй и хочь не надто правильнй, але за те всѣ однаково, знаменито вымощенй дрôбнымъ твердымъ камѣнемъ, посередъ котрого видко въ серединѣ улицѣ пышнй колѣѣ зъ грубого, тесаного камѣня,— всѣ охарнй, такъ якъ охарнй и хорошй домы зъ великими подвôрями; слѣныхъ, запущеныхъ, плюгавыхъ уличокъ або домôвъ, якъ по иншихъ италіяньскихъ мѣстахъ, тутъ зовсѣмъ не видко. Замѣсть заулкôвъ або и сутокъ надыбуємо по дорозѣ що хвиля на широкій водный каналъ, бо якъ звѣстно, рѣка Ольона, доплывъ Паду, надъ котрымъ Миляно положене, сполучена ажь трема великими каналами зъ рѣкою Тічіно, отже и зъ озеромъ Ляґо Маджіоре, ôдтакъ знова зъ Тічіномъ коло Павіѣ и зъ Падомъ, а наконець посредствомъ третого каналу (Naviglio della Martesana) зъ озеромъ Ляґо di Комо. Се богацтво воды въ мѣстѣ причиняє ся не мало до удержаня въ нѣмъ охарности, а тымъ самымъ и до наданя єму пôвнôчнои, отже французкои або нѣмецкои цѣхи.

Такожъ населенє Миляна въ першôй хвили не выглядає конче на италіяньске. Хочь рухъ въ мѣстѣ всюды великій, якъ то и пристало на городъ подôбныхъ розмѣрôвъ, то всежь таки тутъ якось менше крику и галасу, якбы сего сподѣватись по Италіи. Италіяньска живôсть и рухливôсть, такъ зване „appassionato“ злагоджене тутъ черезъ поважну статочнôсть „il portamento“. Ôдтакъ не найде ся тутъ мабуть и зо свѣчкою „мальовничихъ“, обôдраныхъ строѣвъ, якими пышаютъ ся не кажу вже Неаполь, але навѣть Римъ, Флоренція и Венеція. Не видко такожъ и жебракôвъ. Поважно проходжуючй ся полицейники въ „цилиндрахъ“, довгихъ чорныхъ капотахъ и зъ паличкою въ руцѣ замѣсть оружія, не ôдверталибъ ся, якъ по иншихъ мѣстахъ Италіи, наколибъ побачили чоловѣка напастуючого прохожихъ о милостиню.

Всежь таки, коли приглянемо ся близше Милянови и єго жителямъ, то переконаємо ся скоро, що єго позôрна неиталіяньскôсть єсть тôлько позôрною и выкликаною лишь ôдмѣнными подекуды географичными, историчными и економичными обставинами.

Вже саме велике число впадаючихъ въ око хорошихъ будынкôвъ, такъ церквей якъ и палатъ, приватныхъ и публичныхъ, статуй и памятникôвъ по улицяхъ заповѣдаютъ намъ, що мы попали ся до ôтчины будôвництва, до краю „мѣстъ и палатъ“. Высокй же и просторй брамы домôвъ, стоячй отвором и дозволяючй свобôдный вглядъ на великй, хорошй подвôря, а передовсѣмъ безчисленне множество балконôвъ замѣсть ôконъ, поучаютъ насъ навѣрно, що мы въ Италіи, въ краю сонця и житя на свѣжôмъ воздусѣ. Коли же єще приглянемо ся близше такъ людности якъ и єи способови житя, то нашь хвилевый обманъ, начебъ мы находились десь на пôвночи, а не въ Италіи, щезне до чиста, якъ щезає въ сѣмъ краю снѣгъ передъ лучами полудневого сонця. Женщины на улицяхъ замѣсть не завсѣгды естетичныхъ капелюхôвъ являютъ ся тутъ дуже часто въ хорошихъ, чупурно и приподобливо причѣпленыхъ чорныхъ вельонахъ. Рôстъ ихъ хорошій, хочь трохи може дрôбнѣйшій, якъ въ Нѣмеччинѣ, станъ завсѣгды высокій, хôдъ и движеня тѣла живй, полудневй. Типъ брунетôвъ и чорнявокъ очевидно переважає, хочь попадають ся єще досыть часто и блондины, тôлько, що трохи ôдмѣнноі породы, якъ въ Нѣмеччинѣ або же якъ у насъ. Полудневй блондины не маютъ бо нѣколи такъ якъ нашй попелястого або льняного та ясно-жовтого волося и сѣрыхъ очей, але ихъ волосє звычайно золотаве, пôвъ рыже, або же барвы воску и переважно грубе, остре и густе, та часто кучеряве. Очи же буваютъ звычайно темно голубй, шафировй и тôлько дуже рѣдко ясно-синй або же сѣрй якъ у насъ. Такожъ видко въ Милянѣ значне, впадаюче въ око число людей зъ яснымъ волосємъ а чорными очима, або же на оборотъ чорноволосыхъ зъ ясными очима. Всѣ кофейнѣ переповненй народомъ, сидячимъ переважно на улици коло круглыхъ столикôвъ и ведучихъ живу розмову. Стрôйнй фіякры кляскаємъ зъ батога запрошуютъ до всѣданя. Попередъ церквами, а именно такими, до котрыхъ иде ся въ гору, сходы обсаженй перекупнями. По кофейняхъ и улицяхъ — особливо въ годину выходу газетъ — уганяютъ хлопцѣ розносячй газеты и выкрикуютъ на всѣ заставки имена своихъ газетъ. Все те такъ специфично италіяньске, що вся статочнôсть „il portamento“ Милянцѣвъ, всѣ ихъ порядки, занятй немовбы то у Нѣмцѣвъ або у Французôвъ, не въ силѣ затерти своєи справдешнои неôддѣльнои италіяньскости.

Кому бы же всего наведеного було єще за мало, той нехай выйде вечеромъ по Ave Maria на Corso Vittorio Emmanuele або до Galleria Vittorio Emmanuele и побачитъ тамъ безконечнй ряды поѣздôвъ, поступаючихъ ланцухомъ звôльна одинъ за другимъ, посередъ безчисленноі товпы проходжуючого ся народу, немовьбы цѣле мѣсто выроилось — хто кажу се разъ тôлько побачитъ, або хто зайде до театру та єще почує спѣвы людей по улицяхъ въ ночи: — той радый чи нерадый муситъ признати, що всѣ Италіянцѣ въ сущности однакй, чи родили ся они на пôвночи, чи на полудни, чи говорятъ симъ або другимъ нарѣчіемъ.

Коли згадавъ я про италіяньскй нарѣчія, то спѣшу замѣтити, що ломбардске такъ само якъ и савойске (сабавдске) нарѣчіє дуже значно, бôльшь нѣжь котре небудь друге италіяньске рôжнитъ ся ôдъ тосканьского нарѣчія отже ôдъ книжноі мовы. И не дивниця, бо якъ вѣдомо вся пôвнôчна Италія була въ старину поселена Галлійцями. Ôдтакъ панували тутъ довше нѣжь де небудь инде въ Италіи Германы, именно же Лонгобарды. Такъ отже хочь всѣ тй племена зъ бѣгомъ вѣкôвъ златинщились, але все таки слѣды ихъ первѣстноі народноі окремѣшности остались до нынѣ въ ихъ нарѣчіяхъ.

Такъ якъ приѣхавши до Миляна не надто бувъ я еще

сильный въ италіяньскôмъ языцѣ, то сй нарѣчевй рôжницѣ справляли менѣ немало трудности. Для того старавъ ся я по можности говорити по французски або же по нѣмецки. По французски говоритъ тутъ цѣла интелигенція, до нѣмецкого же языка не признає ся навѣть той, хто не зле нимъ владѣє, а такихъ мусѣло пôдъ той часъ бути въ Милянѣ єще досыть богато, зваживши, що тогдѣ минуло заледви доперва кôлькапайцять рокôвъ, ôдъ коли Австрія уступилась зъ Ломбардіи. Коли я такъ разъ не можучи нѣякъ порозумѣтись зъ однымъ купцемъ, спытавъ єго: „Signore, може говорите єще якимъ другимъ языкомъ?“ въ надѣ, що знатиме ôнъ або по французски або по нѣмецки, почувъ я ôдъ него вельми потѣшаюче для мене: „Такъ, добродѣю, говорю єще по миляньски“. Своє нарѣчіе уважавъ ôнъ отже навѣть за окремый языкъ. Для цѣкавыхъ скажу тôльки, що славне tschau (чавъ)! котрымъ витаютъ ся неразъ австрійскй офицеры и вѣденьскй „їоґи“, взяте єсть зъ миляньского нарѣчія и значитъ тôлько що „schiavo“ = невольникъ.

(Дальше буде.)

Кіево-могиляньска колегія въ другôй половинѣ XVII-ого вѣка.

(Дръ Ом. Калитовскій)

Инокентій Гизель.

(Конець.)

Що кіево-могиляньска колєгія була справедливымъ культурнымъ осередкомъ Руси-Украины въ XVII. вѣцѣ, котрымъ вся руска интелигенція мусѣла дуже дорожити, пôзнаємъ и по сѣмъ, що она проявила притягаючій вплывъ на людей, приналежачихъ до чужои народности, вѣроисповѣданя, культуры.

Оно цѣкава рѣчь, що Инокентій Гизель, свѣтило духове Украины, чоловѣкъ, въ котрôмъ въ незвычайнôй мѣрѣ були розвинутй дарованя розуму и серця, що переписовавъ ся зъ царемъ и патріярхомъ, що єго рады шукали гетманы, митрополитъ и украиньскй святитель, — що сей чоловѣкъ бувъ Нѣмець — Прусакъ зъ роду, писавъ ся Giessel. Незвѣстнй причины привели єго до Кіева, де ôнъ принявъ православіе и ставъ служити новôй своѣй отчинѣ честно и усердно. Нѣмецкй колонисты заводили впрочѣмъ въ XVI. и XVII. вѣкахъ на Украинѣ свои осады, чого доказомъ сучасный украиньскій языкъ, котрый що до лексикальнои стороны мѣститъ въ собѣ великій процентъ слôвъ нѣмецкихъ.

Гизель вступивъ въ кіево-печерскій монастырь якъразъ передъ появленємъ религійного руху на Украинѣ, въ часѣ, коли на чолѣ рускои церкви станувъ енергичный и ученый Петро Могила. Маючи на оцѣ заснованє колегіи, потребовавъ ôнъ способôбныхъ православныхъ учителѣвъ. Колижь такихъ на Украинѣ тодѣ не було, порѣшивъ ôнъ выслати талантливыхъ молодыхъ людей за границю на науку. Мѣжь ними бувъ и Гизель; однакъ незвѣстно, въ якихъ заграничныхъ университетахъ и якъ довго ôнъ учивъ ся. Пôсля свого повороту ставъ ôнъ учителемъ, потôмъ професоромъ, въ кôнци ректоромъ колєгіи. Яко ректоръ принявъ дѣятельну участь въ тодѣшнихъ религійныхъ спорахъ и двигнувъ ся на становиско репрезентанта рускаго духовеньства. Року 1654 выслало єго руске духовеньство до царя зъ просьбою о потвержденє давныхъ привилегій. Желаня рускихъ духовникôвъ, представленй Гизелемъ цареви, були ось-якй: 1) царь утвердитъ вôльности и привилегіи малоруского духовеньства, дарованй великими князями кіевскими и польскими королями; 2) малоруске духовеньство буде стояти пôдъ царгородскимъ патріярхомъ; 3) кіевскій митрополитъ, епископы, архимандриты, игумены лишаютъ ся на своихъ мѣсцяхъ до самои смерти; 4) по ихъ смерти выбираютъ духовнй и свѣтскй наслѣдника по власному выбору; 5) царь не буде насылати на ревизію московскихъ духовникôвъ, анѣ не буде москалѣвъ ставити епископами та игуменами на Украинѣ; 6) кіевскій митрополитъ має мати право суду надъ пôдчиненымъ духовеньствомъ безъ нѣякои апеляціи тогожь до московского патріярха; 7) православнй на Литвѣ и Волыни будутъ могли свобôдно зноситись зъ кіевскимъ митрополитомъ, якъ зъ своимъ пастыремъ; 8) церквамъ и монастырямъ будутъ ôдданй неправно ôднятй добра; 9) правительство не вышле жадного малоруского духовника силою до Москвы.

Посольство Украиньцѣвъ до царя не мало нѣякого успѣху. Гизель бивъ чоломъ передъ великимъ государемъ о всѣхъ вôльностяхъ и правахъ, а найбôльше о **первôй вôльности**, котра є корѣнемъ и пôдставою всѣхъ правъ украиньского духовеньства: о пôдсудимости рускои ієрархіи патріярхови царгородскому.

Московскому правительству не подобалась власне та **перша** вôльнôсть. Царь порѣшивъ бувъ, що митрополитъ кіевскій и вся православна церковь Малои Руси має бути пôдъ „благословенємъ святѣйшого патріярха московского“. Щобы нашихъ ієрархôвъ зацитькати, присылано имъ рублѣ и соболѣ, — а Гизелю, яко одному зъ найбôльше вплывовыхъ людей, бôльше чѣмъ кому другому.

Пôдчиненôсть московокому патріярхатови сталась Гизелеви єще прикрѣйшою, коли тойже 1656. року ставъ игуменомъ Кіево-печерскои лавры. Сей монастырь бувъ ставропигією константинопольского патріярха и не зависѣвъ ôдъ кіевского митрополита. Настоятель сеи лавры бувъ дуже вплывовымъ, ôдъ нѣкого независимымъ чоловѣкомъ; въ єго рукахъ находились великй монастырскй маєтности. Печерскй архимандриты мали бôльшй доходы ôдъ самыхъ кіевскихъ митрополитôвъ. Се могла бути одна причина, для котрои Гизель и ôдказавъ ся приняти достоиньство митрополита пôсля смерти Сильвестра Коссова. Другою причиною ôдказу була та обставина, що Гизель не хотѣвъ попасти мѣжь молотъ а клепало: Москва стремилась до повного пôдчиненя духовеньства пôдъ свôй патріярхатъ, а украиньске духовеньство хотѣло лишитись пôдъ управою царгородского патріярха, иншими словами, не хотѣло зависѣти нѣ ôдъ кого.

Одраднымъ проявомъ суспôльного житя на Украинѣ въ XVII. вѣцѣ є невыгасла єще искра народнои свѣдомости у нашихъ ієрархôвъ. Тую искру було тымъ тяжше погасити, що труды нашого духовеньства держались купы, що самыхъ писателѣвъ вязали ученй взаємины. Лазаръ Барановичь, Инокентій Гизель, Іоаникій Галятовскій, Дмитро Туптало, Стефанъ Яворскій — се люде сильно зъ собою повязанй. Всѣ онй рôжнились рѣзкою чертою самостôйности ôдъ московского духовеньства. Украиньска наука гордилась передъ московскимъ грубымъ невѣжествомъ; въ тôмъ почутю гордости лежала и солидарнôсть украиньскихъ духовныхъ писателѣвъ супротивъ латиньства зъ однои, а нивелюючихъ цѣлей правительства зъ другои стороны.

Пôдчасъ мирныхъ пересправъ мѣжь Москвою а Польщею старались они доконче о допущенє малорускихъ послôвъ, однакъ не дôйшло до того, бо анѣ хи-

трѣ московскѣ послы, нѣ гонористѣ польскѣ не хотѣли пристати на ихъ присутнѣсть.

Литературна дѣятельнѣсть Гизеля лежала частю въ єго власнѣй творчости, частю въ помочи, яку ѣнъ дававъ иншимъ писателямъ, — такъ н. пр. допомѣгъ ѣнъ Зерникаву до зѣставленя письма о происходженю св. Духа.

Судьба згаданого Зерникава дуже замѣтна. Ѣнъ родомъ Нѣмець-лютеранинъ, объѣхавъ бувъ за-молоду Нѣмеччину, Англію, Голяндію, Францію, Италію, Австрію и слухавъ знаменитыхъ фрофесорѣвъ. Ѣнъ мавъ немалѣ вѣдомости на поли теологіи, исторіи и фортификаціи.

Пробравшись черезъ Польщу и Литву на Украину, познакомивсь ѣнъ зъ Барановичемъ и за єго вплывомъ принявъ православіе 1680 року. Ѣнъ постановивъ писати догматичнѣ и полемичнѣ сочиненя, и удавъ ся въ Кіевъ до Гизеля, „о добротѣ и учености котрого ѣнъ много слышавъ“, по книжки.

Первымъ творомъ Гизеля бувъ „Печерскій Патерикъ“, вторымъ важнѣйшимъ „Миръ съ Богомъ человѣку“ на 666 сторонахъ. Сей послѣдный твѣръ причисленый бувъ московскимъ патріярхомъ въ число „зловредныхъ, новотворныхъ“ книгъ, бо въ єго зѣставленю авторъ корыстовавъ ся жерелами свѣтскими, католицкими и протестанцкими. Цѣлею книжки є выкоренє грѣхѣвъ и очищенє совѣсти.

Въ деякихъ религійно-норовственныхъ наставленяхъ „Мира“ находятъ ся черты звычаѣвъ нашого народа въ XVII. вѣцѣ. Авторъ напоминає священникѣвъ, що ѣддаютъ ся піяньству и танцямъ. Родичѣ грѣшатъ тымъ, що прикликуютъ въ дѣмъ чарѣвниць, а купцѣ тодѣ, коли продаютъ єретичнѣ книги, иконы „блудническія“, „натиранія къ украшенію лицъ женамъ“. Авторъ вымагає, щобы новоженець мавъ по крайнѣй мѣрѣ 14, а молода 12 лѣтъ. Послѣдне єго письмо „Синопсисъ“ було до самого кѣнця 18. вѣка учебникомъ всемірнои исторіи. Оно написане на пѣдставѣ хроники Теѣдозія Софоновича, Стрыйковского и Бѣльского и представляє интересъ въ оповѣданяхъ за подѣ Украины въ другѣй половинѣ XVII. вѣка, котрѣ авторъ описує самостѣйно.

Гизель умеръ 18. падолиста 1683 року. Самѣйло Величко такъ за него говоритъ въ своєй лѣтописи: „Нарочитый и знаменитый Инокентій Гизель, архимандритъ Кіево-печерскій, мужъ премудрый, столпъ благочестія святого непоколебимъ, свѣтило церковноє чрезъ наитіє смертноє згаснуло“.

Ѣдповѣдь на рецензію п. В. Ягича.

Въ журналѣ „Archiv für slavische Philologie“, выдаванѣмъ въ Берлинѣ пѣдъ головною редакцією п. В. Ягича, теперѣшного професора Петербурского университета, появилась въ послѣднѣмъ зошитѣ коротка рецензія на „Темнѣ мѣсця въ Словѣ о полку Игоревѣмъ“. Поручаючи мою книжку до перегляду, рецензентъ — п. Ягичь — критикує кѣлька мною здѣланыхъ выводѣвъ и ударяє головно на ту часть розправы, где я говоривъ про готску (и въ загалѣ скандинавску) митологію. Остаточный свѣй судъ п. Ягичь лишь загально высказує, о скѣлько мои выводы выдались єму разъ „vielleicht geistreich, aber kaum richtig“, то зновъ „mitunter sehr scharfsinnig“, або часто таки попросту „sehr curios“. Котрѣ суть „scharfsinnig“, а котрѣ „curios“ — не сказано, бо детайлична рецензія книжокъ не входитъ въ програму згаданого „Archiv-у“.

Признаюсь, що на такѣ загальнѣ, а часто и голословнѣ рецензіи менѣ трудно приходитъ ѣдповѣдати. Я по конечности обмежитись мушу до розмѣрѣвъ якъ найскромнѣйшихъ, божь предсѣ годѣ теперь повтаряти все то, о чѣмъ въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ подробно и просторонно говорилось.

Ѣдвѣтно до рецензіи п. Ягича я и свою ѣдповѣдь пѣдѣлю на двѣ части: въ першѣй обговорю замѣтки єго филологично-языковѣ, въ другѣй замѣтки про скандинавску митологію.

А. Замѣтки языковѣ.

1) „Ich kann den Verfasser der vorliegenden Schrift bei aller Liebenswürdigkeit, mit der er verdient behandelt zu werden, nicht ganz von der Schuld freisprechen, etwas voreilig bei der Erklärung mancher Stellen des Igorliedes vorgegangen zu sein. Wenigstens macht seine Entdeckung, dass man mit Hülfe des kroatischen Wörterbuchs von Filipowić das Igorlied um einiges besser erklären kann, als es bisher geschah, keinen vortheilhaften Eindruck. Man vergleiche die Deutung des Wortes **ожерелїе**, welches zur Erwärmung des Körpers gedient haben soll und darum = **огрѣлїе** sei! Das Wort **жестокъ** muss nicht gerade an beiden Stellen des Igorliedes dieselbe Bedeutung haben. **Жестоко тѣло** ist schöne poetische Bezeichnung für den kühnfeurigen Körper eines Helden, während **жестокїй харалѫгъ** nichts weiter besagt, als harter Stahl, es ist also (?!) weder vom erhitzten Körper noch vom erhitzten Stahl die Rede“.

П. Ягичь гнѣває ся безъ потребы, що я въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ два чи три слова пояснивъ за помочею хорватско-сербского языка. Думаю, що то невелика єще провина. Могли иншѣ интерпреты выяснювати гдеякѣ слова нашого поемату за помочею арабскихъ, перскихъ, турецкихъ, греческихъ, а навѣть голендерскихъ словарѣвъ, — чомужь бы менѣ не вѣльно було информовати ся въ языкахъ славянскихъ, а єще въ такъ колись близькѣмъ до нашого, якъ языкъ хорватско-сербскій! На кождый спосѣбъ бувбы и п. Ягичь може лучше зробивъ, якбы н. пр. при поясненю слова **жалость** не покликувавъ ся на греческе ζῆλος, але бравъ **жалость** въ тѣмъ значеню, въ якѣмъ загально Словяне (не лишь Русины и Сербы) тоє слово уживаютъ. Тогды поясненє п. Ягича не булобы довольнымъ и не противилось бы иншому мѣстцю Слова (**ничить трава жалощами**), где очевидно **жалость** означає — якъ и въ нынѣшнѣмъ языцѣ — смутокъ, а не „Leidenschaftlichkeit“.

Въ пѣсни Игоревѣй приходитъ реченє: „**Измлавъ изрони жемчюжнѫ дѫшѫ изъ храбра тѣла чрезъ злато ожерелїе.** Послѣдне слово (**ожерелїе**) не приходитъ въ жаднѣмъ другѣмъ памятнику старорускѣмъ, анѣ въ жаднѣмъ жіючѣмъ нарѣчію рускѣмъ, проте ученѣ поставили догадку, що **ожерелїемъ** буде „те, що около горла лежитъ, нашійникъ, намисто“. Менѣ тоє толковане выдалось неимовѣрнымъ и неприроднымъ, бо якійже то бувбы змыслъ: душа выходитъ черезъ нашійникъ? Въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ порѣвнавъ я староруске **ожерелїе** зъ хорватскимъ, до нынѣ въ устахъ тамошного люду жіючимъ „ožđrielje“ и выказавъ, що тотожнѣсть тыхъ двохъ формъ не може бути случайною, тымъ бѣльше, що хорватске „ožđrielje“ (d єсть тѣлько звукомъ вставнымъ) значенемъ своимъ ѣдноситъ ся до грудей, отже нѣяко до пребытку душѣ. Пѣсля словаря Филиповича „ožđrielje“ означає „Ueberfutter am Brusttheil des Hemdes“.

Додамь єще, що п. Ягичь невѣрно мои слова наводитъ,

— я въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ говоривъ о „огрѣваню грудей“, а не „von der Erwärmung des Körpers“. Рѣжница то дуже важна, бо менѣ власне о груди росходилось (я навѣть и толковавъ слово **ожерелїе** черезъ „нагрудникъ“).

Каже п. Ягичъ: „das Wort **жестокъ** muss nicht gerade an beiden Stellen des Igorliedes dieselbe Bedeutung haben“. Я якъ давнѣйше, такъ и теперь мушу рѣшущо протестовати супротивъ интерпретации, котра одно и те саме слово на кôлька способôвъ толкує. Такими выяснюванями куды мы въ кôнци зайдемъ? Пôсля п. Ягича **жалость** значитъ разъ „смутокъ“, разъ „Leidenschaftlichkeit“; **жестокъ** разъ „kühnfeurig“, разъ „hart“ и т. д. Такою методою можна въ Словѣ всего дочитати ся, що тôлько кто схоче; словарѣ перскій, голєндерскій, греческій для заклопотаныхъ филологôвъ неразъ вже були якоромъ спосенія!

Придивѣмъ же ся близше мѣстцямъ, въ котрыхъ приходитъ слово **жестокїй**:

а) **Ѥлю храбра сердца въ жестоцѣмь харалѫзѣ скована и въ бѫести закалена.**

б) **Оутрѫ кнѧзю кровавыѧ ѥго раны на жестоцѣ ѥго тѣлѣ.**

Въ першôмъ зъ тыхъ примѣрôвъ находимо образъ поетичный, до котрого порôвнанє взяте зъ житя. Знаємо всѣ, що коваль желѣзо напередъ розпалює, ôдтакъ розпалене кує, а въ кôнци єго гартує. Пôсля п. Ягича выйшлобы инакше: коваль кує тверде желѣзо, а потôмъ тоє тверде желѣзо — не знати по-що и на-що — єще закалює (гартує)... Чижь можна припустити, щобы поетъ о такъ поєдинчôй процедурѣ въ нашихъ кузняхъ не мавъ навѣть доброго понятя!

Я лишаю слово **жестóкїй** (зъ акцентомъ на **о**) на боцѣ, а лишь пôдношу, що въ нашôмъ поематѣ выказує ритмика акцентъ на **е** (**жéстокїй**) и що тоє **жéстокїй** (подôбно якъ хорватске „žestok“) стоитъ въ звязи зъ глаголомъ **жечи,** отже означує: розпаленый, горячій. Лишь въ тôмъ значеню даютъ ся оба горѣшнї мѣстця добре пояснити: **въ жестоцѣмь харалѫзѣ** = въ розпаленôй (горячôй) крици; **на жестоцѣ тѣлѣ** = на розпаленôмъ, горячôмъ тѣлѣ. (Раны ôдъ стрѣлъ споводовуютъ небезпечну горячку, фебру, и нѣщо дивного, що на мысль такои горячки затревожилась жена Игоря и бажала чистою водою єму тѝ раны обмыти).

---

2) „Der Verfasser will **папорзи** in **папороти** ändern, um Farnkräuter zu gewinnen, als Talisman! Es ist von den deutschen Helmen die Rede.... da würden Stricke oder Riemen (**паворози**) ganz am Platze sein; diese **паворози** wären von Eisen, statt von Leder, um das Aussehen des Helden möglichst furchtbar erscheinen zu lassen“.

Зъ тои рецензии легко замѣтити, якъ то чоловѣкови нерускои народности тяжко часомъ дôйти до ладу въ справахъ выключно-рускихъ. У насъ суть шнуры, мотузы, посторонки, воловоды, волоки, припоны, линвы, — але про „паворози“ нѣкто не знає, а про „поворози“ знаютъ хиба тôлько Русины ополячені. До тогожь не бачу великои поезии въ тôмъ, що нѣбы „посторонки на головѣ князя“ маютъ знаменовати „дуже страшного героя“. На Руси видъ такого „героя“ выкликавбы зовсѣмъ инакше вражене...

Въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ толковавъ я **папорзи** черезъ **папороти** и вывôдъ свôй оперъ я на текстѣ Слова и на дохованыхъ на цѣлôй Руси повѣркахъ про чудесну силу папороти. Въ Словѣ сказано, що передъ тыми **папорзи** затряслась **„земля и многы страны хынова,** а Литва, Ятвяги, Деремела и Половцѣ списы свои покидали до землѣ и головы свои поклонили. Въ тыхъ **папорзи** єсть отже щось такъ великого, урочистого, надприродного, що о „шнурахъ на головѣ“ нема що и мыслити! Додайможь до того, що въ Словѣ говоритъ ся дуже много о всякихъ повѣркахъ и митологичныхъ позôстальщинахъ давнои Русы, — такъ чижь можливо-бъ було, щобы въ поематѣ не находилась нѣяка згадка про чудесный цвѣтъ папороти, бувшій колись такъ важнымъ предметомъ вѣрованя не лишь у Славянъ, але и у иншихъ поганьскихъ народôвъ?

Замѣчаю такожь, що зъ словомъ **папорзи** менѣ выйшовъ ритмъ зовсѣмъ добрый, — я въ цѣлôмъ дотычнôмъ уступѣ (8 стихôвъ) не потребувавъ нѣ однои буквы додавати, нѣ однои выкидувати. Чотырисложне **поворози** нѣякъ не дасть ся уняти въ ритмичну форму.

---

3) „Bei **чили** hat sich der Verfasser durch das kroatische „čil“ verführen lassen, eine ganz gesunde Stelle zu heilen; **чили** oder **цили** ist ebensowenig im Altrussischen unerhört wie **алюбо,** dagegen selbst als Adverbium hat **чилѣ** an der Stelle keinen Sinn“.

Дотычне мѣстце пôсля выданя Муссинъ-Пушкинового такъ звучитъ: **„О Бояне, соловїю — пѣти было пѣснь Игореви, того (Олга) внѫка. Чили въспѣти было, вѣщїй Бояне, Велесовъ внуче?“**

Запытаюсь читателѣвъ, чи послѣдне речене (ôдъ **чили** ажь до **внуче**) можна назвати „eine ganz gesunde Stelle?“ Разъ каже поетъ: „спѣвай Бояне!“ — другій разъ питаєсь єго: „чи було спѣвати, Бояне?“ Цѣла стилизация и мысль истинно баламутнѣ.

Всѣ интерпреты, якѣ доси були на Руси, уважали горѣшне мѣстце яко „ungesunde Stelle“ и помагали собѣ въ той способъ, що по **чили** велѣли вставити слово **намъ** або **мнѣ.** Тогды выходилабы така мысль: „Тобѣ, Бояне, спѣвати було... Чи намъ заспѣвати було?“

Супротивъ такои интерпретации я такъ писавъ въ „Темныхъ мѣстцяхъ“: „Сомнѣваюсь, щобы въ котрôмъ памятнику рускôмъ приходило слово **чили** въ безпосереднôмъ полученю обохъ частиць *); въ Словѣ, въ иншихъ мѣстцяхъ, приходитъ саме тôлько **ли** або **чи,** а польске „czyli“, не знане нѣ давнôй нѣ теперѣшнôй Руси, не може ити на вагу. Въ наведенôмъ мѣстци навѣть изъ взгляду на ритмъ не можна оправдати того **чили,** бо чейже той самъ ритмъ, а при тôмъ и новна мысль булабы въ выраженю **намъ ли** (або **мнѣ ли**). Тутъ истинно зайшла рѣчь дивна: поетъ двоитъ безъ потребы тотожнѣ частицѣ (**чи**+**ли**), а опускає такъ важне слово **намъ!** Нѣ поезія, нѣ реторика, нѣ граматика абсолютно не позволяютъ на тоє, щобы опускати заименникъ тогды, коли особы противоставлятъ ся, або коли на нихъ почиває акцентъ. А пôсля критикôвъ Слова власне такій выпадокъ противоставленя осôбъ ту заходивбы: „пѣти было **тебѣ...** чили въспѣти было **намъ**“. Не пôдлежитъ проте найменшому сомнѣню, що дотеперѣшнї коментарѣ до цитованого уступу суть зовсѣмъ хибнѣ“.

Въ хорватско-сербскôмъ языцѣ приходитъ приложникъ „čil“ въ значеню: сильный, добрый, живый; Чехи уживаютъ „čily“ не тôлько въ значеню, „чулый“, але такожь въ значеню хорватского „čil“; Русины въ сяноцкôмъ окрузѣ говорятъ гдекуды „чилый“ въ значеню: добрый, безъ змазы (гл. „Темнѣ мѣстця“ стор. 104). Отъ и тоє то „чилый“, а властиво прислôвникъ **чилѣ** або **чилѣ,** принявъ я въ текстъ Слова и мысль выйшла така: „О Бояне-соловѣю, пѣти було

---

*) Разъ тôлько въ Поученю Володимира Мономаха приходитъ форма цили, и то на другôмъ мѣстци зложеного пытаня: мнѣ ли, цили тобѣ.

нѣснь Игореви, того Ольга внуку. Бодро (ярко, живо) заспѣвати було, вѣщій Бояне, Велесôвъ внуче!“

Таке толкованіе єще и зъ того взгляду добре, що въ текстѣ приходитъ два разы **пѣти было,** отже оба реченя стягаютъ ся до часôвъ давнѣйшихъ т. є. до Бояна; о собѣ сказавбы поетъ: **чили мнѣ въспѣти?**

Въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ (на стор. 12) згадувавъ я єще про словацке слово **чиль** въ значеню „теперь“, и замѣтивъ заразомъ, що оно такожь дуже добре надаєсь до тексту: *„Теперь заспѣвати було, вѣщій Бояне!“* Въ текстъ Слова, выданый мною року минувшого, принявъ я дѣйстно тую форму **чиль,** бо ритмъ домагавъ ся односложного выразу.

---

4) „Die schwierige Stelle **спала князю оумъ похоти** will der Verfasser so erklären: **спала** sei Aorist des Verbums **спѣлати** (richtiger wohl **въспѣлати**), **похоти** Localis sine praepos., **оумъ** das Subject, also: „der Verstand entbrannte in der Begierde“. Dagegen lässt sich manches einwenden. Vor allem ist **похоти** als Localis sine praepos. in dieser Bedeutung unerhört, man würde jedenfalls **похотию** erwarten; auch das Verbum **въспала** als Aorist ist noch fraglich (man kennt zwar die Phrase **нача пламень палати**) und mit dem Subject **оумъ** auffallend: statt dessen würden wir eher **похоти въспѣлаша** (**начаша палати**) erwarten... Das ganze könnte man auch nach einer alten Conjectur lesen: **Въспѣли** oder **Оуспѣли князю оумъ похоти...** Guten Sinn giebt auch die Conjectur **слава князю оумъ похыти**“.

Слово **палати** знане було въ давнôй Руси, бо приходитъ въ Лаврентієвскôй лѣтописи при обговореню подѣй зъ року 6.582; на Малôй Руси уживаєсь „палати“ загально въ народѣ єще и теперь. Не виджу отже слушнои причины, для котрои бы змѣняти треба первѣстный такъ ясный текстъ и запускати ся въ непевнѣ догадки и комбинаціи.

Жалую такожь, що п. Ягичь, обговорюючи глаголъ **спѣлати** не высказавъ свого суду о другôмъ єще мѣстци поемату, где приходитъ реченє **зарѣ свѣтъ запала.** Недавно проф. Н. Вахнянинъ тое **запала** выясновавъ дуже быстроумно яко аористъ ôдъ **запалати** (*зарѣ свѣтъ запалавъ*), котре толкованіе не лишь добре годитъ ся до тексту, але навѣть находитъ повне оправданіе въ иншôмъ мѣстци поемату, где о подôбномъ явищи говоритъ ся: **кровавым зори свѣтъ повѣдаютъ.** Негуючи истнованіе глагола **спѣлати,** требабы занеговати и глаголъ **запалати,** а тогды дѣйстно не знаю, яку и кôлько новыхъ конъектуръ натворилибъ зновъ интерпреты. По моѣй гадцѣ значитъ то: темнѣ мѣстця не выясновати, але противно — яснѣ мѣстця затемнювати.

Слушною єсть увага п. Ягича, що мѣсто **спала князю оумъ въ похоти** лучше булобы сказати **похотию.** Для ритму выпаде тогды коротша форма **похотю,** зъ котрои черезъ неувагу переписовача дуже легко повстати могло Мусинъ-Пушкинове **похоти.**

---

5) Слово **тълковинъ** выводивъ я зъ рускаго **толока** и зъ дохованого у Гуцулôвъ выразу **тлѣкъ.** П. Ягичь годитъ ся зъ такимъ выводомъ, тôлькожь — „das thaten schon andere“. Кто були тіи „andere“ и въ якій способѣ они свои доказы переводили, менѣ нѣгде не лучалось читати (въ выданю Дра Огоновского, где всѣ важнѣйшѣ интерпретаціи дуже совѣстно наводятъ ся, такожь не находжу о тôмъ згадки); на кождый способъ сомнѣваюсь, чи о гуцульскôмъ **тлѣкъ** передо мною мôгъ кто въ Россіи писати, — се надто мало знаный выразъ навѣть въ самôй Галичинѣ.

На замѣтку про **шелома** розписувати ся не буду. Я выразивъ догадку, що **шелома** означае *„стрѣху, безпечный захистъ“*; п. Ягичь повѣдае, що то буде „wahrscheinlich der Rücken, die Grenzlinie“. Остаточно обѣ интерпретаціи не ôдстоятъ надто далеко ôдъ себе, дотычне мѣстце єсть де зрозумѣня досыть легке, тôлько языковый вывôдъ справляє значнѣ трудности. (Конець буде.)

РÔЗДВЯНА НÔЧЬ,

малоруска опера М. Лисенка.

Въ осени минувшого року дôставъ я ôдъ самого автора фортепіяновый вытягъ зъ текстомъ новои рускои оперы „Рôздвяна нôчь“. Окôнчивши студію сего знаменитого дѣла, хочу высказати чувства и враженя, якѣ пôсля студіи въ моѣй души лишились.

Тематъ до оперы взятый изъ знанои повѣсти Гоголя *„Нôчь передъ Рождествомъ“*, пôсля котрои М. Старицкій, знаный писатель украиньскій, зъ всякимъ знанѣмъ для ефектôвъ сцены уложивъ либрето до музики. Слова пôдъ спѣвъ дуже добôрнѣ, всюды пробиває ся полетъ поетичный, тожь и не диво, що текстъ надававъ ся добре пôдъ музику Лисенкови, котру ôнъ справдѣ по майстерски и геніяльно уложивъ. Форма музикальна всюды выкôнчена, мотивы свойскѣ мовь бы зъ устъ самого народа взятѣ. Чувсто и форма всюды идутъ въ парѣ, а речитативы, найтруднѣйша часть формы музикальнои, цѣлкомъ не уступаютъ речитативамъ хотьбы найзнаменитшихъ композицій нѣмецкои и италіяньскои школы. Хоры дуже гармонійно и ефектовно веденѣ, а коляды народнѣ, за сценою спѣванѣ, творятъ чудесну цѣлôсть зъ ситуацією на сценѣ якъ и зъ знаменито впроваджеными речитативами (такожь на сценѣ). Всѣ части музичнѣ въ оперѣ, хоть розличного настрою, однакъ становлятъ непрорвану цѣлôсть.

Опера начинае ся увертурою, котра подôбно якъ увертура зъ „Freischütza“ Carl M. Weber-a, уложена зъ мотивôвъ оперы въ непрорванôй цѣлости. Все то ефектовне и докладно приготовляє слухача до принятія вражень оперы. Увертура починаєсь интродукцією IV акту и заразъ по кôлькохъ тактахъ впадае въ мотивъ пѣсни тужачои Оксаны: *„Упустила голубонька, та вже не пôймаю“* — ôдтакъ переходитъ всѣ важнѣйшѣ моменты въ оперѣ, а нагадуючи въ кôнци мотивы коляды *„Ой радуй ся земле, Сынъ Божій народивъ ся“*, кôнчитъ финальнымъ vivace.

Опера складае ся зъ IV актôвъ; другій, третій и четвертый актъ попереджаютъ и вводятъ красны антракты.

Першій актъ складае ся зъ двохъ картинъ: перша представляє сцену любовну жартобливои Оксаны зъ золюбленымъ въ нѣй Вакулою (въ сцену вплетенѣ зъ чаруючимъ ефектомъ коляды народнѣ); друга картина представляє жартобливѣ звычаѣ украиньскихъ колядникôвъ. Въ першôй картинѣ найзначнѣйше враженє робитъ дуетъ межь Оксаною а Вакулою, въ другôй финалъ, и въ особенности пѣснь Одарки, подруги Оксаны, зъ хоромъ *„Ой на дубѣ листе съче ся“*.

Другій актъ єсть переважно комичный и представляє, якъ вдова Солоха змудровала и на смѣхъ выставила дяка Чуба, ôтця Оксаны и Голову, — все въ музицѣ якъ неможь лучше схарактеризоване. И въ той актъ повплѣтанѣ сцены колядникôвъ. Найкрасшимъ мѣстцемъ єсть ту терцетъ межи Оксаною, подругою єи Одаркою и успокоюючимъ дочку батькомъ Чубомъ.

Третій актъ єсть бôльше лѣрично-драматичный. Представляє ся тамъ типъ старого сѣчового козака, до котрого прійшовъ Вакула просити о раду и помôчь, якбы сповнити обѣцянку Оксанѣ, т. є. добути золотыхъ черевикôвъ, котрѣ царица носитъ. Тую сцену зъ старымъ козакомъ зачисляю до найкрасшихъ и найпатріотичнѣйшихъ мѣстць оперы. Старый козакъ, добачаючи въ Вакулѣ сильного и ôдважного молодця, ганьбитъ єго, що задля любови забуває на матерь-Украину, и при-

гадуючи минувшй нещасливй хвилѣ якъ и славнй выправы козакôвъ, хоче доконче склонити Вакулу до занеханя данои Оксанѣ обѣцянки и пѣснею *„Ой зовьтъ ся дьти“* вербуе Вакулу въ козацтво, пригадуючи на батькôвъ, котрй *„трупомъ полягали“* за рôдный край. Дуже знаменито представлена тутъ борба Василя зъ собою. Любовь до Оксаны все въ нѣмъ перемогае, а старый козакъ видячи, що зъ нимъ годѣ порадити, дае ёму трунокъ упоюючій и Вакулѣ теперь привидѣло ся, нѣбы цариця дае ёму золотй черевички для ёго любои Оксаны. Сцена тая представлена въ музицѣ мельодрамою.

Актъ четвертый починаёсь хоромъ подругъ Оксаны, розважаючихъ ёи тугу за Вакулою, и журливою пѣснею Оксаны:

Дѣвчатонька-лебедоньки,
Жаль ваги не маe,
Упустила голубонька,
Та вже не пôймаю...

котра вразъ зъ жѣночими хорами ёсть дуже хорошимъ и вражливимъ мѣстцемъ сеи сцены.

Потôмъ наступае веселый хоръ колядникôвъ, звѣщаючій поворотъ Вакулы, и дуже красна сцена при стрѣчи Оксаны и Вакулы и якъ Вакула подае Оксанѣ черевики ôдъ царицѣ. Веселôсть и утѣха загальна на сценѣ, особливо коли Вакула оповѣдае колядникамъ про пригоды, якй мавъ въ дорозѣ до царицѣ. Вакула потôмъ проситъ ôтця Оксаны о ёи руку. Отець благословитъ, а хоръ колядникôвъ спѣвае пѣсню въ честь молодои пары.

Инструментація оперы, о скôлько то я мôгъ зъ означеня въ вытягу фортепияновôмъ ôдчути, ёсть справдѣ майстерски переведена. Лисенко умѣвъ ôддати и змалювати инструментами всю красу музичну, яку душа ёго ôдчути змогла. Инструменты ôдповѣдно до своихъ регистрôвъ ужитй характеристично, а въ масахъ зливаютъ ся въ чудову и велику силу. Въ музицѣ, въ гармонизаціи и въ инструментаціи можна гдекуды добачити вплывъ композиторôвъ нѣмецкои школы, а въ особенности Carl Maria Weber-a, Мозарта Вагнера, котрыхъ творами Лисенко при студіяхъ перенявъ ся, однако въ жадныхъ своихъ композиціяхъ, хочь якъ всѣ знаменитй, не оказавъ ся Лисенко такъ самостôйнымъ и такимъ владаремъ чувства и формы, якъ въ оперѣ „Рôздвяна нôчь“. Смѣло можь сказати, що опера тая займе мѣстце перворядне межи знаменитыми творами клясичными новои еры музичнои. Своёю неутомимою працею и вытревалостю на поли музичнôмъ, котрои наслѣдкомъ ёсть знаменита опера „Рôздвяна нôчь“, здобувъ собѣ Лисенко славу свѣтову, а для насъ Русинôвъ тую честь, що наша мова руска и пѣснь до высокого становища посередъ культурныхъ народôвъ пôднесена зôстала. Честь и слава ёму за тое!

Примѣтка. Хоть у насъ трудно буде учути въ цѣлости оперу „Рôздвяна нôчь“, однакъ повиннйбъ ёй бодай въ частинахъ подавати на рускихъ вечеркахъ и концертахъ, такъ зъ вытягомъ фортепияновымъ якъ и зъ оркестрою, щобы хоть въ той способъ Русины галицкй могли зъ нею познакомити ся.

В. Матюкъ.

Запрошенё до предплаты.

Весь нашь загалъ чуе ôдъ давна велику потребу выдавництва рускихъ квартетôвъ, нагромадженыхъ въ значнôмъ множествѣ въ манускриптахъ у поодинокихъ людей, а тымъ самымъ мало приступныхъ для ширшого загалу, а именно для молодежи школьнои, читалень и хорôвъ, засноваными такъ численно въ найновѣйшôмъ часѣ майже въ кождôмъ закутку нашого краю. Потребу тую постановили мы заспокоити выдавництвомъ партитуры всѣхъ красшихъ и удатнѣйшихъ творôвъ музичныхъ, якъ поодинокихъ нашихъ рускихъ композиторôвъ, такъ и пѣсень народныхъ, спѣваныхъ именно въ нашôй Галичинѣ, котрй будуть пôдобранй на чотыри голосы для мужескихъ и мѣшаныхъ хорôвъ.

Широкій матеріялъ до такого выдавництва нагромадили мы уже при благосклонности нашихъ композиторôвъ и любителѣвъ музики; именно надôслали намъ свои творы П. Т. Н. Лисенко и Нѣщиньскій зъ Украины, И. Воробкевичь зъ Буковины, а въ Галичинѣ одержали мы призволене на печатане всѣхъ композицій пок. Мих. Вербицкого ôдъ сына ёго Вп. проф. Ивана Вербицкого. Кромѣ того поодинокй люде засилили насъ великимъ множествомъ композицій пок. И. Лавровского, Рудковского, Петра Любовича и другихъ, по бôльшôй части въ оригинальныхъ манускриптахъ, а остаточно и всѣ иншй молодшй музичнй силы нашого краю жертвували намъ всякй свои услуги до того дуже хосенного и давно выжиданого дѣла.

Нынѣ ёсмо вже такъ щасливй, що можемо розпочати выдавництво наше пôдъ редакцією Вп. проф. Анатоля Вахнянина и о. Порфирія Бажаньского.

Партитура рускихъ пѣсень народныхъ и композицій въ укладѣ квартетовôмъ пôдъ заголовкомъ „Кобзарь“ поступила уже въ печатню Пиллера у Львовѣ и въ мѣсяци липню с. р. выйде перша книжка въ 10 листôвъ VIII-ки (160 стор.) за дуже приступну цѣну пренумераційну 1 зр. а. в.

Предплату просимо присылати до комитету на руки богослова С. Зельского ул. Коперника ч. 36 у Львовѣ, або черезъ товариство „Просвѣта“, або черезъ редакціи рускихъ львôвскихъ часописей. Ôдъ участи П. Т. публики буде зависѣти скоре покôнчене цѣлого дѣла, котрого объемъ годѣ зъ горы означити.

У Львовѣ дня 10-ого марта 1885.

Богдаръ Кирчôвъ, богословъ IV. р.; *Якôвъ Краснопера*, IV. р.; *Северинъ Грицина*, III. р.; *Михаилъ Сапрунъ*, II. р.; *Изидоръ Зельскій*, II. р.; *Дмитро Андрейко*, I. р.; *Зенонъ Копертинскій*, I. р.

Библіотека для молодежи

выходитъ въ мѣсячныхъ брошурованыхъ книжочкахъ въ объемѣ одного печатного аркуша (16 сторонъ въ VIII-цѣ) и стоитъ зъ пересылкою:

на рôкъ (12 книжочокъ) . . 1 зр. — кр.
поодинокй книжочки . . . . — „ 10 „

Доси выйшли три книжочки. Пренумерату и всякй дописи посылати просимо на адресу: *„Редакція „Библіотеки для молодежи“ въ Чернôвцяхъ, улиця Сплени Ч. 7.*

Накладомъ редакціи „Зорѣ“ выйшло зъ друку нове выдане

Слова о полку Игоревôмъ.

Окрôмъ розправъ, розôсланыхъ минувшого року въ особнôй книжцѣ пренумерантамъ „Зорѣ“, вôйшли въ теперѣшне выдане еще слѣдуючй артикулы: Вплывъ самогаснои ѣ на акцентъ, Самогласнй вставнй ѣ и о, Акцентъ глаголôвъ, Вплывъ приименникôвъ на акцентъ, Двоякій акцентъ слôвъ и слова зъ двоякимъ акцентомъ, Словарь азбучно уложеный, Текстъ Слова пôсля Муссинъ-Пушкина; въ додатку „Ритмична будова молитвы **Ѣкроую**“.

Книжка обôймае 160 стор. друку и стоитъ 90 кр. в. а.

☞ **До нынѣшного числа долучаемо 8. и 9. аркушь „Библіотеки Зорѣ“ (початокъ книжки „Письма Ант. Любичь Могильницкого).**

Ôдповѣдае за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Выдае Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VI. Львôвъ дня 15. (27.) Цвѣтня 1885. **Число 8.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належитъ присылати до **администрациi „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Въ гостяхъ добре, а дома лѣпше.

(Зъ житя рускои емиграцiи. — Историчне оповѣданє Дрозда.)

Присвячую

ВП. Вандѣ и Юлiяну Целевичамъ.

Частина перша.

I.

Оповѣданє моє починає ся ôдъ 186* р, коли зô Львова не було ще желѣзниць нѣ до Пôдволочискъ, нѣ до Бродôвъ, и коли подорожнѝ мусѣли ѣздити або почтою, або частѣйшь, бо дешевше, въ тыхъ новыхъ ковчегахъ, що звали ся жидôвскими „балагулами“. Теперь они дуже рѣдко попадають ся. Желѣзницѣ позводили ихъ, — бôльшь нѣжь на половину поменшало ихъ навѣть въ головному царствѣ ихъ, въ Бердичовѣ.

Менѣ не треба розказувати своимъ читателямъ, що то за такѝ „балагулы“ и якъ то добре на нихъ ѣздити: хто ѣздивъ на балагулѣ, той добре ихъ знає, а хто не ѣздивъ, — тому не приведи Господи ѣздити!

Одна така балагула въѣздила у Львôвъ середъ ночи въ кôнци листопаду 186* року. Фѣрманъ Ицекъ рядивъ ся и навѣть боживъ ся, що прибуде у Львôвъ другого дня ще за-видна, але ледви доплентавъ ся въ третôй годинѣ ночи. Той, кого везла балагула, сердивъ ся на Ицка, сваривъ ся за те, що спôзнивъ ся и дорѣкавъ єго тымъ, що у него „не конѣ, а покалѣченѝ *пацюки*“. Правда, Ицковѝ конѣ були вельми худѝ, миршавѝ, задрапанѝ, на стегнахъ мотузяни посторонки попротирали и шерсть и шкуру до самого мяса, алежь я мушу называти ихъ кôньми, бо они мали конячѝ головы и хвосты; ребра свѣтили ся у тыхъ коней, то може тымъ, що тодѣ стояла дорожнета и на овесъ и на сѣно.

Самъ Ицко не бравъ вины нѣ на себе нѣ на коней: ôнъ виноративъ негодь на дворѣ.

— Колибъ, говоривъ ôнъ. по сухому, да лѣтошнёго дня, дакъ бы — го-го! якъ бы рано прибули у Львôвъ!...

Справдѣ тодѣ була осѣння негодь и надъ Львовомъ вже кôлька днѣвъ висѣла густа, немовь зъ олова выткана хмара: мрака сѣяла наче зъ сита и въ самому мѣстѣ славного Льва — стояло таке болото, що хочбы якому Бердичову, або Уманю, дакъ и то бы не встыдъ було!

Глянувши на довжину Ицкового „ковчегу“, почувши якъ голосили колеса, оплѣнѣ, люшнѣ, кинувши окомъ на притомленыхъ троє коней, — сказавбы, що въ „ковчезѣ“ до самого верху повно чогось важкого; а справдѣ въ балагулѣ лежавъ на сѣнѣ одинъ тôлько чоловѣкъ Филотей Селехъ. Хочь ôнъ и добре обгорнувъ ся своєю широкою шинелею (плащемъ) и зашивъ ся въ сѣно, але не безъ того, щобъ вохке, холодне осѣнне повѣтря не пронизало єго, не проняло и не выкликало щирого бажаня швидше промѣнити „ковчегъ“ на хату, та ще колибъ теплу, а на печи — просо! отъ бы бувъ рай!

Такъ я гадаю собѣ зъ того, що Селехъ разъ-поразъ гукавъ зъ „ковчега“ на Ицка:

— Поганяй! поганяй, собачій жиде!

А коли „ковчегъ“ ставъ биля одного „первокляcного“ львôвского готелю, то Селехъ ажь тричи перехрестивъ ся и голосно промовивъ: „Слава Тобѣ Богу, благодѣтелю нашому“.

Конѣ — на що вже привычнѝ, а и они на радощахъ ажь заржали, почувши Ицкове: птррру!

— Спытай швидше, чи є кôмната, — промовивъ Селехъ.

— Заразъ, той моментъ, мось-пане! ôдповѣвъ жидъ, мѣшаючи украинскѝ и польскѝ слова. Ôнъ злѣзъ помацки зъ высокого передка свого „ковчегу“ и гримнувъ на коней: „тпрру! цортъ, чому не стоишь?“

Господь єго вѣдає, на що ôнъ гримавъ, бо конѣ стояли наче вкопанѝ. Брама въ готелю була замкнена. Ицекъ помацки шукавъ по стѣнѣ каблучки ôдъ дзвоника.

— Да ну-бо вже швидше! гукавъ зъ балагулы Селехъ.

— А якъ єго швидше, коли, прошу мось-пане, поночи нѣчого не видко. Ай-вай... ну єсть, єсть! дзѣнкую Бога!

Ицекъ потягъ каблучку що силы.

— Дзвони вдруге! не чули... дзвони!... бачь нѣхто не йде.

— Идуть, мось-пане! идуть.

Забряжчала засувка, прочинилась одна половина брамы и высунула ся заспана голова Яцека.

— Чи єсть покôй? спытавъ фѣрманъ по польски у Яцека.

— Єсть... єсть... прошу.

„Зъ ковчегу“ вылѣзъ Селехъ — и пôшовъ сходами у слѣдъ Яцека, котрый освѣчувавъ дорогу недогаркомъ нафтовои свѣчки. Яцекъ плигавъ зъ одного схода на другій, не дивлячись пôдъ ноги; ôнъ бы и безъ свѣтла не заблудивъ тутъ и не спôткнувъ ся, бо добре знавъ стежку, топчучись по нѣй зранку до пôзнои ночи вже десять лѣтъ. Инша рѣчь Селехови: єму треба було придивляти ся пôдъ ноги и поспѣшати за Яцкомъ; а тутъ, мовь на лихо, путала ся мѣжь ногами широка шинеля. Приѣзжій ажь засапотѣвъ ся, полы шинелѣ розпустили ся и зъ пôдъ нихъ видко було, що Селеха природа не обдѣлила товщиною, котра на сей разъ була єму цѣлкомъ злишною.

— И якого дѣдька ôнъ такъ летить? куды ôнъ такъ поспѣшає? хто єго жене? — думавъ про себе

Селехъ и трохи не перехрестивъ ся, коли зôйшовъ на остатній поверхъ готелю.

Тмяна свѣчка освѣчувала довгій и вузкій коридоръ такъ мало, що не можна було навѣть роспôзнати яка тутъ долôвка: чи зъ дощу чи зъ асфальту. Зъ обохъ бокôвъ коридору маячили позамыканѣ бѣлѣ дверѣ а биля нихъ попритулювали ся денеде чоботы и черевики. Яцекъ кинувъ на нихъ непривѣтный поглядъ и прийшовши до самыхъ остатнихъ дверей, одôмкнувъ ихъ и ввѣвъ Селеха въ довгу, але дуже не широку комнату.

— Що коштує? спытавъ Селехъ.

Яцекъ ткнувъ пальцемъ на билетикъ прибитый до дверей: на билетику стояли цѣны на комнату, постѣль, свѣтло и иншѣ рѣчи. Селехъ прочитавъ и скрививъ ся.

— Чи нема дешевшои? спытавъ ôнъ: гульденъ — дорого.

— Нема другои, промовивъ сурово Яцекъ. Ôнъ запримѣтивъ, що приѣзжій хочь и розмовляє по-польски, але не єсть Полякомъ: за десять лѣтъ Яцекъ навчивъ ся по вымовѣ роспôзнавати, де родовитый Полякъ, а де не Полякъ? — Се певно Москаль зъ Россіи, подумавъ ôнъ и взявъ за клямку дверей, замѣряючись выйти зъ комнаты и тымъ нѣбы говоривъ Селеху: „коли цѣна не по тобѣ, дакъ и геть собѣ; йди шукай дешевше, а сюды нѣчого було и рипати ся та людей середъ ночи непокоити“.

Селехъ и безъ сихъ слôвъ зрозумѣвъ, чому Яцекъ держить ся за клямку, але розумѣвъ и те, що не медомъ пахне у таку пору шукати по мѣсту дешевшого готелю; а тутъ и поглядъ єго впавъ на лôжко, и лôжко поманило єго до себе...

— То нехай и такъ, промовивъ ôнъ до Яцека: кажи фѣрманови знести сюды пакунки.

Яцекъ взявъ зô столу свѣчку, засвѣтивъ єѣ, поставивъ на стôлъ передъ канапкою и пôшовъ до фѣрмана; а Селехъ скинувъ свою шинелю, повѣсивъ єѣ бережно на кôлочку у шафѣ и почавъ оглядувати комнату. Усѣ стѣны були въ зеленыхъ розводахъ. Не скажу, щобъ тѣ розводы добрыми, пріятными выявами вплывали на Селеха, за те они свѣдчили, що готель не изъ новыхъ, а господарь єго не любить часто возити ся зъ малёванємъ стѣнъ. Таки-бъ хто не глянувъ на стѣны, дакбы задививъ ся на розводы и мусѣвбы признати за авторомъ ихъ широку, нѣчимъ не обмежовану фантазію: одному тѣ розводы могли здати ся за дерева холоднои, убогои на рослину, а богатои на слезы россійскои пôвночи; другому просто такою рослиною, якои жаденъ ботаникъ не має въ своѣй колекціи. Можна було уважати тѣ розводы и за слѣды гусячихъ нôжокъ, и тодѣ великои помилки не було.

Селехъ звернувъ ще бôльшь уваги на повѣтря кôмнаты. Въ повѣтрѣ не чуло ся нѣчого незвычайного задля львôвскихъ готелѣвъ, але чоловѣку зъ свѣжого надвôрного повѣтря, духъ львôвскихъ готелѣвъ нагадує трохи духъ кадовба въ лёху зъ сѣченою капустою, або духъ засѣка зъ цвѣлымъ борошномъ.

Селехъ пôдôйшовъ до ôкна, щобъ ôдчинити кватирку, колёру котрои не вгадавбы нѣякій археологъ: чи тымъ, що може у неи и зъ роду колёру не було, чи може ôнъ и бувъ, да сонце высмалило єго; а то може настоящій колёръ занавѣски не дававъ ся пôзнати при такому убогому свѣтлѣ, божь вѣдома рѣчь, що добрâ малюнки вымагають, щобъ на нихъ дивити ся при добрôй освѣтѣ...

Селехъ глянувъ на канапку, не ветху ще, але певно що вѣкомъ своимъ старѣйшу Селелехового вѣку. Селехъ сѣвъ на канапку и чогось не весело стало у него на душѣ. Певно, що комната и єи обставины збудили у него якусь смутну думку. Такъ я суджу по собѣ: хочь коли, хочь де, хочь въ якому готелю комната, якъ я вступлю до неи въ-перше, наводить на мене невеселѣ гадки, а инколи, дакъ просто журбу и сумованє. Гляну я на стѣны, на стелю комнаты и менѣ стане нѣбы чогось жаль! Менѣ здаєть ся, що въ сѣй комнатѣ денебудь, чи на стѣнѣ, чи на стелѣ зачепить ся якась моя гадка, я мушу залишити єѣ тутъ, а пôсля мене прийде малярь и „властною рукою“ подôбно якому цензору замаже мои думки, а менѣ ихъ шкода; жаль мене бере за ними... Менѣ здаєть ся, що и кождый чоловѣкъ, переночовавши въ готелѣ, залишить тутъ щось своє, хто думку, хто зôтхане, хто слезину, а хто и частину своєи надѣѣ, частину радощѣвъ... хочь радощѣ и не люблять готелѣвъ: они кублять ся дома, у захистку, биля люблячои, а любимои душѣ... Менѣ здаєть ся, що въ жадному готелѣ нема комнаты, де-бъ не було приховане чуже духове добро: невидиме оно, вѣсить собѣ на стѣнахъ, на стелѣ и нѣхто не бере єго...

Внесли Селехови пакунки. Фѣрманъ пôшовъ порати коней, а Яцекъ славъ постѣль. Селехъ нагадавъ домôвку, семію, теплу хату, суху постѣль. Ôнъ полапавъ простиню, що розстелявъ Яцекъ... вохка! а въ кôмнатѣ холодно...

— Чи не можна-бъ протопити грубу? спытавъ Селехъ.

— Въ ночи у насъ не топлять; дасть Богъ день — тодѣ протопимо, ôдповѣвъ Яцекъ.

— Дакъ хочбы самоваръ... чаємъ бы нагрѣвъ ся, а то холодно.

— Не можна теперь... усѣ сплять.

— Ну хочь чарку горѣвки, да перекусить бы чого?

— Ресторанъ замкнутый; до ранку нѣчого не добудете, — поважно ôдповѣвъ Яцекъ, нѣ краплѣ не вважаючи на те, чи хоче Селехъ ѣсти, чи нѣ.

Селехъ взявъ двѣ шустки и сунувъ въ руку Яцекови. Яцекъ трохи помякшавъ, подяковавъ и промовивъ:

— Свѣтъ вже незабавомъ, за годину, чи двѣ. Розвидняєть ся — я заразъ грубку заѣоплю и самовара подамь. — А помовчавши трохи Яцекъ спытавъ:

— Вы, пане, зъ Россіи?

— Зъ Россіи.

— Я такъ и знавъ: по вымовѣ заразъ видко що зъ Россіи... Такъ, такъ... Може панъ зъ самои Москвы?

— Нѣ, я не зъ Москвы.

Хто знає, чому Селехъ не хотѣвъ сказати правду, ôдкиля ôнъ, и подумавши хвилину, додавъ: „Я зъ Кієва“.

— Зъ Кієва... — проговоривъ Яцекъ. — Гмъ, зъ Кієва! тамъ же хто? Поляки? не Москалѣ?

— Єсть и Поляки, и Москалѣ, а найбôльшь Русинôвъ.

— То панъ хто-жь буде?

— Я? гмъ!.. я... я Русинъ буду... руській...

— Руській! Такъ я и знавъ... Добра-нôчь!

— Бачь хамове кодло, подумавъ про себе Селехъ у слѣдъ Яцека: скрôзь оно однакове, за грошѣ заразъ подобрѣйшає.

Селехъ почавъ роздягати ся.

— Ну, тай холодно-жь! да тутъ просто одубѣешь!... Добра европейска цивилизація, нѣчого сказати!... ну єѣ

къ нечистому!... Нѣ вже лѣпше наше азіятство: у насъ тôлько скажи: заразъ хочь середъ ночи, мовь изъ землѣ вродить ся самоваръ, а тутъ, не ѣвши лягай спати, та ще въ такôй холоднечи... Добре що догадавъ ся я зъ дому взяти тепле одѣяло, треба достати єго. — Селехъ вытягъ товсте на бавовнѣ одѣяло, розôславъ єго на лôжко и глянувъ въ гору на покутъ.

— И образа нема!.. мабуть жидôвскій готель... Далѣ хрестячись, прочитавъ: „Огради мя, Господи, силою честного и животворящого Хреста“, зôтхнувъ и полѣзъ на лôжко.

— О такъ! пôдъ двома одѣялами може и не добере! славна, славна Европа! наче въ вовкôвнѣ.. Даруй ми, Господи, сонъ тихій и безмятежный — моливъ ся Селехъ, гасячи свѣтло.

II.

Селехъ приѣхавъ до Львова зъ Холмщины. Ôнъ бувъ родомъ Украинець, десь изъ за Днѣпра; служивъ якимсь урядникомъ, а въ 1863 роцѣ подавъ ся на службу въ „Царство Польске“ несучи туды идею обрусеня Полякôвъ. Призвавъ єго туды Кулѣшь, а зъ Кулѣшемъ ôнъ спôзнавъ ся здаєть ся въ Кіевѣ, чи де инде на Украинѣ, въ той часъ, коли Кулѣшь, подорожуючи по Украинѣ, выдававъ себе „апостоломъ правды“, тои „правды“, котра начиняє кишеню грôшми. Отожь рекрутуючи собѣ „*захребетникôвъ*“, Кулѣшь спôзнавъ ся и прилучивъ до „своєи семіи“ и Селеха. Селехъ щось то написавъ по украински въ „Основу“, але те щось не побачило божого свѣту: Селехъ виновативъ за те цензуру, а „Основяне“ говорили, що те Селехове „щось“ було просто переказомъ у прозѣ Гулакового „*Пана та Собаки*“; одначе Кулѣшь запевнявъ листами Селеха, що те „щось долежить до свого часу“ — и може-бъ и справдѣ оно долежало, колибъ „захребетники“ не проковтнули „Основы“, а самъ Кулѣшь не зрозумѣвъ, що „не лѣпо“ єму отаманувати „захребетниками“ и що далеко бôльшь пристало єму самому ити въ захребетники до князя Черкаского и разомъ зъ нимъ сѣяти освѣту обрусенія.

И Кулѣшь пôшовъ до Варшавы и повѣвъ туды отару своихъ „захребетникôвъ“, з зъ ними и Селеха.

Не знаю вже запевне, яку тамъ посаду надѣлили Селехову, чувъ тôлько, що и ôнъ працёвавъ надъ реализованѣмъ идеѣ обрусенія Полякôвъ и Русинôвъ въ Холмщинѣ.

Вѣдома рѣчь, що великій идеѣ сходять, ростуть и спѣють у великихъ головахъ; се истина, хочь трохи може не така велика, якъ та, що „идея обрусенія“ Полякôвъ и Украинцѣвъ єсть „велика исторична идея“. Шкода, що я не скажу, въ чиѣй великôй головѣ зôйшла отся „идея“, за те тямлю, що она якъ и кожда „велика“ идея вымагає ôдповѣдныхъ собѣ и зъ морального и зъ духового боку дѣячѣвъ и слугъ. Такихъ ôдповѣдныхъ людей, мабуть, не стало въ самôй Россіи, бо вжежь не даремно они мусѣли шукати ôдповѣдныхъ дѣячѣвъ и слугъ, хочь не за морями, але всежь таки не дома, а за межою Россіи, за рѣчками Збручемъ и Сяномъ.

— Ба! промовивъ якось Кулѣшь до князя Черкаского: що отсе зъ нами! наче хто намъ памороки забивъ: чомъ отсе мы и доси не нагадали, що у насъ пôдъ бокомъ є обѣтованна земля. Отъ коли мы зъ ôдтиль наберемо собѣ въ Холмщину уніятскихъ попôвъ, да учителѣвъ, дакъ тодѣ наша справа не пôде, а просто покотить ся. Галичане добре знають Полякôвъ, они имъ залили тамъ за шкуру сала, нехай же они имъ тутъ ôддячать. Выйде оно по писаню „якою мѣрою мѣряєте, ôдмѣрить ся и вамъ“... Ей-Богу добре буде!.. якъ гадаєте?“

Князь Черкаскій глянувъ на Кулѣша, пронизавъ єго поглядомъ и одповѣвъ:

— Думка не ледача; але чи пôдуть до насъ Русины зъ Галичины? якъ не якъ, а все таки у нихъ знаєте... конституція.

— Абы умѣти поговорити зъ ними, такъ пôдуть... у мене єсть таки умѣлый чоловѣкъ, такъ єго-бъ туды заслати, нехай заманює...

Черкаскій згодивъ ся. Кулѣшь покликавъ до себе Селеха и спытавъ:

— Вы бували въ Галичинѣ?

— Не доводилось, а що?

Кулѣшь росказавъ єму свою гадку, свою розмову зъ Черкаскимъ и вырядивъ єго за кôлька днѣвъ до Львова „по комерческимъ дѣламъ“, а справдѣ рекрутовати Русинôвъ на службу до идеѣ обрусенія своихъ братôвъ.

Отъ чого Селехъ появивъ ся у Львовѣ.

III.

То бувъ часъ самого тяжкого непорозумѣня въ Галичинѣ мѣжь Поляками а Русинами — часъ, котрый новй поколѣня Полякôвъ проклинати' муть, бо ôнъ великои и тяжкои шкоды наробивъ въ Галичинѣ и Русинамъ и Полякамъ; ôнъ задержувавъ розвôй и освѣту народу, ôнъ нищивъ культуру обохъ народôвъ, ôнъ заложивъ жерело тои деморализаціи, котра явила ся въ процесѣ Ольги Грабаръ, и котра являє ся и нынѣ де въ чому. Те зерно, зъ якого зросли деякй люде мого оповѣданя, було посѣяне въ Галичинѣ за давнѣйшихъ часôвъ руками не Русинôвъ, не Полякôвъ, а политиками старои, доконституційнои Австріи. Доля зложила Австрію зъ кôлькохъ національностей, а державнй политики єи не знали тодѣ, що задля загального добра державы треба добра кождôй національности, треба пильновати щобъ зъ помѣжь народôвъ Австріи зникло національне ворогованя, згасъ національный антагонизмъ. На лихо народамъ Австріи державнй проводаторы ишли не тымъ шляхомъ, котрый веде до порозумѣня и котрый зôрвавбы червону нитку національного ворогованя. Проводарѣвъ пронизала махіявельщина, — на прапорѣ своєи политики они написали: „divide et impera“. Пôдъ симъ прапоромъ проводаторы гадали збудовати загальне добро цѣлои державы, а тымъ часомъ они будовали ворогованє народôвъ, знищенє культуры, деморализацію. Цѣла исторія доконституційнои Австріи — се нѣщо инше, якъ исторія боротьбы державного уряду то зъ тымъ, то зъ иншимъ народомъ самоижь Австріи. Боровъ ся урядъ зъ Уграми, або зъ Поляками, тодѣ ôнъ притулювавъ до себе и улещувавъ на свôй бôкъ Словакôвъ и Русинôвъ, обѣцювавъ имъ сякй-такй выгоды: обѣцянки тримали ся, доки треба було помочи однои національности проти другои; минала потреба — забували про обѣцянку! Урядъ одвертавъ ся ôдъ народа, котрому улещувавъ обѣцянками, и пригортувавъ ся до народу, зъ котрымъ доси вороговавъ. Такимъ побитомъ помѣжь народами, крôмъ національного ворогованя стала губити ся вѣра въ слово и обѣцянки, впало зерно деморализаціи на ниву добре пôдгноєну политикою „divide et

*

ітрега!“... Невыконанѝ обѣцянки, а мѣсто нихъ національне нехтованє не могли не породити такихъ тенденцій, котрыхъ не можь назвати не то що моральными, але хочьбы политично розумными и корыстными.

* * *

— Треба десь спасеня шукати!! загуло тогды по галицкѝй Руси.

— Нѣгде инде, якъ въ самыхъ собѣ, озвавъ ся звонкій, але ще тодѣ слабый голосъ молодыхъ дѣтей Руси, дѣтей выхованыхъ въ идеяхъ освѣты.

— Даремна рѣчь! ревѣвъ голосъ тыхъ лизоблюдѝвъ абсолютизму, котрѝ призвычаились покладати надѣ и ждати добра зъ абсолютизму. Даремна рѣчь! голосили сѝ люде: Галицка Русь безсильна; мы Русины за надто слабѝ, щобъ выходити на боротьбу проти Полякѝвъ и єзуитѝвъ... Насъ зъѣдять, проковтнуть Поляки.

Сѝ люде згадали панславистичныхъ орлѝвъ зъ ихъ кѝгтями и папѣрцями, згадали тѝ думки, якѝ навѣяли на нихъ панслависты и якѝ за часу Шмерлинга не вѝльно було выголосити, а треба було ховати ся зъ ними... Теперь стало инакше; стало можна выречи гадки свого егоизму, своєи кишенѣ. И сѝ люде сказали:

— Мы доси дурили и себе самыхъ и свѣтъ! мы доси брехали, выдаючи себе за якійсь окромный народъ; мы тѝлько невеличка частинка великого пѝвнѝчного народу!... Тамъ наше спасенє!... Найперше намъ треба зректись ѝдъ тои мовы, котру выдумали „украинофилы“, намъ треба взятись до єдинои великорускои мовы, котрѝй можна научити ся „въ одинъ часъ“. Оттамъ наше спасеніе! Туды треба намъ пильновати! Тутъ насъ душать Поляки, а мы идѣмо до Россіи и помагаймо въ Холмщинѣ и скрѝзь въ Конгресѝвцѣ душити Полякѝвъ! Отъ де наше спасенє...

— Не въ тѝмъ спасенє наше, озвавсь молодый голосъ: наше спасенє въ народному розвою, въ освѣтѣ! Возьмѣмо ся за сю справу и въ народнѣй мовѣ пильнуймо до національнои самовѣжи и освѣты! Народня освѣта, промѣнь свѣтла-науки — отъ що най стане нашимъ прапоромъ, нашою метою!.. Свѣтъ освѣтить и Полякѝвъ, розжене темряву ихъ шовинизму. Отъ де шукаймо спасенія Руси и рускаго народу!

— Ба! порѝвнайте: у насъ священникъ маѐ рѝчно 200—300 гульденѝвъ, а въ Холмщинѣ даютъ тысячу рублѣвъ...

Отъ зъ такихъ поглядѝвъ и завели ся мѣжь Русинами двѣ партіи; одна, котра приманювала до „объединенія“, котра гадала посадити Русь на крыла панславистичныхъ „орлѝвъ“ и на ихъ крылахъ перелетѣти черезъ національный Рубиконъ. Ся партія одержала назву „москвофильскои“ або „твердои“, другу партію прозвали молодою, „мягкою“, украинофильскою; а щобъ єѣ ще бѝльшь дискредитовати, „твердѝй“ охрестили єѣ „полякофильскою“...

Отъ якимъ чиномъ орала ся и засѣвала ся та нива, жать на котрѝй прибувъ зъ Россіи до Львова Селехъ.

(Дальше буде).

Розмова Музы зъ поѳтомъ.

Перекладъ изъ Альфреда де Мюссе.

(Частина)

Присвячую В. П. Докт. Проф. Омеляну Огоновскому.

Муза.

Поете мѝй! зъ тревожнымъ сподѣванємъ
Даремне нудячись зову тебе;
Даремне я па нѣжне раюванє
Спѣшу зъ коханємъ чистымъ до тебе...
Поете! голосу твого не чую;
Скрѝзь тиша въ домѣ, якъ въ трунѣ:
И мовчки я одна стою, сумую;
Журливо, тяжко тутъ отакъ менѣ,
Якъ матери на свѣжѝй тѝй могилѣ,
Де сынъ єи спочивъ одинчикъ милый!...

Поетъ.

Передъ тобою зновъ я, Музо,
Упившись мрѣями, стою!
Зновъ я недужою душею
Твѝй вилывъ небесный пѝзнаю...
Людске житє бажавъ спѝзнать я,
Єму оддавсь... Даремна рѣчь:
Сушили грудь мою страждання,
Проклѝнъ та слѣзы день и нѝчь.
Колижь палка твоя любовь
Я пѣсню заспѣваю зновъ...

Муза.

На що, поетъ! на довгу ты розлуку,
Скажи, такъ часто кидаєшь мене?
Шукаючи любовь, — знаходишь муку
Якъ хвилею журба журбу жене...
Всю нѝчь тебе даремне дожидаю,
Томлю ся тугою, — тебе нема!
И зъѝдкиль выглядать тебе, — не знаю...
И нѝчь провожу я въ слѣзахъ, сама!
Даремне жду коханого привѣту:
Округъ мене скрѝзь темрява стоить...
Не тымъ огнемъ душа твоя нагрѣта,
И мрѣя вже не та въ тебе мигтить:
Весну житя, и молодѝсть и силу,
По вѣтру десь розвѣявъ марне ты;
Теперь й мене — подругу незрадливу,
Вернувши ся, чи опѝзнаешь ты?
Дивись! завяли вже въ садку на вѣки
Твои колись коханіи квѣтки;
Згадай: любивъ ты рожѣ и гвоздики,
Барвѣнокъ, чорнобривцѣ, нагѝдки...
Ты пестивъ ихъ и инколи слѣзою
У ясну нѝчь кроплявъ ихъ лепестки;
Ихъ умывавъ, неначе нѝчь росою...
Поете! я похожа на квѣтки!..
Покинешь Музу: вѣрь — ты пожалкуєшь;
Въ пустынѣ, знай, не падає роса...
Натхненя и пѣсень моихъ не вчуєшь, —
На вѣкъ они полинуть въ небеса...

Поетъ.

Въ долинѣ рожа завядала,
Не довгіи проживши днѣ,
А биля неи розцвитала
Друга, пышнѣйша одъ неи!...
Росте одно, — друге вмирає
И поручь слѣзъ истнує смѣхъ:
Усе кѝнець на свѣтѣ маѐ
И обновленє доля всѣхъ...

Муза.

Скрѝзь плачь и стогѝнъ чую я,
Слѣзами повна всюды хата:
Чи є на свѣтѣ де семя,
Щобъ братъ не вставъ на брата?
Усюды кровь людска тече,
Скорботы, вбожество усюды
И чорна зрада... Болячѐ
Они печуть у мене груди.
Дивись на серце: тамъ на днѣ
Яка глыбока рана зяє:
Брехня и заздрѝсть мѣжь людьми,
Мовь шашель рану розъѣдає...
И скрѝзь по свѣту тежь саме:

Акторы, сцена, тїжь самыи;
Физична сила правду гне,
Даремнїй мрѣѣ и надѣѣ...
А воля!... де она? — скажи!
Про неи люде вже забули...
Ты хочь куточокъ покажи,
Дебъ люде ший въ ярмѣ не гнули?

Поетъ.

Даремна рѣчь... мовчать уста,
Мовчить моя свята бандура:
Неволѣ, темрявы рука
На ѣй въ шматки порвали струны.
Колижь палка твоя любовь
Безъ струнъ мы заспѣваємъ знова...

О. Перебендя.

„Возя".

(*Оповѣданє Дан. Лепкого.*)

— Мамо, де вы йдете?! — и я пôйду зъ вами! — кричавъ маленькій, бѣлоголовый Ивась до своєи молодои матери, чѣпаючи ся єѣ за синю зъ бѣлыми лабатыми цвѣтами обѣянку.

— Нѣтъ, ты лишишь ся дома... я незадовго прійду, щось такого красного дѣтинѣ принесу. Якбы ты зб мною пôйшовъ, тебе бы *„вова"* зъѣла — сказала Марина, обняла хлопця тай горячо поцѣлувала у повне, замазане, дитиняче лице.

— То принесѣтъ менѣ ще перепеличку, а таку саму якъ тато принесли.

— Добре, принесу, тôлько тихо сѣди въ хатѣ, не спинай ся по полицяхъ! Памятай, менѣ все *бозя* скаже, дивись якъ она глядить на тебе! — Марина вказала на образъ, на стѣну, взяла якусь стару хустину, завинула у ню серпъ тай выйшла зъ хаты, засуваючи за собою сѣннї дверѣ.

Маленькій Ивась зôставъ ся теперка самъ-на-самъ въ хатѣ. Єму зробило ся страшно, ôнъ споглянувъ въ округъ себе, щось заскоботало єго у горлѣ и отъ-отъ мало що не заплакавъ. Однакъ по хвили туга минула, страхъ утихомиривъ ся въ дитинячôй души, однї думки грали зъ собою наче метелики въ округъ гарнон цвѣтки. Хлопець выскочивъ на лаву, сѣвъ коло ôкна тай зачавъ дивити ся на двôръ. На дворѣ було такъ красно, такъ любо, такъ мило, що тôлько бѣгай, вганяй та грай ся зъ такими малыми дѣтьми якъ ôнъ.

Онъ тамка передъ ôкнами въ огородѣ розкинувъ ся довгою грядкою розличнои краски макъ, наче якій квѣтчастый, дорогій килимъ. Коло єго червеныхъ та блѣдосинихъ головокъ крутять ся пчолы, побренькують, жужелять та высысають мѣдъ перелѣтаючи на округлї бѣлявї головки требухôвъ та на жовтявый цвѣтъ сонѣчника. А тото жужанє, той бренкôтъ якоюсь дивною мельодіею вливає ся у дитинячу душу, розбуркує у нѣй тугу за свободою. А тота широка повѣнь квѣтчатого маку хвилює на всѣ стороны зъ легенькимъ вѣтромъ, мѣнить ся розличными красками до яркого свѣтла пополуденного сонця, — а Ивасеви здає ся, що той макъ, тотї дрôбненькї пчолы, тотї ледви доглядні комахи, що граютъ зъ собою въ теплôмъ, чистôмъ воздусѣ, говорять до него: — Ивасю, Ивасю, ходи сюды! нарвешь собѣ гарного, макового цвѣту, — обмаишь свою ясну головку наче князь, приберешь ся, побѣгаєшь... Ивасю, Ивасечку, ходи дѣтинко, ходи!

А дѣтина дивить ся та дивить: рада бы выйти на двôръ, рада бы побѣгати зъ тыми дѣтьми, що онъ-тамка за городомъ надъ невеличкою рѣкою пôдъ розкôшными вербами уганяють, бавять ся, лѣтають одно за другимъ то зновъ почѣпають ся за бѣлї сорочки у оденъ довгій ланцухъ. Вербы-жь зновъ тотї гойдають ся зъ вѣтромъ, шеширшать своими довгими, зелеными галузями, тремтять подовговатымъ листємъ; а на ихъ рястѣ — здаєсь Ивасеви — бавять ся, гойдаючись та приплескуючи у гарнї бѣлї долонѣ Русалки, про котрї ôнъ такъ много ôдъ мамы наслухавъ ся. Тотъ шепôтъ, тотъ шумъ, тото шеширканє здаєсь єму голосомъ якоись Мавки, тай ось якъ ôдбиваєсь у єго душѣ: — Ходи, ходи до насъ, выломишь собѣ прутичокъ, будешь свякати по травѣ, будешь вганяти у холодѣ, будешь ся пестити зъ нами! учепишь ся своими дрôбными руценятами зеленыхъ галузокъ вербины, повиснешь на нихъ, потôмъ вдаришь ногами по земли, пôднесешь ноженята и будешь баламкатись у повѣтрю. Ахъ, кобъ ты знавъ якъ то любо такъ гойдатись!

Хлопцеви зробило ся жаль, ôнъ шубовтнувъ собою цѣлымъ, подививъ ся по хатѣ и єго дитиняче, ясне око спочало на образѣ, на котрый показувала єму мати.

— Менѣ все *бозя* скаже, дивись якъ она глядить на тебе — мелькнули материньскї слова дѣтинѣ по головѣ.

А образъ бувъ такій старый, задымленый, безъ рамъ, безъ шкла, приклиєный хлѣбомъ до задымленои, темно жовтои стѣны. Лице св. Николая у червонôй квѣтчастôй одежѣ зъ великою короною на головѣ виднѣло ся выразно, а великї очи блимали якимсь свѣтломъ и немовь въ кожду сторону споглядали за хлопцёмъ.

Ивась зновъ рушивъ ся, скочивъ зъ лавы, пôйшовъ до печи и хотѣвъ дôстати якійсь горнець, котрого єму мати не казала торкати. Уже мавъ посягнути за него, бо надѣявъ ся знайти въ нѣмъ щось доброго, але якось обернувъ ся тай споглянувъ на образъ. Великї очи Святого и теперка дивили ся на нёго, бо що бôльше, хлопцеви выдавалось, що той бородатый старець киває на него своєю патерицею тай каже. — „Не рушай того, бо я скажу мамѣ, — а она дасть тобѣ добре!"

Зновъ хлопець задумавъ ся, станувъ наче врытый у землю, — по хвили однакъ крадькомъ пôдсунувъ ся до стола, хотѣвъ єго отворити, — але святый такъ остро споглянувъ на него, що Ивась наче опареный ôдскочивъ ôдъ стола.

Въ тôмъ попôдъ ôкна надлетѣвъ такій красный, пестрый метеликъ, що Ивась ажь пôдскочивъ зъ радости; метеликъ трѣпнувъ гарно малёваными крылами объ шибу, причепивъ ся своими дрôбными ногами на раму, рушивъ довгими вусами та зачавъ то складати, то розкладати гарнї, у розличнї кôльця та мережки малёванї крыла.

Ивасеви хотѣло ся такъ мати того гарного метелика. Ôнъ ще не видѣвъ такихъ гарныхъ червоныхъ мережокъ та цвѣтôвъ, хиба на маминôй хустцѣ, котрою мама завиває собѣ голову якъ иде въ недѣлю до церкви, а потôмъ бережно выносить до коморы тай ховає до малёванои скринѣ межи бѣле шматє. — Охъ, кобы не той старый сивобородый Святый, ôнъ бы и на двôръ собѣ выбѣгъ, пустивбы ся за метеликомъ, абб и въ хатѣ знайшовъ забавочку. А теперь годѣ! *бозя* роскаже всё мамѣ, якъ верне зъ поля, — а мати?! она тяжко покарає за непослухъ.

*

Тай зновъ хлопець щось подумавъ, скочивъ до полицѣ, пôрвавъ у руки острый кôнчастый колодачь, облѣзъ рачки тихцемъ наокругъ стола, дôставъ ся на застôльну лаву такъ, щобъ єго Святый не видѣвъ, а коли бувъ уже коло образу, станувъ на рôвнѝ ноги.

— *Цьцяй*, не бешь теперка дивитькати ся, що я робю, — сказавъ голосно: и мамѣ вже не скажешь!

Тай острымъ, кôнчастымъ ножикомъ почавъ въ малюнку выдобувати очи.

Въ короткôмъ часѣ дѣло було скôнчене. Святый уже не дививъ ся бôльше на хату, не споглядавъ великими очима за Ивасемъ, навѣть не рушавъ довгою патерицею; тôлько здавало ся хлопцеви, що зъ выдовбаныхъ двохъ дѣрокъ въ образѣ оденъ-однѣсенькій разъ скотили ся по лици старенького дѣдуня двѣ грубѝ слёзы и упали наче двоє прозрачныхъ зеренъ доспѣлого гороху на червону, зъ яркими цвѣтами, святительску одежу. Однакожь за хвилю зробило ся хлопцеви лекше на душѣ; ôнъ вчувъ ся свобôднымъ, вôльнымъ, бувъ певный, що єго теперка нѣхто не видить, що нѣхто не скаже про єго пакости мамѣ якъ поверне зъ поля.

Скочивъ на лаву коло ôконъ тай почавъ ладнувати по полицяхъ. Перше, на що попала дрôбненька, цѣкава рука хлопчины, була невеличка жовтява, бибуляста пачка простыхъ сѣрничокъ. Ивась втѣшивъ ся ними, бо єго найбôльшою пріятностею було, якъ мати пôдпалює суху солому або дрôбнѝ трѣсочки. Ôнъ неразъ приглядавъ ся зъ великимъ занятємъ, зъ дѣтинною цѣкавостею дрôбненькимъ язычкамъ золотои поломени, приглядавъ ся якъ они ширшали, якъ дрôбенькими хвилями та зикзатыми пасмугами розбѣгали ся на всѣ стороны по трѣскахъ, а потôмъ лучили ся у оденъ великій, золотый огонь.

— Мамо, мамо, дай тоту чѣчу! — кричавъ, було, Ивась и хотѣвъ посягнути рукою до печи.

— Нехай, не рушай того! — говорила мати. А коли хлопець обстававъ при своѣмъ бажаню, розгнѣвана мати кидала нимъ зъ припѣчка на лаву або на запѣчокъ.

— Теперка зроблю я собѣ самъ таку чѣчу, якъ мати робить, — нѣхто не видить, мама не будуть знати! — подумала дѣтина, взяла сѣрнички, злѣзла зъ лавы, сѣла собѣ коло печи тай зачала черкати. По печи, грядахъ та припѣчку бувъ порозстелюваный до сушеня густою поволокою пôдсохлый лёнъ. Ивасеви зъ початку якось не добре ишло; зъ сѣрничокъ злѣтали головки, а зъ дрôбныхъ жовтявыхъ патичкôвъ волоклась тôлько маленька, тонка пасмуга синёго дыму. Ажь ось потеръ хлопець сильнѣйше по рапатôмъ денци пачки, сѣрничка запалила ся, але хлопець такъ неосторожно повернувъ нею коло пачки, що не заняла ся. Зъ маленькихъ, дѣтинячихъ рукъ бухнувъ густымъ бовдуромъ темный дымъ, ударивъ єго своимъ острымъ, неприятнымъ, фосфоровымъ запахомъ, такъ, що Ивась закашлявъ ся и не спостерѣгъ, якъ цѣлу пачку запаленыхъ сѣрничокъ кинувъ на лёнъ, що бувъ порозкладаный по припѣчку.

Пôдсохлый лёнъ запаливъ ся яснымъ, золотымъ поломємъ. Ивась придивлявъ ся зъ початку зъ дѣтинячою цѣкавостею гарному, свѣтлячому блескови, якъ ôнъ зъ одного довгого волокна льну дôстававъ ся на друге, якъ крутивъ ся зикзаками и наче тотъ хробакъ повзавъ чимъ разъ скорше та скорше, дальше та дальше. Але коли повѣнь огню обняла собою весь лёнъ, що бувъ на печи та на припѣчку; коли повна хата пановнила ся густыми синими бовдурами дыму, хлопець настрашивъ ся, отворивъ дверѣ ôдъ хаты и скочивъ до сѣней.

У сѣнехъ ôдотхнувъ троха свѣжимъ воздухомъ, зачавъ пукати до дверей, щобы выйти на двôръ, але дверѣ були засуненѝ. Якійсь страхъ, якійсь переполохъ охвативъ єго цѣлого и ôнъ зъ цѣлои силы зачавъ крычати. Тымъ часомъ дымъ чорными бовдурами покотивъ ся и до сѣней, а ясне золоте поломє зачало перетискатись щѣлинами стѣны та побитыхъ невеличкихъ шибъ на двôръ, щобъ своимъ огненнымъ килимомъ обкрыти суху стрѣху убогои хатины та рознести свѣтами спопелѣле добро.

— Горить горить! — рознесло ся по селѣ скорымъ гомономъ, и хто тôлько бувъ дома, бѣгъ чимъ скорше на ратунокъ зъ коновкою та зъ пожарною сикавкою. По улицяхъ та по-пôдъ хаты рознѣсъ ся гомôнъ, зойкъ, крикъ, пискливе ôдъ переполоху киданє сельскихъ женщинъ та дѣтей. Сусѣды та недалекѝ выносили зъ хатъ своє убоге, слёзами зароблене добро далеко на огороды, допталн босыми ногами той пестрый рôжноцвѣтый макъ, що такъ передъ хвилею пышавъ ся своєю красою. Понадъ хатами зносивъ ся чорный довжезный стовпъ дыму прибраный у чорнѝ точки соломяного пирію. А тôй цѣлôй подѣ вторувало еще сумне, перерывне баламканє церковного звона.

— Дѣтиноньку моя дорога, Ивасечку коханый, гдежь ты пташко моя, где? лебедѣла мати, що притьмомъ прибѣгла зъ поля.

Огонь обнявъ цѣлу вже стрѣху. Деякѝ хлопы вештались коло огню, заливали водою, розтягали що дало ся довгими гаками, а декотрѝ зъ неодалѣкъ стояли та приглядали ся ясноѝ огненноѝ повени. Въ тôмъ незнати зъ ôдки якійсь молодый парôбокъ вынѣсъ на пôвъ мертву, попечену дѣтину та ôддавъ хлопця заплаканôй матери.

Въ тôй хвили зôрвавъ ся вѣтеръ, дунувъ сильнѣйше и розвѣявъ ще бôльше огненнѝ языки поломѣня. Огняный жаръ, а зъ нимъ густый дымъ обнявъ цѣле газдôвство, а широка ясно-червона луна розпростерла ся кровавымъ покрываломъ на померклôмъ небѣ. Селяньскѝ жѣнки обходили свои обôйстя зъ сѣмъ разъ посвящеными образами та зъ пасхальными обрусами, обкроплювали згарище іорданьскою водою та ворожили всякими способами.

Въ кôлька днѣвъ пôзнѣйше лежавъ малый Ивась у горячцѣ. Якійсь сонні привиды, якійсь марева пересували ся по дѣтинячôй душѣ и накликували на єго уста дивну мову, про котру мати не мала ясного понятя. Хлопцеви привиджувавъ ся все той самый бородатый Святитель, ôнъ кивавъ на него своєю патерицею та кричавъ!

— Чекай, я скажу мамѣ! дивись, що ты менѣ зробивъ! поглянь на мои очи! де они?... А на що ты черкавъ сѣрнички? верне твоя мама зъ поля, дасть она тобѣ! Я, бачишь, и безъ очей видѣвъ все!

— Дѣдуню старый, бозю коханый — лебедѣвъ въ горячцѣ хлопець — не кажи мамѣ нѣчого... я вже бôльше не буду такъ робити, подаруй менѣ той разъ... Бозю, бозечко, не кажи, не кажи!...

И хлопцеви здавало ся, що святый простивъ єму и ôнъ утихавъ на часочокъ; але по хвилѣ зновъ отвиравъ очи, дививъ ся на стѣну и зновъ просивъ ся у святого. Мати стояла день и нôчь коло него, надслухувала єго дыханє, прислухувалась єго непонятнымъ словамъ.

— Мамуню, воды! прошептавъ хлопчина.

— Заразъ соколику, — сказала Марина тай пôйшла по воду. Хлопчина пôднѣсъ голову, повѣвъ яснымъ дѣтинячимъ окомъ по чужôй хатѣ, щось подумавъ тай сказавъ:

— Де *бозя*... нема *бозъ?*... дайте менѣ *бозю!*...

Схиливъ зновъ голову на бѣлу подушку, примкнувъ очи, а въ дѣтинячихъ молоденькихъ очахъ все мигтѣвъ той самѣсенькій старый пожовкный, хлѣбомъ до стѣны прилѣпленый образъ Святителя зъ повыколюваными очима.

О СКАМЕНѢЛОСТЯХЪ.

(Одчитъ проф. Юліяна Медвецкого).

(Дальше.)

Але признати треба, що по-при вѣрныхъ поглядахъ на скаменѣлости, якй стрѣчаємо у Грекôвъ, вродилась у Аристотеля, знаменитого впрочѣмъ филозофа и знатока природы, такожь и ложна гадка, котра у его пôзнѣйшихъ почитателѣвъ стала ся жереломъ цѣлого ряду недорѣчныхъ поглядôвъ на сущнôсть скаменѣлостей. Якъ вѣдомо, боронивъ Аристотель теорію безродичного повставаня организмôвъ (generatio aequivoca), пôсля котрои организмы кромѣ зъ зародкôвъ або яєць родичѣвъ, можутъ повставати такожь безпосередно зъ неорганичнои матеріи, зъ минералôвъ або плынôвъ. Коли ôдтакъ въ XI столѣтію по Хр. славный арабскій ученый Ибнъ-Сіна (Авіценна) наново звернувъ увагу свою на скаменѣлости, примѣнивъ ôнъ згадану теорію Аристотеля до сихъ творôвъ и высказавъ гадку, що скаменѣлости суть неудалыми пробами твореня организмôвъ черезъ природу посередъ скалъ, где оточенй твердымъ камѣнємъ, въ глубокости далекôй ôдъ лучѣвъ сонця не могли осягнути цѣлковитого выобразуваня, а затымъ и справдешного житя.

Теорія ся, о скôлько дотепна, о стôлько єсть неправдива, бо щобъ выяснити непоняте явище природы, замѣсть слѣдити саме єство рѣчи и творити внески пôсля правилъ природописнои науки, приймає она довôльно якусь тайну силу. Всежь таки обгорнула она умы нечисленныхъ слѣдителѣвъ пôзнѣйшихъ столѣтій. Привластивъ собѣ єй такожь славный природознавець XIII столѣтія по Хр. *Альбертъ Великій*, прозваный докторомъ всезнаня.

Тай нѣчо въ тôмъ дивного, що навѣть ученый свѣтъ тыхъ часôвъ не богато займавъ ся скаменѣлостями, бо неудалй, выкривленй пробы твореня, подôбно якъ и другй дивоглядній случайности, не могли справдѣ будити глубшого наукового занятія.

Доперва въ XV столѣтію по Хр. почали скаменѣлости звертати на себе загальнѣйшу увагу передовсѣмъ въ Италіи, а тамъ не тôлько зъ причины, що пôдъ тую пору ôдрожене наукъ и штукъ побуджало ширшй круги до духовои працѣ, але и тому, що въ италійскôй такъ званôй пôдъ-апенінскôй формаціи находитъ ся богато хорошо захованыхъ шкаралупъ мякунôвъ (молюскôвъ), дуже похожихъ, а часто навѣть идентичныхъ зъ тыми, що жиютъ въ италіяньскихъ моряхъ, котрыхъ отже на блискихъ побережахъ морскихъ майже всюды подыбати и до порôвнаня ужити можна. Коли при тôмъ чимъ разъ частѣйше при всякихъ новоповстаючихъ бôльшихъ будôвляхъ и при закладаню водныхъ каналôвъ треба було чимъ разъ глубше вкопуватись въ землю, то выдобутй зъ иломъ або пѣскомъ численнй шкарлупы не могли нѣякъ уйти уваги не тôлько инжинєрôвъ займаючихъ ся будовою, але и цѣлого наукового италіяньского свѣта, и стали ся скоро предметомъ загальнои та дуже оживленои дискусіи.

Майже рôвночасно повстали рôжнородній объясненя сихъ явищь.

Дуже значна часть ученыхъ, опираючи цѣлый системъ своєи вѣдомости на филозофіи Аристотеля, перейміла ся поглядати менше або бôльше зближеными до поглядôвъ Авіценны и задоволяла ся объясненємъ, що скаменѣлости яко игра або прôбы природы суть творами якоись во внутрѣ скалъ дѣятельнои, творчои (пластичнои) силы. Вказувано на подыбуючй ся посередъ скалъ товщевй матеріи, зъ котрыхъ пôдъ вплывомъ тепла землѣ черезъ якусь ферментацію могли выраджатись органичнй творы, а коли все те здавало ся невыстарчати, то приписувано єще и звѣздамъ вплывъ на повставане скаменѣлостей.

Справдѣ ажь дивуватись намъ приходитъ ся, якъ такй недорѣчнй теоріи могли найти защитниковъ посередъ цѣлого ряду людей ученыхъ, духомъ и вѣжою высоко стоячихъ, зъ помѣжь котрыхъ кôлькохъ оставило намъ дуже вѣрно и старанно выконанй таблицѣ зъображаючй скаменѣлости.

Майже черезъ чотыри столѣтія удержували ся помѣжь учеными теоріи принимаючй таємничу пластичну силу для выясненя походженя скаменѣлостей, бо єще навѣть на початку нашого столѣтія высказавъ вельми поважный впрочѣмъ природознавець Равмеръ гадку, що скаменѣлости суть ненароджеными зародами (ембріонами) организмôвъ. Слѣдъ однакъ признати, що згаданй погляды загальнѣйшого признаня нѣколи не находили.

Въ половинѣ XVIII столѣтія боронивъ зъ великимъ засобомъ учености Едвардъ Люідіюсъ въ Англіи своєи теоріи удержуючои, що скаменѣлости повстали зъ насѣнного пылу розсѣяного по воздусѣ (aura seminalis), котрый несеный вѣтромъ дôставъ ся посередъ скалы и розвинувъ ся тамъ, але тôлько въ части и карловато. Лѣкарь К. Лянгъ, горячій защитникъ сеи теоріи въ Швайцаріи впевнявъ, що хотяй вправдѣ кожде сѣмя мѣститъ въ собѣ зароды цѣлости организму, всежь таки нѣчого дивуватись, що при обставинахъ несприяючихъ цѣлковитому розвоєви, зъ зародкôвъ розсѣяныхъ посередъ скалъ выобразувались тôлько поодинокй части организмôвъ, значитъ неразъ замѣсть цѣлого дерева одинъ тôлько листокъ, замѣстъ цѣлои мушлѣ тôлько єи шкаралупа, або замѣсть цѣлого позвоночного звѣряти тôлько одна кôсть єго. Не треба доказувати, о скôлько отся теорія, хочь принимає вже органичне походженє скаменѣлостей, именно зъ причины недорѣчного примѣненя деякихъ вѣрныхъ физіольогичныхъ поглядôвъ, представляє въ цѣлости тôлько одинъ зъ нагляднѣйшихъ примѣрôвъ помылокъ духа людского.

Межи всѣми объясненями походженя скаменѣлостей найшло безъусловно найрадше принятіе и найзагальнѣйше розповсюдненє заразъ по своѣмъ появленю тверджене, що скаменѣлости представляютъ останки по организмахъ, загинувшихъ и рознесеныхъ водою при загальнôй потопѣ, про котру намъ росказує библія. Нѣчо дивного, що се пояснене, подане у перше въ XV столѣтію Неаполитанцемъ Алєссандро-мъ, скоро приймило ся, бо не тôлько було оно незрôвнано бôльше зближене до правды, нѣжь передше згаданй теоріи, але що важнѣй-

ше, оно ôдповѣдало єдино вповнѣ пануючимъ пôдъ той часъ переконанямъ що-до исторіи сотвореня землѣ, опираючимъ ся выключно тôлько на буквальнôмъ, отже пôсля найповажнѣйшихъ нынѣшныхъ богословôвъ, не завсѣгды вѣрнымъ розумѣню Мойсеєвыхъ книгъ. Впрочѣмъ тôлько глубше рѣчь розбираючимъ слѣдителямъ могли бути въ давнѣйшихъ часахъ звѣстнѝ причины недозволяючѝ уважати скаменѣлости за памятки и останки потопы.

Але вже въ XV столѣтію найшли ся мужѣ, котрѝ прослѣдивши докладно якôсть скаменѣлостей и спосôбъ ихъ выступованя, переконали ся о неможливости ихъ походженя ôдъ библійнои потопы. Мѣжь иншими вже Леонардо да Вінчі на пôдставѣ досвѣдôвъ при строєню каналôвъ въ пôвнôчнôй Италіи высказавъ гадку, що всѣ скаменѣлости подыбуванѝ нимъ походятъ ôдъ морскихъ звѣрѣвъ, котрѝ жили на тôмъ самôмъ мѣсци, де зôстали погребанѝ въ рôвночасно осѣдаючôмъ ся намулѣ. Такожь и якійсь Фракасторо подавъ въ 1515 роцѣ яко найважнѣйшѝ доказы противъ потопови теоріи сю обставину, що шкаралупы, котрѝ бачивъ выкопанѝ коло Ґенуы, належатъ до звѣрѣвъ морскихъ, мѣжь тымъ, коли библійна потопа походила зъ дощу; колибъ однакъ отсѝ шкаралупы мали бути зъ моря рознесенѝ при нагодѣ потопы, то мусѣлибы крыти ся тôлько розкиненѝ по поверхни землѣ, а не находити ся въ нутрѣ скалъ, зъ котрыхъ повстаютъ горы, бо звѣсно библійна потопа трѣвала за короткій часъ, щобъ могла була вытворити такъ огромнѝ масы скалъ. До сихъ доказôвъ долучено опôсля мѣжь иншими єще и тѝ, що море въ своѣй глубинѣ не показуе такого движеня, чи тамъ фильованя, котре змоглобы розносити важкѝ куснѣ шкаралупъ, а о прибережнôмъ движеню моря знаємо, що оно розбиває все въ дрôбоньки куснички, коли тымчасомъ мѣжь скаменѣлостями стрѣчаємо найнѣжнѣйшѝ шкаралупы нѣ крыхôтки не ушкодженѝ. Ôдтакъ запримѣчено, що шкаралупы морскихъ организмôвъ лежатъ посередъ скалъ сполученѝ въ характеристичнѝ громады, зовсѣмъ такѝ самѝ, въ якѝ жіючѝ звѣрята громадятъ ся пôсля зависимости одныхъ ôдъ другихъ. Навѣть уложенѝ буваютъ скаменѣлости посередъ иловыхъ скалъ цѣлкомъ на такій самъ ладъ, якъ они по свѣдоцтву нарочно предпринятыхъ доходжень на днѣ моря въ намулѣ и теперь єще осѣдаютъ ся.

На пытанє, щó моглобы споводувати перелитє, ôдносно уступленє моря, котрого организмы останки по собѣ лишили, вказували приклонники сего поясненя рѣчи на силы вульканичнѝ, пôднимаючѝ сушу и могли яко наглядный доказъ можливости свого догаду навести приключенє зъ XVI столѣтія, въ котрôмъ пôдчасъ землетрясеня и вульканичныхъ выбухôвъ при островѣ Санторінъ въ архипелягу грецкôмъ кусокъ вапѣннои верствы вразъ зъ жіючими на нѣй устрицями и морскими раками надъ поверхню моря дѣйстно зôставъ пôднесеный.

Наведенѝ погляды и доказы не могли однакъ переконати загалу и находили тôлько ôдъ часу до часу поодинокихъ защитникôвъ, мѣжь иншими такожь и италіяньскихъ богословôвъ, якъ н. пр. ученого кармеліта Кирила Дженереллі, котрый передъ академією въ Кремонѣ горячо боронивъ теорію, що скаменѣлости повстали передъ библійною потопою, отже рôвночасно зъ пôднесеными верствами, посередъ котрыхъ находятъ ся. Звертавъ ôнъ увагу на те, що ôдъ сотвореня землѣ *могли зайти найрôжнороднѣйшѝ частевѝ перемѣны въ скорупѣ земнôй, споводованѝ черезъ вульканичнѝ силы*, и що не можна уважати догадôвъ припускаючихъ такѝ перемѣны, хочь не суть они записанѝ въ библіи, за суперечнôсть зô святымъ письмомъ.

Борба межи згадаными поглядами на походженє скаменѣлостей перенесла ся необавки зъ Италіи до Англіи, Франціи, Нѣмеччины, а въ наслѣдокъ неи стали скаменѣлости предметомъ загальнои цѣкавости. Чимъ разъ то пильнѣйше збирано ихъ и хоронено по музеяхъ и зъ сихъ часôвъ немало осталось намъ описôвъ скаменѣлостей, заосмотреныхъ дуже цѣнными дерево- и мѣдерытами. (Дальше буде.)

ЗЪ ПОДОРОЖЕЙ ПО ИТАЛІИ.

(*Написавъ Мих. Подолинській.*)

5. Миляно.

(Дальше.)

Рôвно цѣкавымъ якъ пытанє про миляньске нарѣчіє, було для мене блисше познакомленє зъ одною романьскою народностею, про котру въ Европѣ дуже мало знає ся. И такъ пôзнавъ я въ Милянѣ одного купця Лядинця, родженого въ швайцарскôмъ кантонѣ Ґравбіндтенъ (по фр. Grisons, по ит. Grigioni). Що въ сѣмъ кантонѣ, рôвножь якъ въ кôлькохъ селахъ австрійскои долины Ину, такъ званôмъ Енґадінѣ живе миніятурный народець числячій всего на всего не цѣлыхъ 100.000 душь и говорячій осôбнымъ романьскимъ языкомъ, котрому филологія попри языкахъ: италіяньскôмъ, испаньскôмъ, португальскôмъ, французскôмъ, провансальскôмъ и румуньскôмъ признає цѣлковиту самостôйнôсть, — знавъ я уже давно зъ книжокъ, але нѣколи єще не приходило ся менѣ въ житю стрѣчати чоловѣка належачого до сеи народности. Мôй же купець бувъ не тôлько родженымъ Лядинцемъ, але єще и патріотомъ свого выгасаючого племени. Яка тôлько книжочка або газета появила ся коли-небудь въ єго роднôмъ языцѣ, все те збиравъ ôнъ и хоронивъ у себе яко найбôльшу святощь. Пôзнавши въ менѣ чоловѣка цѣкавого и неупередженого проти самостôйности єго народности, запросивъ ôнъ мене до себе до дому и показавъ менѣ свою библіотечку, складаючу ся переважно зъ самыхъ молитовничкôвъ, букварѣвъ и дрôбныхъ брошурокъ. Перше мѣсце въ єго библіотецѣ займала газета Romantsch, печатана нѣмецкими черенками. О скôлько розглянувъ ся я въ сѣмъ языцѣ, то переконавъ ся, що лексикально бôльше нѣжь котрый небудь другій романьскій языкъ перемѣшаный ôнъ елєментомъ нѣмецкимъ, хочь фонологична и граматична єго структура зовсѣмъ самородна. — Крôмъ сего кущя пôзнавъ я еще опôсля таки въ самôмъ Милянѣ, а ôдтакъ въ Неаполю двохъ кельнерôвъ, котрѝ признавали ся до неи народности.

(*Исторія мѣста*). Якъ всѣхъ италійскихъ городôвъ, такъ и Миляна исторія сягає глубокои старины и обнимає звышь двѣ тысячѣ лѣтъ. Городъ сей заложеный черезъ Кельтôвъ и бувъ столицею Инсубрôвъ. Въ 222 р. пер. Хр. заняли єго Римляне, почѣмъ ставъ ôнъ сильно укрѣпленымъ муниціпіюмомъ. Вже рано було Mediolanum цвитучимъ пристановищемъ скуства и наукъ и носило за часôвъ Плинія горде прôзвище „новыхъ Атенъ“.

Пôдъ императорами, а именно пôдъ Максиминіяномъ, зôстало се мѣсто розширене и украшене и було навѣть императорскою столицею. Св. Амвросій, сынъ префекта Ґалліи и преторъ пôвнôчнои Италіи засѣвъ приймивши христіяньство въ 374 р. на епископскôмъ престолѣ Миляна и причи-

чинивъ ся немало до морального и матеріяльного пôднесеня сего мѣста. Бувъ се першій достойникъ церкви, котрый голосивъ цѣлковиту независимôсть церкви ôдъ державы, бо пôсля єго засады цѣсарь єсть членомъ церкви, а не стоитъ понадъ нею. Цѣсарь Теодозій, котрому ôнъ за проливъ крови публично ôдмовивъ св. причастія, поважавъ єго помимо того высоко и умеръ въ єго раменахъ.

Занятє и опустошенє Миляна черезъ Аттилю, короля Гунôвъ (452) прогнало римскихъ императорôвъ до крѣпкои Равенны. Однакожь анѣ ся подѣя, анѣ навѣть упадокъ захôдно-римскои имперіи не богато притьмили значеня Миляна. Яко столиця прославленого черезъ св. Амвросія архіепископства и яко головна монетарня колишнёи имперіи стало Миляно необавки знова столицею остро-ґотскои державы и перевысшало за часôвъ Теодориха Великого самъ Римъ що до числа жителѣвъ и богатства.

Року 539 здобувъ Ураясъ, сестрѣнець Вітіґеса зъ своими Бурґундцями и Остроґотами Миляно заняте недавно передъ тымъ ôдъ Белизара, вожда Юстиніяна. Ôнъ велѣвъ мѣсто збурити, мужчинъ вымордувати, а женщины продати въ неволю.

Пôдъ Лонгобардами ôджило мѣсто наново и розвивалось хорошо, хочь Альбуинъ на єго мѣсце Павію зробивъ своєю столицею. Якъ въ Римѣ папа, такъ тутъ архієпископъ переймивъ наслѣдство по римскихъ императорахъ и бувъ по упадку Лонгобардôвъ головнымъ держителемъ власти. Черезъ те стало Миляно въ Ломбардіи головною опорою Вельфôвъ (Guelfi) [1]) и найзавзятѣйшимъ та задля того и найстрогѣйше каранымъ противникомъ Гогенштавфôвъ (Ghibellin-ôвъ) [2]). Въ борбѣ зъ цѣсаремъ Конрадомъ завѣвъ архіепископъ Гербертъ (Eriberto) Кантý, бувшій рôвночасно губернаторомъ и генераломъ, славный „кароччіо“ (carocciо), про котрый згадує ся такъ часто въ миляньскôй исторіи. Бувъ се вôзъ тягненый богато украшеными волами; на нѣмъ повѣвало знамя (lo stendardo) св. Амвросія, дзвôнъ заступавъ мѣсце барабана и наверха находивъ ся хрестъ и престолъ, при котрôмъ правила ся служба божа. Зъ-вôльна поступавъ „кароччіо“ въ бою въ передъ и проводивъ стычцѣ и ôдворотови. — По зборѣ на поляхъ ронкальскихъ 1158 р. склонило ся все передъ цѣсаремъ Фридрихомъ Рудобородымъ, але духъ независимости мѣстъ и духова власть церкви таки еще не заумерли; обѣ тѝ силы сполученѝ разомъ пôдняли ся смѣло до борбы супроти власти императорскои. Коли комисарѣ цѣсаря захотѣли установити въ Милянѣ консулѣвъ и голову мѣста (podestà), покликались мѣщане на свои привилеи; нарôдъ зворушивъ ся, дворяньство и консулѣ мусѣли хоронити цѣсарскихъ послôвъ передъ гнѣвомъ люду, и наконець послы мусѣлы втѣкати. Фридрихъ кинувъ опалу на непокôрный городъ, обсадивъ єго и страшнымъ голодомъ приневоливъ до здачѣ. Дня 1. марта 1162 року наступила отся сумна подѣя. Коли при сумнôмъ звуку металевыхъ сурмъ и трубъ ôддано вкрытый славою „кароччію“ зъ бѣлымъ знаменемъ мѣста, коли всѣ боєвѝ знаки зложено у нôгъ цѣсаря и начальники города передали ключѣ, явили ся горожане зъ мотузами около шиѣ и попеломъ на головѣ, упали навколѣшки и голосно благали о помилуванє, держучи хресты въ простертыхъ рукахъ. Але нѣмецко-римскій императоръ не знавъ помилуваня. Приказавъ мѣсто знищити пожогою, а оставшѝ муры и вежѣ розрушити желѣзомъ, — що и стало ся. Ôдтакъ святковавъ Фридрихъ великоднѝ свята въ Павіи яко торжество побѣды.

Помимо такъ тяжкого удару пôднимає ся Миляно знова скоро на ноги; власть нѣмецкихъ императорôвъ чимъ разъ бôльше ослабляєсь и стає тôлько наименною. Властивымъ паномъ Миляна опиняє ся упершь рôдъ Вісконтôвъ, а по єго выгасненю рôдъ Сфорцôвъ. Вісконты панують ôдъ 1312 до 1447 року. Найзнаменитшимъ володаремъ зъ сеи родины єсть Иванъ-Ґалєаццо, померший 1402 року. Ôдъ нѣмецкого короля Вячеслава выарабляє ôнъ собѣ титулъ воєводы, „дуки“ Миляна, свою дочку выдає за брата французского короля Кароля VI. и розширяє за помочею своихъ наємныхъ вождôвъ (condottieri) свою власть ажь по Болонію, Сіену и Перуджію. Вже забирає ся ôнъ воювати Фльоренцію, и коронувати себе королемъ Италіи, коли наразъ падає жертвою моровои заразы въ 55 роцѣ житя свого. Сей Иванъ-Ґалєаццо Вісконті представляє типъ могучого и блискучого самодержця. Єго змыслъ для величавости и для подвигôвъ на широку руку не має майже рôвного примѣру въ исторіи. За 300.000 зол. риньскихъ (въ тыхъ часахъ!!) ставляє ôнъ великаньскѝ греблѣ, щобы, наколи єму захоче ся, ôдвернути рѣки Мінчіо ôдъ Мантуы, а Бренту ôдъ Падуы и въ такій способ обезъоружити сѝ мѣста. Ôнъ закладає пайчудовѣйшій изъ всѣхъ монастирôвъ, такъ звану „Чертозу“ въ Павіи, а такожь и славну катедру миляньску, перевышаючу въ тѝ часы що до величи и богацтва всѣ инши церкви. Ôнъ выкôнчає палату въ Павіи, котра була довго найвеличнѣйшимъ княжескимъ теремомъ въ Европѣ. До сеи палаты перенѣсъ ôнъ такожь свою славну библіотеку и свôй великій збôръ мощей святыхъ.

По выгасненю роду Вісконтôвъ панує въ Милянѣ, якъ вже сказано, родина Сфорцôвъ (1450—1535). Єи родоначальникъ Франческо Сфорца, внукъ простого селянина зъ Котініолѣ добивъ ся своимъ кондотієрствомъ великои славы и значеня еще за житя послѣдного Вісконта Пилипа-Маріи, котрого дочку навѣть одержавъ за жену. Въ наслѣдокъ несупокоѣвъ и заверухъ по смерти свого тестя удає ся єму одержати зъ рукъ самого народу въ катедрѣ миляньскôй ôдзнаки княжеского достоинъства. Ôнъ володѣвъ въ духу своихъ попередникôвъ, тôлько зъ бôльшою лагôдностею и справедливостею. Зъ помѣжь всѣхъ Італіянцѣвъ бувъ се мужь найбôльше припадаючій до смаку и серця XV столѣтія; бо нѣгде такъ якъ въ нѣмъ не воплощалась сила таланту и особистои удалости. При тôмъ сприяло єму щастє безнастанно. Зъ всѣми італіяньскими дворами заключивъ ôнъ родинны звязы. Умеръ въ Милянѣ 1466 р. Єго сынъ Ґалєаццо-Марія, чоловѣкъ пустый, самовольный и марнотравный погибъ ôдъ ножѣвъ присяженыхъ. Єго братъ Людвикъ „il Moro“ загорнувъ по єго смерти въ способ самозванчій власть въ свои руки. Єго двôръ вызначавъ ся нечуванымъ блескомъ. Ôнъ заложивъ академію ученыхъ и артистôвъ. Браманте и Леонардо да Вінчі трудили ся для него и Леонардо стоявъ зъ нимъ навѣть въ блисшихъ зносинахъ. Щобъ свою незаконну власть удержати, спонукавъ ôнъ французского короля Кароля VII до походу проти Неаполя. Коли однакъ опôсля самъ ôнъ порôжнивъ ся зъ Франціею, попавъ ся 1500 р. въ французку неволю и умеръ въ вязници. Єго сынъ прогнавъ 1512 Французôвъ зъ Миляна, але побитый въ 1515 р. пôдъ Мар іняно бувъ приневоленый ôдступити Французамъ своє воєвод ство и вдоволяти ся рôчною пенсією. Єго молодшій братъ Франческо, послѣдный династъ зъ родины Сфорцôвъ одержавъ

---

[1]) Въ романьскихъ языкахъ переходить нѣмецке w на початку слова на gu, або gh. н. пр. Wilhelm = Guillaume, Guglielmo. Wehr = guerre, guerra; такъ отже зъ Welfen мусѣло вытворитись въ италіяньскôмъ Guelfi.

[2]) Назва Ghibellini походитъ ôдъ родинного мѣста Гогенштавфôвъ Weiblingen, котре въ старину называлось Wiblingen и пôсля выше наведеного правила въ ит. языцѣ мусѣло перемѣнитись на Ghibellini.

вправдѣ 1529 р. ôдъ цѣсаря Кароля V по єго побѣдѣ надъ французскимъ королемъ Францомъ I. наново воєводство миляньске. Однакожъ по смерти Франческа 1535 р. надавъ Кароль V Миляно яко лено державне своему сынови Филипови II, пôзнѣйшому королеви Испанiи. Такъ прийшло Миляно въ руки Испанiи и осталось при нѣй ажь до испанськои вôйны о наслѣдство 1713 р. О испаньскôмъ пановаю говоритъ одна пословица: „Министры короля Испанiи въ Сициліи смакували (rosicchiavano), въ Неаполю наѣдались, а въ Милянѣ обжирались.

Року 1713 дôсталось Миляно пôдъ Австрію и творило вразъ зъ Мантуою австрійску Ломбардію. Въ рокахъ 1733, 1745, 1796 и 1800 здобували єго Французы ôдъ Австрiи; року 1814 сполучила Австрія Миляно зъ Венецією въ королество „ломбардско-венеціяньске“. Ôдъ 1846 р. починаютъ ся чимъ разъ частѣйшi и завзятѣйшi повстаня проти австрійского панованя. Розрухи тѣ такъ памятнi нашимъ галицкимъ полкамъ! Поодинокій воякъ, не то офицеръ або генералъ не смѣвъ навѣть майже явитись на мѣсто, бо заразъ булибъ закололи єго ножемъ або бодай выпекли очи витріолёмъ. (Я самъ бачивъ такого нещасного, котрого стрѣла ся послѣдня доля. Якiйсь малый хлопчище — такъ ôнъ менѣ росказувавъ — наблизивъ ся до него зъ малою сикавкою и заки ôнъ спотямивъ ся, бувъ вже вѣчнымъ калѣкою). Єще небезпечнѣйше було выходити за мѣсто, хочбы и въ двôйку або и въ трôйку. Зъ кождого дерева, ôкна и зъ за кождого плоту грозила зрадлива куля. Не диво отже, що спомины нашихъ воякôвъ про Италію не надто приємнi и що слава Италiянцѣвъ у австрійскихъ народôвъ такъ вельми пошарпана. Але такi сумнi объяви людского звѣрства суть тôлько природными наслѣдками довговѣкового лютого гнету!...

По битвѣ пôдъ Маджентою 4 и 5 червня 1859 р. опустила австрійска залога Миляно. Якъ менѣ росказували наочнi свѣдки, то навѣть сей послѣдный выхôдъ бувъ нелегкій, бо зъ ôконъ кидано на войско чимъ попало. Одинъ рускій ôддѣлъ охоронивъ ся ôдъ напасти тôлько въ сей способъ, що обскочивъ якiйсь случайно переходячій мимо женьскій пансіонъ и взявши дѣвчата мѣжь себе въ середину и вывѣвъ ихъ ажь за мѣсто. Въ наслѣдокъ мира въ Вілля Франка зôставъ сей городъ прилученый до новоповставшого королества Италiи. Въ протягу своєи исторiи перенесло Миляно 48 облогъ и було 28 разъ мечемъ здобуте.

(Дальше буде.)

МИКОЛА КОСТОМАРОВЪ.

(Некрологъ.)

Надъ руско-украинською землею нависла темна хмара якогось фаталистичного нещастя! За три мѣсяцѣ 1885 р. Русь-Украина похоронила чотирохъ письменникôвъ, добула собѣ чотыри могилы, чотыри глыбокi раны!

11. (23.) квѣтня далека чужина, холодна пôвнôчь приняла великого дѣяча руско-украинскои историчнои науки Миколу Костомарова, родомъ зъ села Юрасôвки Острогожского повѣту Воронѣжскои губернiи. Залишаючи на далѣ и кому бôльшь мене тямущому ширшу житєпись Миколы Ивановича, залишаючи на далѣ свои споминки про єго и оголошенє листôвъ єго до мене, я подамь короткій лишень некрологъ сего незабутного свѣточа науки, сего рѣдкого человѣка — гуманиста и страстотерпця.

Микола Ивановичь родивъ ся 4. (16.) мая 1817 р. а вмеръ 4. (16.) квѣтня 1885 р., значить недоживъ кôлькохъ днѣвъ до повныхъ 68 лѣтъ. На десятому роцѣ житя єго ôддано учити ся въ Москву до приватнои школы француза Ґе. Не довго ôнъ тутъ пробувавъ: въ лѣтѣ 1828 єму довело ся бути свѣдкомъ страшеннои драмы крепацтва. Отець єго бувъ жорсткого серця и жорстко обертавъ ся зъ своими крепаками: якъ великi були єго утиски крепакôвъ, свѣдчить, що крепаки не змогли бôльшь выносити ихъ и замордовали свого пана.

Нема що казати про те, якiй вплывъ зробила ся драма на дитинну душу Миколину!... она на вѣки одвернула єго ôдъ крепацтва и въ серце єго налила зневаги и огидливости до панôвъ-властникôвъ людей и до самого принципу крепацтва и неволѣ людскои. Отутъ то, коли мы звернемо увагу на жорсткôсть Ивана Костомарова, такъ передъ нами ще дорожшою и свѣтлѣйшою становить ся Миколина гуманна душа!

Батькова смерть мала для Миколы ще ту добру сторону, що ôнъ выхованє и освѣту одержавъ до кôнця на рôднôй Украинѣ — гимназію скôнчивъ въ Воронежи, а университетъ въ Харьковѣ. — Въ той часъ Харькôвъ бувъ центромъ руху руско-украинского письменства: тутъ жили и працёвали Квѣтка, Гулакъ-Артемовскiй, Срезневскiй и инчi. Отъ зъ отсiєи криницѣ Костомаровъ напивъ ся въ перше тiєи святои любови до рôдного краю и до єго м у ж и к а, котра не покидала єго до останнёи годины житя! Костомаровъ закохавъ ся въ исторiи и етнографiи Украины: бачивши єи минувшину зъ книжокъ и документôвъ, ôнъ на живыхъ людяхъ бачивъ єи тяжку сучасну долю! бачивъ того „мужика“, котрого, якъ мовлявъ самъ небôжчикъ, „зневажали, душили, умысне держали въ страшнôй темнотѣ“... Ôнъ полюбивъ сего мужика и черезъ увесь свôй вѣкъ трудивъ ся и пильновавъ, щобъ мужикъ добувъ освѣты, добробыту, семеннои, соціяльнои и духовои волѣ!

Зъ такою духовою основою — недивно, що, Костомаровъ не мôгъ служити у войсковôй службѣ, куды бувъ записавъ ся и въ котрôй пробувавъ вельми недовго. Готуючись на магистра исторiи Микола Ивановичь працёвавъ и въ рôдному письменствѣ и въ 1838 р. надруковавъ у Харьковѣ свои поетичнi творы осôбною книжечкою „Вѣтка“, и драму „Савва Чалый“, а въ 1840 р. въ Алманасѣ „Снôпъ“ трагедію „Переяславска нôчь“ и кôлька перекладôвъ зъ жидôвскихъ мелодiй Байрона.

2. (14.) квѣтня 1842 р. ôнъ мавъ боронити свою диссертацію: „О значенiи унiи въ западной Россiи“, але харькôвскiй архiєпископъ Иннокентiй Боршовъ помѣтивъ у диссертацiи щось неôдповѣдне до свого смаку и погляду и зупинивъ диспуту. Диссертація пôшла на судъ до министра освѣты графа Уварова, котрый ôдповѣдно поглядамъ професора-историка Устрялова присудивъ єѣ с п а л и т и. Мусѣвъ Микола Ивановичь працёвати надъ другою диссертацією „Историческое значенiе русской народной поезiи“. За сю диссертацію хочь и вызнали єго въ 1844 р. за магистра, але катедры въ харькôвскому университетѣ не дали, бо бачте, въ диссертацiи ôнъ звернувъ найбôльшь уваги на украинску поезію, а до того ще „цѣлкомъ незвычайно“ выявивъ себе и тымъ, що ходивъ по селахъ и по шинкахъ прислухуватись и записувати народныхъ пѣсень!!...

На силу вже, пôсля учительскои посады у Ровнѣ и въ Кієвѣ, дали єму катедру россiйскои исторiи въ кiєвскому университетѣ. Се стало ся въ червцю 1846 р. а въ березѣлѣ 1847 р. єго арештовали и повезли въ Петербургъ. Тутъ цѣлый рôкъ держали єго въ фортеци пôдъ арештомъ, а потôмъ заслали, щобъ ôнъ не смѣвъ нѣкого вчити и нѣчого не друковавъ зъ своихъ творôвъ. Арештовано Костомарова, а за нимъ и Кулѣша, Шевченка, Навроцкого, Бѣ-

лозерского, Опанаса Маркевича и иншихъ по доносу студента Петрова. Про сей случай Костомаровъ росказавъ у „Рускôй Старинѣ“ ось якъ: „Першого дня Рôздвяныхъ святъ 1846 р. у вечерѣ сидѣли мы зъ товариствомъ у Гулака и розмовляли про славянщину; говорило ся про надѣ, що колись славянскй народы злучать ся до федерації, а я говоривъ якъ бы то оно добре було, колибъ завело ся учене славянске товариство, котребъ постановило своєю метою взаимне порозумѣнє помѣжь розлученыхъ Славянъ. Ся гадка выявляла ся у насъ не въ перше и завсѣгды выкликала до себе горячу прихильнôсть. Далѣ розмова звернулась на исторію Украины, особливо на епоху Богд. Хмельницкого, надъ котрою я того часу вже працёвавъ“. Сю бесѣду надслухавъ зъ другои хаты Петровъ и зробивъ доносъ“...

Зъ засланя Костомарова выпустили въ 1856 р., але взять катедру исторіи, куды запросивъ єго петербурскій университетъ, дозволено єму тôлько зъ кôнцемъ 1859 р. То бувъ часъ, коли надъ Россією сходила нова зоря! Мысль и слово були трохи розкутй. Живе слово и новй идеи и погляды на исторію притягували на лекціи Костомарова, якъ въ университетъ такъ и на прилюднй, незвычайну силу слухачѣвъ! Єго выносили зъ салѣ и ôдносили до дому на рукахъ!... Тай читавъ же ôнъ! Господи якъ ôнъ читавъ! Живымъ огнемъ слова єго западали въ душу слухача и загнѣзджували ся тамъ на вѣки!... На лихо въ 1861 р. выпали помѣжь студентôвъ непорядки и университетъ зачинили; а Костомаровъ залишивъ професорство, хочь опôсля єго звали на катедру въ Варшаву и запрошували въ Кіевъ: ôнъ не пôшовъ и лишивъ собѣ тôлько службу въ Археографичнôй комисіи въ Петербурзѣ.

Ще въ 1857 р. выдавъ ôнъ свого „Богдана Хмельницкого“ (торôкъ выйшло трете выданє). Зъ того часу Микола Ивановичь не залишавъ историчнои працѣ и вмеръ надъ нею! Ôнъ выдавъ 16 томôвъ своихъ монографій, зъ великою перевагою по исторіи Украины, та написавъ два великй томы исторіи въ житєписяхъ дѣячѣвъ. Дрôбныхъ артикулôвъ ôнъ надруковавъ бôльшь якъ сотню. Крôмъ историчныхъ праць ôнъ робивъ и на беллетристичнôй нивѣ въ великорускôй мовѣ, беручи переважно темы або зъ римскои исторіи, якъ „Кремуцій Кордъ“, або зъ украинскои, якъ „Черниговка“, або „Кудеяръ“. Прецѣнь же въ „Кудеярѣ“ ôнъ по майстерски намалёвавъ страшенй драмы зъ незвычайного тиранства и замордовуваня людей царемъ Иваномъ IV (Грознымъ).

Коли истновала „Основа“, Микола Ивановичь друковавъ тутъ якъ свои стихи и оповѣданя такъ и историчнй и публицистичнй творы. Помѣжь останныхъ и теперь велику вагу має єго ôдповѣдь Говорскому на єго статіи въ „Вѣстнику Югозапад. Россіи“. Тутъ въ сёй ôдповѣди Костомаровъ вказавъ, хто виненъ на самôй рѣчи въ ополяченю и окатоличеню украинскои шляхты и показавъ Говорскому, якъ ôнъ въ своєму „Вѣстинку“ псує историчну правду, умыснe перекручуючи факты и историчнй документы.

Важнѣйшою заслугою Костомарова въ 1862 р. бувъ єго захôдъ надъ освѣтою украинского народу, надъ выдаванемъ популярныхъ книжокъ задля народа. Листы єго до мене зъ сего часу (тодѣ ще мы не були особисто зазнаємленй) свѣдчать, зъ якою великою, глыбокою, сердечною щиростею ôнъ бравъ ся до сего дѣла, непримѣшуючи до єго жаднои политики... Але вороги добра людского въ замѣрахъ Миколы Ивановича пôдглядѣли те, чого ôнъ и не гадавъ: „политичный революційный сепаратизмъ“ та „польску интригу“ и зъ усѣхъ кôнцѣвъ Россіи а особливо зъ Кіева, поспѣли на Костомарова доносы. Клевета пустила на волю своє гадяче жало и доти брехала, доки министеръ Валуевъ не заборонивъ выданя украинскихъ книжокъ для народа.

Я нѣколи не забуду, зъ якимъ великимъ жалемъ и сумованемъ росказувавъ менѣ Микола Ивановичь про сю заборону, коли мы зустрѣли ся зъ нимъ въ 1865 р.!

Наступивши въ Россіи зъ 1866 р. тяжкй смутнй часы зробили на пôдтоптаного вже Миколу Ивановича свôй вплывъ, такъ що инколи ôнъ въ своихъ писаняхъ переходивъ межу обережности, особливо послѣ нещастя, постигшого єго въ року 1847... Въ Петербурзѣ тодѣ стояла велика епидемія на тифъ: не минула она и Миколы Ивановича. Та саме страшне лихо ждало єго пôсля недугу. Выдужавши ôнъ довѣдавъ ся що зъ тифу померла єго стара неня, котра нѣколи не розлучала ся зъ нимъ и котру ôнъ любивъ бôльшь всего на свѣтѣ!...

Незабавомъ доля трошки всмѣхнула ся: ôнъ зустрѣвъ вдову Киселеву, въ котру бувъ закоханый ще за молоду: старй люде згадали старе коханє и побрали ся. Одначе здоровє Костомарова вже не поправляло ся добре, особливо нашкодивъ єму одинъ случай: коли ôнъ ѣхавъ на Украину въ вагонѣ на Миколаѣвскôй желѣзници, хтось необережно положивъ свôй пакунокъ на лавцѣ надъ головою Костомарова: пакунокъ упавъ на голову Миколаю Ивановичу и вельми вдаривъ єго.

Трохи не що року, пôсля того якъ побравъ ся, Костомаровъ лѣтовавъ въ Украинѣ въ прилуцкому повѣтѣ; тутъ рôдне небо и сѣльске чисте повѣтря пôдкрѣпляло старй силы нашого историка: але що давало украинске лѣто, те одбирала петербурска осѣнь и зима. И вже въ половинѣ березѣля стало видко, що Миколѣ Ивановичу, „не жать свѣжои травы на Украинѣ“, що вже не для єго наступить весна! — и 7. квѣтня въ ранцѣ

„Загинула козацькая головонька
Въ далекôй чужинѣ!“

До самои, можна сказати, останнёи годины житя свого Костомаровъ „свою Украину любивъ“. За день до єго кончины Данило Лукичь Мордовцовъ писавъ до мене „Заразъ отсе ôдъ Миколы вернувъ ся; вже ледви дыше; може сю нôчь, а може завтра не буде вже єго! а ще не давно, на тôмъ тыждни читавъ я єму Антигону Софокля въ перекладѣ Нѣщинского; ôнъ слухавъ и вельми дивовавъ ся величному генію Софокля; а теперь ôнъ ставъ „бандурою зъ порваными струнами“...

Померъ Костамаровъ!

„Поховала Украина
Найкрасшого сына!“

Але ôнъ залишивъ намъ духъ свôй!

Най же духъ єго живе во вѣки зъ нами и крепить насъ; а мы, йдучи у слѣдъ єго духу, помянѣмо єго словами нашои стародавнои думы:

„Слава твоя не вмре, не поляже!
Буде слава славна
Помѣжь козаками,
Помѣжь друзями,
Помѣжь лицарями,
Помѣжь добрыми молодцями!
Утверди Боже люду рускаго,
Народу христіяньскаго
Зъ черню Днѣпровою, Низовою,
На многй лѣта,
До кôнця вѣка!...“

Спи нашь и всесвѣтный сильный дѣяче! Спи и поки Богъ тебе розбудить,

„Твою працю Украина
Повѣкъ не забуде“...

О. Я. Конискій.

„Монастыри юго-западной Россіи вообще и Креховскій монастырь".

Пôдъ такимъ заголовкомъ выйшла въ Петербурзѣ въ сѣчни с. р. невеличка брошурка (о 15 сторонахъ) написана п. Яковомъ Головацкимъ и печатана въ друкарнѣ товариства „Общественная польза". Призначена она въ первôй линіи для насъ Галичанъ, тому-то говоримо объ нѣй обширнѣйше.

Авторъ оповѣдає коротенько (повторяємъ, що цѣла брошура обôймає 15 сторôнъ) за взрôстъ монашества въ Кіевскôй и Галицкôй Руси и ихъ цѣлковите розрушенє пôсля набѣгôвъ Татаръ, при чôмъ особенный натискъ кладе на заснованє Спаского монастыря надъ Ратою (незнати задля якои причины авторъ называє єго Верхратскимъ?), хотя саме сей монастырь не лишивъ по собѣ нѣ найменшои духовои дѣяльности. Ôдтакъ говоритъ авторъ за розширенє православія мѣжь Волохами и Литвою, причѣмъ приймає гипотезу (котра нѣколи не буде пояснена) крещеня Ягайла на православіє историчнымъ фактомъ. „Пôсля Батыя", суть дальше слова автора, „Русь оправилась, хотя не скоро, ôдъ нанесеного єи удара и православная вѣра зновъ стала процвѣтати. На сѣверѣ збиравъ Иванъ Калита розъединенй рускй землѣ; тежь саме робивъ на юго-западѣ Гедиминъ. Русь крѣпла, мужалась и освободжалась ôдъ тяжкого ига. Но отъ, ôдъ запада пôднялась темна, грôзна, зловѣща туча, омрачуючи всю литовску и червенску Русь смертоноснымъ мракомъ, грозячи повнымъ знищенємъ православія и рускои народности и пôдчиненємъ тои краины чужосторонному и иншовѣрному порабощеню на всегда. То була злоповѣстна берестейска унія и послѣдовавша за тымъ смута Самозванцѣвъ". Однакъ рускій народъ непôддававъ ся „соблазну папства"; Ставропигіи и. т. д. скрѣпляли силы православія и смѣло боролись зъ врываючимъ ся въ юго-западну Русь упіятствомъ. Въ той важный часъ засновавъ о. Іоиль около 1618 року Крехôвскій монастырь. Топографичный начеркъ монастыря спонукавъ автора назадъ вернутись до села Дворець надъ рѣкою Ратою, где поставивъ бувъ въ 13. ст. „славнозвѣстный Верхратскій" монастырь св. Петро, бувшій игуменъ а опôсля митрополитъ московскій, мощѣ котрого спочиваютъ въ Успеньскôй церквѣ въ Кремлѣ. Авторъ добавляє, що Двôрцѣ лежатъ „на лѣсистой и гористой возвышенности одного изъ сѣверныхъ отроговъ Карпатъ у верховьевъ рѣки Раты". Можемо автора заневнити, що въ Двôрцяхъ не то що Карпатами не пахне, але нема въ цѣлôмъ селѣ и въ цѣлôй околици нѣ одного горбка, та що Рата не далеко за Двôрцями вливаєсь въ Бугъ, такъ що Двôрцѣ лежатъ скорше при устю, чѣмъ у верхôвяхъ Раты.

Однакъ се дрôбна рѣчь; не о справленє фактôвъ ходитъ намъ въ нашôмъ справозданю, такъ якъ авторови не ходило въ первôй линіи о ихъ обєктивне зôставленє; важнѣйша рѣчь — се тенденція письма. Майже половину историчного очерку Крехова (стр. 10—13) посвячає п. Головацкій описаню посѣщеня Крехова Петромъ В. 1698 пôсля зъѣзду зъ королемъ Августомъ І. въ Равѣ рускôй. Авторъ оповѣдає, що Петро В. посылавъ довгій часъ въ монастырь всякого рода „подаянія" на молебенъ православнымъ инокамъ Крехôвскимъ. Царица Катерина вступала въ слѣды великого свого попередника, присылаючи що-року грошѣ и цѣлй фѣры зъ хлѣбомъ, рыбами, икрою. П. Головацкій самъ бачивъ великй кади (гейбы чималй уліи-лежаки), въ котрыхъ привожено провіянтъ. Таку кадь клали на фѣру, запрягали 6 украиньскихъ волôвъ и ôдправляли въ Крехôвъ. Возы и волы „зъ борошномъ и всякимъ добромъ", такъ оповѣдавъ ключарь авторови 1883 року, оставались для монастыря, а фѣрманы вертали лише „зъ батогами".

Оно намъ въ правдѣ дуже пріятно дôзнатись, що Петро и Катерина спомагали православнй монастырѣ, однакъ всежь мы волѣлибъ, єслибъ достойный нашъ землякъ надѣлявъ „Зорю" учеными працями а не популярными своими брошурами. Всякій ученый твôръ пріймемо зъ отвертыми раменами, бо у насъ такихъ недостає: у насъ вся майже литература обертаєсь около популяризованя. Въ тôмъ направленю у насъ навѣть лѣпшй майстры, чѣмъ въ Россіи, и Галичане моглибы пôднятись такои роботы на „експортъ". Коли до Львова прислано зъ Петербурга богато тысячѣвъ примѣрникôвъ „Кирила и Методія" (по россійски), а прокураторія сю посылку сконфисковала, озвавъ ся оденъ ученый историкъ зъ нашои старшои братіи: добре сталось, що правительство забрало тй книжочки, бо я мусѣвбы стыдатись, скоробъ таке *лихо* розôйшлось помѣжь нашими людьми! *К.*

До высоко-поважаныхъ Читателѣвъ нашихъ!

Наше выдавництво, бажаючи розбудити якъ найбôльше замиловане до всёго, що рôдне, чи то твôръ словесный, чи твôръ штуки, постарало ся о хромолитографичне ôдкопіованє двохъ картинъ, котрй на львôвскôй выставѣ образôвъ товариства любителѣвъ штукъ красныхъ загальну на себе звертали увагу.

Картины тй, выконанй водными красками (акварелля) черезъ звѣстного артиста-маляря Северина Обста (прожившого довшій часъ мѣжь нашими Гуцулами, и любуючого ся въ ôдтвореню ихъ типôвъ), представляютъ, якъ зъ долученыхъ ôдбиткôвъ литографичныхъ видно, Гуцула и Гуцулку въ малёвничихъ строяхъ святочныхъ на коняхъ середъ прегарнои гôрскои околицѣ. Копія выконана хромолитографично въ 12 краскахъ, вѣрностею своєю не уступає зовсѣмъ оригиналови, проданому за 300 злр., а притягаючи предметомъ свойскимъ кождого Русина, повинна стати ся прикрасою нашихъ въ свои картины убогихъ єще хатъ рускихъ. При тôмъ радує ся выдавництво наше тымъ, що може Читателямъ своимъ такъ гарнй образы по дуже умѣренôй цѣнѣ жертвувати.

Предплатники нашй получити можутъ картины тй, котрй въ гандлю книгарскôмъ 2 злр. стояти будутъ, яко премію до Зорѣ за 1 зл. р., доплачуючи 20 цт. на опаковане, наколибы высылка почтою послѣдувати мусѣла.

При замовленю що найменше 3 примѣрникôвъ, за опаковане нѣчого не буде дочисляти ся.

Накладомъ редакціи „Зорѣ" выйшло зъ друку нове выдане

Слова о полку Игоревôмъ.

Окрôмъ розправъ, розосланыхъ минувшого року въ особнôй книжцѣ пренумерантамъ „Зорѣ", вôйшли въ теперѣшне выдане єще слѣдуючй артикулы: Вплывъ самогласнои ѣ на акцентъ, Самогласнй вставнй є и о, Акцентъ глаголôвъ, Вплывъ приименникôвъ на акцентъ, Двоякій акцентъ слôвъ и слова зъ двоякимъ акцентомъ, Словарь азбучно уложеный, Текстъ Слова пôсля Муссинъ-Пушкина; въ додатку „Ритмична будова молитвы **Ѣкроую**".

Книжка обôймає 160 стор. друку и стоитъ 90 кр. в. а.

☞ До нынѣшного числа долучаємо 10. и 11. аркушь Библіотеки Зорѣ" (дальшу часть книжки „Письма Ант. Любичь Могильницкого).

Ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VI. Львôвъ дня 1. (13.) Мая 1885. **Число 9.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **5** зр.. на пôвъ року **2** зр. **50** кр.. на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належитъ присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Въ гостяхъ добре, а дома лѣпше.

(Зъ житя рускои емиграціи. — Историчне оповѣданє Дрозда.)

Присвячую

ВП. Вандѣ и Юліяну Целевичамъ.

(Дальше.)

IV.

Другого дня пôсля свого приѣзду у Львôвъ, такъ отъ передъ пôвъ-днемъ, Селехъ ишовъ Академичною улицею; ôнъ завернувъ въ одну камяницю, пôднявъ ся на другій поверхъ и постукавъ у дверѣ. Выйшла молода жѣнка зъ закоченými за лôктѣ рукавами и зъ руками у тѣстѣ — видко було, що она одôрвалась ôдъ пораня коло печи.

— Чи тутечки живе панъ Гловень? спытавъ Селехъ.

Молодиця сердито глянула и одрѣзала по польски:

— По руски не розумѣю.

— Отъ тобѣ и на! подумавъ Селехъ: гарна рѣчь! въ рускому домѣ нѣчого по руски не розумѣють. Ôнъ спытавъ вдруге, але вже по польски.

— Прошу, прошу, одповѣла молодиця: панъ дома єсть, — и повела Селеха пекарнею до свѣтлицѣ.

На зустрѣчь Селеха вставъ зъ канапы немолодый вже, сивоватый и лысый, зъ червонымъ лицемъ мужчина, въ чорному убранѣ, котре своимъ кроємъ походило трохи на убранє заднѣпрянскихъ мѣщанъ.

Селехъ сказавъ, хто ôнъ и зъ ôдки.

— Ба, ба! промовивъ весело Гловень, усажаючи Селеха на канапѣ: давно чекалисьмо васъ, милостивѣйшій высокодостойнику! Господинъ честнѣйшій Кулѣшъ изволили завѣдомлювати меня своимъ писанємъ. Споминалисьмо тутки, здѣсь про ваше Благородіє... А якже, споминалисьмо! Втѣшаю ся, вѣншуючи толико пренайдостойнѣйшого великодостойника!...

Селехъ слухавъ рѣчь Гловня и дивовавъ ся: ôнъ чувъ ôдъ Кулѣша и иншихъ, що Гловень великій рускій патріотъ и добрый знавець народнѣи мовы, а тутъ, зъ устъ самого Гловня, чує таку мову, котрои зъ родувѣку ще не чувъ и котрои добре не розумѣвъ; навѣть ôнъ не мôгъ зрозумѣти, хто-бъ мôгъ уживати таку мѣшанину церковно-словянскои, украинскои, польскои и найменше великорускои мовы.

— Чи не помиливъ ся я, гадавъ собѣ Селехъ: може се не Гловень, а хто иншій, або не той Гловень, а якій другій... Колибъ не попасти въ якій лабетъ!

— Вы Якимъ Филаретовичь Гловень? спытавъ Селехъ.

— Воистину такъ изволите говорити, господине высокодостойнику! одповѣвъ Гловень, и спытавъ Селеха:

— Како же уподобала ся вашему Благородію наша угнѣтованная Галилея и наше незносне жительство?

Селехъ нѣчого не зрозумѣвъ.

— Про що, про яку Галилею ôнъ говоритъ? думавъ собѣ Селехъ, незнаючи що ôдповѣдати, а Гловень не дожидаючи ôдповѣди, зôтхнувъ и мовивъ:

— Охъ, охъ! тяжко єстъ!... Мрачно угнѣтовани мы, русскіє здѣсь, тутечка! розважаємо минувшину, видимо настоящину; но марно рукою бренною одхилити заслону, котрою будуще предъ окомъ нашимъ закрыто єстъ, а марно прорѣчити тоє, альбо другоє. Дѣланія нашій суть страждательныя, понеже, честнѣйшій высокодостойнику! слабуемо силою и єдино на Россію возглядаемо и пôдъ таковымъ возглядненіємъ оттолѣ чекаємо искупленія...

На чолѣ Селеха выступили буйнѣ краплѣ поту, ôдъ натуги зрозумѣти мову Гловня. Зъ всеи єго речи ôнъ тôлько и догадавъ ся, що Гловень чогось чекає ôдъ Россіи и, щобъ не сидѣти мовчки, Селехъ давъ реплику:

— Такъ, такъ!...

— Воистину такъ, господине ваше Благородіє! Доколѣ православный орелъ зъ златоглавои матушки Москвы не воспаряє надъ градомъ князя Льва... Перепрошаю! я зъ вами высокодостойнику! розговориваю совсѣмъ отверто: измучени єсмо чорно-жолтою барвою... Ляхва на поѣдательство насъ наступаєтъ; но съ нами Богъ! разумѣйте языци!... да, да!... чи я не правдательно говорилъ?

Селехъ дôставъ швидше хустку зъ кишенѣ и потеръ свого лоба.

— Мы вважаємо васъ яко доброго знавця народнои мовы...

— А якже, а якже, перебивъ єго Гловень: именно такъ! руску мову я очень досконале тямлю.

— Я мало тямлю, бо не чувъ настоящои народнои мовы въ Галичинѣ: она така, якою вы мовите?

— О нѣтъ, нѣтъ! у насъ нарѣчій, подрѣчій и языкорѣчій несчисленноє множество: подольскоє, гуцульскоє, се єсть вважайте — гôрске, бойковске, лемковске, турковске и иныя; но мы, мужіє освѣтленныє образованѣмъ, взглядняємо единый вашь русскій языкъ, языкъ нашого старѣйшого брата, шестидесяти-миліонного народу, простершого свою мôцную длань ôдъ Невы до Камчатки. Того ради мы усиловиваємо ся облагорожувати и розвоювати нашѣ простонародныя подрѣчія, подносячи ихъ до ступеня россійского литературного языка, каковымъ я и бесѣдую нынъки зъ высокодостойникомъ, вашимъ Благородіємъ! — Зъ симъ словомъ Гловень кинувъ на Селеха поважный поглядъ, нѣбы хотѣвъ промовити:

— А що?! бачь якій я!...

А Селехъ подумавъ собѣ: „Еге! дакъ отъ оно що; дакъ се я чую „облагороднену“ мову? ну, цуръ ѣй! одъ

неи упрѣешь гôршь нѣжь у банѣ, и голосно промовивъ:

— Якъ же я помиливъ ся! я мысливъ собѣ, що вы розмовляѣте зо мною чисто народною мовою и гадавъ: яка то велика рôжниця мѣжь украинскою, а галицкою народною мовою!

— Ахъ, нѣтъ, нѣтъ, мой честнѣйшій господине! я говорю облагороженымъ языкомъ, се ѣстъ литературнымъ россійскимъ — языкомъ славнѣйшого Пушкина и Гоголя... Смѣю вопросити: о колико чистымъ ѣстъ мой языкъ?

Селехъ ажь почервонѣвъ, не знаючи, що ôдповѣдати. Сказати правду, що ôнъ зъ роду вперше чуе таке „язычіе“ — нѣяково! Гловень образити ся може. Не сказати правды, ще гôрше; Гловень и далѣ розмовляти буде незрозумѣлымъ язычіемъ, а ôнъ, Селехъ, вже и теперь майже цѣлкомъ выбивъ ся изъ силы, напручуючись, щобъ хочь дещо зрозумѣти зъ розмовы. На лихо ще Селехъ не бувъ филологомъ и дипломатою: одначе ôнъ згадавъ, якъ колись у бурсѣ було выкручуѣть ся манôвцями зъ рукъ отця ректора, згадавъ батькôвску пословицю: „ѣжь борщь изъ грибами — держи языкъ за зубами“ — и промовивъ:

— Оно, конечно, задля васъ така мова добра; вы въ Россіи не бували, граматики нашои, россійскои, не учили, то добре що и такъ постигли... але якбы у насъ, дакъ така мова не годилась бы...

— Задля каковой таковой причины? дивовавъ ся Гловень.

— „Попавъ ся жучку — попови въ ручку!“ подумавъ Селехъ и запиняючись промовивъ: „Бачте... якбы вамъ сказати: россійскій языкъ... рôкъ за рокомъ иде напередъ... тее...

— А вжежь, а вжежь!... такъ и довлѣетъ языкови многомиліонного православного народу...

— Робить поступъ — мовивъ далѣ Селехъ: нашî книжки до васъ не ходять...

— О нѣтъ, тысящу разовъ нѣтъ! перебивъ Гловень. Благодареніе господиновамъ Погодину, Гильфердингу, Аксакову мы въ своемъ народномъ домѣ преизобильно имѣемъ розличныхъ книжокъ...

— Отъ, морока, думавъ Селехъ: не дае и договорити.

— Одначе не чуючи живои речи, вы все таки не поспѣваѣте ити у слѣдъ за розвоемъ языка и поневолѣ мусите ôдставати... промовивъ Селехъ, гадаючи що вже теперь Гловень задовольнить ся и залишить кидати его въ пôтъ; а Гловень на те:

— Желалъ-бымь прослушати бесѣду на новѣйшому россійскому языцѣ: сердечне упрошую васъ бесѣдовати зо мною на языцѣ многомиліонного православного народу.

Селехъ пустивъ ся на хитрощѣ: ôнъ згадавъ кôлька чисто-народныхъ великорускихъ выразôвъ и заговоривши по россійски, пхавъ въ свою рѣчь народнî выразы, додаючи де треба де не треба „*сз*“.

— Упрашаю васъ, высокодостойнику, перебивъ Гловень: звольте говорити промедлительнѣе, понеже я не хорошо понимаю... и на лицѣ Гловня видко було, що ему стало трохи соромно.

Селехъ ставъ говорити повагомъ. Гловень, немовь заяць, настороживъ уха; его поглядъ, выразы всего лиця свѣдчили, зъ якимъ великимъ пильнованемъ и трудомъ прислухуѣть ся ôнъ до Селеховои речи, изъ якою силою напручуѣть ся, щобъ зрозумѣти бесѣду. Селехъ говоривъ про свою миссію до Львова — и скôнчивши ждавъ, що скаже Гловень.

А Гловень мовчавъ.

— Мабуть вы не все зрозумѣли зъ моеи бесѣды? спытавъ Селехъ всмѣхаючись.

— Истинно такъ ѣстъ, — одповѣвъ Гловень почервонѣвши такъ, що ажь уха стали рожевыми. Селехъ, щобъ вызволити Гловня зъ сорому, промовивъ:

— Отъ бачите, якій великій поступъ зробила жива россійска мова; тожь то не дивуйтесь, а втѣштесь, бо такъ само и я мало розумѣю вашу бесѣду. А нуте, будьте ласкавî! заговорѣть до мене народною мовою, щобъ я мôгъ судити, яка рôжниця мѣжь украинскою а галицкою мовою.

У Гловня ажь на душѣ полегшало.

— Добре, добре! зъ дорогою душею! одповѣвъ ôнъ, радѣючи, що скôнчила ся справа, въ котрôй довело ся ему, такъ несподѣвано зъѣсти „печеного рака“. Ôнъ же вважавъ себе доси за великого знатока россійскои мовы! ôнъ бундючивъ ся сими своими знанями передъ Галичанами, а теперь мусить признати, що ôнъ помиливъ ся!!

Хочбы Селехъ нѣкому про се не хваливъ ся тутъ у Львовѣ! тамъ за Збручемъ и Сяномъ хочь и похвалить ся, дакъ дармо. Конечне, и тамъ смѣяти'муть ся, кепковати'муть, але байдуже! ôнъ, Гловень, того смѣху не чути'ме, а зъ того, що роскаже про него Селехъ въ Россіи, всежь таки засвѣдчать ся, що ôнъ прямуе на той шляхъ, на якій звернувъ его Погодинъ и иншî. Певно „возблагодарять“. Тутъ же ... тутъ у Львовѣ! крый Боже! якъ довѣдають ся, якъ пôйде поголоска — его высмѣють въ очи, особливо отта „украинофильска“ молодѣжь!

Зъ того часу розмова Гловня зъ Селехомъ велась рускою народною мовою, котрою Гловень справдѣ дуже добре орудувавъ.

— О! я добре розумѣю, чого вамъ треба, — говоривъ Селехови Гловень: вамъ треба людей розумныхъ, освѣченыхъ наукою, людей смѣливыхъ, жвавыхъ, добрыхъ патріотôвъ. А де? въ кого знайдете се добро? нѣгде инде якъ середъ молодѣжи. Щожь! мы доволѣ маемо славныхъ молодыхъ священикôвъ, котрî тиняють ся заступниками да викаріями; тиняють ся безъ хлѣба, бо Поляки кождого нашого священика уважають за схизматика и москаля... Ѣсть у насъ доволѣ укôнченыхъ богословôвъ, филозофôвъ, правникôвъ — самъ квѣтъ; та не знаю, чи згодять ся они до васъ...

— А тожь чому? самî кажете, що у васъ тяжко жити; безъ хлѣба сидять, а мы дамо дуже добру платню...

— У насъ, бачте, расколъ выйшовъ: завела ся нова партія народникôвъ. (Гловень хотѣвъ промовити „Полякофилѣвъ“, але задержавъ ся). Они, бачте, молодята, люде горячî, рвуть ся до якогось самостайного національного розвою... они политики не розумѣють... Горячî головы! „Доки сонце зôйде, роса очи выѣсть“, — доки добють ся они тои мрѣ національнои, дакъ Полякъ проковтне ихъ... Але що будете дѣяти... доки, да доки, а теперь они и на Россію косо дивлять ся...

— Треба нхъ вгамовати... знаѣте... якось хитро да мудро... Та се вже вы зумѣете, не менѣ васъ учити...

Влеслива рѣчь Селеха подобала ся Гловню, — ôнъ промовивъ:

— Клопоту богато... заходу зъ ними богато... треба де пôдмазати, а инде и просто таки въ руку положити... Дѣло свѣтове: „суха ложна ротъ дере“... Грошей треба...

— За симъ дѣло не стане! се остатня рѣчь. Чого намъ грошей жалѣть, они не нашй... Намъ иде не про грошѣ, а про идею.

— Я де зъ кимъ побачусь, поражусь... Шкода що далеко: одинъ на „Курковôй“, другій бѣля „Пятницѣ“, третій на „Жовкôвскôй“, а хто на селѣ... Нôгъ не стане — старый чоловѣкъ...

— О! дежь таки вамъ, у вашй лѣта, при вашому здоровлю — ходити! Фіякра берѣть... отъ вамъ на выдатки!

Селехъ положивъ кôлька гульденôвъ — и додавъ: завѣряю васъ, що нашь урядъ не схоче даремне користовати ся вашою працею и вынагородить васъ такъ, що вы и не сподѣваєтесь.

— Вѣрю, вѣрю! вжежь не марне говорять у васъ: „за Богомъ молитва, за царемъ служба не пропадають“. А я старати'му ся... але уважайте, щобъ и полиція наша не довѣдала ся, за чимъ вы прибули...

— Не довѣдаєть ся!... я прибувъ по купецкимъ справамъ...

— И на прислугу будете звертати увагу; она въ насъ цѣкава... знаєте!

Гловень моргнувъ окомъ и додавъ: — И у себе дома говорити'му, що вы мôй кревнякъ, — а то бачте отся, що вы бачили, трохи языката...

— Байдуже! я вмѣю языкъ заговорювати, одповѣвъ смѣючись Селехъ и ставъ прощати ся зъ Гловнемъ.

— Серце, Анєлько! озвавъ ся Гловень до куховарки, проводячи Селеха, поможи панови...

Анєлька кинула ся ôдъ печи, взяла Селехову шинелю и подала єму. Селехъ пхнувъ въ Анєльчину руку гульдена...

— То мôй кревнякъ, промовивъ Гловень до Анєльки, коли Селехъ бувъ вже за дверми: ôнъ разъ-по-разъ возить ся зъ хлопами въ селѣ, да такъ навыкъ до хлопскои мовы, що часомъ якъ приѣде до Львова, дакъ и тутъ закидає по хлопски... Але ôнъ чоловѣкъ заможный и добрый... Ты серце, Анєлько! коли ôнъ прійде вдруге до насъ, дакъ привѣтнѣй до него.

— Чую, чую! добре!

Анєлька взяла зъ печи горщокъ зъ якоюсь стравою и знимаючи ложкою шумъ, сама собѣ говорила: „Анєлька сама добра бачить и знає, що до чого. Анєльку не треба учити, зъ роду нѣ въ кого розуму не позычала“.

Обтерши объ фартухъ руки, Анєлька выняла зъ за пазухи гульдена, подивила ся на него, цмокнула, засунула на саме дно своєи глибокои кишенѣ въ спôдницѣ и промовила:

— Слава Богу!... єсть зъ чимъ на гулянку... Колибъ тôлько на годину стало, а то такъ опротивѣвъ отсей дощь; на улицѣ и на ринку болото ажь плющить.

А Гловень сѣвъ заразъ до стола и написавъ кôлька листôвъ...

V.

Минуло кôлька днѣвъ. Разъ пôдъ вечѣръ Селехова кôмната въ готелю стала наповняти ся гôстьми-Русинами. Селехъ радо витавъ ихъ, особливо священикôвъ. Але коли зôйшли ся чоловѣкъ пять, прожогомъ вскочивъ Гловень.

— Тутъ намъ не рука, промовивъ ôнъ, выдаючи зъ себе переполошеного чоловѣка, треба переноситись до совѣтника... Тутъ може найти насъ полиція...

— То щожь! озвавъ ся одинъ зъ гостей: нехай приходить, хиба мы що лихе тутъ дѣємо!

— Еге! стануть тамъ зъ вами говорити... якъ разъ!... Поляки радй, абы за що причепити ся до насъ.

— То се у васъ така конституція? спытавъ Селехъ.

— Конституція для Полякôвъ, а не для Русинôвъ. Ходѣмъ, ходѣмъ швидко, тутъ намъ небезпечно.

Небезпечного справдѣ нѣчогѣсенько не було! нѣхто у Львовѣ про мисію Селеха крôмъ Гловня и єго приятелѣвъ не знавъ; а що до львôвскои полиціи, дакъ ѣй и въ гадку не приходило слѣдити Селеха. Але Гловень хотѣвъ показати Селехови, яке тяжке житє у Львовѣ „настоящихъ русскихъ“, хотѣвъ показати, яку то ôнъ велику послугу робить, що не вважає на „тяжкй обстоятельства“ и збирає до Селеха людей. Отъ ôнъ порадившись зъ совѣтникомъ, выгадавъ Селехови байку, нѣбы то полиція слѣдить Селеха, и коли настигне въ єго кватирѣ зборище людей, дакъ наробить великого шелесту.

Панъ совѣтникъ Грабаловскій — зъ дѣда зъ батька Русинъ, зрѣкъ ся своєи національности и приставъ до тои новои частины „многомиліонного р у с к о г о“ народу, котра ревла, що она „настоящіе русскіе“ и про котру смѣло можна сказати, для неи истновало одно тôлько „настояще“ правило: „ubi bene, ibi patria“; — або по просту: бери де можна брати, бреши, абы за брехню платили.

Въ добре освѣченôй совѣтниковôй салѣ, по серединѣ канапы, сидѣвъ Селехъ, зъ одного боку єго Гловень, а зъ другого священикъ лѣтъ пôдъ 40, Демянъ Коваль. Гостей зôйшло ся доволѣ. Помѣжь молодыми выдѣляло ся двоє: высокій, красивый, зъ густыми боками судовый авскультантъ Держакъ, и безвусый молодый хлопчина Блощицкій; выдѣляли ся они тымъ, що Держакъ все мовчавъ и нѣчого не говоривъ, а Блощицкій вмѣшувавъ ся въ кожду розмову и видававъ зъ себе великого публициста якоись часописи. Бесѣдою керовавъ самъ господарь, котрому въ потрѣбныхъ случаяхъ допомагавъ Гловень. Грабаловскій не спускавъ бесѣды зъ головнои точки: Русинамъ въ Галичинѣ житя нема и не буде, доки х т о с ь, Бисмаркъ тамъ чи хто иншій, не втруть носа и не приборкають Полякôвъ. Теперь въ Галичинѣ „настоящимъ р у с с к и м ъ“ нѣчого робити; прямо зъ своими думками и поглядами имъ не можна выступити: отожь мисія Русинôвъ въ будущинѣ, для котрои имъ и треба себе сохранити. Въ Галичинѣ тяжко имъ себе сохранити, треба д е с ь и н д е (совѣтникъ бувъ дипломатъ и знавъ, що языкъ у чоловѣка на те, щобъ ховстати свои думки) хочбы и не въ Галичинѣ шукати собѣ хлѣба до лучшого часу.

Гловень говоривъ яснѣйше и прямо вказувавъ на Россію, яко на Едемъ, де люде живуть нѣбы у Бога за пазухою. — Конечно, додавъ Гловень, въ Россіи не добре жити тôлько Полякамъ; ну, дакъ хто знає не вѣдає, що Поляки нѣгде не вживають ся? Они здавна вже такъ отуманѣли, що де зôйдеть ся два або три Поляки, тамъ они будують Польщу.

Селехъ сякъ и такъ переводивъ рѣчь, бажаючи, щобъ сегоднѣ вже въ конець довѣдатись и одержати слово ôдъ тыхъ, хто згодить ся ѣхати до Россіи... Нарештѣ Гловень прямо спытавъ:

— Ну щожь, панове: хто пристає до насъ?

— Якъ то до васъ? спытавъ Коваль: хиба и вы т у д ы - ж ь таки?

*

— Абы взяли!... я хочь и заразъ!

— А менѣ здаѣть ся, промовивъ молодый учитель Савицкій, — се така рѣчь, що треба десять разôвъ примѣряти, поки одрѣзати.

— Що тутъ мѣряти! заискривъ ся Гловень, и змѣривъ Савицкого такимъ поглядомъ, въ котрому легко було зрозумѣти: „дрôбный ще ты — блазень! не дорôсъ ще до того, щобъ тобѣ мѣряти политичнѣ речи такои великои ваги!“ и нагнувшись до уха Селеха, ставъ щось шептати ѣму. Далѣ ôнъ выйшовъ насередъ кôмнаты и промовивъ: „Панове! ось послухайте, що я скажу разомъ до всѣхъ васъ. Вы знаѣте, що въ Россіи не що давно минуло повстанѣ Полякôвъ. Само по собѣ повстанѣ рѣчь пуста, бо що оно Россіи? все одно що щипавка вщипнула. Колибъ урядъ россійскій захотѣвъ да наказавъ, то бы усѣхъ Полякôвъ давно-бъ вже отакъ!... Гловень плюнувъ на долôвку и ростеръ ногою. — Але урядъ того не хоче: гуманизмъ ѣго те заперечуѣ, урядъ бажаѣ дорогою освѣты и ассимиляціи знищити Полякôвъ; але на се треба довшого часу. Отсимъ то и користуютъ ся Ляхи и теперь, дивлячись на те своѣволѣ, яке Австрія дала Полякамъ въ Галичинѣ. Поляки въ Россіи замѣряютъ ся воскресити Рѣчь Посполиту, Польщу шляхоцку.

— Не дамо сего! не дамо! не позволимо! гукнувъ Блощицкій.

Гловень строго глянувъ на него и строго промовивъ: „Не перебивайте, коли говорять старѣйшѝ люде!... Прямуючи до такои меты, говоривъ далѣ Гловень, Поляки силкуютъ ся, ополячити народъ на Украинѣ, вернути крепацтво. Ляхи хитрѝ! Имъ треба було спокусити и украинско-руску молодѣжь, але щобъ заслѣпити ѣй очи, они и пустили пыломъ демократіи... Чи треба вамъ, людямъ освѣченымъ, доводити, що яка у шляхты може бути демократія? Народъ и шляхта — се огонь и вода! Алежь украинска молодѣжь, якъ довѣдуѣмо ся зъ певного жерела... (Гловень докôрливо похитавъ головою).. Духъ нигилизма и космополитизма окрывъ молодѣжь на Украинѣ... она повѣрила польскôй брехнѣ и пôшло по Украинѣ хочь ще доси невидиме, спокôйне, тихе хвилѣваніе, але оно вельми небезпечне. Великѝ рѣки починають ся малыми течѣями... Отъ черезъ що россійскій урядъ не може числити на украинску молодѣжь, не може завôзвати ѣ въ Холмщину ратовати вѣру нашихъ предкôвъ, нашу русскую національнôсть... Але отсю революційну, нигилистичну течѣю треба спинити, бо що стане, коли она розбѣть ся, розбурхаѣть ся, выйде зъ берегôвъ и потече крôвава повѣнь? Що буде тодѣ? куды и мы дѣнемо ся? а течѣя захопить и насъ!...“

Гловень зирнувъ на всѣхъ своими оловяными очима. Поглядъ ѣго зустрѣвъ ся зъ поглядомъ Коваля и Демяну здалось, що Гловневѝ очи придивляють ся, чи въ тôй „революційнôй“ течѣи не плавають золотѝ коралѣ, котрыхъ варто-бъ було закинути въ кишеню.

— Оттымъ то Россіи треба, говоривъ далѣ Гловень, набрати у насъ свѣжихъ русскихъ силъ, такихъ людей, котрѝ щиро люблять свôй народъ, людей жвавыхъ, патріотичныхъ, вѣрныхъ; Россіи треба нового задля Холмщины елементу, народного...

— Руско-національного, чи россійского? закинувъ Савицкій.

— А вжежь руского... Я такъ и хотѣвъ сказати, да вы перебили... Дакъ отъ панъ Селехъ прибувъ сюды до насъ зъ препорукою уряду свого, зазвать туды до себе людей.

Селехъ пôднявъ ся и собѣ и нѣбы кôнчаючи рѣчь Гловня промовивъ: — Именемъ не тôлько уряду, але именемъ Украины и ѣи народу прошу вашои запомоги. Вы розумѣѣте, що утерши носа Ляхамъ у насъ, вы тымъ самымъ служити'мете своѣму народови въ Галичинѣ, въ частинѣ того славного краю, що мавъ батьками Хмельницкого и Шевченка...

Не на всѣхъ слухачѣвъ отсѝ промовы зробили однаковый вплывъ. Коваль и Савицкій иронично всмѣхали ся; старенькій пôпъ Дудька тôлько головою кивавъ, а Блощицкій ажь пôдплыгнувъ на радощахъ и спытавъ:

— А платня яка тамъ у васъ буде?

— О! про се нема що и говорити, одповѣвъ Селехъ: священику найменшъ тысячь рублѣвъ, учителю гимназіи двѣ, а за рôкъ-два стане директоромъ, дакъ три тысячѣ... Се по вашому $4^1/_2$ тысяча гульденôвъ.

Блощицкій и Овечка просто ажь сіяли! они ще и въ снѣ не бачили такои великои платнѣ! На очахъ у нихъ ажь слезы заблищали ôдъ радощѣвъ, а въ головахъ цѣлыми роями и лѣтали малюнки рожевои будущины у Холмщинѣ.

— Щожь, панове? пытавъ Селехъ: якъ хто?

— Я и заразъ готовъ! промовивъ Блощицкій.

— На яку посаду?

— На учителя въ гимназію.

— Добре! дакъ завтра принесете вашъ университетскій дипломъ...

Блощицкій зразу осѣвъ.

— Я... теѣ... я въ университетѣ не бувъ — промовивъ ôнъ тихо.

— Навѣть и гимназіи не скôнчивъ, додавъ голосно Савицкій.

Селехъ и собѣ засоромивъ ся и сказавъ:

— Такъ, бачте, не можна...

Блощицкій швидко поправивъ ся: — Коли не на учителя, дакъ я просити'му на комисаря въ полицію...

Коваль чогось сплюнувъ; Савицкій не всидѣвъ на мѣстѣ. Всѣ чули хвилю великого комизму. На пôдмогу Блощицкому выступивъ господарь и треплючи ѣго по плечу, мовивъ:

— Нѣ, хлопче! мы тебе не пустимо одъ насъ: ты чоловѣкъ незвычайно смѣлый! такихъ людей намъ треба; мы тебе пустимо въ публицистику.

— Тамъ якъ разъ ѣго мѣсто, додавъ Гловень.

— А вжежь, озвавъ ся Коваль: ôнъ хочь пôдъ якою брехнею, дакъ пôдпишеть ся. Ôнъ „политичну економію“ на забезпеченѣ своѣи старости зрозумѣѣ. — Блощицкій почервонѣвъ и роззявивъ ротъ: певно хотѣвъ сварити ся, але господарь взявъ зô стола папироску, ткнувъ въ руку Блощицкому и промовивъ:

— На, пали, щобъ дома не журили ся, — и засмѣявъ ся. За нимъ засмѣяли ся и иншѝ. Блощицкій, бачучи, що панъ совѣтникъ смѣѣть ся, не посмѣвъ сердити ся на Коваля и собѣ засмѣявъ ся голоснѣй ôдъ усѣхъ.

— Отче, сю раду варто послухати, промовивъ совѣтникъ до Коваля: а вы, панъ-отче, мовь умысне мовчите. Яка ваша думка?

Коваль двигнувъ плечима и промовивъ: Я ще не думавъ.

— Ну, а вы якъ? обернувъ ся Гловень до Савицкого,

солодко всмѣхаючись. Я бачу, що вы трохи не по нашому гадаете, але бачу, що у васъ золота голова и вамъ не трудно домыслитись, що промѣнявши 400 гульденôвъ на 2000 рублѣвъ въ бѣдѣ не будете... Такъ?

Кровь кинулась въ лице Савицкого, одначе ôнъ здержавъ себе и повагомъ одповѣвъ такъ, щобъ усѣ почули:

— У наймы йде той, кому дома нѣчого робити...

— Хиба я зову наймитôвъ... озвавъ ся Селехъ: я кличу господарѣвъ, кличу ихъ до дому.

— Домôвка Русинôвъ оттутъ на Руси, а не деинде, строго одрѣзавъ Савицкій.

— Та коли хочте, вмѣшавъ ся Коваль, то оно и менѣ чудно: на Украинѣ 15 милiонôвъ такихъ Русинôвъ якъ и мы, а вы не знайдете мѣжь ними потрѣбныхъ вамъ людей! Тай завернули шукати людей туды, де ихъ въ пятеро менше и де въ тысячу разôвъ треба бôльшь честныхъ патрiотôвъ и освѣченыхъ робôтникôвъ...

— Колижь на Украинѣ космополитизмъ... вставивъ своє слово Блощицкій.

— Да нуте вже вы мовчѣть, остро и зневажно одповѣвъ Коваль: я бôльшь з а б у в ъ, нѣжь вы з н а є т е...

Блощицкій замовкъ, одôйшовъ въ кутокъ и промовивъ до Овечки: „я єму доки жити'му, сего не забуду... я єму нагадаю про себе.. “

А Коваль, розгнѣваный Блощицкимъ, говоривъ далѣ:

— Космополитизмъ на Украинѣ!.. се просто... не знаю якбы й сказати...

— Я напевне свѣдомый, що навпаки, промовивъ Савицкій; за украинскій нацiонализмъ въ Россiи позасылали на пôвнôчь красшихъ людей.

— Кого се? кого? перебивъ Селехъ.

Савицкій поименовавъ засланыхъ Украинцѣвъ.

— То ихъ за сепаратизмъ позасылали! выправдувавъ ся Селехъ.

Савицкій почавъ бувъ правити и доводити, що на Украинѣ нѣхто и не гадає про политичный сепаратизмъ, а выдумали єго самî урядовî агенты.

— Та годѣ про се, перебивъ єго Коваль: я отъ що скажу: кличуть насъ именемъ патрiотизму. Патрiотизмъ свята рѣчь, ôнъ то и примушує насъ сидѣти дома.

— Та чекати, доки Ляхи знищать нашу вѣру и нацiональнôсть... промовивъ зъ иронiєю Гловень.

— Нѣ, добродѣю! не чекати, не сидѣти згорнувши на грудяхъ руки, — (Гловень любивъ именно сидѣти въ такôй позѣ) — да пôдводити очи до неба... Треба працёвати... Праця дома, на рôдному господарствѣ, заказує намъ ходити въ наймы...

— Та ще до того, почервонѣвши промовивъ Савицкій, хто нищить нашу нацiональнôсть, нашу мову...

— Именно, именно! сежь саме и я говорю, перервавъ єго рѣчь Гловень: не слѣдъ, не слѣдъ ходити на послугу до нашихъ ворогôвъ Ляхôвъ...

— Не вгадали, добродѣю! мовивъ Савицкій: и даремне перебили мене; задля нашого нацiонального розвою однаковî вороги и Ляхи и москалѣ...

— Якъ се такъ? дивовавъ ся Гловень, вырачивши очи: велика рôжниця єсть...

— Правда — рôжниця єсть, говоривъ далѣ Савицкій: и москаль и Ляхъ пильнують знищити нашу нацiональнôсть, але Австрiя дає намъ волю боронити ся, бороти ся проти Ляха, а москаль не дає и рота роззявити. Хто сего не знає? Хиба въ Украинѣ не заборонено наше слово?..

— Нѣ, выбачте! єго цензура пускає вôльно скрôзь по Россiи, озвавъ ся Селехъ.

— Та я говорю не про „Слово“ Дѣдицкого, а про народне слово, про литературу. Хто не знає, що Костомарову заборонено збирати гроши на выданє народныхъ книжокъ на украинскôй мовѣ? Заборонено перекладъ евангелiя по украински; заборонено выдавати „Основу;“ писателѣвъ украинскихъ позасылали...

— Выбачте, озвавъ ся Селехъ: россiйскій урядъ... Та лѣпше всего свѣдчить те, що Кулѣшь на службѣ въ Варшавѣ...

— Щожь зъ того? Кулѣшь свѣдчить тôлько самъ про себе, свѣдчить що въ него десять пятниць на тыждень... Я пророкую вамъ, що мы доживемо до того, що той самый Кулѣшь, котрый нынѣ душить польску народнôсть, перейде на службу до Полякôвъ; душити'ме и украинску нацiональнôсть..

— „Errare humanum est“ озвавъ ся Селехъ.

— А вжежь, а вжежь! додавъ Гловень.

Савицкій ще бôльшь горячивъ ся и впадавъ въ патосъ: — Зовуть нашихъ людей въ Россiю працёвати надъ освѣтою въ Холмщинѣ Русинôвъ! добре; але я спытаю у васъ, — (Савицкій такъ наблизивъ ся до Селеха, що той мусѣвъ одступити назадъ) — спытаю васъ: коли у вашого уряду нема на думцѣ „обрусенiя“.. тьфу! выбачте! таке слово, що на-силу вымовивъ єго! коли, кажу, не готовите омоскаленя Русинôвъ, дакъ на якôй мовѣ давати будете Русинамъ освѣту въ школѣ и въ церквѣ?

— А вжежь на народнôй! одповѣвъ Селехъ, радѣючи, що выпавъ такій добрый аргументъ, котрого не перепре Савицкій.

Але замѣсто Савицкого вставъ Коваль и голосомъ спокôйнымъ, увѣрнымъ, хочь и повнымъ злои иронiи, промовивъ до Селеха: — Дакъ, кажете, у Холмщинѣ пановати'ме наша украинска мова? Добре! такъ и слѣдъ; бо якъ же народъ зрозумѣє поученiе зъ церковнои катедры, коли пôпъ говорити'ме незрозумѣлою народови мовою.

— Такъ, такъ! мовивъ Селехъ.

— На щожь въ Украинѣ заборонено народну мову и въ церквѣ и въ школѣ? на що боронять въ Украинѣ украинскî книжки? Отъ заборонили, що я напевне тямлю: житє Св. Варвары, Св. Миколая, Св. Юрiя!.. значить украинскою мовою друковати'муть книжки тôлько ради Холмщины, а Холмщину обведете муромъ, чи якъ? Выбачте, може я помиляюсь, але я вашои россiйскои политики цѣлкомъ не розумѣю, а сужу такъ собѣ, стоячи на поглядѣ чистои логики.

— Часто трафляєть ся, що политика не вважає на логику, мовивъ Селехъ: доказъ у насъ на очахъ, сама Австрiя.

— Австрiя довгій часъ не вважала на логику, за тежь логика и покарала єѣ. Правда, ще и доси Австрiя не зъєднала ся цѣлкомъ зъ логикою, а особливо Поляки соромлять ся єи, червонѣють одъ неи, немовь заручена дѣвчина; але се не надовго... Та оно и не дивно, бдвыкли були! Тривайте: и Австрiя и Поляки призвычаять ся до логики, не будуть соромити ся слухатя єѣ, якъ не соромить ся жѣнка цѣловати свого мужа...

— Гарно, гарно вы зрôвнали, отче Демяне! ха, ха, ха! смѣявъ ся Гловень, а слѣдомъ за нимъ, наче луна, смѣяли ся и иншî гостѣ.

— Я хочу тôлько сказати ще, мовивъ Коваль, що

*

нашимъ людямъ не рука ѣздити въ чужину, коли дома повно дѣла.

— Яке въ насъ дѣло може бути, коли Ляхи не дають нѣчого робити! Голуховскій душить насъ! сказавъ Гловень.

— Всѣхъ не задушить: за якійсь часъ освѣта протре очи и Полякамъ, они зрозумѣють, що душачи насъ душать самі себе. Душила колись Польща Украину; Украина впала и падаючи повалила Польщу. Украина встане колись, а шляхетска Польща на вѣки погибла; єї роздавила Украина. Та гляньмо и на Галичину: кôлько то лѣтъ нѣмота зъ панами въ купѣ держала Русинôвъ у сповитку, немовь ту королѣвну, загорнену въ пелену? Русины повернули ся и сповивачь розлетѣвъ ся въ шматє и Русины выйшли на свѣтъ божій. Правда, мы выйшли зъ пôдъ сповивача измучеными, заспалыми, затуманеными, не вмѣли ступити по людски: алежь вже въ 1861 роцѣ мы стали на власнї ноги, и теперь бы ити, да йти; працёвати зъ народомъ — идея народу, а мы розбѣгаємо ся кудысь. Гляньмо-жь на рôдну ниву! скôлько тутъ роботы, вже одна литература...

— Яка тамъ у насъ литература! перебивъ Гловень: одинъ Шевченко, тай той не нашь...

Савицкій поспѣшивъ одповѣсти Гловню єго власными словами, промовлеными лѣтъ 20 назадъ. Гловень почервонѣвъ, закашлявъ ся, а Савицкій, щобъ бôльшь допекти єго, додавъ: Чи вжежь Добродію, и до васъ, такъ якъ до Кулѣша, треба промовити: „errare humanum est“?

Гловень сего вже не вынѣсъ и рѣзко одповѣвъ Савицкому:

— Вы блазень проти мене! у мене сынъ вашихъ лѣтъ...

— Великій дубъ, да дупленатый, — въ свою чергу сказавъ Савицкій.

Совѣтникъ Грабаловскій злякавъ ся, щобъ Гловень не розводивъ далѣ острои спôрки, въ котрôй Савицкій, хочь ще и молодый чоловѣкъ, а зумѣє дать рады. Совѣтникъ поспѣшивъ вставити своє слово:

— Не часъ, тай на що про се спорити? Що наше письменство слабе ще, то се видима рѣчь...

— Видима рѣчь и те, що слабôсть єго лежить въ темнотѣ и въ убожествѣ нашого народу, говоривъ Коваль: значить нашї галицкї и закордоннї Русины потребують нашои працѣ и роботы.

Селехъ и Гловень зновъ стали доводити, що освѣта и розвôй холмскихъ Русинôвъ вплывати'муть на освѣту и розвôй Русинôвъ въ Галичинѣ.

— Та що намъ до Россіи, мовивъ Коваль, коли у насъ дома нема такого куточка, дебъ не щимѣло, дебъ не болѣло, дебъ не було ранъ, котрї треба гоити. Демянъ глибоко зôтхнувъ и ходивъ по хатѣ.

— Сучаснї нашї обставины тяжкї, то правда, мовивъ Гловень, але исторія оправдає тыхъ зъ насъ, котрї пôдуть на працю до братôвъ.

— „До братôвъ!“ переговоривъ єго Савицкій зъ притиснымъ голосомъ, повнымъ зневаги... „Оправдає!“ Оправдати можна все: и хижацтво Гайнау-а и шибеницѣ Муравєва... але инше оправдати, зрозумѣти фактъ, а що инше — жити пôдъ втискомъ того факту. Я розумѣю и коли хочете, оправдаю вамъ божевôльне прямованє Голуховщивы знищити нашу національнôсть; але менѣ не легко жити пôдъ втискомъ сего прямованя... Однакъ же кидати въ таку годину рôдный край и втѣкати въ чужину, ради особистои користи, — и соромно, и бридко, и злочинно!...

Остатнї слова Савицкій не выговорювавъ, а просто выкрикувавъ; грôмъ єго голосу свѣдчивъ, що въ чоловѣка говорить руске серце, руска кровь и щира любовь до краю и народа.

Гловень зновъ розсердивъ ся и певно що роспочалась бы велика сварка, колибъ господарь не покликавъ гостей до вечерѣ.

Пôсля вечерѣ гостѣ стали росходити ся. Селехъ у кождого бравъ слово, нє далѣ якъ завтра сказати єму, хто ѣде въ Россію.

Коли залишили ся тôлько господарь да Гловень зъ Селехомъ, Грабаловскій промовивъ до Гловня:

— Ну, скажи менѣ на милость Божу: на що ты зазвавъ оттого Савицкого?

— Се и мене дивує трохи, мовивъ Селехъ.

Гловень розвѣвъ руками, одкопиливъ низову губу и сказавъ:

— Не сподѣвавъ ся я, що ôнъ такій завзятый революціонеръ... За тыждень ще до сего я стрѣчавъ єго и ôнъ менѣ не здававъ ся за такого червоного... Се єго украинофилы перекупили...

— Ну, а Коваль?

— На Коваля у мене була повна надѣя: ôнъ въ довгу ажь по саму шію; я и гадавъ, що ôнъ обѣручь кинеть ся до Россіи, ажь бачь!... Е! да я знаю, чого ôнъ бундючить ся: се єго Лавровскій закупивъ.

Гловень на всѣхъ людей мавъ одну лишь свою власну мѣрку, свôй метръ: хто не годивъ ся танцёвати пôдъ єго дудку, той комусь запродавъ ся, або Полякамъ, або украинофиламъ. Другои мѣрки ôнъ не знавъ. То щось якъ у тыхъ Полякôвъ, що все мали одну мѣрку на людей приѣзжихъ до Львова зъ Россіи: у нихъ — хто зъ Россіи, то коли не московскій агентъ, дакъ нигилистъ, або соціялистъ, а що найменше — то „moskolofil...“

Мѣряючи Савицкого и Коваля своєю мѣркою, Гловень не соромивъ ся кинути на нихъ клеветою въ запроданьствѣ! Перемѣнивши кôлька разъ шкуру и кольоръ своихъ поглядôвъ, Гловень гадавъ, що и иншї Русины, подôбно єму, такъ само легко перемѣняють свои погляды.

— Савицкій менѣ байдуже, промовивъ Селехъ, а Коваль вельми сподобавъ ся, голова у него добра, думки свѣтлї, языкъ гарный... Такого-бъ намъ найбôльшь треба на мѣсцевого декана... Вже якъ хочете, панове, щобъ тôлько єго ублагали на перехôдъ до насъ!

Совѣтникъ похитавъ головою.

Селехъ и Гловень попрощались и пôшли. Всю дорогу, доки не дôйшли до готелю, Селехъ твердивъ про одно: якъ бы то перетягти Коваля... Коваль вподобавъ ся єму ажь надто.

— Перекупити єго хиба? промовивъ Гловень.

— Звѣстно... Коли кажете „Лавровскій перекупивъ“, такъ чомъ же и намъ не можна...

— Грошей богато треба!

— Я вже казавъ вамъ, що се останна рѣчь, ну двѣ, три тысячѣ; мало — чотыри!

— Старати ся буду.

(Дальше буде.)

СПѢВАЦКА ДОЛЯ.

Дала менѣ моя мати
Вроду непогану,
А Богъ звелѣвъ въ серце вляти
Крыхôтку талáну,
А судьба ми тхнула въ душу
Якусь дивну вѣру,
А до неи ще придала
И спѣвацку лѣру.

А зъ моєго личка-вроды
Лишень зморщки виднѣ;
А таланъ мôй що ôдъ Бога,
Вгнули дикѝ злиднѣ;
Товпа людска якъ присѣлась,
Зломала ми вѣру;
Дика буря придавила
Та порвала лѣру.

И лишилась ще у мене
Лишь спѣвацка доля,
Згадокъ троха, думокъ троха
И холоднѣйша воля.
Днесь хочь въ думѣ не однôй я
До небесъ взлѣтаю —
За те вбогій-необутый
По земли блукаю...

В. И. Маслякъ.

О СКАМЕНѢЛОСТЯХЪ.

(Одчитъ проф. Юліяна Медвецкого).

(Дальше.)

Мимо сего розширеня знаня не осягнено однакожь майже ажь до кôнця XVIII столѣтія нѣякого рѣшучого выслѣдку, хочьбы тôлько въ головнôмъ спорѣ о само засадниче питанє, чимъ суть властиво сѝ тѣла. Якъ мало основною була вѣдомôсть про скаменѣлости єще въ половинѣ XVIII столѣтія, о тôмъ свѣдчитъ наглядно мѣжь иншимъ вже ся обставина, що коли Вольтеръ въ своєй борбѣ противъ церкви чувъ ся споводованымъ выступити такожь проти того, щобъ бачити въ скаменѣлостяхъ иниѝ доказы библíйнои потопы, то посмѣвъ твердити, будьтобы шкаралупы морскихъ мякунôвъ стрѣчанѝ на суши зôстали сюды занесенѝ черезъ подорожникôвъ зъ надморскихъ краєвъ, а кости великихъ звѣрятъ найденѝ коло Парижа мали пôсля него походити зъ звѣринця якогось любителя.

Зъ кôнцемъ минувшого а початкомъ нашого столѣтія пôдняла ся вѣдомôсть про скаменѣлости значно понадъ давнѣйшій уровень.

Вже самъ поступъ природописныхъ наукъ въ цѣлости мусѣвъ выкоренити теоріи о играшкахъ и неудалыхъ пробахъ природы, але и уважати скаменѣлости за останки библíйнои потопы було вже теперь неможливымъ, скоро разъ выяснилось ôдношенє, въ якôмъ закаменѣлѝ организмы стоятъ до нынѣшного органичного свѣта.

Именно переконано ся, що хочь скаменѣлости нѣякихъ ôдрубныхъ и незвѣсныхъ доси правилъ будовы тѣла не показуютъ и проте въ нашôмъ зоологичнôмъ, а ôдносно ботаничнôмъ системѣ дуже легко помѣстити дадутъ ся, то всежь таки зъ выимкою однои ихъ части, себъ то тои, котру подыбуємо въ самыхъ верхныхъ (наймолодшихъ) покладахъ скальныхъ, всѣ прочѝ очевидячки рôжнятъ ся ôдъ жіючихъ теперь организмôвъ, хочбы тôлько що до родовыхъ признакъ, отже доконче яко вымершѝ животины, ôдносно рослины, уважати ся маютъ.

Свѣдомôсть сеи правды пробудилась насамперед несмѣло въ Англіи, где при кôнци вже XVII столѣтія Робертъ Гукъ (Hook), вызначившій ся такожь и въ математично-физичныхъ наукахъ мѣжь своими земляками, высказавъ гадку, що нѣ одну зъ звѣринныхъ скаменѣлостей подыбуваныхъ такъ густо въ рôжнородныхъ покладахъ Англіи, не можна ôднести до будь якого рода знаныхъ пôдъ той часъ звѣрятъ, такъ сухоземныхъ, якъ и морскихъ. Однакожь ôнъ не ôдваживъ ся еще толкувати отсю обставину инакше, якъ тымъ, що не всѣ звѣрята морскѝ могли бути за єго часôвъ вже звѣстнѝ, и высказавъ надѣю, що въ будущинѣ одвѣтнѝ скаменѣлостямъ роды въ глубинахъ моря напевне таки ще найдутъ ся.

Коли ôдтакъ сего рода ôдкрытій довшій вже часъ надаремне дожиданo, принесли нечайно порѣшенє сихъ сумнѣвôвъ бôльшь всего розслѣды надъ останками звѣрятъ захованыхъ въ покладахъ озерныхъ молодшихъ вѣкôвъ въ околици Парижа. Изъ скалъ гипсовыхъ горы Монъ-Мартръ именно выдобувано вже ôдъ давна дуже богато костей звѣрятъ очевидно позвоночныхъ. Анатомъ Ківі́є (Cuvier) выправившій ся упершь добре черезъ свои анатомично-порôвнаючѝ студіи на кôстякахъ живучихъ звѣрятъ въ розумѣню всѣхъ подробиць що до формы поодинокихъ частей тыхъ же, занявъ ся ôдтакъ горячо слѣдженємъ костей выдобутыхъ зъ гипсу, и зъумѣвъ по довгôмъ и тяжкôмъ трудѣ зôставити цѣлый збôръ бôльше або менше цѣлковитыхъ кôстякôвъ скаменѣлыхъ звѣрятъ ссучихъ. А що въ складаню навѣть на рôжныхъ мѣсцяхъ найденыхъ частей въ одну цѣлôсть не помылявъ ся, о тôмъ переконала недовѣрчивыхъ тая обстанова, що часто-густо зложенѝ черезъ него первѣстно тôлько на вздогадъ части, опôсля въ гипсѣ таки єще разомъ сполученѝ ôднаходились.

Кôстяки зложенѝ черезъ Ківі́ера вказували на очевидну подôбнôсть ôдкопаныхъ животинъ до звѣрятъ грубоскôрныхъ, однокопытныхъ и ратичныхъ, але всѣ они безъ выимки такъ очевидно и значно рôжнились ôдъ знаныхъ жіючихъ звѣрѣвъ тои самои породы, що треба ихъ було вже доконче признати за окремѝ, почасти навѣть ôдмѣнниѝ ôдъ знаныхъ породъ роды.

Справозданє Ківі́ера о выслѣдкахъ своихъ праць було такъ ясно переконуюче, а предметъ студій его въ музеяхъ, а такожь и въ природѣ, всѣмъ такъ легко приступный, що поставленѝ нимъ выводы не могли нѣякъ пôдпадати сумнѣвови. Цѣлковита рôжнороднôсть всего закаменѣлого звѣринного свѣта посередъ гипсу въ Монъ-Мартръ ôдъ звѣстныхъ жіючихъ звѣрятъ стала проте загально признана. А що навѣть при тогдѣшнôмъ станѣ зоологично-географичныхъ вѣдомостей вже нѣякимъ свѣтомъ не можна було припускати, щобы такъ значне множество родôвъ великихъ позвоночныхъ звѣрятъ въ якôмсь однôмъ тôлько закутку землѣ мало укрывати ся, то не противлено ся вже довше переконаню, що всѣ организмы, котрыхъ останки находжено посередъ верствовыхъ скалъ, въ цѣлости хочь похожѝ, всежь таки бодай родово суть ôдмѣнниѝ ôдъ теперь жіючихъ. Коли въ добавку єще и численниѝ новѝ ôдкрытя иншихъ звѣрятъ заселюючихъ моря не приносили вѣдомости о такихъ родахъ, зъ котрыми можна було бы иденτификувати чимъ разъ густѣйше подыбуванѝ роды шкаралупныхъ скаменѣлостей, то скоренько и залишено

навѣть зважати на закиды тыхъ, що осмѣляючись судити премудрость Сотворителя удержували, начебъ то гадка о вымираню сотвореныхъ разъ родовъ противила ся мудрости Божой. Всѣ познѣйшѣ зоологичнѣ и геологичнѣ одкрытя только ствердили тіи здогады.

Недовго посля сего открытя, а по части навѣть рѣвночасно зъ нимъ доказали порѣвнаня скаменѣлостей подыбуваныхъ въ рѣжныхъ верствахъ земнои скорупы, що они и посля того, чи походятъ зъ низшихъ чи зъ высшихъ верствъ, значно рѣжнятъ ся межи собою и що только тѣ громады скаменѣлостей суть зъ собою схожѣ, котрѣ выкопанѣ зъ однаково глубокихъ верствъ. Такъ отже въ противоположности до жіючои теперь фавны и флоры не маємо передъ собою въ покладахъ землѣ однои только закаменѣлои фавны и флоры, але бѣльше число рѣжныхъ, одна подъ одною въ чимъ разъ низшихъ покладахъ землѣ спочиваючихъ.

Нѣчого казати, що кождый зъумѣє самъ достаточно осудити важность сихъ заключень. Дотыкаютъ они найглубшихъ пытань, якими загаломъ духъ людскій займає ся.

Якъ для порозумлѣня сущности свѣта организмовъ, котрого пануючимъ членомъ єсть человѣкъ, радѣбы мы дознати ся, чи побочь него въ просторѣ вселеннои существуе єще якій другій ему подобный свѣтъ, такъ само чує духъ людскій и потребу дознати ся, чи въ просторѣ часу на земли стрѣчавъ ся завсѣгды только нынѣшный органичный свѣтъ, яко єдиный зъ житємъ-бутємъ человѣка нерозлучный. Тожь наука о скаменѣлостяхъ дала намъ, и она сама одна зъ промѣжь всѣхъ наукъ людскихъ могла дати намъ рѣшуче объяснене, що передъ нашимъ теперѣшнымъ органичнымъ свѣтомъ существовавъ цѣлый довгій рядъ иншихъ, та що мы только дѣтьми сего, котрый послѣдный явивъ ся.

Скостантоване рѣжнородности давныхъ органичныхъ свѣтовъ стало ся одтакъ головною подставою розвою геологіи, то єсть науки маючои за головну задачу выясненє будовы доступнои намъ скорупы земнои. Ся скорупа построєна, якъ знаємо, зъ рѣжнородныхъ скалъ, котрѣ суть творами силъ, дѣлань и перемѣнъ, подобныхъ до тыхъ, якѣ и въ теперѣшности дѣйствуютъ и одбуваютъ ся. А що тіи силы, дѣланя и перемѣны часто буваютъ неправильнѣ, а мѣсцями навѣть на часы змѣняютъ и повтаряютъ ся, проте и вытворы ихъ въ скорупѣ земнѣй (поклады и верствы) хочь рѣвночаснѣ, не завсѣгды суть однаковѣ, противно же и нерѣвночаснѣ можутъ що до якости зовсѣмъ бути схожѣ зъ собою. Колижь при томъ сѣ поклады и верствы єще часто въ одмѣннѣмъ одъ первѣстного находятъ ся положеню, тому не выстарчаютъ анѣ петрографичнѣ [1]) анѣ же тектоничнѣ [2]) ихъ признаки, щобы ихъ упорядкувати и зъ нихъ исторію твореня землѣ выснувати. Доперва скаменѣлости укрытѣ въ скалахъ подали можность сего упорядкованя; начебы вырытѣ печати позволяютъ они одчитати односный вѣкъ сповиваючихъ ихъ скалъ, и сполучити рѣвночаснѣ творы яко плодъ дѣлань однои добы въ такъ званѣ формаціи.

Познане скаменѣлостей було и єсть проте найбольшои ваги для геологіи и цѣла важность, яку осягнула отся наука черезъ выясненє строю земнои скорупы такъ для теоретично-науковыхъ, якъ и для цѣлей практичныхъ, односитъ ся не менше и до познаня скаменѣлостей. (Конець буде.)

[1]) = дотычащѣ якости складу.

[2]) = дотычащѣ положеня верствъ (геологичныхъ покладовъ).

ЗЪ ПОДОРОЖЕЙ ПО ИТАЛІИ.

(*Написавъ Мих. Подолинській.*)

5. Миляно.

(Дальше.)

(*Творы штуки въ Милянѣ*). Перворядного мѣсця въ исторіи штуки Маляно не займає. Всежь таки богате и могуче мѣсто було зъ давенъ-давна поклонникомъ Музъ и Граційи и мало въ сѣмъ взглядѣ навѣть большь щастя, якъ деякѣ другѣ такожь великѣ и богатѣ мѣста, хочь бы навѣть и положенѣ въ самой Италіи, якъ н. пр. Ґенуа. Для того то бачимо ломбардску столицю наповнену численными скарбами штуки и приукрашену величавыми памятниками людскои творчости, именно же будовництва и рѣзьбярства.

Та нѣчо въ томъ дивного, бо звѣстно Италія зъ поконвѣку, чи радше одъ часовъ подчиненя Греціи подъ свою власть, одъ часовъ Мумія [1]) передує мѣжь всѣми другими землями въ любови и пошановану до всего, що красне, отже до штуки, и була, можна сказати, майже по всѣ часы єи колибелю и матерю. Римскѣ легіоны розносили широко по Европѣ не только римскій державный ладъ, а зъ нимъ и латиньскій языкъ та одтакъ и римскѣ догмы, але носили туды такожь и свою умѣлость строити дороги, ставляти мосты, водопроводы, амфитеатры, цирки и иншѣ творы будовництва, котрыхъ слѣды остались и до нынѣ. Коли одтакъ по упадку римскои державы на довгѣ вѣки подупала римска культура а зъ нею и римска штука, и животѣла вже только сякъ-такъ при помочи Византіи, починає ся знова не де инде а въ Италіи заразъ по хрестоносныхъ походахъ єще до часовъ Данта, Петрарки и Бокаччія нове одродженє штукъ подъ вилывомъ одрожденя клясичныхъ студій. Не ажь упадокъ Царгороду (1452) споводовавъ се одродженє (renaissance), якъ то звычайно говорить ся, бо оно почало ся, якъ бачимо, въ Италіи вже значно раньше, уже въ XIV столѣтію; сей упадокъ оживлявъ только и прискоривъ бути може розцвѣтъ сего нового гуманистичного движеня, котре въ славномъ для Италіи XV и XVI вѣку (il cinque cento) робитъ наново зъ сего краю матерь и колибель всѣхъ родовъ штуки, такъ поезіи, якъ будовництва, рѣзьбярства, малярства, музики и т. д. Почавши одъ сихъ часовъ єсть Италія майже ажь до сегодня учителькою Европы въ справахъ артистичного смаку, єсть землею обѣцяною артистовъ всякого рода. Хочь не можна вправдѣ сказати, щобъ кромѣ италіяньскои не було єще и иншои штуки, щобы за границями апеніньского повъострова богинѣ красы нѣгде не найшли вже пристановища; однакожь незаперечно єсть рѣчею певною, що цѣла новочасна штука стоитъ те въ большой то въ меншой звязи зъ италіяньскою и що переважна єи часть не де инде а таки въ сѣмъ краю безпосередно взяла свой початокъ. Якъ одъ италійскихъ мѣстъ майже всѣ европейскѣ мѣста, такъ само и одъ италіяньскихъ богатыхъ родовъ навчилисъ и другѣ европейскѣ вельможѣ приукрашати по можности свои житла утворами доброго смаку и штуки; одъ Италіи навчилась вся Европа цѣнити творы штуки, заводити у себе дома галеріи и музеѣ, наповненѣ малярскими, рѣзьбярскими и другими взоротворами. Якъ колись, бувало,

[1]) Сей славный побѣдитель Коринту, забираючи зъ сего мѣста що найкрасшѣ творы штуки, грозивъ своимъ воинамъ, що кожду ушкоджену подчасъ перевозу зъ ихъ вины рѣчь, повелитъ на-ново зробити за ихъ грошѣ

тôлько поодинокй италіяньскй мѣста, або поодинокй италіяньскй роды соперничили мѣжь собою въ тôмъ, щобъ могли повеличатись найкрасшими палатами, церквами и артистичными зборами, такъ въ новѣйшихъ часахъ за ихъ прикладомъ пôйшли вже майже всѣ городы и знатнй роды другихъ европейскихъ народôвъ. Не хочемо тутъ вже и згадувати про те, що италіяньскй артисты помагали и помагаютъ все єще ставляти и украшати святынѣ, палаты, театры и т. д. по всѣхъ закуткахъ цѣлои цивилизованои Европы, геть ажь и на далекôй пôвночи, надъ Москвою и Невою.

Сумну выимку въ сѣмъ ôдношеню становитъ наша земля. Для штуки зроблено у насъ до теперь такъ мало, що ажь стыдно про се говорити. Ледви ажь найновѣйшими часами нагадано ся подумати о консервованю старинныхъ памятокъ штуки, и тôлько-що недавно малярска академія въ Краковѣ починає по трохи рушатись, а у Львовѣ єи зовсѣмъ и нема. Нашй хорошй церкви и загаломъ будынки перечисливбы на пальцяхъ. Єсть въ насъ богато мѣстъ, и то не малыхъ, въ котрыхъ не стрѣнешь, кромѣ церквей дуже непевнои естетичнои вартости, нѣ одного хорошого будынку; а що до утворôвъ рѣзьбярства и загаломъ пластики, то майже скрôзь заступленй они у насъ хиба тôлько святыми Непомуцинами способными полошити воробцѣвъ и иншими чудовищами сего рода. Навѣть самъ Львôвъ кромѣ однои несугôршои „Свѣтезянки“ зъ пластики цѣлковито нѣчого не. може показати чужинцеви! Бо прецѣнь годѣ назвати утворами штуки забундюченого и числячого щуры въ Полтвѣ Яблоновского, або же св. Михайла при Маріяцкôй площади, що поглядає на лежачого у єго нôгъ смока такъ, начебъ не списи а яку лянцету встромивъ єму въ горло, щобъ вытягнути зъ ôдтамъ може яку кôсть, котра недай Боже, моглабъ задушити бѣдняку...

Правда, що татарскй и иншй лихолѣтія довгй вѣки нищили нашй оселѣ, городы и села, а зъ ними и всякй зароды культуры; але и те правда, що передовй, кермуючй верствы нашого народу, що то такъ чванятъ ся своимъ историчнымъ посланництвомъ, для сего посланництва въ культурнôмъ напрямѣ нѣколи не показували особлившого змыслу. И такъ навѣть забезпечити розголосъ и славу своихъ именъ, своихъ родôвъ, въ спосôбъ практикованый на заходѣ, навѣть сеи на позôръ нетруднои рѣчи, они не зъумѣли. Вельможѣ другихъ краѣвъ, въ Италіи, Франціи, Нѣмеччинѣ, Англіи маютъ палаты майже такъ старинй и блыскучй якъ рôдъ ихъ, и сй ихъ родовй гнѣзда суть немовбы воплощеною исторією штуки ихъ рôднои землѣ. Крôмъ того и безчисленй культурнй заведеня посвячень загальному добру въ ôтчинѣ такихъ Виттельсбахôвъ, Вельфôвъ, Вісконтôвъ, Сфорцôвъ и т. д., якъ н. пр. шпиталѣ, дороги, мосты, каналы, водопроводы и церкви майже на кождôмъ кроцѣ ихъ областей нагадуютъ намъ ихъ свѣтлй имена и ихъ культурне посланництво. У насъ же всего того нема. Хотяй вельможь нашихъ, рôвнявшихъ ся колись-то могучостею и майномъ зъ кождою зъ промѣжь згаданыхъ повысше заграничныхъ родинъ начисливбы немало, то помимо того справдешныхъ родовыхъ хатъ, значитъ палатъ маючихъ естетичну и историчну вартôсть, ледви чи найде ся всего-на-всего кôлька, та и то сягаютъ они що найбôльше хиба минувшого столѣтія, а про цѣннѣйшй памятки старинноi штуки въ нихъ и не пытай! Переважна часть нашихъ „яснеурожденыхъ“ и не знає, щó се єсть „рôдна хата“ въ историчнôмъ змыслѣ. Ихъ предки немовь тй язіятскй ханы дбали тôлько про копленє золота и срѣбла, а въ найлучшôмъ разѣ єще про военну славу, и коли котрый зъ нихъ хочь ажь и будовавъ часами церкви, то чинивъ се рѣдко зъ справдешнои религійности, нѣколи же зъ замилуваня до штуки, а майже завсѣгды єдино тôлько въ политичныхъ цѣляхъ, т. є. щобъ осадити въ нихъ то бѣлыхъ, то чорныхъ, то Богъ знає якихъ монахôвъ, маючихъ навертати людъ нашь до вѣры, котрои случайными адептами они стали ся... Але вертаймо до предмету.

Вправдѣ не дасть ся заперечити, що велика часть творôвъ миляньскои штуки западто вызываюча, криклива и поверховна, щобъ могла мати глубшу естетичну вартôсть; всежь таки єсть рѣчею певною, що Миляно навѣть въ порôвнаню зъ перворядными европейскими столицями мѣститъ въ собѣ богато справдешныхъ, знаменитыхъ, а навѣть чудовыхъ творôвъ штуки. Осередкомъ цѣлои исторіи штуки въ сѣмъ мѣстѣ суть два имена первои величины, якими не конче зможе повеличатись хочьбы котра небудь столиця. Именами сими суть Браманте и Лєонардо да Вінчі, прикликанй сюды ôдъ родины Сфорцôвъ. Они то перенесли до Миляна середущо-италіяньску штуку и ôдъ ихъ часôвъ дає ся замѣчати въ сѣмъ мѣстѣ хочь и не надто велике число оригинальныхъ талантôвъ, то всежь таки великій републиканьскій змыслъ для монументального будôвництва и спорôдненыхъ зъ нимъ штукъ. Така площадь, якъ Piazza de Mercanti и величава лѣчниця Gran Ospedale останутъ ся на завсѣгды славою Миляна. Вже самъ помыслъ заложити въ тыхъ часахъ публичне форумъ и такъ пышне и просторе пристановище для немочи, а єще зъ такъ великимъ накладомъ, заслугує на историчну безсмертнôсть.

Мѣжь старшими малярями, котрыхъ Миляно притягнуло до себе, вызначає ся особливо Амврозій Фоссано, прозваный Борґоньоне, котрого головнй творы однакожь — ôнъ бувъ заразомъ и будôвничимъ — находятъ ся въ Чертозѣ коло Павіи. Въ цѣлости старшихъ малюнкôвъ не надто багато удержалось въ Милянѣ; найважнѣйшй мѣжь ними мѣстятъ ся въ палатѣ Брера и въ Амврозіяньскôмъ музею. — Дѣяльнôсть Браманта въ Милянѣ припадає на роки 1475 до 1500, Лєонарда же ôдъ 1494 зъ малыми перервами ажь до 1516 року, коли то ôнъ удавъ ся до Франціи. Якъ цѣлкомъ новыми засадами Браманте руководивъ ся, показує ся наглядно на лѣчници, котрои старшй части походятъ єще зъ р. 1456. Лєонардо же сполучивъ всѣ артистичнй силы Миляна въ своѣй Academia Leonardi Vinci, котра процвитала пôдъ покровомъ князя и вытворила школу сего великого художника. Кромѣ своими малюнками занимавъ ся Лєонардо єще будôвлями для потребъ и приукрашеня мѣста, копавъ каналы и спорудивъ попри многихъ иншихъ рѣчахъ такожь и модель до кôннои статуѣ Франческа I Сфорцы, котру Французы 1499 р. знищили. Межи учениками Лєонарда вызначили ся передовсѣмъ: Чезаре да Сесто, Джіованні-Антоніо Бельтраффіо, Франческо Мельці, Марко д' Оджіоно, Саляіно, а особливо же Бернардіно Люіні, котрый въ многихъ рѣчахъ такъ дорôвнявъ свого учителя, що ихъ обохъ часто и розрôжнити годѣ. Єго найлучшй и численнй творы, такъ олѣйнй образы якъ и малюнки al fresco, находятъ ся переважно въ Милянѣ и нѣхто зъ любителѣвъ штуки имъ не пригляне ся, щобъ не полюбивъ сего артиста. Пôдъ вплывомъ Лєонарда стоитъ ôдтакъ єще Ґавденціо Феррарі и єго ученикъ Андреа Соляріо.

Пôсля сего часу хилитъ ся миляньска штука до упадку, именно же въ малярствѣ панує поверховнôсть и збытокъ. Прокачіні и Кресні суть головами сеи школы *манієристôвъ* и ихъ творы заступленй численно такъ въ Брерѣ якъ и по церквахъ. Въ новѣйшихъ часахъ явилась на якійсь часъ школа Андрѣя Апіані зъ простѣйшимъ и благороднѣйшимъ напрямомъ. Такожь и рѣзьбярство ôджило на

якійсь часъ черезъ Помпея Маркезі и єго послѣдователѣвъ Санъ Джіорджіо и Каччіяторі. Однакожь въ цѣлости миляньска штука новѣйшими часами пôдупала, и тôлько музична академія, пôдготовляюча спѣвакôвъ и спѣвачокъ для оперъ майже цѣлого свѣта, тѣшитъ ся за нашихъ часôвъ заслуженою славою. Звѣстно и нашь спѣвакъ Мышуґа-Філіппі довершавъ тутъ своє образованє, высланый сюды за рускій грошѣ — хочь мабуть не на пожитокъ Руси.

(Дальше буде).

Ôдповѣдь на рецензію п. В. Ягича.

(Конецъ.)

Б. Скандинавска митологія.

1) „Nach der Auffassung des geehrten Verfassers müsste der gelehrte Archäolog und Dichter des Igorliedes im XII Jahrhundert die gesammte nordische Mythologie so gekannt haben, als ob er sie aus einem Handbuch geschöpft hätte!“

Замѣтку, що нѣбы мы „aus einem Handbuch“ лучше знаємо пôвнôчну митологію, нѣжь знати могли образованій люде 12. столѣтя, я вже давнѣйше бувъ предвидѣвъ и тому въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ выступивъ кôлька разôвъ противъ того зовсѣмъ хибного пониманя критикôвъ. Ту додамь тôлько, ще мы „aus den Handbüchern“ єще богато и богато не знаємо, а Русины 12-ого вѣка знати могли пôвнôчну религію якъ найдокладнѣйше зъ безпосереднои, живои традиціи: ôдъ своихъ отцѣвъ та дѣдôвъ, и въ загалѣ ôдъ людей вѣковыхъ. Оно въ кôнци єще велике питанє, чи въ 11-ômъ вѣку була вже цѣла Русь христіяньскою; зъ ôдки бы набралось стôлько священикôвъ, стôлько церковныхъ пѣвцѣвъ, стôлько богослужебныхъ (писаныхъ!) книжокъ, стôлько церковъ, щобы се выстало для многихъ и многихъ тысячей селъ та мѣстъ?! Нынѣ ôдъ часу крещеня Руси минає 900 лѣтъ, а споминки давнои поганьскои вѣры — всякого рода забобоны, повѣрки, ворожбы — жіютъ въ народѣ майже незмѣнно, и безпечно вѣрнѣйше, нѣжь то представляютъ намъ всякого рода „Handbücher“.

У мене єсть пôдъ рукою одно таке „Handbuch der Mythologie zum Schulgebrauch herausgegeben von Richard Glass, Leipzig 1880“. Въ нѣмъ ось якій дурельства посписованій про славяньску митологію: Pizi, ein Ehegott der Polen; Prigirstitis, ein polnischer Hausgötze mit leisem Gehör; Sicksa, ein slavischer Waldgeist; Gautiubobis, ein Feldgott и т. д. Думаю, що въ 12-ômъ вѣку, хочь и не було нынѣшнихъ „Handbücher“, предсѣ люде про славяньску митололію бôльше знали, якъ мы теперь.

---

2) „Wer giebt dem Erklärer das Recht, **готьскыя красныя дѣвы** von den **красныя дѣвы половецкыя** zu trennen und dafür die **Обида дѣва** als eine **готьская дѣва** anzusetzen? Was berechtigt ihn, in **одѣвахъте** als Subject dieselben **дѣвы** zu nehmen?“

Готскимъ Дѣвамъ посвятивъ я дуже обширный вывôдъ въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ (а по части и въ минувшôмъ рочнику „Зорѣ“ въ числѣ 17), а п. Ягичь мѣсто критиковати тотій выводы, збуває рѣчь цѣлу двома запытанями! Тай и тій два пытаня якісь трохи чудній. П. Ягичь хотѣвбы, щобы „готскій дѣвы“ и половецкій дѣвки“ брати за одно и то само понятіє — Половцѣвъ и Готôвъ за одинъ народъ! Вже що якъ що, а такого историчного безмыслу я боронити не думаю.

Въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ вказувавъ я на рôжницю межи **дѣвками** (половецкими дѣвчатами) а **Дѣвами** (богинями). Послѣдне выраженє яко церковне надавалось добре поетови для означеня богинь-Валькирій, котрій въ скандинавскôй митологіи занимаютъ такъ важне мѣстце. А що „готска Дѣва“ названа въ однôмъ мѣстци поемату „Обида-Дѣва“, щожь тутъ дивного? Въ выданю „Слова о полку Игоревôмъ“, розосланôмъ мною торôчнымъ Пренумерантамъ „Зорѣ“, выказавъ я черезъ порôвнанє дотычныхъ мѣстць, що въ поематѣ выраженє **Обида** стоитъ всюды въ звязи зъ готскими божествами: Обида-Дивъ (богъ вôйны), Обида-Дѣва (Валькирія), Обида-Дѣвиця (Норна), Обида-птицѣ и обидній жребія.

Що Обида-Дѣва и готска Дѣва служатъ для означеня того самого понятія, видно такожь изъ Слова. Тамъ сказано, що Обида-Дѣва пробуває **на синѣмь морѣ оу Доноу**, а готска Дѣва **на брезѣ синемоу морю**[1]; Обида-Дѣва **восплескала лебедиными крилы**, а готска Дѣва (порôвн. сонъ князя Святослава) жіє въ **плѣснескоу** т. є. въ мѣстци призначенôмъ для плесканя; Обида-Дѣва **оубоуди жирныа времена**, а готскій Дѣвы оспѣвували тіи времена: **„поютъ время Боусово, лелѣютъ месть Шароканю“.**

Въ пôвнôчнôй митологіи выступаютъ Валькиріи яко Дѣвы-войницѣ (Schlachtjungfrauen) и яко Дѣвы-лебедки (Schwanenjungfrauen). Такими представляє ихъ и нашь старорускій поетъ: они мають „лебединій крила, будятъ **„жирна времена“** и мстять ся за зневагу, яку Русины чинили Половцямъ.

Пытає ся п. Ягичь, зъ ôдки я до глагола **одѣвахъте** придумавъ „als Subject dieselben **Дѣвы**?“ Якбы мôй рецензентъ читавъ „Темній мѣстця“ докладнѣйше, найшовбы тамъ зовсѣмъ ясну ôдповѣдь на своє запытанє. Я такъ въ „Темныхъ мѣстцяхъ“ писавъ:

„Головній чинности Валькирій пôсля пôвнôчнои религіи були такій: 1) Валькиріи окрываютъ полягшого въ битвѣ героя и несутъ єго до Вальгалѣ; 2) въ Вальгали подаютъ они покôйникамъ чудесный напитокъ, такъ званє божеске вино, маюче силу воскресити изъ мертвыхъ небôщика; 3) они нестятъ, забавляютъ воскресшого духа, радуючи єго золотомъ и жемчугами. — Въ Словѣ о полку Игоревôмъ князь свôй сонъ такъ оповѣдає: 1) **синочь съ вечера одѣвахъте мя чръною паполомою**; 2) **чрълпахоуть ми синѣє вино съ троудомь смѣшено**; 3) **сыпахоуть ми женчюгъ на лоно и нѣгоують мя**“.

О кôмъ же мôгъ ту снити князь, якъ не о Дѣвахъ, т. є. Валькиріяхъ? Тіи Дѣвы убирали князя въ чорный покровъ, давали єму пити синёго вина, а ôдтакъ єго забавляли и нестили. Навѣть выраженє **синій** єсть ту дуже важне, бо въ Словѣ ôдноситъ ся оно всюды до готскихъ богôвъ и богинь. Бояре, котрымъ Святославъ сонъ свôй оповѣдає, такожь заразъ догадались, що князь снивъ о Валькиріяхъ, проте въ ôдгадцѣ своѣй они выразно говорятъ про **„готскыя Дѣвы на брезѣ синемоу морю“.**

Одѣвахъте, якъ то и п. Ягичь признає, стоитъ мѣсто **одѣвахоуть.** Поетъ нарокомъ уживъ неправильнои формы, щобы унагляднити пôдметъ реченя: **дѣва+хъте,** значитъ „Дѣва Готôвъ“. Ритмика такожь промавляє за тымъ выводомъ, бо выказує акцентъ **одѣвахъте** (Дѣва).

---

3) „Aber auch die Zusammenstellung des Div mit dem gothischen Tius, wenn man von der uralten etymologischen

---

[1]) Легко пояснити, для чого Дѣва зъ разу пробувала на синѣмь морѣ, а потôмъ на брезѣ моря. Закимъ руске злато, затоплене въ рѣцѣ Каялѣ, приплыло до моря, мусѣли и Валькиріи находити ся въ мори (при устю Дону); колижь грошѣ були въ ихъ рукахъ, они вже воспѣша на брезѣ звонъ роускымь златомь.

Verwandschaft absieht. entbehrt jeden Hintergrundes. Div spielt auch eine viel zu unbedeutende Rolle im Igorlied, um irgendwie, selbst ohne von Entlehnung zu sprechen, mit dem Tius (Tyr) verglichen werden zu können. Wer ohne vorgefasste Meinung die Bedeutung, welche dem Div in diesem Denkmal gegeben wird, beurtheilt, kann nicht umhin, denjenigen beizustimmen, die „div“ gleich den **готьскыя дѣвы** als den Russen feindselig gesinnte Wesen betrachten, folglich gehört Div nicht in den slavischen, aber auch nicht in den gothischen Olymp“.

Попередъ всего зверну увагу читателѣвъ на дуже нелогичну аргументацію п. Ягича. Игорь, якъ знаємо зъ лѣтописи и зъ Слова о полку Игоревôмъ, выбравъ ся супротивъ Половцѣвъ зъ выразною цѣлею, заняти Тьмутороканьску область (надъ Синимъ моремъ), где мешкали потомки давныхъ Готôвъ. Єсли Дивъ бувъ „ein den Russen feindselig gesinntes Wesen“, то власне логика наказуе шукати єго „in dem gothischen Olymp“, божь предсѣ готскій боги станути мусѣли въ оборонѣ свого народу супротивъ Русинôвъ.

Заперечую такожь, якобы Дивъ гравъ „eine viel zu unbedeutende Rolle im Igorlied“. Въ поематѣ сказано, що коли рускій войска ступили на землю половецку: **Дивъ кличетъ връхоу древа: велитъ послѣшати земли незнаємѣ, Влъзѣ и Поморию и Посоулию и Корсоуню, и тебѣ Тьмоутороканьскый блъванъ!** И заразъ, на поклик Дива, **Половци неготовами дорогами побѣгоша къ Доноу великомоу... Половци идѣтъ отъ Дона и отъ моря и отъ всѣхъ странъ: роускыя плъкы остоупиша.** Ту очевидно бесѣда не о якôмсь пôдряднôмъ „Wesen“, але о однôмъ зъ найвысшихъ, опѣкуньчихъ богôвъ непріятеля.

Въ снѣ князя Святослава (а властиво въ ôдгадцѣ бояръ) згадуе ся Дивъ [1]) разомъ зъ готскими Дѣвами. Се такожь не случайна тôлько комбинація, бо пôсля пôвнôчнои митологіи богъ вôйны (Дивъ) являвъ ся на боєвищи завсѣгды лишь въ окруженю Валькирій (Дѣвъ).

---

4) Wer immer Bus gewesen sein mag, eine germanische Gottheit, die Saxo grammaticus Bous (gen. Boi) nennt, darin zu suchen, würde nur dann möglich sein, wenn der Verfasser des Igorliedes ein klügelnder Gelehrter des XVIII Jahrh. wäre, der den Nominativus Bous des Saxo nicht einmal richtig zu lesen verstand und daraus russisch Bus machte !“

Въ Словѣ згадуе ся одинъ тôлько разъ про **время Боусово** и то въ уступѣ про **готскыя Дѣвы**; въ паралельнôмъ мѣстци (где бесѣда про Обиду-Дѣву) говоритъ ся про **жирныя времена.** Выходилобъ зъ того, що поетъ мавъ на гадцѣ якѣсь тяжкій воєнній часы, въ котрыхъ Бусъ натворивъ богато лиха Русинамъ. Однакъ рѣшаючимъ для мене моментомъ бувъ той уступъ Слова, где згадуютъ ся якѣсь **„босоуви врани“.** Пôсля пôвнôчнои митологіи **врани** и грабежливій птицѣ суть неôдступными товаришами богôвъ, особливожь въ часѣ битвы. На тôй пôдставѣ такъ я писавъ въ Темныхъ мѣстцяхъ: „Найкрасшу розвязку до тексту поезіи подаєнамъ пôвнôчна митологія. Боусъ (Bous) бувъ сыномъ самого найвысшого бога Водана. Мати Боуса звалась Ринда и була донькою короля, що панувавъ „im kalten Lande der Ruthenen“ (гл. Nordisch-germanische Götter und Helden von Dr Wilhelm Wägner, Leipzig und Berlin 1882, dritte Auflage, erster Band, стор. 261). Той Боусъ бувъ завзятымъ воєвникомъ и належавъ до невеличкои громады тыхъ богôвъ, що уратовались зъ посередъ пожару свѣта. Заги называютъ єго избраннымъ сыномъ Водана и навѣть єго наслѣдникомъ. Отже токо-то Боуса часы (**Боусово время**) оспѣвували готскій красній Дѣвы, т. є. Валькиріи. Пôдъ Кіевомъ надъ Либендою находитъ ся Бусовиця або Бусова гора, а въ Галичинѣ, коло Старого мѣста, єсть село Бусовиска. Здаєсь, що обѣ тій старинній назвы вказуютъ на колишній культъ Буса въ нашôй земли“.

Дослѣды надъ ритмикою Слова єще бôльше утвердили мене въ высказанôй догадцѣ. Выраженє **босоуви** яко трисложне не далось уняти въ ритмичну форму, зате **босови** (чотырисложно) даєритмъ зовсѣмъ добрый.

Що Saxo grammaticus ôдмѣняє Bous зъ латиньска, пишучи въ 2. падежи Boi, не доводитъ єще нѣчого. Я пересвѣдченый, що и слова старорускій *стрикусъ, пардусъ, парусъ*, ôнъ ôдмѣнявбы въ 2. падежи: strici, pardi, pari. Велике ôдкрытє п. Ягича „von den klügelnden Gelehrten des XVIII Jahrhundert's“ зроблене, якъ бачимо, досыть нефортунно! *Ом. Партыцкій.*

[1]) Древо, на котрôмъ находивъ ся Дивъ, по вѣрованю Готôвъ есть такъ званый *„свѣтовый ясень;“* вершокъ того дерева бувъ въ небѣ, корень въ темнôмъ царствѣ смерти, а галузя єго розпростирались понадъ всѣ землѣ, на весь свѣтъ. Въ скандинавскихъ старинныхъ пѣсняхъ такожь часто згадуе ся, що найвысшій богъ сидитъ на древѣ (Темній мѣстця стор. 39).

Людовй вѣрованя про птахи.

(*Написавъ Данило Лепкій*)

Вѣру въ птахôвъ подыбуємо у найдавнѣйшихъ народôвъ, котрыхъ держава и истнованє давно загинули на свѣтѣ, а про котрыхъ одна исторія задержала намъ богату згадку. Кождый Римлянинъ, кождый Грекъ уважавъ що рана на захованє ся птахôвъ, котрй єго домôвство окружали, щобы тымъ способомъ ôдгадати, яке буде єго поведенє у тôмъ а тôмъ дни. У Римлянъ навѣть ворожба зъ лету та зъ захованя ся птахôвъ спочивала въ рукахъ священикôвъ-ворожбитôвъ, котрй забирали ся до ворожбы наче до якого найсвятѣйшого дѣла. Кождый вождь, пускаючи ся на яку вôйну супротивъ хотяйбы и найслабшого ворога, нѣколи не забувавъ на птахи и всегда передъ найменшою стрѣчею зъ ворогомъ не забувъ поспытати ся птахôвъ про „eventum belli“. На корабли римского вождя находили ся молоденькій курята та иншій птахи, зъ котрыхъ захованя можна було предсказати будучій результатъ вôйны. Свѣтоглядъ нашого простолюдина єсть и ту дуже широкій, може о много ширшій якъ старинныхъ народôвъ, а хотяй христіяньскій понятя зумѣли вытиснути зъ душѣ нашого люду первѣстный балвохвальчій митъ, то однакожь не зумѣли єго ôдорвати цѣлковито ôдъ свѣта, ôдъ людовои филозофіи та ôдъ свого власного погляду на житє, на людей, на землю и на все тото, що єго окружае. Старинній понятя перейшли, можна сказати, на-скрôзь нашого простолюдина, такъ, що маленька дѣтина дôстаєихъ въ спадщинѣ ôдъ матери зъ тыхъ пѣсень, котрй она лелѣючи дѣтину, спѣває, то зновъ зъ множества рôжнородныхъ казокъ, оповѣдань, росказôвъ та обрядôвъ, котрй хотяй може теперка не такъ часто и не въ кождôй хатѣ по селахъ, — всежь такой у поодинокій днѣ ôдбуваютъ ся.

Пôсля понятя нашого люду весь свѣтъ менше-бôльше заселеный духами. Духи пробуваютъ въ лѣсѣ на деревахъ та въ корчахъ; — духи крыютъ ся по полю, по збôжу та по травѣ; — духи замешкуютъ шклянній, кришталевй палаты блакитныхъ водъ, що широкими стругами розляли ся по нашôй краинѣ. Щожь доперва говорити про воздухъ, — про той елементъ, про котрый нашь простолюдинъ найменше знає, котрый ôнъ видитъ надъ собою, котрымъ дыхає, ко-

трый въ кôнци глубокою лелѣевою покрышкою розпростеръ ся надъ єго головою! И тамка, у тôй небесноî глубинѣ, обôбрали собѣ розличнѝ духи, божища та пôвбожища свои мешканя. Не мôгъ проте нашь людъ у своихъ вѣрованяхъ, казкахъ та митахъ поминути мовчки и птахôвъ, котрѝ власне щодня въ воздусѣ уганяють ся понадъ єго голову, котрѝ въ кôнци якимсь тѣснымъ вузломъ звязали ся зъ єго житемъ, зъ єго поведенемъ, почасти може и зъ єго щербатою долею. И про нихъ въ своîй могучôй души выснувавъ ôнъ довжезне пасмо вѣрованя, и для нихъ найщовъ ôнъ у своемъ культѣ одну картку на помѣщенє.

Вѣдай про жаднѝ звѣрята не згадує ся въ пѣсняхъ народныхъ такъ часто, якъ про птахôвъ. Кôнь въ правдѣ представляє ся вѣрнымъ другомъ та щирымъ товаришемъ бурлака, безрôдного, забутого навѣть ôдъ дѣвчины козака. Ôнъ гребле своими копытами землю, на высокôй козацкôй могилѣ оплакуючи передвчасну смерть свого пана, — кôнь въ казцѣ „про дваняйцять розбôйникôвъ“ на собѣ выбавляє зъ неволѣ заблуканого хлопця, — кôнь въ кôнци въ казцѣ про „двохъ мудрыхъ братôвъ а про третого дурного“ выскакує зъ дурнымъ на высокій муръ по царѣвну и здобуває дурному щастє та руку княгинѣ;[1]) — однакожь єсть то однѣсеньке звѣря, котре и не зовсѣмъ такъ часто у народныхъ творахъ знаходить для себе мѣстце. Птахи однакожь майже приходять въ кождôй людовôй пѣснѣ, навѣть и въ тыхъ, котрыхъ людова фантазія зродила въ теперѣшнôмъ часѣ.

Не буду згадувати у моîй короткôй розвѣдцѣ про митольогичнѝ птицѣ, котрѝ людъ приодѣвъ у золотѝ пера, у величезнѝ пазорѣ, давъ имъ величезну силу, а при тôмъ на харчь призначивъ имъ кипячу смолу та другѝ розличнѝ прикметы приписавъ имъ у своîй фантазіи; — я згадаю тôлько про тѝ птицѣ, що окружають домôвство нашого селянина и про котрѝ зумѣвъ ôнъ собѣ вытворити окреме понятє и въ своемъ житю поклавъ ихъ наче якихъ дѣлачѣвъ своєи долѣ.

I. Кури.

У декотрыхъ людей когутъ такъ важну рѣчь становить въ газдôвствѣ, що безъ него жаднымъ способомъ обôйти ся не можна. Ôнъ въ ночи ôдганяє ôдъ житла и хаты нечисту силу та злыхъ духôвъ; ôнъ своимъ пѣнемъ вѣщує змѣну на дворѣ, вечѣръ або свѣтъ. Когутъ походить зъ заклятого пана, що забивъ свого слугу за тоє, що єму почорнивъ пера на капелюсѣ. Забитого слугу закопавъ ôнъ пôдъ плотомъ и теперка ходить попôдъ тинъ, гребле своими ногами землю, шукаючи тѣла свого вѣрного слуги, а скоро тôлько щось подôбного найде, скликає курей, говорячи: *„ось оно, ось, ось!..“* Колись спокутує ôнъ свôй грѣхъ, знайде мерця, ôдпорпає єго и стане зновъ собѣ паномъ. Червоный когутъ на житлѣ приносить щастє а особливо хоронить худобу ôдъ чарôвниць въ дни св. Юра, Онуфрія та въ другѝ свята, а маленькѝ дѣти ôдъ нечистои вѣдьмы-пôдмѣны. Головы и гребеня зъ когута, такъ само якъ зъ индика, не можна ѣсти, бо легко ослѣпнути або стягнути на себе яку иншу хоробу. Когутъ по 9 рокахъ стає ся чортомъ або хованьцемъ и опѣкує ся тымъ житломъ, на котрôмъ уродивъ ся и зрôсъ. Самѝжь кури походять изъ землѣ. Курка, що пѣє, вѣщує смерть комусь зъ домôвникôвъ, або якесь тяжке нещастє; тогды кождому вѣдомо, якъ має собѣ зъ нею поступити: треба ôдмѣряти куркою просторонь ôдъ стола до порога и тую часть курки втяти, котра припаде на порôгъ.

У далекихъ вертепахъ, у высокихъ горахъ, межи чорными недоступными лѣсами на курячôй лабѣ стоить скриплива, маленька хатина найбôльшои чарôвницѣ бабы-яги; хатиною тою обертає вѣтеръ на всѣ стороны, та все тôлько „скрипъ та скрипъ;“ у нѣй не має тôлько одно ôкно, печь, а на печи лежить великій, заклятый, зъ свѣтячими очима кôтъ. Пѣря зъ курей не можна уживати на подушки, бо оно нечисте. Наколибъ хтось зробивъ зъ него подушку та положивъ собѣ пôдъ голову, то нѣколи бы на тôй подущѣ не заснувъ, ба що бôльше, набавивбы ся безсоня и мусѣвбы въ великихъ мукахъ умирати. Найлѣпше, пѣрє зъ зарѣзаной курки высыпати на вôльне мѣсце, щобы єго буйный вѣтеръ роздувъ по всѣмъ усюдамъ. Якъ когутъ обôйде наокругъ хату, а потôмъ вылетить на тинъ и запѣє, будуть певно гостѣ. Яйця, котрѝ були пôдъ квочкою, а зъ котрыхъ курята не повылазили, жадною мѣрою не годить ся тримати на житлѣ. Тотъ рôкъ буде добрый на кури, коли на святый вечеръ въ ночи небо покрыє ся густо яркими звѣздами.

(Дальше буде.)

[1]) митольоґічный Ґрифъ або Ґрипъ.

ОГОЛОШЕНЯ.

Ôдкликуючи ся до нашого оголошеня въ ч. 8. „Зорѣ“ маємо честь заявити Вп. Читателямъ нашимъ, що картоны представляючѝ Гуцула и Гуцулку въ хромолитографичнôмъ ôдкопіованю зъ прегарнои акварелѣ Сев. Обста — допервa въ половинѣ червця въ закладѣ литографичнôмъ выкôнчатъ ся и тогды такожь розсылати ся будутъ. — Замовленя пріймаютъ ся однакожь вже теперь по цѣнѣ 1 злр. для Предплатникôвъ Зорѣ и 20 цт. за опакованє.

Выдавництво „Зорѣ“.

Общество рускихъ академикôвъ „Союзъ“

въ Чернôвцяхъ, котре за девять лѣтъ свого существованя придбало собѣ почестне мѣстце межи тутешними товариствами академичными, и яко одно зъ буковиньскихъ рускихъ товариствъ помагало по силамъ до пôднесеня народно-рускаго духа межи буковиньскими Русинами, а особенно межи буковиньскою рускою шкôльною молодежею, намѣрає въ память десятилѣтнои рôчницѣ свого основаня, припадаючои въ 1885 р., выдати „Буковиньско-рускій Альманахъ“, въ котрôмъ помѣстятъ ся новѝ творы литературнѝ первостепенныхъ рускихъ писателѣвъ.

Товариство не має окремѣшного капиталу на выдаванє того дѣла, тому всѣ выдатки, якѝ получени зъ тымъ выдавництвомъ, покрыти треба зъ предплаты. Товариствомъ выбраный комитетъ для сего дѣла удає ся зъ просьбою до нашихъ П... Т... Родимцѣвъ и редакцій, щобы зволили заняти ся збиранемъ предплаты, узбиранѝ грошѣ заразъ до товариства надсылали и намъ допомогли такимъ способомъ до звершеня рѣшеного дѣла. — Всякѝ посылки просимо посылати пôдъ адресою: Общество рускихъ академикôвъ „Союзъ“ въ Чернôвцяхъ, улиця Спленього ч. 7. (Splenygasse Nr. 7).

Просьба до ВП. Читателѣвъ „Зорѣ“.

До повного выданя творôвъ покôйного Ант. Могильницкого недостає намъ двохъ єго поезій: 1) „Привѣтствованіе Єго Преосвященству киръ Василію Поповичу, епископу Мункачевскому“ зъ року 1838; 2) „Привѣтствованіе Єго царскому Высочеству ерцгерц. Францъ Каролю, во время присутствія въ Львовѣ року 1839“. Обѣ поезіи важнѝ що до часу свого появленя, бо сягаютъ першихъ початкôвъ розбудженя литературного руху межи Русинами Галичины. Кто бы зъ ВП. Читателѣвъ нашихъ мавъ тѝ поезіи въ своîй библіотецѣ, зволитъ ласкаво прислати намъ до передруку, а мы оригиналъ звернемо зъ подякою назадъ.

Редакція „Зорѣ“.

☞ **До нынѣшного числа долучаємо 12. и 13. аркушь Библіотеки Зорѣ“ (дальшу часть книжки „Письма Ант. Любичь Могильницкого).**

Ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VI. Львôвъ дня 15. (27.) Мая 1885. **Число 10.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Бібліотека Зорѣ**“.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належитъ присылати до **администрациi „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Въ гостяхъ добре, а дома лѣпше.

(*Зъ житя рускои емиграциi. — Историчне оповданє Дрозда.*)

Присвячую

ВП. Вандѣ и Юлiяну Целевичамъ.

(Дальше.)

VI.

Гловень не спавъ цѣлу нôчь. „Перекупити“ Коваля, „перетягти“ єго въ Россію — ся думка проганяла ôдъ него сонъ. Ôнъ добре знавъ, якъ вподобавъ ся Селехови Коваль, ôнъ зрозумѣвъ, що тутъ можна добре заробити „за комисію“; єму здавало ся, що Селехъ має значѣнє въ Россіи яко урядникъ и що вгодивши Селехови, ôнъ замаже тѣ прикрости, котрыхъ учора наслухавъ ся Селехъ ôдъ Савицкого, по винѣ єго-жь таки, Гловня. Вгодивши Селехови, гадавъ собѣ Гловень, я и собѣ протру дорогу въ Россію. Хочь тамъ мене трохи тямлять и Гильфердингъ и Аксаковъ, але на сихъ надѣя мала, — се не урядники, а въ Россіи всему сила урядникъ. Знає мене и Бодянскій — о, то свѣтла голова, але Бодянскій украинофилъ и мене уважає за такого; значить жаднои запомоги не дасть менѣ, коли довѣдаєть ся, що я переходжу въ Россію, що я не украинофилъ вже теперь. Украинофилы не люблять, щобъ Галичане емигровали въ Россію, се менѣ и Кулѣшъ казавъ, доки самъ ще бувъ украинофиломъ...

Обставины житя Демяна Коваля були за надто тяжкѣ; тымъ Гловню и здавало ся, що сѣ обставины поможуть єму змѣнити Ковалевѣ погляды на Россію, поможуть и єму, Гловневи, заробити.

Коваль зъ природы бувъ чоловѣкъ розумный, ôнъ добре скôнчивъ богословію, та на лихо собѣ въ молодыхъ лѣтахъ не вмѣвъ гнути ся передъ старшими и имъ кланяти ся. Одруживъ ся ôнъ зъ донькою убогого священика, не взявши за нею нѣякого вѣна. Парафія якось не давала ся єму, наче скарбъ. Много лѣтъ перебивавъ ся ôнъ на заступництвѣ, на завѣдательствѣ, або якъ викарій, переходячи зъ одного села въ друге, часомъ зъ пôдъ Збруча въ Коломыйскій, а часомъ зъ Калуского въ Львôвскій повѣтъ. Отъ и теперь сидить ôнъ на „завѣдательствѣ“ въ гôрскому убогому селѣ — не першій вже рôкъ, а не знає, чи лишить ся тутъ парохомъ, чи зновъ куды мусить переносити ся на долы, або що. Висячи мѣжь завѣдательствомъ а парафiєю — надопекло Ковалю, и отсе ôнъ прибувъ до Львова клопотати, щобъ єго затвердили на парохiи. Ту все залежало ôдъ консистора, бо парохія була „regiae collationis“.

Причиною такого довголѣтнёго тиняня зъ села въ село — стали ся Ковалеви тѣ „подарунки природы“, котрѣ, на добрый ладъ, повиннѣ були окрасити єго житє, принести користь и народови и краю. Сѣ подарунки природы були нѣщо инше, якъ способность и умѣлôсть говорити проповѣди красно, але такъ просто, такъ пріятно, що слова єго „неначе той Днѣпро широкій — лились, текли и въ серце падали глибоко и нѣбы тымъ огнемъ пекли...“

Сама найперша єго проповѣдь, промовлена у церквѣ Св. Пятницѣ у Львовѣ, на тему слôвъ Апостола Павла: „како буду иноязыченъ“... прославила єго по всему Львову. Поляки голосили, що ôнъ проповѣдуючи въ народнôй мовѣ назадъ приверне церквѣ и Русинамъ ополячене мѣщаньство Львôвске, а свои, старшiє, за те-жь саме дорѣкали, що ôнъ зрыває давнѣ традиціи мѣшанины въ проповѣдяхъ рускои мовы зъ церковнославянщиною. Однакъ нѣхто не одмовлявъ, що Коваль орудує великими способностями церковного оратора.

— Тымъ и опасно єго пускати на самостайну парафію, — говорило ся тамъ, де треба було.

За кôлька лѣтъ довело ся Ковалеви бути у Львовѣ въ день памяти Св. Кирила и Методія. Єго запросили держати слово зъ катедры Успеньскои церквы. Коваль промовлявъ незвычайно красно о всеславянскôй братнôй любови, щобъ „усѣ Славяне стали добрыми братами“. Сего досыть було, щобъ Голуховщина охрестила Коваля „заядлымъ москалёфиломъ“ и зновъ парафія ôдсунула ся ôдъ Коваля, далѣ нѣжь було до того...

Врештѣ за кôлька рокôвъ Коваль державъ проповѣдь у церквѣ Св. Юра, взываючи своихъ слухачѣвъ до неустаннои працѣ, на пôдставѣ доброго розуму, а не сентиментализму, и не на особисту користь, а на загальну и народну. „Всѣ и вся задля народу“, скôнчивъ ôнъ.

— Ба! ба! та сежь настоящій раціонализмъ!... сежь саме революційне украинофильство! — загули витіѣ зъ Театральнои и Орменьскои улиць.

— Раціоналистъ! украинофилъ!... ратуйте!... держѣть єго! заревла на Коваля отара Блощицкихъ.

И парафія зновъ одсунула ся ôдъ Коваля.

Доки Коваль бувъ у-двохъ тôлько зъ жѣнкою, було ще байдуже, але пôшли дѣти и „завѣдательского и викарного“ хлѣба не ставало: доводило ся добувати єго на сторонѣ десь. До того выдатки на переѣзды зъ семiєю... мусѣвъ Коваль зазирнути въ жидôвску кишеню и пхнути въ неѣ вексель... И чимъ дальшь, тымъ бôльшь! „Нападе на чоловѣка негода — ôдчиняй ворота!“ Такъ було и ту. Недугъ и смерть двоихъ дѣтей, далѣ недугъ и смерть дружины частѣйшь и частѣйшь примушували Коваля зазирати до жидôвъ за позичкою, бôльшь и бôльшь залазити въ пекельну прогноину довгôвъ...

Вже три роки ôнъ вдовцемъ зъ донькою Лесею, котрôй теперь минає 15 рôкъ... О! якѣ тяжкѣ були сѣ

три роки!... пекельнй роки! Нема слôвъ, нема выразôвъ, щобъ списати-переказати тй скорби, тй муки, ту тугу-нудьгу, яку вынêсъ Коваль въ першій часъ свого вдовичого житя зъ недолѣткомъ донькою!

И теперь у Коваля одна думка, одна надѣя, одно пикованє стати парохомъ и помалу сплачувати довги да пильновати надъ доньчиною освѣтою.

Гловень се все знавъ, — знавъ чого Коваль прибувъ до Львова и гадавъ собѣ, що зъ такого тяжкого становища Коваля ôнъ, Гловень, покористуєть ся; — „треба тôлько вмѣючи, нишкомъ да тишкомъ“.

Коваль ще не поснѣдавъ, коли прийшовъ до него Гловень. Влесливôсть лисицѣ и хитрощѣ гадюки такъ и сыпали ся зъ Гловневыхъ устъ.

Добре и любяче зъ природы, але змучене перешкодами и холодомъ житя Ковалеве серце, почувши медоточивй речи Гловня, розôгрѣло ся и обернуло ся до него зъ щиростю, зъ любовю брата.

— Тяжко, тяжко жити, говоривъ Коваль.

— Ой! нѣхто такъ не бачить, якъ я, якъ то вамъ жити! и ворогу такого не зичу, — мовивъ Гловень, — одна дорога спасенна: у слѣдъ Селеха за кордонъ.

— И тутъ горяче и тамъ боляче! Щожь — я не втративъ надѣѣ на парохію, отсе и прибувъ клопотати.

Гловень махнувъ рукою.

— Даремна рѣчь! хиба не знаєте, хто теперь у нашôмъ консисторѣ усѣмъ орудуєе? Коли ты не *єго*, коли не маєшь Мессіи ôдъ Lojol-ѣ, дакъ и нѣчого не дôждешь ся...

— Нѣ, я такъ не гадаю: консисторъ не зъ одного чоловѣка, — тай митрополитъ...

— Ну, та нехай и такъ: припустѣмъ що въ конситорѣ справу объорудуємо, — тамъ же и мои пріятелѣ є, — алежь намѣстництво... Голуховщина вважаєе васъ за московского агента... Голову дамь на одрѣзъ, що не добьєтесь нѣчого...

— Треба въ останне попытати...

— А коли нѣ, дакъ що?

Коваль схиливъ голову и задумавъ ся.

У васъ довги є? спытавъ Гловень.

— А вжежь! хто безъ нихъ проживе?

— Та ще при такихъ незвычайно тяжкихъ обставинахъ, якй выпали на вашу долю... Мученикъ вы, тай годѣ... А донька?

Коваля наче ножемъ рѣзнуло по серцю... Вся минувшина встала передъ нимъ, а Гловень страшною марою выставлявъ передъ нимъ будущину и показавъ єму ясный промѣнь лишень за кордономъ.

— Подумайте, подумайте, панъ-отче! я ражу вамъ наче братови, наче рôдному сынови... Менѣ що? выгоды нѣякои, — я Русинъ и повиненъ по евангелію помагати своєму братови. Срѣбла и золота не маю, щобъ помогти вамъ, помагаю радою... доброю радою... Подумайте, щобъ опôсля не жалковали... „буде каятє, да не буде воротя...“

— Зажду, зажду, що скаже консисторъ. Коли и теперь не затвердять парохомъ, тодѣ...

— Що тодѣ?

— Тодѣ... хочь и въ Россію!

— Боже васъ благослови! — Гловень обнявъ Коваля и крѣпко притисши до грудей, поцѣловавъ. Далѣ ставъ малёвати житє въ Холмщинѣ, спокушувати обѣцянкою Селеха: „двѣ тысячѣ дадуть платнѣ... деканомъ настановлять, а тамъ може и епископомъ... отъ що!“

Коваль потеръ чоло и промовивъ:

— Добре!... пôдождемо... Колибъ тôлько не стало ся такъ, що добре тамъ, де насъ нема.

Гловень ще кôлька разôвъ запевнивъ Коваля добрыми надѣями на Россію, приобѣцявъ поклопотати за него въ консисторѣ и пôшовъ до свого консисторіяльного пріятеля.

— Чувъ я, говоривъ ôнъ сему, нѣбы Коваля затвержуєте: ставите на перше мѣстце въ пропозицію на пароха.

— Єсть така думка, тай часъ вже.

— Хиба вже ôнъ кинувъ свôй раціонализмъ?

— Певно що кинувъ; та чоловѣкъ ôнъ немолодый, и въ довгахъ, де вже єму до раціонализму?

— А украинофильство? Та ôнъ же завзятый украинофилъ; и слухать не хоче про объединєніе „литературне“... я вчора єго зустрѣвъ...

— Щожь?...

— Свое несе! „Чистый розумъ“ засѣвъ у него такъ, що и коломъ не выбьешь... Щежь то теперь, а що, коли стане парохомъ?... Конечно ради єго убожества, вдôвства, ради лѣтъ треба єму запомогти... Любовь ближняго — нашь святый обовязокъ; але мусимо добре пильновати и надъ религією, щобъ не впустити вовка въ кошару.

— То якъ же?

— Про мене що? се ваше дѣло... Я бы раднѣйшій забезпечити Ковалеви старость, забезпечити сироту єго доньку... Тôлькожь... и религія...

— Значить лѣпше не затверждати єго, чи що?

— Не моє дѣло... Я люблю Коваля... але менѣ дорого спасенїе не лишь єго тѣла, але и душѣ... Можебъ нехай ще рôкъ, а то хочь пôвъ року перегодити... Ну, та се не моє дѣло.

И Гловень ставъ дѣлити ся вѣстями зъ Россіи, якъ то тамъ на Холмщинѣ добре ширить ся, розвиваєть ся наша религія и народнôсть.

— Хвала Господу Богу!

За кôлька годинъ Гловень выйшовъ и подавъ ся на Валы, а ôдтôль на улицю Чернецкого, зайшовъ тутъ до якогось свого пріятеля, малого урядника зъ намѣстництва, щось пошептавъ зъ нимъ и подавъ ся въ готель до Селеха.

— Не мине нашихъ рукъ Коваль, хваливъ ся Гловень.

— Чи справдѣ? пытавъ Селехъ.

— Не я буду, коли на веснѣ ôнъ не буде у васъ... тôлько за се вже прийде могоричь...

— Поставимо! всмѣхнувъ ся Селехъ. Ôнъ дуже зрадѣвъ сёй вѣсти; ôнъ велику вагу даваєъ Ковалеви тымъ, що зрозумѣвъ заразъ єго ораторскій талантъ, але ôнъ про се таивъ ся передъ Гловнемъ; у него въ головѣ ходоромъ ходила думка „возсоєдиненія уніятôвъ зъ православіємъ“, а въ такому дѣлѣ „важнѣйша рѣчь — вплывъ талановитои проповѣди зъ умѣлыхъ устъ священика. Такъ думавъ собѣ Селехъ и переносивъ ся мрѣями въ ту годину — далеку ще тодѣ — коли у Коваля за „возсоєдиненіе“ на шіѣ повисне хрестъ, а може и „звѣзда Станислава“ черезъ плече.

— То весною Коваль нашь? ще разъ спытавъ Селехъ.

— Хиба вмре, борони Боже! тодѣ не буде вашь.

VII.

Въѣздячи въ село Кленôвку не можна не примѣтити заразъ за школою, биля церкви влѣворучь, надъ дорогою веселого дворища и огрядного чепурного домика. Хтобъ тôлько не глянувъ на се дворище, не може не погадати собѣ, що першимъ осадчимъ єго бувъ чоловѣкъ зъ поетичною душею, зъ любовю до природы. Справдѣ, щобъ выбрать пôдъ оселю таке мѣсто, треба бути поетомъ, треба любити природу, розумѣти єи красу, розумѣти силу и вплывъ тои красы на людску душу, серце, на фантазію; треба вмѣти розумѣти нѣму безъ слôвъ розмову красы-природы... Гляньте, въ якому то чудовно-красивому мѣстѣ звивъ своє гнѣздо першій осадчій сеи оселѣ:

Понадъ самѣсенькою дорогою внизу бѣжить-вьеть ся невеличка гôрска рѣчечка; легко, вôльно перескакуе вода зъ каменя на камень, шумуе, пѣнить, и зъ клекотомъ и гукомъ покрываe камѣнь срѣбно-бѣлою мережаною намѣткою. Ôдъ рѣчки пôднимаeть ся голе, камяне взгôрє. Тôлько-що взгôрє трошки выpôвнялось, невеличкій майданчикъ покрывъ ся зелено-оксамитнымъ килимомъ, а посередъ килима стоить сѣльска школа. Обминувши школу, переходишь невеликій мôстокъ черезъ рѣчку и вступаeшь въ отсе чарôвниче дворище. Невеличке оно, та не надивишь ся на него! Середъ двора стоить бѣлый зъ пятьма ôкнами домикъ: одною стѣною ôнъ вперъ ся въ невеличкій квѣтникъ зъ роскôшными рожами и иншими квѣтками; другою стѣною домикъ вызираe на рѣчку, на дорогу, на хатки за рѣчкою, на горы за хатками. Дивлячись собѣ на тѝ хатки, якъ они попритулювались до гôръ, нагадаeшь собѣ убогу сирôтку, отъ нѣбы она чогось злакалась, вхопилась за полы своєи названои матери, мôцно притулилась до неи и ще мôцнѣйше держить ся за полы... Третя сторона домика, такъ привѣтно дивить ся, зазираe въ садъ, наче черезъ кущѣ порѣчокъ и агрусу хоче поглянути на бѣлу невеличку деревяну церковцю! Убога церковця та, але якажь она огрядна та чепурна: видко що биля неи ходять-пильнують чiись добрѝ руки!...

Се дворище помершого Кленôвского попа. Пôсля него лишивъ ся одинъ сынокъ; ôнъ десь у Львовѣ выховуeть ся, а домикъ и дворище опѣкуны наймають завѣдувателеви парохіи, отцю Ковалю. Коваль зъ донькою доглядують и дôмъ и дворище наче свои власнѝ. Полюбила ся тутъ Ковалеви природа: — „она одна, говоривъ ôнъ, розважаe мене въ тяжкѝ годины смутку и бѣдованя“. И справдѣ гôрска природа Кленôвки не може не розважити чоловѣка, не одôрвати єго хочь на якусь годину ôдъ думокъ земного житя зъ єго убожествомъ, слѣзми, тугою, зъ єго заздрôстю людей и ненавистю, не може не перенести въ свѣтъ иншихъ думокъ, въ свѣтъ братолюбія!

Отъ теперь вже и осѣнь на дворѣ, а въ Кленôвцѣ любо-мило! горы обгорнули Кленôвку кругомъ, нѣбы бажають, щобъ сюды не завернуло лихо! Ба, детамъ! ôдъ лиха нема кордонôвъ! гадиною пролѣзе оно въ узесеньку щелину, пôдниметь ся въ гору и перелетить поверхъ гôръ, а то и перекинеть ся жидомъ и забереть ся въ село мѣжь люде. Лѣтъ двадцять-тридцять и въ Кленôвцѣ людямъ не зазирали такъ въ очи злиднѣ, жило ся лѣпше, доки не завернуло сюды лихо передягшись жидомъ, Хаймомъ Гундерзономъ...

Пôвдень! Осѣнне сонечко плыве по небу, и такъ пріятно, радо, привѣтливо дивить ся на Кленôвку: мабуть оно радѣe, що густѝ хмары, що закрывали цѣлый тыждень єго ясни очи, одступили ся, пôшли десь на Угорщину и не заслоняють єму дивити ся на людей.

Зъ домика выйшла на рундукъ Леся и задивила ся на дорогу.

Нема, не чутно, не ѣде! подумала она и глянула округъ на горы. Прямо проти неи стоить высока гора покрыта густымъ темнозеленымъ, оксамитовымъ гаeмъ — а заразъ и друга, наче нахилила ся до першои, наче кланяeть ся до неи, витаe єѣ и обидвѣ они обгортують чудову долину-полонину, застлану жовто-зеленою поблеклою вже травою. Леся повела очима вправо и зупинила поглядъ на довгихъ двохъ ланцюхахъ гôръ, мѣжь котрыми лежала неширока прогалина, але така довга, що кôнця єи не видко, — ôнъ десь сховавъ ся далеко, пôдъ намѣткою небеснои блакити... Леся глянула въ другій бôкъ на церкву: тамъ за хрестомъ якось хижо вызираe верхъ голои скелѣ; здаeть ся, ôдъ верху разъ-по-разъ силкуeть ся одôрвати ся и покотити ся на долину, на людскѝ хатки величенна каменюка, котра такъ и повисла! здаeть ся, колибъ тôлько хто торкнувъ зъ заду ту каменюку, пхнувъ єѣ, она-бъ такъ и полетѣла на долину! Не можна довго дивити ся на ту скелю: острахъ бере, дивлячись на неѣ, за оттѝ хатки, що примостили ся пôдъ горою... Въ душѣ становить ся тѣсно, тяжко, коли подумаeшь: ну що, якъ одôрветь ся? що якъ покотить ся?... и швидше одвертаeшь ся ôдъ скелѣ...

Такъ не можна довго дивити ся на злиденне убоге житє семіи, надъ котрою, подôбно оттôй каменюцѣ, висить нужда и туга... Знаeшь, що колись тота каменюка мусить одôрвати ся одъ скелѣ и роздавить-росплющить чiись хатки!... Тямишь добре, що колись рука якогось Ицка, Берка, Станіслава, Готфрида пхне нужду-тугу до злиднѣвъ въ гостѣ и она роздавить-росплющить семію своєю масою, гôршь нѣжь отта нависла каменюка.

Може бути, що такѝ самѝ думки прийшли и въ голову до Лесѣ, коли она, вызираючи татуся, звернула поглядъ на голу скелю! Правда, Леся ще молода, але тяжке житє батенька, єго побиванє, убожество, єго сумованє а до того втрата матери, сирôтство не по лѣтамъ, зростили у Лесѣ серце и чувство, розумъ и думки!... Тато не таивсь ôдъ неи нѣ зъ чимъ; дѣливъ ся зъ нею и добрыми и лихими гадками. Може Коваль и не педагогично се робивъ — дакъ щожь дѣяти, коли природа и душа, пригнѣченѝ нуждою, не звертають уваги на порады педагогіи. Чоловѣкъ не може цѣлкомъ замкнути ся въ самого себе; чоловѣкъ може обходитись безъ всего, але безъ чоловѣка нѣколи! Чоловѣкъ вымагае, щобъ зъ нимъ подѣлити ся и лихомъ и добромъ, и радощами и журбою...

Демяну нѣ зъ кимъ було дѣлити ся крôмъ якъ зъ Лесею.

Зъ рундука Леся завернула до пекарнѣ; старенька наймичка Катерина порала ся биля печи.

— Не видко? спытала она Лесю.

— Не видко, бабусю.

— А часъ бы вже... Говорили, що вранцѣ вернуть ся, а вже и обѣдня пора...

— Щось несподѣване може задержало... Леся зôтхнула.

— У васъ вже заразъ несподѣване! Нѣчого несподѣваного нема; болото невылазне, бôльшь нѣчого, — заспокоювала Катерина.

Леся не слухала Катериныхъ думокъ, пôшла въ свою кôмнатку, сѣла пôдъ ôкномъ и взяла книжку, але

очи хочь и дивили ся на строчки, то читать не могли, ихъ тягло до окна, на улицю... Леся загорнула книжку и взяла якесь шитво... не шило ся, голка не слухала и лѣзла не туды, куды слѣдъ було. Леся кинула шитво и почала вытирати пылъ на мебляхъ, хочь пылу и не видко було...

На мостку заторохтѣли колеса. Леся глянула у окно и прожогомъ кинула ся на рундукъ.

— Татуню! тутуню! якъ вы забавили ся! мовила она звѣсившись на шіи у тата и впиваючись єму въ лице теплыми и чистыми якъ свѣтъ поцѣлунками. И Леся мовь метеликъ лѣтала по хатамъ, приготовляючи убогій обѣдъ.

Пообѣдали.

— Щожъ, татуню, выѣздили? пытала Леся.

— Векслѣ упросивъ переписати ще на повъ року.

— А парохія?

— Здаєть ся прійду на перше мѣстце: Гловень взявъ ся клопотати... обѣцяли...

На лици у Лесѣ пробѣгло промѣнє радощѣвъ.

Далѣ Коваль росказавъ Леси усю подробицю своєи поѣздки у Львовъ, стрѣчу зъ Селехомъ, зазывъ єго въ Россію и таке инше.

— Въ Россію! смутно промовила Леся, — лѣпше-бъ тутъ.

— О! ще якъ бы лѣпше, донечко!... та дасть Богъ, сего не станеть ся, затвердять на парохіи.

VIII.

Наступила зима. Природа не манить зъ теплои хаты на холодъ; по неволѣ мусишь сидѣти въ хатѣ и перебирати свои невеселѣ думки.

Сидѣвъ и Коваль въ хатѣ. Нѣхто ненагадувавъ єму про довги, але нѣщо не нагадувало и про добру надѣю выстачити грошѣ на терминъ и сплатити векслѣ. Мигтѣла въ темрявѣ надѣя на парафію, але и про се щось не приходило жаднои звѣстки зо Львова.

— Щожь то буде весною? загрожувало думки Ковалеви.

Людей весна оживляє, будить, подносить, а Коваля?... чи не задушить она въ конець?

Доки ще прійде та весна, а тутъ приходить ся перебувати тяжкѣ годины голодованя!... Только и втѣхи Ковалеви, що любовь и жвавость Лесѣ: любовь єго грѣє, а жвавость єи поддає и єму жвавости, не дає заклякнути, застигти и оддати ся одчаю.

— Отъ-отъ, донечко, промовивъ Коваль: сядемо безъ обѣду, не ѣвши...

— Дасть Богъ якось перебудемо! горше не буде, а на лѣпше надѣя на Бога.

Прийшла и весна.

Одного дня зъ початку весны Коваль сидѣвъ на рундуцѣ церквы. На дворѣ було гарно, пахло веснянымъ повѣтрємъ; сонечко зъ синёго неба блищало на церкву. Въ горахъ снѣгъ вже посинѣвъ и повагомъ ростававъ; на долинахъ зеленѣла травиця; течѣ бѣгли зъ горъ въ рѣчку; вода плыгала по камѣню и збивала на рѣчцѣ бѣлый шумъ. Коваль потопавъ у своихъ невеселыхъ думкахъ. Мягке а тепле промѣнє весняного сонця падало на Коваля, а повденный вѣтрець ласкаво дыхавъ єму въ лице и нѣбы силковавъ ся выгнати зъ Ковалевои головы смутнѣ думки зимы и завести туды тихѣ спокойнѣ мрѣ весны! Але нѣ! Коваля наповняла якась туга, серце наче щось недобре вѣщувало... Коваль ще трохи посидѣвъ, поднявъ ся и перейшовъ на ганокъ свого дому. Тутъ бувъ холодокъ, а Ковалеви здавало ся, що свѣтъ, котрый такъ широко розливало щедре сонце, дражнить єго; навѣть и весняни пѣсеньки пташокъ дратовали єго. Посидѣвъ Коваль и пошовъ въ хату, щобъ не чути гуку веснянои течѣ. Леся порала ся зъ Катериною, Коваль сѣвъ на канапѣ и якась невымовна, незрозумѣла печаль обгорнула єго: онъ почувъ, що серце єго розгортуєть ся одъ якоись тяжкои, невѣдомо одъ чого, але великои туги; якійсь журливый жаль и острахъ, наче злодѣй въ ночи, залазить въ душу.

Довго сидѣвъ Коваль нерухомо, наче прикипѣвъ, або примерзъ до канапы.

— Татуню! ось до васъ листъ прийшовъ, — промовила Леся.

У Коваля задрожали руки, беручи той листъ: єму здало ся, що зъ того листу, якъ только онъ роспечатає єго, повѣє холодомъ могилы. Онъ не помиливъ ся. То бувъ листъ одъ Гловня. Гловень завѣдомлявъ, що затвердженє єго на пароха одсунули до осени...

Коваль опустивъ руки.

— Зъ весны на осѣнь, зъ осени на весну, и отакъ только вже лѣтъ волочать мене! думавъ Коваль. Колижь конець буде? коли наступить справдешня моя весна, або осѣнь?... Ба! чи наступить? чи не буде „одъ Миколы тай нѣколи?“ Коваль не обѣдавъ, не йшла єму ѣжа...

Наступила ночь! Леся вже спить, а Коваль сидить подъ окномъ, да дивить ся, якъ изъ за горы выхожає срѣбный блѣдый мѣсяць. На небѣ рѣзко выявляють ся темнѣ, ажь страшнѣ нарисы горъ; нерухомый гай дивить ся якось непривѣтно, суворо... чутно, якъ на рѣчцѣ шумує вода, якъ у водяному млынѣ гуркотять колеса и гуготить камѣнє... Холодъ перебѣгає по Ковалевымъ жиламъ, одчай зазирає въ душу!

Коваль засвѣтивъ свѣтло, ставъ читати библію... За двѣ годины онъ знемогъ ся и лѣгъ спати, але довго лежавъ зъ розплющеными очима. Вся єго минувшина устала передъ нимъ: нѣчого въ нѣй свѣтлого, нѣчого принадливого кромъ любови и коханя покойнои жѣнки... И въ будущинѣ нѣчого. Та яка вже тамъ будущина тому, хто перетоптавъ сорокъ лѣтъ житя! не одъ могилы, а до могилы... Колибъ не Леся!... Такъ якъ же єѣ покинути? на кого? Нѣ, нѣ! для Лесѣ Коваль вынесе хочь якѣ пекельнѣ муки, а не лишить єѣ саму, не розлучить ся зъ нею, доки не розлучить єго натуральна смерть.

— Щожь мы, татуню, якъ? — за колька днѣвъ пытала Леся, довѣдавшись, якѣ вѣсти принѣсъ Гловнѣвъ листъ: — якъ мы...

Коваль догадавъ ся, про що Леся хоче спытати єго, и промовивъ:

— Може вблагаю переписати векслѣ на осѣнь.

Леся нѣчого не сказала, наче она цѣлкомъ вдовольнила ся.

Стоявъ конець Цвѣтня, стояла и весна въ своѣй роскошнои красѣ.

Сине небо мовчки, нерухомо висѣло надъ Кленовкою, свѣжѣ пахощѣ молодои травы напавали воздухъ. Въ поповскому садку розлогѣ липы прибрали ся въ густѣ зеленѣ шаты. Леся сидить въ садку, слухає пѣснѣ пташокъ, а отець Демянъ править въ церквѣ вечерню. Завтра до Св. Юра...

— А панъ-отець дома? почула Леся несподѣвано чійсь голосъ и ажь здрогнула. Передъ нею стоявъ Кленовскій шинкарь, жидъ Хаимъ.

— Вамъ що до татуся? спытала Леся незадовольненымъ голосомъ.

— Маю интересъ... листъ єсть до нихъ.

— Листъ? зъ ѳдкѳль? чи не зѳ Львова? спросила Леся и зразу повеселѣла. Ѣй прийшло на думку: чи не ѳдъ Гловня то листъ, може татуня затвердили на пароха?

— Де той листъ? давайте сюды!

Жидъ всмѣхнувъ ся и мовивъ:

— Треба доручить самому єгомосцѣ... де они?

— Въ церквѣ... Незабавомъ прийдуть.

— Я чекати'му.

— Одъ когожь то листъ? не одъ Гловня? — не втерпѣла Леся, щобъ не спытати у жида.

— Нѣ, ѳдъ пана Блощицкого...

— Ѳдъ Блощицкого!... а хто ѳнъ?

— Ѳнъ?... Панъ Блощицкій... Та отъ и єгомосць! мовивъ жидъ узрѣвши Коваля, и пѳшовши єму на зустрѣчь подавъ листъ.

Обомлѣвъ Коваль прочитавши листъ. Одинъ зъ єго векслѣвъ перекупивъ якось Блощицкій. По векслю за тыждень выходивъ терминъ. Блощицкій писавъ до Коваля, щобъ грошѣ по тому векслю заплативъ єго комисіонерови корчмарю Хаиму, котрый верне єму векселя...

— Не одъ Гловня, татуню? спытала Леся, запримѣтивши на лицѣ тата, яке прикре вражѣнє зробивъ на него той листъ.

Замѣсть ѳдповѣди Коваль ѳддавъ Лесси листъ Блощицкого и промовивъ:

— Тутъ есть щось чудного... Я добре знаю, якѳ достатки у Блощицкого... Чимъ же ѳнъ купивъ сей вексель? се якась махинація не єго рукъ, але чія она? не зрозумѣю...

Жидъ ждавъ ѳдповѣди.

— Вы де спѳзнали Блощицкого? запытавъ єго Коваль.

— Я давно ихъ знаю; ще якъ они були хлопчикомъ, ходили до нормальнои школы; се було у мѣстѣ Б..., а я тамъ старыми рѣчми гандлювавъ. Я и тата ихъ знаю, они були за оконома у пана Пишкржицкого... Ну, я послугувавъ имъ тодѣ... ну, отъ зъ давна мы знаємось. И Хаимъ почавъ выхвалювати молодого Блощицкого, якій то ѳнъ чемный, якъ єму довѣряє...

— Та де ѳнъ грошей взявъ на вексель? вырвало ся у Коваля.

— Абожь я знаю? у нихъ голова така славна... якъ разъ бы имъ гандлювати. Умѣла голова... цѣлкомъ наша, жидѳвска...

Якъ не тяжко було Ковалеви, а ѳнъ не втерпѣвъ при сихъ словахъ, щобъ не всмѣхнути ся.

— То щожь кажете єгомосць?

— До термину ще далеко... Я завтра поѣду до Львова, видѣти'мусь тамъ зъ Блощицкимъ.

(Дальше буде.)

ТРУБКА.

Небо стало мовь одуте,
Бо слотливый дощикъ дробитъ;
Десь далеко трубку чути,
Десь тамъ жовнярь службу робитъ.
„Маршь“ ѳнъ дуе по указу
Въ тую трубку блескотливу,
Тамъ ѳнъ може вспоминає
Нишкомъ долю несписиву.
Може дощь той єму въ душу
Зводитъ думку, якъ то мати
Ляла слёзы, якъ ѳнъ зъ мусу
Давъ волосе обтинати.
Тамъ ѳнъ може и згадає
Якъ то братчикъ, сестра млѣла,
Якъ на нему та вояцка
Остра зброя заяснѣла;

Якъ тамъ нива, гай, левада
Єго мовчки выглядаютъ, —
Ой бо въ батька у старого
Нишкомъ силы опадаютъ!
Якъ легинѣвъ сотня жвавыхъ
Толокуе тамъ безъ нёго,
А ѳнъ тутка орломъ въ клѣтцѣ,
Хиба тѳлько зѳтхне Богу...

Може добре предъ очима
Село тихе розведе ся —
Морозъ стисне за плечима
Нудьга въ серце бѣдне впе ся
Зъ душѣ стане выринати
Зразокъ долѣ — стать дѣвоча,
Що надъ неѣ нѣчимъ мати
И жизнь хочбы якъ охоча!

Чогось трубка троха стихла, —
Мабуть жовнярь мимовѳльно
Потонувъ весь въ тяжкѳй думѣ,
Въ горлѣ сперло що насильно!
Але зновъ ось трубку чути —
Видно свѣжій розказъ дали!
Подумало-бъ може серце,
Такъ панъ капраль перервали...

И зновъ вѣтеръ дужше дуе,
Зновъ на землю дощикъ дробитъ,
Зновъ тамъ видно йде муштрунокъ,
Жовнярь дальше службу робитъ.
Менѣ-жь думы впились въ серце,
Тиснутъ душу мовь оковы,
Перо пише мимовѳльно:
„Се податокъ тои крови“...

В. И. Маслякъ.

О СКАМЕНѢЛОСТЯХЪ.

(Ѳдчитѳ проф. Юліяна Медвецкого).

(Конецъ)

Скоро тѳлько уступила вся непевнѳсть що до основныхъ понятій о сущности скаменѣлостей, и ѳдколи показалась наглядно велика досяглѳсть заключень, даючихъ ся вытягнути зъ якости скаменѣлостей, то заразъ и наукове слѣджене сихъ творѳвъ, назване палеонтологіею (дословно наукою о существахъ старыхъ, въ значеню выгаслыхъ) ставалось чимъ разъ интензивнѣйше и прибрало до сегодня розмѣры, дорѳвнуючѳ иншимъ природописнымъ наукамъ, зоологіи, ботаницѣ, геологіи и минералогіи. Доказомъ сего вже на першій поглядъ есть ся обставина, що истнуютъ окремѳ, по части державнѳ заведеня и товариства, маючѳ за выключну задачу слѣдити скаменѣлости. Осѳбнѳ публикаціи посвя-

*

чаютъ ся выслѣдкамъ сихъ праць, а бôльша часть университетôвъ маѥ окремй катедры палеонтологіи. Зрôсть сеи вѣдомости заявляѥсь такожь ѥще и числомъ розпôзнаныхъ доси родôвъ скаменѣлостей. Коли въ 1820 роцѣ числено всего-на-всего заледви 127 родôвъ копальныхъ рослинъ а 2100 родôвъ звѣринныхъ скаменѣлостей, то вже 1849 року зôставленѥ Бронн-а выказало 2050 родôвъ копальныхъ рослинъ а 24.300 родôвъ такихъ же звѣрятъ. До нынѣшного же дня сй числа що найменше ѥще въ троѥ збôльшили ся.

Змаганя палеонтологичныхъ праць по часахъ Ківіѥра розходятъ ся въ двохъ напрямахъ. Перше всего розслѣджуѥ ся въ службѣ для геологіи якôсть скаменѣлостей въ новоôдкрытыхъ верствахъ землѣ въ тôй цѣли, щобы тымъ докладнѣйше пôзнати цѣлôсть фавны, характеризуючои певнй формаціи и ихъ пôдроздѣлы. Ѥсть се наука аналогична до слѣджень надъ поселенѥмъ звѣрятъ и рослинъ въ теперѣшнôмъ свѣтѣ. Бо якъ теперь не на кождôмъ мѣсци стрѣчаѥмо тй самй звѣрята, а тôлько бачимо ихъ подѣленыхъ на дуже рôжнородны громады, залежны ôдъ якости стихіи въ котрôй жіютъ, отже ôдъ воздуха, воды солодкои або солонои, ôдъ высоты або глубины и температуры мѣсця ихъ пробуваня, такъ само безъ догаду дѣялось хотяйбы тôлько по части и въ давнѣйшихъ добахъ нашои землѣ, а палеонтологичный характеръ певнои формаціи черезъ розслѣдженѥ скаменѣлостей въ ново-ôдкрытыхъ ѥи утворахъ чимъ разъ то бôльше доповняѥ ся.

Кромѣ сеи чисто для геологичныхъ цѣлей помôчничои задачѣ, маѥ новочасна палеонтологія ѥще и другу о много бôльше самостôйну цѣль. Повѣдомивши насъ о истнованю давныхъ, насъ попереджаючихъ органичныхъ свѣтôвъ, осталась ѣй ôдтакъ ѥще задача: выяснити ôдношенѥ, яке существуѥ помѣжь сими въ тоцѣ часу по собѣ наступавшими свѣтами, а передовсѣмъ выяснити ôдношенѥ ихъ всѣхъ до теперѣшного свѣта организмôвъ.

Доси вспѣла палеонтологія тôлько на одну часть заходячихъ въ сей мѣрѣ пытань подати загально задоволяючй поясненя. О другй далекосягаючй заключеня и здогады, до котрыхъ осмѣливъ ся досыть численный кругъ слѣдителѣвъ на пôдставѣ очевидно невыстарчаючого поки-що наукового матеріялу, теперь що тôлько спôръ веде ся.

Ківіѥ, а за нимъ и численнй ѥму сочаснй або же крыхту пôзнѣйшй слѣдителѣ удержували, що кождa геологична формація мѣститъ въ собѣ такъ цѣлкомъ ôдрубну фавну и флору, що мѣжь организмами сповитыми въ двохъ хочбы безпосередно по собѣ наступаючихъ формаціяхъ, нема нѣякихъ спôльныхъ родôвъ, а згôдно зъ тымъ приймали, що зъ кôнцемъ кождои формаціи наступало цѣлковите знищенѥ всѣхъ организмôвъ пôдъ той часъ на цѣлôмъ шарѣ земнôмъ жіючихъ, та що доперва на руинѣ минувшого свѣта повстававъ цѣлкомъ новый свѣтъ органичный.

Сей поглядъ вытворивъ ся на пôдставѣ геологичныхъ слѣджень ограниченыхъ на ôдносно малый округъ середущои Европы, де власне зъ першого разу границѣ мѣжь формаціями покладено въ такихъ мѣсцяхъ, въ котрыхъ показувалась перерва або напрасна змѣна въ якости скалъ, значитъ тамъ, где н. пр. кôнчивъ ся рядъ верствъ вапняныхъ, то ѥсть осадôвъ глубокого моря, а зачинались верствы злѣпленцѣвъ и пѣсковцѣвъ, отже утворôвъ прибережныхъ. Змѣна ся була безъ догаду споводована въ своѣмъ часѣ черезъ змѣну физикальныхъ обставинъ, н. пр. черезъ пôднесенѥ або зниженѥ террену, мусѣла отже потягнути за собою и змѣну въ организмахъ; але заключенѥ, будьтобы сй змѣны мали бути загальнй, цѣлу землю дотыкаючй, було зовсѣмъ хибне. Розширенй на бôльшій просторъ краѣвъ геологичнй слѣдженя доказали на многихъ мѣсцяхъ на границяхъ формацій незмѣнне трѣванѥ осадôвъ зъ однои формаціи до другои, а при тôмъ не найдено такожь нѣякихъ видныхъ змѣнъ въ мѣстячихъ ся въ нихъ организмахъ.

Переконано ся отже, що не було нѣколи загальныхъ загладъ организмôвъ, але що цѣлôсть органичного свѣта ôдъ свого початку, затертого въ невыразныхъ слѣдахъ посередъ найглубшихъ верствъ, тревала безпрерывно ажь до теперѣшности и уступала зъ бѣгомъ часу тôлько мѣсцями, переселяючи ся пôсля можности при змѣнѣ физикальныхъ ôдносинъ.

Мимо того однакожь сей непрерывно треваючій органичный свѣтъ являѥ ся въ рôжныхъ добахъ въ рôжнôй постати, зъ рôжныхъ складаючи ся первѣсткôвъ, именно же родôвъ.

Але не такъ, якъ се бувало въ слѣдъ за Ківіѥромъ думано, рôжнятъ ся поодинокй формаціи мѣжь собою, щобы навѣть двѣ безпосередно по собѣ наступаючй нѣякихъ спôльныхъ родôвъ животинъ не выказували. Переконано ся, що палеонтологичный характеръ, ôдрôжняючій кождый геологичный ôддѣлъ ôдъ притыкаючихъ до него, лежитъ ѥдино тôлько въ панующôмъ выступованю певныхъ родôвъ рослинъ и звѣрятъ; побôчь нихъ находятъ ся однакожь завсѣгды ѥще пôдрядны типы, уступаючй зо свѣта, а зарôвно ѥще и такй, що доперва бытъ свôй починаютъ.

Найшли ся два толкованя сего появлюваня и щезаня новыхъ родôвъ, на котрыхъ именно цѣла вѣкова рôжнороднôсть органичного свѣта полягаѥ. Перше особливо черезъ Бронн-а голошене объясненѥ приймало, що новй роды вытворювались независимо одни ôдъ другихъ, тревали незмѣнно якійсь рôжно довгій часъ, вбиваючись, щобъ такъ сказати, клиномъ въ загальну течѣю житя, щобъ щезнути опôсля зновъ зъ лица землѣ черезъ вымертѥ всѣхъ одиниць, до нихъ належачихъ.

Ôдмѣнный ôдъ сего поглядъ приймаѥ — для вытолкуваня рôжнородности копальныхъ свѣтôвъ по собѣ наступаючихъ — змѣннôсть родôвъ. Пôсля него роды вытворювались и щезали помалу черезъ постепенну перемѣну одныхъ въ другй, перемѣну залежачу передовсѣмъ ôдъ змѣны физикальныхъ ôдносинъ, а ôдтакъ може и ôдъ вродженои всѣмъ существамъ якоись наклонности до выдосконаленя, значитъ до осягненя доскональшои степени организаціи. Пôсля сего погляду теперѣшный свѣтъ животинъ бувбы не тôлько безпосереднымъ наслѣдникомъ, але заразомъ и дальшимъ выдосконаленѥмъ, еволюцією (розродженѥмъ, переображенѥмъ) послѣдного, а посередно и всѣхъ давнѣйшихъ свѣтôвъ органичныхъ.

Оба наведенй погляды поки-що все ѥще борютъ ся мѣжь собою, але другій, такъ званый еволюційный, чимъ разъ то бôльше здобуваѥ собѣ приклонникôвъ, котрй для ѥго пôддержаня наводятъ слѣдуючй выслѣдки найновѣйшихъ палеонтологичныхъ студій.

Передовсѣмъ показало ся зъ перегляду фавнъ и флоръ цѣлого ряду геологичныхъ формацій, що посередъ нихъ ôддѣлъ звѣрятъ и рослинъ, котрй въ ны-

нѣшнôмъ свѣтѣ уважаютъ ся що до организаціи яко найвысше стоячй, не выступаѥ въ старшихъ формаціяхъ, и являѥ ся доперва въ новѣйшихъ. Дальше, мѣжь вымершими организмами, именно звѣринными, пôзнано богато родôвъ, котрй въ своѣмъ станѣ зрѣлôмъ въ порôвнаню до теперь жіючихъ а до нихъ найподôбнѣйшихъ дорослыхъ звѣрятъ, представляютъ ся немовбы ихъ виды ембріональнй, молодечй, або въ загалѣ невыобразованй, бо вказуютъ постôйно деякй зъ такихъ подробиць организаціи, якй у ôдповѣдныхъ нынѣшныхъ одиниць тôлько переходово въ першôй добѣ ихъ житя, въ часѣ розвою даютъ ся замѣчати.

Рôвножь познакомила насъ палеонтологія зъ звѣрятами, сполучаючими въ своѣй организаціи такй характеры, якй сегодня тôлько роздѣленй на рôжныхъ родахъ подыбуѥмо и яко ихъ вырôжняючй цѣхи уважаѥмо, такъ що тіи вымершй звѣрята представляютъ ся немовбы-то зборовй типы, а отсй послѣднй яко вырôжняючй ихъ рôжнородности, роздѣлы, дифференціяціи.

Наконець удало ся вже неразъ зôставити зъ численныхъ оказôвъ скаменѣлостей рôжныхъ мѣсцевостей цѣлй ряды видôвъ (формъ), становлячихъ морфологичный перехôдъ межи двома рôжными родами.

Мимо всего того пôсля нынѣшного стану палеонтологіи теорію еволюційну, — котра для зоологіи цѣлои, именно же для систематичнои части тои же, черезъ введенѥ засады спорôдненя найдосяглѣйше, а навѣть основне малабы значенѥ, — треба поки-що уважати яко бôльше догадану, нѣжь доказану, бо мѣжь рядами звѣстныхъ намъ до сегодня фавнъ и флоръ копальныхъ вказуютъ ся все ѥще численнй перервы, скоки и порожнѣ въ догадуванôмъ тяглôмъ розвою. Чи дальшій поступъ палеонтологіи ихъ выповнитъ, чи ôнъ теорію еволюціи остаточно затвердитъ чи усуне, трудно и злишно на сѣмъ мѣсци рѣшати. Можна навѣть побоюватись, що зовсѣмъ не легко прийде ся осягнути задоволяючого порѣшеня сихъ пытань, бо доступнй для нашихъ слѣджень останки давнѣйшихъ свѣтôвъ становлятъ звѣстно вже зъ сеи однои причины тôлько малу часть давныхъ существъ, що звѣрята сухоземнй и безкостнй лишь выимково могли бути захованй.

Але о скôлько можемо обавлятись, чи матеріялъ сей до порѣшеня начертаныхъ пытань выстарчитъ, о стôлько, памятаючи на ѥго важнôсть и досяглôсть, повиннй мы побôльшити стараня о пильне ѥго збиранѥ. Кôнчу проте мôй переглядъ зазывомъ до всѣхъ, кому поступъ науки не ѥсть рôвнодушный, щобы при данôй нагодѣ, именно при новыхъ ôдкрытяхъ въ горахъ и пôдземныхъ печерахъ, подыбанй скаменѣлости яко дорогоцѣннй грамоты давно погасшихъ вѣкôвъ ôдъ затраты хоронити и пересылаючи ихъ до публичныхъ музеѣвъ до наукового ужитку заховати не залишали.

ЗЪ ПОДОРОЖЕЙ ПО ИТАЛІИ.

(*Написавъ Мих. Подолиньскій.*)

5. Миляно.

(Дальше.)

(*Подрôбный описъ мѣста*). Доокола старого города, обведеного каналами и широкими хорошими улицями, розсѣли ся хорошй передмѣстя, носячй назвы ôдъ брамъ, котрыми мѣсто въ старину було замкнене. Сихъ брамъ ѥсть числомъ одинайцять, але тôлько старинна Porta Ticinese удержалась до нынѣ. Передмѣстя окружаѥ валъ обсадженый деревами и служачій за выгôдне мѣсце прогульки.

Осередкомъ Миляна ѥсть площадь Piazza del Duomo и находяча ся на нѣй величава престольна (катедральна) церковь il Duomo [1]), ся „мраморна гора зъ пôвночи“, якъ ѣ называѥ одинъ нѣмецкій писатель. Якъ майже во всѣхъ италіяньскихъ мѣстахъ, такъ и тутъ скупляѥ ся коло головнои церкви мѣста и на ѥи площади все житѥ и весь головный рухъ Миляна; ôдси выходятъ всѣ головнй улицѣ и омнибусы, тутъ находятъ ся що найкрасшй палаты, кофейнѣ и магазины. Кромѣ величавою церквою украшена Piazza del Duomo ѥще палатами: королѣвскою и архіепископскою, ôдтакъ старою городскою думою, биржею и судомъ, а передовсѣмъ пышною галерією Виктора Емануила, про котру будемо говорити окремо. Въ старину була ся площадь стѣснена численными, невеличкими и не конче хорошими будынками, ôдъ коли однакъ отсй домы позрывано и ѣ розширено, належитъ она вже сегодня до найкрасшихъ площадей на свѣтѣ и приукрашуѥ ся все ѥще чимъ разъ бôльше, такъ якъ ѣ безнастанно розширюютъ и на мѣсце нехорошихъ домôвъ новй ставляютъ. Ôдъ Piazza del Duomo починаѥ ся пышна довга улиця Corso Vittorio Emanuele и ѥи продовженѥ Corso di Venezia, котрй то улицѣ не тôлько не уступаютъ вѣденьскимъ Kärtnerstrasse и Rothenthurmstrasse, але що до просторости и выставности ихъ певно ѥще и перевышаютъ. На захôдъ припираѥ Piazza del Duomo до неменше пышнои улицѣ Carlo Alberto, ôдъ котрои починаѥсь зъ одного кôнця Via del Giardino ведуча до хорошого парку Giardini Pubblici, а зъ другого знôвъ довга улиця Corso Porta Romana сягаюча ажь до брамы того же имени. Въ найблизшôмъ сусѣдствѣ катедральнои площади лежатъ ôдтакъ ѥще площадь и театръ alla Scala и старинна та гарна Piazza de Mercanti.

Il Duomo, миланьска катедра заснована 1383 року черезъ Ивана-Галеацца Вісконті, а укôнчена зъ головна пôдъ конець XV столѣтія. Вежа на ѥи банѣ походитъ однакожь ажь зъ нашого столѣтія, бо почали ѥи будувати доперва въ роцѣ 1805 зъ приказу Наполеона I. Милянцѣ называютъ свою катедру осьмымъ чудомъ свѣта. Нѣчого казати — що до величи и объему ѥсть она третою церквою въ Европѣ и бôльшй ôдъ неи суть тôлько св. Петро въ Римѣ и Севильска катедра [2]). Довгôсть церкви въ серединѣ выноситъ 448, а широкôсть 173 стôпъ. Баня же у внутрѣ церкви маѥ 202 а вершокъ находячои ся на нѣй вежѣ 340 стôпъ высоты. Церковь представляѥ видъ хреста, котрого довше рамя складаѥ ся зъ пяти а коротше зъ трехъ навъ. Дахъ церкви украшеный 98 готицкими вежичками, а зверхна ѥи сторона близь 2000 мраморными статуями. Архитектонично взявши представляѥ миляньска катедра мѣшанину италіяньскои и готицкои архитектуры. Знаменитый естетикъ Буркгардъ такъ о нѣй высловляѥсь: „Катедра миляньска ѥсть поучаючимъ взôрцемъ для того, хто хоче навчитись розрôжняти артистичне враженѥ ôдъ фантастичного. Се послѣдне ѥсть великаньске и най кождому остане ся неослаблене и ненарушене; прозрачна мраморна гора, пышна за дня, а сказочно чудова при блеску мѣсяця, зъ верхи и въ внутрь наповнена творами рѣзьбярства и малюнками на склѣ та сполучена зъ историчными споминами всякого рода — цѣлôсть, якои на свѣтѣ

---

[1]) Латиньске слово domus удержалось въ романьскихъ языкахъ єдино тôлько въ сѣмъ значеню.

[2]) Для цѣкавыхъ наводжу слѣдуючй даты: объемъ пôдставы св. Петра въ Римѣ выноситъ 199·926 □ стôпъ. Миляньска катедра маѥ 110·808, св. Павло въ Лондонѣ 102·620 а церковь св. Софіи въ Царгородѣ 90 864 □ стôпъ.

другои не найти! Але хто глядає въ формахъ вѣчного змѣсту и знає якѝ то помыслы остались невыконанѝ, пôдчасъ коли миляньска катедра зъ незмѣрными вкладами выкôнчена зôстала, той не буде мôгъ споглядати на отсей будынокъ безъ жалю". Якъ бы тамъ нѣ було, а на мене церковь ся зробила незвычайне враженє. Єи розмѣры, богацтво матеріялу, — бо вся она вкрыта зъ верхи бѣлымъ мраморомъ, — множество вежокъ и статуй, а до того и єи положенє посередъ такъ чудового оточеня, якимъ єсть катедральна площадь, поразили мене до живого. Єще и нынѣ, коли згадаю на неи, здає ся менѣ, що бачу якусь сказочну великаньску снѣжнобѣлу гору. Хотяй отже въ цѣлости судъ очевидцѣвъ сего дива архитектуры досыть подѣленый, то всежь таки на те всѣ годятъ ся, що враженє, яке выноситъ ся зъ внутра церкви, єсть не тôлько задивляюче, але навѣть и зъ естетичнои точки погляду вповнѣ задоволяюче. Тутъ зумѣли вже архитекты знаменито покористатись великаньскимъ просторомъ, якѝй мали до розпорядимости и розмѣры ширины и высоты поодинокихъ навъ и банѣ гармоніюютъ зъ собою якъ не можь лѣпше и ыыкликуютъ навѣть у острыхъ судіѣвъ зверхного вида церкви заслужене узнанє и подивъ.

Кромѣ великости и гармоніи розмѣрôвъ впадає увôйшовшому до внутра святынѣ въ очи єще и ôдносна простôсть и невышуканôсть внутрѣшного устроєня. Вправдѣ помôстъ церкви представляє дорогý мраморну мозаику, око стрѣчає ся зъ численными рѣзьбами, а особливо нагробниками, однакожь пôсля зверхного богатства церкви можна було сподѣватись далеко бôльшои выставности у єи внутрѣ, якъ тая, котру тутъ бачимо. Але не скупство анѣ же строгôсть смаку суть причиною сеи релятивнои простоты, а тôлько вымоги амвросіяньского церковного обряду, котрый рôжнитъ ся въ дечѣмъ ôдъ римского и задержавъ ся до сегодня въ Ломбардіи. Подробиць що до сеи рôжницѣ докладно не знаю, та и такъ они для насъ досыть рôвнодушнѝ, зваживши, що и самъ римскѝй ритуалъ дуже мало намъ знакомый. Одно, що мене здивувало, а о чѣмъ кожда жива душа въ Италіи знає, єсть те, що миляньскѝй великѝй пôстъ о кôлька день коротшѝй, якъ въ цѣлôмъ прочôмъ римско-католицкôмъ свѣтѣ, бо мясницѣ трѣваютъ тутъ ажь до недѣлѣ по такъ званôй попельцевôй середѣ, значитъ отже миланьскѝй пôстъ єсть о цѣлый тыждень коротшѝй, якъ нашь рускѝй. Коли „карнавалъ" по иншихъ италіяньскихъ мѣстахъ вже скôнчивъ ся, тогдѣ сѣдаютъ єго любовники на желѣзницю и ѣдутъ до Миляна гуляти и бавити ся дальше до слѣдуючои недѣлѣ.

У внутрѣ церкви особливщу увагу звертає на себе мѣжь иншимъ ославлена статуя св. Вартоломея зъ злупленою шкôрою, котру святый мученикъ держитъ перевѣшену, наче плахту, черезъ рамя. Выконанє сего артистичного чудовища зъ анатомичного взгляду знамените, бо кожда жилочка и кождый мускулъ ôдданѝ тутъ цѣлкомъ вѣрно, „реалистично". Однакъ що до естетичнои стôйности сего дивоглядного твору, то мôгъ тутъ помылятись хиба тôлько самъ авторъ, котрый и справдѣ въ своѣй певности себе давъ свому чудацкому творови ось яку смирненьку надпись: „Non me Praxiteles sed Marcus finxit Agrates". („Не Пракситель мене рѣзьбивъ, але Марко Аґратесъ"). Иншого рода цѣкавый предметъ находитъ ся въ лѣвôмъ рамени поперечнои навы церкви. Єсть нимъ пышный и славный семираменный свѣчникъ. Немовь великаньске дерево стремитъ ôнъ въ гору зъ безконечнымъ богатствомъ чудово выконаныхъ подробиць. Коли сей свѣчникъ зробленый, не знати на певно; однѝ слѣдителѣ приписуютъ єго XII-му, новѣйшѝй же, и то мабуть зъ бôльшою слушностею, XIV-му столѣтію. Єго видъ пригадує въ самôмъ дѣлѣ подôбнѝ творы романьского стилю: чудовища похожѝ на смокôвъ, борючѝ ся зъ малыми звѣрятами, творятъ ноги и пôддержуютъ своими хвостами кулю, зъ котрои выростаютъ свѣчники. Сей хорошѝй твôръ штуки дôставъ ся до миляньскои катедры 1562 р. яко даръ архипрезвитера Трівульція.

Поминаючи иншѝ подробицѣ, котрѝ бы насъ за надто довго задержали на однôмъ мѣсци, спѣшимо на верхъ церкви и єи вежи. По выгôдныхъ сходахъ иде ся 336 ступнѣвъ на дахъ, прочитавши собѣ заразъ за входомъ надпись на таблици зъ забороною, що тутъ не вôльно розливати воды („Non sperger acqua!"). Крыша церкви выглядає немовь бы горôдъ наповненый мраморными вежичками и фигурами. Новыхъ 150 ступнѣвъ (отже всего разомъ 486) веде насъ на вежу, пôднимаючу ся надъ банею, и завершену позолоченою, 13 стôпъ высокою статуєю Богородицѣ. Число всѣхъ на внѣ церкви находячихъ ся статуй выноситъ теперь щось надъ 2000, але обчислене властиво на 2482 штукъ. Поданя отже, начебъ ихъ мало бути 4500, 5000, и т. д., суть невѣрнѝ. Межи статуями находятъ ся многѝ цѣннѝ творы навѣть єще и зъ середныхъ вѣкôвъ; мѣжь иншими бачимо тутъ такожь Адама и Еву Кановы.

Вершокъ вежѣ выноситъ, якъ то вже було сказане, 340 стôпъ высоты. Для порôвнаня пригадую, що высокôсть найвысшихъ вежь въ Европѣ выноситъ: въ Ульмѣ 324, въ Фрайбургу 386, въ Антверпіи 406, въ Вѣдни 435, въ Римѣ (баня св. Петра) 448, а вежѣ въ Штрасбургу 480 стôпъ. Видъ зъ горы не тôлько на церковь и мѣсто, але и на цѣлу околицю задивляючій. Мимо великого ôддаленя видно якъ найдокладнѣйше, именно же ранною порою, великаньскій шматъ Альпъ почавши ôдъ западу ажь до Тиролю. Монте Візо, Монъ-Сені, Монъ-Блянъ, Великій Бернардъ, Монте Роза, Штральгорнъ, Альпы Берненьскѝ, св. Ґотгардъ, Спліґенъ, и на самôмъ всходѣ шпиль Ортлєса, являютъ намъ тутъ свою ледомъ сповитѝ, великаньскѝ а по части и дивнѝ формы. Для зъорієнтованя ся можна таки на-долѣ въ церквѣ купити карту, пôсля котрои легко пôзнати кожду гору. Такъ само можна позычити собѣ тамъ и побôльшаючѝ скла.

Выйшовши зъ провôдникомъ на вершокъ вежѣ, заставъ я тамъ чоловѣка, котрый привитавъ мене запытанємъ: Monsieur, avez-vous été à Strasbourg (чи були вы Штрасбургу)? Коли я се заперечивъ, ставъ ôнъ менѣ розповѣдати про чудовый видъ, якѝй представляє ся зрѣтелеви зъ штрасбурскои вежѣ и одушевляючись чимъ разъ бôльше своимъ оповѣданємъ, ôнъ наразъ якось затявъ ся. Коли я задивуваный споглянувъ на него, ôнъ несмѣло поспытавъ мене: „Пане, вы не Нѣмець? Не правда же?" Колижь я скинувъ зъ себе се тяжке пôдозрѣнє въ єго очахъ, єму наново розвязавъ ся языкъ и почавъ менѣ зъ слезами въ очахъ розказувати, якъ Нѣмцѣ облягали єго родинне мѣсто Штрасбургъ, якъ стрѣляли на вежу и якъ єи ушкодили. Дôсталожь ся Нѣмцямъ за се ôдъ него, дôстало! особливо коли зъ моихъ урываныхъ замѣтокъ переконавъ ся, ще я не конче великѝй почитатель прускон пикельгавбы.

Галерія Виктора Емануила въ найблизшôмъ сусѣдствѣ катедры побудована на памятку освобожденя Ломбардіи ôдъ панованя австрійского. Єсть се одна зъ найкрасшихъ будôвель новѣйшихъ часôвъ загаломъ, и безъ сумнѣву найпышнѣйша зашклена променада въ Европѣ. Представмо собѣ двѣ улицѣ перетинаючѝ себе навхрестъ, улицѣ на $14\frac{1}{4}$ метрôвъ широкѝ а 26 метрôвъ высокѝ, покрытѝ зъ верхи скломъ, приукрашенѝ выставными склепами, малюнками, статуями и вѣчно кишачѝ проходжуючою ся елегантною публикою зо всѣхъ кôнцѣвъ Европы, а мати'мемо слабый

образъ хорошого твору архитекта Менґоні, побудованого зъ накладомъ 8 міліонôвъ франкôвъ. Де улицѣ протинаютъ ся, пôдноситъ ся велика на 50 метрôвъ высока осьмобôчна скляна баня, котрои великаньскѝ розмѣры видиѝ добре доперва зъ катедральнои вежѣ. Ся баня поперерывана отворами, не пропускаючими однакожь дощу, и дає проте якъ найлучшу вентиляцію, такъ що Galleria Vittorio Emanuele єсть въ лѣтѣ однымъ зъ найхолоднѣйшихъ мѣстць прогулки въ Милянѣ. Двѣ тысячѣ газовыхъ поломѣней такъ въ крузѣ пôдъ осмикутною основою банѣ, якъ въ великаньскôмъ свѣчнику рôвно пôдъ нею и въ великихъ канделябрахъ при кождôмъ зъ чотырохъ входôвъ, освѣтлюютъ вечеромъ сю незрôвнану променаду. Галерія Виктора Емануила лучитъ катедральну площадь зъ площадею театру alla Scala, посвяченою памяти одного зъ найбôльшихъ генiѣвъ пôвнôчнои Италіи, Леонарда да Вінчі, и украшеною єго хорошимъ памятникомъ. Тому то вже въ наслѣдокъ свого положеня єсть она незвычайно оживлена въ кождôй порѣ дня и ночѣ. Кромѣ выставными магазинами (числомъ 92), кофейнями и реставраціями, про котрѝ мы вже згадували, украшена ся променада єще ôсьмома малюнками al fresco и 24 статуями. Въ осьмикутнику пôдъ банею бачимо намальованѝ гарнѝ аллегоріи чотырохъ частей свѣта, Европы, Азіи, Африки и Америки, а на входовыхъ лукахъ представленѝ al fresco наука, промыслъ, штука и рôльництво. Статуѣ же помѣщенѝ въ ôдповѣднôй высотѣ по рогахъ камениць зъ обохъ бокôвъ галеріи, именно же при входахъ и пôдъ банею. Суть се памятники славныхъ Италіянцѣвъ такъ зъ середныхъ вѣкôвъ якъ и зъ новѣйшои добы. Мѣжь иншими бачимо тутъ: церковного реформатора Арнольда зъ Брéшіи, ученика Абелярда, ôдтакъ филозофа Віка, родженого Неаполитанця, далѣй дипломата Кавура, историка и писателя Маккіявелля, астронома Ґалілея и поета Данта; ôдтакъ рѣзьбяря, маляря, архитекта и поета Михайла-Ангела, физика Вольту, мореплавця Колюмба, реформатора Савонаролю и другихъ великихъ мужѣвъ сеи богатои въ славнѝ имена землѣ.

Кортѣло мене незвычайно побачити, въ якій то спосôбъ засвѣчуютъ вечеромъ лямпы пôдъ банею, бо чувъ я, що не чоловѣкъ, а якась маленька льокомотива має сповняти сю службу. Вдоволенє сеи дитинячои цѣкавости було однакожь получене зъ великими трудностями, рôвно комичными, якъ и сама цѣль. Задля мого приятеля обѣдавъ я завсѣгды въ готелю вразъ зъ нимъ при table d' hôte, а що обѣдъ починавъ ся доперва о пятôй годинѣ а кôнчивъ ся десь ажь около пôвъ до семои вечеромъ, приходивъ я до галеріи завсѣгды за пôзно, коли лямпы вже були позасвѣчуванѝ. Въ наслѣдокъ сего порѣшивъ я утечи ôдъ обѣду, не дожидаючи кôнця. Мимо того зновъ менѣ не щастило, бо хочь вырѣкъ ся я цѣлои половины обѣду два разы разъ-по-разъ, то таки прийшовъ все єще за пôзно. Постановляю отже на третій день утечи ôдъ стола не въ половинѣ обѣду, але вже заразъ по першôмъ мясѣ. Але власне самого того дня дôстаю при столѣ за сусѣдку якусь вельми дистингвовану даму въ товариствѣ дуже хорошенькои молодои дочки. Скоро тôлько дама почула, що я зъ товаришомъ говоримо по малороссійски, не втерпѣла и почала насъ велико-рускою мовою докоряти за те, що мы, образованѝ люде, можемо говорити „необразованымъ нарѣчіємъ“. Подраженый въ моихъ патриотичныхъ чувствахъ забувъ я зовсѣмъ на своє порѣшенє, втѣкати ôдъ обѣду заразъ по першôй печенѣ, и почавъ ôдгрызати ся ôдъ своєи нетерпимои сусѣдки. Ôдгрызавъ ся я тымъ упôрнѣйше, коли побачивъ, що мои выводы подобались несугôршь хорошôй дочцѣ, хочь мамуню приводили часами майже ажь до злости. Зъ розговорôвъ показало ся, що були се Украинки, бо розумѣли мене знаменито, хочь говоривъ я упôрно тôлько по своєму. Дивнымъ дивомъ помимо свого славянофильства дôзнались они по першій разъ въ житю доперва ôдъ мене, що по-за границями Россіи жіє єще надъ три міліоны Малороссôвъ! Мимо своєи общерускои заѣлости, а може власне задля неи предложила моя сусѣдка пôсля обѣду менѣ и мому товаришеви, щобъ остались мы и на будуще сусѣдами при столѣ. Не такъ по поводу єи запросинъ, якъ бôльшь мабуть донечки ради, вволили мы єи волю, присѣдали до нихъ ажь до ихъ выѣзду зъ Миляна, навертали себе взаимно то до обще-рускости то зновъ до національнизму, очевидно надаремне, и такъ сподѣялось, що зновъ о цѣлый тыждень проволѣклась моя выправа до засвѣчуваня газу. Коли остаточно, майже по двонедѣльнôмъ побутѣ въ Милянѣ и по втратѣ кôлькохъ половинъ обѣдôвъ, удало ся менѣ наконець прийти въ пору до такъ горячо дожиданого зрѣлища, убавивъ ся я не мало, вправдѣ не тымъ що побачивъ, а радше своєю дитинячою цѣкавостею и тымъ що стрѣвъ цѣлу товпу подôбныхъ собѣ гайворонôвъ, передовсѣмъ чужинцѣвъ, дожидаючихъ того самого що и я. Процедура засвѣчуваня очевидно дуже проста. Являєсь пôдъ банею зъ якогось укрытого входу чоловѣкъ, накручує зъ трѣскотомъ пружину маленькои льокомотивки, запаляє въ нѣй губку наповнену спиритусомъ и ôдкрутивши курокъ газового проводу пускає машинку на маленькѝ и зъ низу незамѣтнѝ шины, ведучѝ доокола цѣлои пôдставы побудованои въ воздусѣ банѣ. Машинка бѣжитъ зъ разу дуже хутко а ôдтакъ чимъ разъ помалѣйше и засвѣтивши къ великôй радости зôбранои старои и молодои дѣтворы бухаючій зъ проводовыхъ рурокъ газъ, вертає назадъ тамъ, зъ ôдки выйшла, тôлько зъ противного боку.

Оглянувши галерію Виктора Емануила спѣшимо до церкви св. Амвросія. Церковь ся походитъ зъ XII столѣтія, була однакъ заложена вже въ IV столѣтію черезъ св. Амвросія на звалищахъ стариннои святынѣ Вакха. Єсть се базилика не ôдзначаюча ся впрочѣмъ нѣчимъ особлившимъ, якъ хиба тôлько хорошимъ чотыригранным подвôрємъ зъ IX столѣтія, котре обведене портикомъ, мѣстячимъ въ собѣ стариннѝ гробовцѣ зъ надписями и на-пôвъ затертыми фресками. Мимо того важна отся церковь своими историчными споминками. Головный олтарь стоитъ на мѣсци, де св. Августинъ одержавъ хрещенє зъ рукъ св. Амвросія. Передъ симъ олтаремъ коронувались такожь ломбардскѝ королѣ и нѣмецкѝ цѣсарѣ такъ званою желѣзною короною. Ôдтакъ ссодѣяло ся се передъ дверми отсеи церкви, що св. Амвросій заборонивъ цѣсареви Теодозіеви Великому вступъ до святынѣ, ажь поки не зложитъ епитимію за жостокости, якихъ допустивъ ся при здавленю повстаня въ Солуню, зъ котрого то мѣста мали выйти апостолы Словянъ св. Кирилъ и Методій. (Дальше буде.)

Людовѝ вѣрованя про птахи.

(*Написавъ Данило Лепкій*)

(Дальше.)

2. Зазуля.

Зазуля у нашого люду хôснує ся не-абы-якимъ пошанованємъ. На єи куканє на веснѣ чекають люде якбы не знати на що, бо оно вѣщує певну весну; тому то въ розличныхъ выпадкахъ розличнѝ вѣрованя подыбати можна про того птаха. Въ пѣсняхъ народныхъ представляє ся зазуля дѣвчиною, тому и молода княгиня у весѣльныхъ пѣсняхъ представляє ся тою птицею; а зновъ нещасна опущена дѣвчина, сирота, посылає зазулю въ чужину до свого милого, або до

своєи матери на тамтой свѣтъ, щобы розповѣла чи то милому чи мамѣ, про дѣвочу тугу та про гôркій жаль. Помѣжь простымъ народомъ розличнй кружать вѣрованя про того птаха. Менѣ удало ся цодыбати двояке вѣроване про генезу зазулѣ. Одно давнѣйше подавъ я бувъ въ 12 ч. „Зорѣ“ въ розвѣдцѣ: „Весняй звычаѣ, обряды та вѣрованя на Руси“, тому надъ тымъ вѣрованємъ довго не буду розводити ся. Згадаю тôлько для цѣлости предмету, що простый людъ въ Днѣстровôй рôвнинѣ дрогобыцкихъ сторôнъ вѣрує, будь то въ зазулю перемѣнила ся дѣвчина проклята ôдъ своєи власнои мамы за тоє, що передъ матерею сховала ся за коминъ та почала до неи кукати.

Друге вѣроване єсть зô всѣмъ ôдмѣнне ôдъ згаданого; буйна, людова фантазія прикрасила єго еротичными красками, котрй по найбôльшôй части, а може переважно, становлять сюжетъ для людовыхъ нашихъ митольогичныхъ образкôвъ. Молода гарна княжна — такъ оповѣдає друге людове вѣроване — залюбила ся всею душею въ одного, молоденького панича. Однакожь горячу свою дѣвочу любовь скрывала она бережно передъ могучимъ батькомъ-княземъ, бо ôнъ не знати задля якои причины ненавидѣвъ панича и не хотѣвъ єго навѣть нѣколи видѣти на очи. Та не зумѣла помимо того молода залюблена княжна закрыти у своєй дѣвочôй души того горячого чувства, яке ôдъ давна горѣло яснымъ горячимъ поломємъ въ єи серцю; она якось забула ся и тогды, коли князь завôзвавъ до себе молодого панича, щобъ на него насварити, она жалкуючи свого любого, забулась тай сказала до него: „Охъ ты, моя зазулько дорога!“ За те проклявъ єй отець и она въ сєй хвили стала ся птицею и полинула зазулею, бо князь выразно заклявъ свою дочку: „Бодай-жежь ты сама була зазулею“.

Зазуля не може собѣ докôнчити увити гнѣзда, бо она почала єго класти на „Благовѣщенє“, тому мусить въ кôнци свои яйця класти въ гнѣзда иншихъ птиць. Кто першій разъ учує на веснѣ куканє зазулѣ, найже числить, кôлько она разôвъ закукає, а зъ того довѣдає ся певно, много лѣтъ буде єще жити. Най нѣкто на весну не выбирає ся до лѣса, въ лугъ або до гаю безъ гроша, бо наколи єго зазуля закує безъ крайцара, то єго черезъ цѣлый рôкъ не будуть тримати ся грошѣ. По селахъ простый людъ всѣми силами старає ся пôдглянути зазулю, якъ она кукає, и проте зъ початкомъ весны молодй парôбки та дѣвчата выбирають ся въ лѣсъ и шукають тои птицѣ, пôдслухуючи ся до єи куканя. Розповсюдилось вѣроване помѣжь народомъ, що зъ дзюба зазулѣ тогды, коли она кукає, выпадують жемчуги, золото та дорогй скарбы, котрй она украла у свого батька. Кто бы отже мôгъ до кукаючои зазулѣ пôдкрасти ся, той безперечно знайшовбы тотй скарбы на гиляхъ деревъ. Тому-то зазуля, скоро тôлько почує найменшій шелестъ листка або галузки, сейчасъ утѣкає зъ того мѣсця, бо боить ся, щобы кто не забравъ украденыхъ нею ôдъ батька скарбôвъ.

Зазуля не кукає цѣле лѣто, бо она давить ся колоскомъ ячменю тогды, коли ôнъ высыпле ся. Она такожь, особливо на старости, стає ся ворогомъ чоловѣка, бо по семохъ лѣтахъ перемѣняє ся въ крегульця [1]) и тогды крыє ся попôдъ стрѣхи хатъ та господарскихъ будынкôвъ, нападає на кури та въ загалѣ на домашній дрôбъ и забиває єго. Яко крегулець закрадає ся она и до ластôвячихъ та воробячихъ гнѣздъ, тому воробцѣ та ластôвки, скоро тôлько де въ летѣ спостережуть зазулю, скликають ся до купы, летять юрбою за нею и старають ся єй за тото ôдплатити.

Въ пѣсняхъ дѣвочихъ, въ деякихъ росказахъ та казкахъ подыбати можна такй мѣсця, де дѣвчина выразно пытає про свою долю та про своє будуче щастє, однакъ, мимо докладныхъ розпитôвъ межи людомъ, не мôгъ я про се чогось докладнѣйшого довѣдати ся. Сама зазуля хôснує ся у простого люду дуже великою симпатією, а не одна дѣвчина порôвнує свою долю зъ долею тои пташины. Понеже зазуля походить зъ людины, тому не можна єй нѣколи убивати.

Часами можна зустрѣнути ся такожь и зъ тымъ вѣрованємъ, що зазуля и чайка (прозвана такожь въ декотрыхъ селахъ дрогобыцкои ровени кибіскою [1]) походять изъ двохъ сестеръ. Молоденькй пустй дѣвчата хотѣли наполохати Спасителя. Они поховали ся за угло хаты тай зачали гукати на Христа. Тогды Спаситель заклявъ ихъ и они ôдъ разу перемѣнили ся одна въ зазулю а друга въ чайку.

3. Чайка.

Въ днѣстровыхъ, болотнистыхъ сторонахъ деякими лѣтами понадъ широкй сѣножата уганяє тысячами гарныхъ чаёкъ, а прецѣнь нашь простый людъ нѣколи сєй птици нѣчого злого не робить, уважає бо єѣ такъ само за людину якъ и себе. Крôмъ вѣрованя про чайку, про котре я згадавъ при зазули, подыбавъ я щє ось яке оповѣданє: „Разъ напали Татаре на наше село, попалили все, що тôлько було, позабивали хрещеный людъ, а що могли забрали зъ собою. Забили тогды и чоловѣка однои молодои жѣнки, а голову єго закопали у лозахъ надъ Днѣстромъ; та не знати тôлько, де подѣли туловище. Тому то молода жѣнка переверла ся у чайку и полетѣла сѣножатами та лугами понадъ Днѣстеръ шукати туловища свого чоловѣка. Але и до нынѣшного дня не може найти своєи страты, лѣтає понадъ могилу, де закопана голова, та кигиче изъ тяжкого жалю“.

Чайку прирôвнює простый людъ въ народныхъ пѣсняхъ та казкахъ зъ опущеною вдовицею; зъ нею симпатизує нашь простолюдинъ, жалкує єѣ, а хотяй коли и найде въ травѣ чайчине гнѣздо зъ яйцями або зъ молодыми, не пôдбирає єго, але зôставляє въ супокою.

4. Ластôвка.

Ластôвка-щебетюшка — се дѣвчина, що шукає свого козака, котрый уже давно выбравъ ся на широкій степъ зъ Туркомъ воювати, та до днесь не вертає. Тому ластôвка шибає собою по всѣмъ усюдамъ, чи не пôдгляне де єго, щебече гарныхъ пѣсень, тыхъ самыхъ, що колись обнимаючись та голубячись зъ козакомъ, єму приспѣвувала, бо думає, що тымъ способомъ єго пробудить та притя не до себе, єсли може де заблукавъ ся.

Кажуть, що ластôвки не ôдлѣтають на Чесного креста до теплыхъ краѣвъ, але збирають ся понадъ глубокими рѣками, ставами та озерами, чѣпають ся за крильця и такъ утворивши довгій рядъ тонуть у глубѣнь. Деколи въ зимѣ приложивши ухо до леду, можна почути, якъ ластôвки пôдъ водою щебечуть.

Ластôвки выринають зъ воды на Благовѣщенє и приносять зъ собою певну весну. Де ластôвки гнѣздять ся, тамка певно буде добре вести ся та ховатись рогата худоба; зъ ôдки ластôвки повыносились, зôставивши по собѣ гнѣзда, тамка вымре цѣла родина. Єсли ластôвка черезъ отворене ôкно влетить до хаты, то певно хтось до року умре. Гнѣздъ ластôвячихъ не можна пôдбирати, бо кто бы посягнувъ рукою по ластôвячй яйця або по молоденькй птички, тотъ дôстане на лици рябину (жовтавй плямы), котрыхъ дуже

[1]) рôдъ яструба.

[1]) въ Лѣтинѣ, Тынавѣ, на Грудѣ та Грушовѣ.

тяжко позбути ся. Найлѣпшій лѣкъ на рябину єсть вода зъ свяченыхъ яєць, у тôй водѣ потреба черезъ три дни умывати рябе лице до схôдъ сонця. Такожь супротивъ рябины добрымъ єсть заговоръ тогды, коли на весну першій разъ побачимо ластôвку: „Ластôвко, ластôвко, возьми собѣ рябину, а дай менѣ бѣлину!“

Ластôвокъ не можна и тому убивати, бо они, коли жиды хотѣли розпинати Христа, покрали имъ цвяхи, щобъ уратувати Христа ôдъ смерти. Найбôльше потреба стеречи ся ластôвячого калу та гнѣзда, бо наколибъ оно упало кому на очи, то той ослѣпбы певно, а єслибъ упало на голову, то тотъ дôставбы чиракôвъ та раны.

Не малу ролю ôдграє ластôвка такожь въ людовôй ворожбѣ та въ дѣвочихъ заговорахъ. Кто хоче за щось на кôмсь пôмстити ся, той най злапає ластôвку, обмыє сѣмъ разъ до схôдъ сонця у горѣвцѣ та дасть того напити ся свому ворогови, а ôнъ певно стратить розумъ та буде такъ лѣтати по свѣтѣ, якъ ластôвка.

Єсли попôдъ корову перелетить ластôвка, то корова стратить молоко, бо єѣ вымя буде болѣти. До ластôвки нашъ людъ ôдносить ся симпатично, ôнъ хоронить ластôвячій гнѣзда ôдъ ушкодженя, не позволяє дѣтямъ посягати до гнѣздъ по яйця та молодій. Я справдѣ нѣколи не бачивъ, щобъ коли нашъ селянинъ забивъ тоту маленьку птичку.

(Конець буде.)

Выстава гафтôвъ и тканинъ.

Дня 2. мая отворивъ зарядъ Львôвского музея промыслового выставу гафтôвъ и тканинъ, котрыхъ выконанє сягає початкôвъ XVI ажь по нынѣшній вѣкъ. Богацтво оказôвъ, якій на тôй выставѣ находять ся, справдѣ превелике, а тканины и гафты нашого руского люду займаютъ безперечно головне мѣсце. Подыбуємо тамъ изъ всѣхъ сторôнъ нашои Руси-Украины взоры вышивокъ на сорочкахъ, перемѣткахъ (рантухахъ), ручникахъ; богатій взоры мережокъ, поясôвъ перетканыхъ золотыми и срѣбными нитками; запаски такъ нашихъ Гуцулôвъ якъ и Украинцѣвъ кіевскои и полтавскои губерніи; взоры вышиванъ кожухôвъ на моделяхъ нарокомъ до того выконаныхъ; килимы зъ сторôнъ коломыйскихъ и тернопôльскихъ, вразъ зъ основою, на котрôй розпочате тканє килима обучає о способѣ тогожь тканя; одиноку въ своѣмъ родѣ, а дуже богату колєкцію ґерданôвъ (гафтôвъ зъ пацёрокъ) уживаныхъ на капелюхахъ, а у дѣвчатъ вразъ зъ намистомъ на шіи, або яко діядемы на головѣ; чôлце, стрôй на голову нашихъ Гуцулокъ; предорогій, золотомъ, срѣбломъ и перлами нашиванй гафтованій чепцѣ нашихъ рускихъ мѣщанокъ зъ XVII и XVIII вѣкôвъ; не менше дорогій поясы литій и шовковій зъ вѣкôвъ минувшихъ, якій єще яко родинну спадщину переховуютъ въ дуже малôмъ числѣ нашій мѣщане Жовквы та деякихъ подôльскихъ мѣстъ; старинній дорогоцѣннй фелоны, одинъ изъ Скита Манявского; хоругвы богатій въ гафты и иншій приборы церковній зъ вѣкôвъ минувшихъ, — а всѣ они свѣдчатъ о колишнôмъ богацтвѣ нашого мѣщаньства, нашои церкви и о великôмъ естетичнôмъ змыслѣ нашого народу, котрый тій дорогоцѣннй памятки схоронивъ вѣрно дотеперь, яко свѣдоцтво, що колись въ нашôмъ краю промыслъ домашный процвитавъ такъ якъ може въ жаднôмъ иншôмъ.

Кромѣ сихъ нашихъ питомихъ рускихъ взорôвъ, гафтôвъ и тканинъ находятъ ся на тôй выставѣ, якъ мы вже згадували, и взоры тогожь промыслу иншихъ народôвъ — именно оказы старинныхъ перскихъ диванôвъ, турецкихъ макатъ, выробы оригинальній хиньскій и японьскій, такій-жь зъ Бруссы (Мала Азія), шалѣ перскій, выробы италіяньскій, французкій и испаньскій зъ вѣкôвъ XVI, XVII и XVIII, прехорошій оказы зъ такъ званои колегіяты жовкôвскои зъ XVI вѣку, поясы польскій, два фраки зъ часôвъ Станислава Августа (одинъ вышиваный камѣнями и золотомъ, другій шовкомъ въ цвѣты), и богато иншихъ пречудесныхъ, старинныхъ, а дуже цѣкавыхъ и дорогоцѣнныхъ оказôвъ.

Выставленій предметы суть въ переважнôй части власностею мѣйского музея промыслового у Львовѣ, котрый не щадивъ великихъ сумъ, шобы деякій рѣдкій оказы (а навѣть уникаты) набути, въ чôмъ велику заслугу положили пп: Вербицкій, директоръ, и Ребчиньскій, кустошь музея. Панѣ Озаркевичôвна и Шухевичôвна збогатили выставу надосланємъ придбаныхъ тканинъ, гафтôвъ, мережокъ, поясôвъ и ґердашѣвъ зъ околиць Снятина и Городенки, а надто запасками селянъ Кіевщины и Полтавщины, такъ що выстава гафтôвъ и тканинъ нашихъ селянъ лишь спôвъудѣлови тыхъ панъ своє богацтво и рôжнороднôсть завдячує.

Польска публичнôсть звиджує ту одиноку въ своѣмъ родѣ выставу, мимо заохочуваня въ дневникахъ, дуже а дуже лѣниво; и сего належало надѣятись, божь прецѣнь трудно жадати ôдъ Польки, щобъ она пôшла приглядатись строєви „jakiejś ruskiej chłopki albo tam jakiejś mieszczanki z XVII stulecia“... Отъ колибъ де лучилось побачити яку ляльку убрану пôсля найновѣйшои парискои моды або фризуру єи, роилось бы нашими Львовянками тамъ.

Мы-жь зъ своєи стороны радимо всѣмъ Русинкамъ зайти туда, и подивляти тій великій скарбы нашого народного промыслу, бо мабуть намъ не доведе ся сего побачити у нашôмъ єдинôмъ рускôмъ прибѣжищи, въ „Народнôмъ домѣ“, котрый такими „марницями“ не занимає ся, тымъ бôльше що за се треба грошей немало дати. Вправдѣ другій народы жертвуютъ милiоны на придбанє такихъ незатертыхъ и несфалшованыхъ историчныхъ памятникôвъ, але у насъ до сего далеко, бо мы не рѣшились, а властиво Нѣмець насъ єще не навчивъ, чи мы Русины, чи Москалѣ, чи може Поляки, або такъ собѣ Рутенцѣ. Тожь поки-що будьмо вдячній инiціяторови тои выставы, послови Коломыйскому ВП. П. Людвикови Вербицкому, що зберѣгъ и давъ пôзнати ту галузь народного промыслу, и будьмо щасливій, що якъ разъ сей великій патріотъ краю пôднявсь сеи працѣ, бо другій бувбы се просто назвавъ выробы „polskiego ludu“, ôдъ чого апеляціи бы не було, тымъ бôльше, що за якихъ 50 лѣтъ вытиснутъ дешевшій фабричній выробы та великій податки наложенй на промыслъ домовый ту галузь нашого газдôвства цѣлковито зъ пôдъ стрѣхи рускаго селянина, якъ се вже пôдъ бокомъ бôльшихъ мѣстъ або и зъ выробомъ килимôвъ стало ся. А колибъ сей щирый протекторъ рускаго промыслу не спасъ вызбиранємъ взорôвъ та оказôвъ тій доси несфалшованій слѣды розвитя промыслу нашихъ селянъ, за якихъ сто лѣтъ нѣкто и не знавбы, що сей промыслъ у Русинôвъ такъ высоко стоявъ або въ загалѣ истнувавъ, и що свѣдчивъ такъ досадно и рѣзько зъ свого становиска о ôдрубности народу рускаго.

Вол. Шухевичъ.

ВСЯЧИНА.

Фабрикаты драматургичній.

Велике число передмѣйскихъ театрôвъ по европейскихъ столицяхъ выкликало ремесло драматургичныхъ фабрикантôвъ. О ихъ несовѣстности и цинизмѣ свѣдчитъ росправа, котра въ маю с. р. ôдбула ся въ судѣ карнôмъ въ Берлинѣ. Оскарженй були писатель-драматургъ Гуґо Буссе и агентъ театральный Мартинъ Бемъ о незаконне драматизованє ро-

мана Е. Вернеровои (псевдонимъ за Елисавету Бирстенбиндеръ) пôдъ заголовкомъ „Судъ Божій“. Авторка застереглась примѣткою, помѣщеною на початку романа, що єго не вôльно нѣ передруковувати нѣ драматизовати, та помимо застереженя выдавъ однакъ Бемъ сензаційну драму „Судъ Божій“, котру грано въ 4 берлиньскихъ театрахъ. Знатоки освѣдчили, що драма сеся єсть невôльничимъ наслѣдованѣмъ романа, такъ, що въ нѣй нема нѣ однои оригинальнои гадки, нѣ однои новои ситуаціи, нѣ однои новои фигуры. Сцена нанизана до сцены въ тôмъ порядку, въ якôмъ въ романѣ слѣдують по собѣ поодинокѝ уступы; навѣть уваги для акторôвъ, н. пр. *„глухимъ голосомъ“*, суть до слова перенятѝ зъ роману. Самъ „драматичный поетъ“ Буссе признавъ ся, що давъ новому литературному дитяти лише своє имя, бо цѣла „твôрча робота“ лежала хиба въ тôмъ, що порѣзавъ ножицями романъ на куснѣ, а опôсля поодинокѝ картки попайковавъ на 5 актôвъ. Передъ судiєю лежавъ „оригиналъ“ драмы, и показалось, що таяжъ зладжена справдѣ лише за помочею ножиць, шпилѣкъ и клею. Задля формальнои квестіи ôдсрочено выданѣ засуду на пôзнѣйше.

Якъ забавляютъ журналисты своихъ читателѣвъ.

Деякѝ поважнѝ впрочѣмъ политичнѝ газеты бавлятъ своихъ пренумерантôвъ куріозными вѣстями, котрѝ однакъ тымъ выдаютъ ся походити зъ вѣрного жерела, що подаютъ при такихъ нагодахъ найспеціяльнѣйшѝ примѣтки що до осôбъ, мѣсця, самого факту и печатають ихъ на видныхъ мѣсцяхъ газеты. Первеньство въ фабрикаціи такихъ „качокъ“ належитъ ся безперечно парискому „Фигаро“, котре неразъ уже зацѣкавило цѣлый свѣтъ перворядными справами, опôсля цѣлый свѣтъ розсмѣшувало, коли спôзнано, що вѣдомости тѝ були мистификаціями. Що въ слѣды „Фигара“ вступили и нѣмецкѝ газеты, про те свѣдчитъ описанѐ пира въ столици Чорногоры, помѣщене въ вѣденьскôй старôй „Presse“. Князь Генрикъ Бурбонъ удавъ ся, пише „Presse“, недавно зъ деякими австрійскими офицерами на австрійскôй корветѣ „Альдегôнда“ до Котара, а опôсля посѣтивъ зъ цѣлымъ товариствомъ князя Никиту въ Цетиніи. Принятє було дуже ввѣчливе, а невымушена розмова велась тымъ сердечнѣйше, що цѣле товариство сѣло около великаньского комина, зъ котрого розливалось пріятне тепло паленѣючои ватры. Середъ розмовы вступило въ дверѣ двохъ дужихъ Чорногорцѣвъ. Они несли якійсь тяжкій предметъ на жерди, положили єго на столѣ и ôддалились опять зъ стоичнымъ спокоємъ. Задля темрявы залягаючои комнату не було можна сего предмету докладно розпôзнати, однакъ, чого око не добачило, тоє почувъ нôсъ, именно покрѣпляючу тѣло и душу голодныхъ туристôвъ воню свѣжого печеного мяса. Коли принесено свѣтло и попрошено гостей до стола, що ажь угинавъ ся ôдъ стравъ, побачено предметъ, котрый бувъ жереломъ животворного бальсаму: на столѣ красовавъ ся въ цѣлôй величинѣ вепръ, за-довгій на якихъ 6 стôпъ, упеченый на рожнѣ. Всѣ були цѣкавѝ, якъ прійде забиратись до сеи великои печенѣ, однакъ цѣкавôсть гостей була небавомъ заспокоєна. Коли черга прійшла на печеню, давъ князь свому чорноокому адъютантови знакъ: сей выймивъ шаблю зъ похвы, зробивъ нею знакъ серединою хребта, на мѣсци, на котрôмъ вепръ мавъ бути роздвоєный, вывинувъ нею опôсля въ воздусѣ и ... перетявъ однымъ ударомъ вепра ôдъ головы черезъ хребетъ на двѣ рôвнѝ части, при чôмъ шабля застрягла въ дубовôмъ столѣ. Розумѣєсь, поясненo здивованымъ гостямъ, що такій спосôбъ транжированя наказаный народнымъ звычаємъ...

Орѣхъ лѣсковый и рябина.

Въ Англіи почали плекати лѣщину по огородахъ. Огородники осягнули значнѝ результаты. Обтинанѣмъ наростковъ, вершкôвъ и довгого прутя, не менше навоженѣмъ доконано небувалои у дикои лѣщины величины овоча. На однôмъ англійскôмъ акрѣ садятъ 640 корчѣвъ, котрѝ родятъ на 7 лѣтъ 6 разôвъ. Въ нормальныхъ лѣтахъ узискуютъ зъ кождого корча около 50 кр., що дає пересѣчно около 300 зр. зыску; колижъ наспѣютъ лѣта добрѝ, тодѣ лѣщина родитъ въ десятеро бôльше. Цѣкавѣйшою єсть еще вѣдомôсть про вынайденє нового дуже смачного овочу. Въ горахъ моравскихъ завважавъ бувъ оденъ селянинъ, що мѣжь рябиною находятъ ся деякѝ деревця о солодшôмъ смаку овоча. Ôнъ защѣпивъ коника (вѣтку) зъ такои солодшои рябины и вспѣвъ довести до такъ сôлодкого, пріятного и ароматичного овоча, що може вдоволити найбôльшого смакуна. Примѣтити належитъ, що всѣ майже нашѝ овочѣ суть въ дикôмъ станѣ недобрѝ, та що тôлько плеканѣмъ набираютъ солодкости и смаку. Цитрины до 16 або 17 вѣка нѣкто не споживавъ, хотя єѣ знали уже Римляне, бувъ се овочь о незмѣрно острôмъ, квасноôмъ, незносноôмъ смаку.

Що робили жѣнчи въ давныхъ часахъ?

Объ тôмъ поучає насъ дневникъ Елисаветы Вудвиль, вдовы по Иванѣ Грей, зъ котрою оженивсь 1456. року король англійскій Едвардъ IV. Отъ що пише пôзнѣйша королева: Понедѣлокъ 9. марта. Я встала о 4. годинѣ и доила зъ Катериною коровы, опôсля била зъ Рахелею масло. Ôдтакъ зробила окладъ Рахелѣ, котра була собѣ попарила руку. — Година 6. Перепалилась печеня; мушу лучше уважати. — Година 7. Разомъ зъ матерю выдавала я службѣ снѣданє. — Година 8. Чесала згребломъ свого коня черезъ двѣ годинѣ.— Година 10. Ѣла обѣдъ. — Година 11. Выѣхала оглянути поля; Иванъ Грей товаришивъ менѣ; ôнъ дуже милый, ходитъ кождои недѣлѣ до церкви. — Година 3. У нашого чиншовника вспыхнувъ огонь, котрый угашено вскорѣ. Иванъ Грей подаривъ єму чотыри фунты штерлингôвъ. — Година 6. Нагодовала пôдъ нôчь худобу и дрôбъ. — Година 7. Ѣла вечерю. Мати лихословила мене, що гуска була перепалена, а сему виноватый Иванъ Грей, котрый єсть добрымъ, молодымъ и хорошимъ молодцемъ. — Година 9. Всѣ уже спали.

ПЕРЕПИСКА АДМИНИСТРАЦИИ.

Въ мѣсяцяхъ цвѣтни и маю прислали П. Т.: И. Барна зъ Лѣска на „Просвѣту“ 1 зр., от. Николай Бѣлевичь въ Нижневѣ на „Учебникъ музики и спѣву“ о. Кипріяна 84 кр., панѣ Павлина Воляньска въ Зборовѣ на „Руско-Украиньску Библіотеку“ Олесницкого 1 зр. 80 кр., А. Павлишъ въ Рудкахъ на „Зеркало“ 1 зр., Евзевій Грушкевичь въ Ниску на словарь Желеховского 5 зр., на „Рускій правотарь“ 3 зр. 25 кр., на „Слово о полку Игоревôмъ“ 90 кр. (повѣстей Нечуя не маємо); Игн. Наливайко въ Верхобужи на „Часопись Школьну“ 1 зр. 50 кр., Литыньскій въ Телячôмъ на „Руско-Украиньску Библіотеку“ 50 кр., Ал. Маланюкъ на „Слово о полку Игоревôмъ“ 80 кр., для товариства „Школьна Помôчъ“ 3 зр.

На акварелѣ Обста представляючѝ Гуцула и Гуцулку на коняхъ, прислали П. Т.: п-ѣ Павлина Воляньска 1 зр. 20 кр., Евз. Грушкевичь въ Ниску 1 зр. 20 кр., п-ѣ Гонората Максимовичь 1 зр. 20 кр., Як. Миколаєвичь 1 зр. 20 кр., о. Симеонъ Колодѣй (за 3 примѣрники) 3 зр., Ем. Чайковскій 1·20, Ив. Рудавскій 1·20, Софронъ Недѣльскій 1·20, З. Грушкевичь 1·20, Теофиль Качмарчикъ 1·20, п-ѣ Аркадія Порубальска 1·20, п-ѣ Винкентія Кульчицка 1·20, о. Гн. Вахнянинъ (за 2 прим.) 2·20, о. П. Яцишинъ 1·20, Шпаковскій (за 3 примѣрники) 3·00, о. Ив. Балтаровичь (на 3 примѣрники) 3·20, Ал. Маланюкъ 1·20, Мартиникъ 1·20.

Библіотека для молодежи

выходитъ въ мѣсячныхъ брошурованыхъ книжочкахъ въ объемѣ одного печатного аркуша (16 сторонъ въ VIII-цѣ), и стоитъ зъ пересылкою:

на рôкъ (12 книжочокъ) . . 1 зр. — кр.
поодинокѝ книжочки . . . . — „ 10 „

Доси выйшли три книжочки. Пренумерату и всякѝ дописи посылати просимо на адресу: *Редакція „Библіотеки для молодежи“ въ Чернôвцяхъ, улиця Сплени Ч. 7.*

До нынѣшного числа „Библіотеки Зорѣ“ не додаємъ; до слѣдуючихъ зновъ по два аркушѣ долучати ся будутъ. (Всѣхъ аркушѣвъ „Библіотеки“, числячи по 3 на одинъ мѣсяць, буде въ протягу року 36).

Ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VI. Львôвъ дня 1. (13.) Червня 1885. **Число 11.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належитъ присылати до **администрациi „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Въ гостяхъ добре, а дома лѣпше.

(*Зъ житя рускои емиграциi. — Историчне оповѣданє Дрозда.*)

Присвячую

ВП. Вандѣ и Юлiяну Целевичамъ.

(Дальше.)

IX.

За три днѣ пôсля несподѣваного а прикрого визиту корчмаря Хаима, отець Демянъ сидѣвъ у Львовѣ на лавцѣ на „гетьманскихъ валахъ“. Пригнѣченый думками, окутый клопотами, ôнъ сидѣвъ суворый, сумный, дививъ ся въ землю и не помѣтивъ, що изъ невеличкого жидôвского склепика, въ котрому обмѣнюють грошѣ, разомъ выйшли Гловень и Блощицкiй. Блощицкiй глянувъ на валы и пôзнавъ Коваля.

— Онде Коваль сидить, промовивъ ôнъ Гловневи: прощавайте! завтра у касинѣ о 6-ôй годинѣ... Блощицкiй широкими ступнями пôшовъ попôдъ склепами, а Гловень подавъ ся прямо до лавки, на котрôй сидѣвъ Коваль.

— Отче Демяне! промовивъ Гловень: здоровî були! отъ нѣякимъ чиномъ не сподѣвавъ ся тутъ зустрѣти васъ... навѣть въ думку не приходило, що вы у Львовѣ... Давно?

— Зъ вчорашнёго дня! ôдповѣвъ Коваль.

— Отъ бачте!... а до мене въ хату и не наплёвали... и не грѣхъ се вамъ?

Отець Демянъ выправдувавъ ся, що ôнъ заклопотаный дуже.

— Та чогожь вы клопочете тутъ? все про парафiю? Я-жь писавъ до васъ, що на осѣнь одложили... консисторъ радъ затвердити... кобы лишь намѣстництво...

Коваль не вдержавъ ся, щобъ не росказати правды, чого ôнъ прибувъ до Львова. Гловень пильно слухавъ и дивовавъ ся, якимъ побытомъ, ради чого влѣзъ сюды Блощицкiй и де ôнъ взявъ грошей, щобъ купити вексель.

— Погано, погано! говоривъ Гловень: Блощицкiй хочь и молодый ще хлопець, а на грошевî орудки вже дорослый, и до того чоловѣкъ безсердечный... Одначе попробовалибъ послать до него якого жидка; нехай бы переговоривъ зъ нимъ, може згодить ся переписати вексель на новый терминъ...

Коваль махнувъ рукою.

— Пробувавъ, посылавъ, и слухать не хоче; одно править: подай грошѣ!...

— Кажужь вамъ, ôнъ чоловѣкъ безсердечный и упертый неначе вôлъ... Але чого мы тутъ сидимо на сонцѣ? прошу до мене на обѣдъ.

Коваль вставъ и мовчки пôшовъ.

— А що, въ Россiю вже годѣ? спытавъ лукаво Гловень у Коваля пôсля обѣду. — Нашî, котрî туды перебрали ся, не нахвалять ся своимъ житємъ; дякують -ненадякують ся и менѣ и Богови, що выбрали ся зъ нашого пекла.

Коваль мовчавъ, лише єго огортала хмара сумованя и внутрѣшнёи боротьбы чоловѣка зъ самымъ собою.

— Теперь здаєть ся про се и годѣ гадати, промовивъ Демянъ: якъ же єго ѣхати, не заплативши довгôвъ? скажуть „втѣкъ ôдъ довгôвъ“ крый мене Боже!...

— По моєму, дакъ абы ваша охота ѣхати, а довги що?! пуста рѣчь.

— Значить втѣкти ôдъ нихъ?

— Не втѣкти, а поѣхати за тымъ, щобъ сплатити довги...

— Треба-жь чимсь спершу сплатити!...

— Отъ и видко, що вы чоловѣкъ непрактичный! Выбачте за се слово, я ôдъ чистого и щирого серця, люблячи васъ, а особливо вашу дорогу красавицю Лесю... Се дѣло справимо просто: веклѣ перепишемо, коли треба, я готовъ дать свою поруку; частину якусь тамъ певно треба буде заразъ готôвкою сплатити; жиды, абы побачили грошѣ, заразъ помякшають... Отъ тôлько зъ Блощицкимъ наврядъ що вдѣємо; чоловѣкъ ôнъ запеклый, єму доведеть ся усѣ заплатити...

— Чимъ же я платити'му? промовивъ Коваль, хитаючи головою.

— Абы ваша охота, а грошѣ мовь зъ неба вродять ся; сегоднѣ дамь Селехови телеграмъ, а завтра и грошѣ...

Отець Демянъ ще бôльшь замысливъ ся, але Гловень не дававъ єму довго думати и пристававъ до него зъ своими порадами: то наводивъ на него мару тяжкого житя въ Галичинѣ, то спокушувавъ догôднымъ и спокôйнымъ житємъ рускихъ емигрантôвъ въ Россiи...

— Дайте до завтра подумать! промовивъ Коваль, прощаючись зъ Гловнемъ: завтра въ ранцѣ принесу до васъ чи сяке чи таке а нарештѣ конечне рѣшенє.

Отець Демянъ обôйшовъ ще кôлькохъ пейсатыхъ „банкирôвъ“ и въ вечерѣ вернувъ ся нѣ зъ чимъ до своєи кватиры, принѣсши саму тôлько духову и физичну утомленôсть.

Не лѣгъ, а впавъ на канапу отець Демянъ. Ôнъ не здужавъ думати про те, де добути грошей на выплату довгôвъ, хочбы навѣть по векслю Блощицкого — ôнъ тôлько згадувавъ пережите, уявлявъ собѣ малюнки сучасного житя! Що дня ôнъ бачивъ саму тôлько боротьбу въ житю людей: однî силковались ошукати другихъ, другî стереглись не попасти ся въ ошуканє; однî пильновали одняти у другихъ, а другî силковали ся не оддати... отъ и весь принципъ сучасного економичного побыту, економичнои морали. Зъ одного боку слабосильнî падають и стогнуть; зъ другого — святкуєрадѣє, торжествує сильне хижацтво!... „Боже, Боже!“

ажь скрикнувъ отець Демянъ зъ напеклои болѣ, „чи вже чоловѣкъ тôлько тымъ и рôжнить ся ôдъ звѣря, що коли ôнъ неголодный, нагодованый, дакъ выпускаѥ зъ себе слова — самѝ тôлько слова про гуманнôсть, про братолюбіе?!... Колижь скôнчить ся отся моральна нôчь? де конець сеи темрявы? якъ зъ неи выйти? Хто проведе зъ неи? хто вкаже народови стежку до свѣту, до иншого житя? хто розбудить нашѝ сонныѝ села?... Людей нема, людей намъ треба, а тымчасомъ нужда, убожество розганяють людей зъ нашого краю!... она и мене жене... Чи ѣхати, чи нѣ?“

— Поѣхати!... покинути рôдный край зъ ѥго народною темнотою, зъ вѣковѣчною народною скорботою!.. Лишь бы жити тутъ! Але щожь я дѣяти'му! яка зъ мене користь для краю и народу?... Жаднои не буде! Зъ жидôвскихъ рукъ, зъ рукъ Блощицкого я не вырвусь жаднымъ честнымъ способомъ!... Хиба продати себе, свои погляды, свои дорогѝ меты и мрѣѣ? Нѣ! нѣ! Годѣ-жь менѣ бити ся чоломъ объ муръ, — не пробю! Годѣ менѣ мучити свою душу... у мене-жь ѥсть донька, она мои святощѣ, я повиненъ пѣкловати ся про неѣ. Хто знаѥ яка у неи будущина; на що-жь я троити'му лѣта молодости своѥи дитины?... Годѣ! поѣду!... Прощай моѥ рôдне сине небо! прощайте мои любѝ, синё-зеленѝ горы... Я хочу жити, жити не для себе!... свѣдокъ Богъ, що не для себе! Я не можу далѣ жити одными надѣями; не можу наче покôрливый Муринъ-невольникъ пôдставляти мою спину Жидамъ, Блощицкимъ и подôбнôѝ огидѣ!...

Отець Демянъ тяжко зôтхнувъ и глянувъ у ôкно: зôрки такъ привѣтно дивлять ся зъ неба, манять до себе... Коваль повернувъ ся одъ ôкна и зновъ лѣгъ. Голова ѥго палала немовь въ огнѣ. Нова думка хмарою нависла: — Хиба переѣхать до Россіи, не значить продати себе? — Довго-довго Коваль не знавъ якъ помирити ся зъ сею думкою, якій придумати компромисъ.

— Нѣ, нѣ!... я не продамь себе... я иду туды на послугу народови! тôлько народови!... я нѣ крихты нѣ въ чому не поступлю ся зъ національно-народныхъ правъ! я берегти'му рôдну руску мову, руску религію и нѣ на яку пôдлôсть не пôду...

— Ба!... а коли прикажуть, коли загрозять мочарами, непреходимымъ Сибиромъ?... шептавъ якійсь невидимый голосъ.

Коваль скочивъ зъ канапы, впавъ передъ ôкномъ на вколѣшки и голосно промовивъ: — Клянусь тобѣ Боже! швидче пôду на шибеницю, нѣжь заподѣю яку подлôсть проти народу! Нѣщо въ свѣтѣ не приневолить мене въ Россіи зректи ся своѥи національности и хочь на зерно поступити ся ѥи. Мати Божа! будь свѣдкомъ моѥи присяги!

Отець Демянъ схиливъ ся головою на долôвку, нервы бôльшь не выдержали, ôнъ гистерично зарыдавъ.

Затуманеный скорботами, измученый безнадѣйностю поправити своѥ житѥ въ Галичинѣ, отець Демянъ довго плакавъ... Згодомъ рыданя ѥго втихали, на душѣ легшало... ôнъ почувъ потребу молити ся — не за себе, ôнъ моливъ ся за рускій народъ... Въ кôнци своѥи молитвы ôнъ звернувъ вѣ на упрошенѥ собѣ духовои и физичнои силы, выконати свято тôлько-що зложену присягу...

Сонце пôдняло ся вже геть-геть. Зазирнуло оно въ ôкно до Коваля; чистый ранковый промѣнь упавъ на лице отцю Демяну и розбудивъ ѥго.

— Ба! якъ же я заспавъ ся.

Ôнъ швидше убравъ ся и пôшовъ до Гловня.

— Ѣду... промовивъ ôнъ, не пôдводячи свого погляду въ гору.

Гловень поцѣловавъ ѥго и сказавъ: „Да исполнятъ ся уста наша хваленія Твоѥго Господи“...

X.

Минуло ще кôлька днѣвъ.

Сонце ховало ся за львôвскими горами и на добранôчь посылало своѥ жовто-золоте промѣнѥ. По ясному небу де-не-де перебѣгали черѣдками блѣдо-рожевѝ хмарки; здавало ся и они поспѣшали на нôчь кудысь далеко, може въ Карпаты; здавало ся они втѣкали, щобъ на нôчь лишила ся надъ Львовомъ чиста блакить, вымережана яркими зôрками.

Биля ôдчиненого на улицю ôкна въ кватирѣ Гловня сидѣли отець Демянъ и Леся. У Лесѣ були заплаканѝ очи и теперь ще самоцвѣтами блищали ѣѝ они, але она здержувала ся, щобъ не плакати; она ковтала слезы. Отець Демянъ барабанивъ пучками по ôконнôѝ лутцѣ и смутнымъ поглядомъ въ ôдчинене ôкно бѣгавъ по Львовѣ... Гловень ходивъ по комнатѣ заложивши за спину руки и трохи опустивши голову. Ôнъ силковавъ ся выдавати зъ себе запечаленого, сумуючого чоловѣка; але такій выразъ якось не давъ ся ѥму и колибъ от. Демянъ мôгъ въ той часъ одôрвати ся ôдъ своихъ думокъ, перевести свôй поглядъ зô Львова на лице Гловня и спокôйно придивити ся до него, ôнъ помѣтивбы на Гловню выразъ чоловѣка задоволеного зробленымъ гешефтомъ, але примушеного выдавати зъ себе видъ журливого..

— Довго не ѣде! промовивъ якось важко Коваль

— Шабасъ тôлько що скôнчивсь, певно що заразъ буде. Поспѣѥте, нôчь гарна, тепла, ясна, добра — одповѣвъ Гловень.

— Тату! якъ гарно Львôвъ пôднимаѥ ся зъ долины все въ гору, та въ гору! промовила Леся. — Я вперше запримѣтила отсю картину, отсей гарный краєзôръ. Та правда, я нѣколи на сѣй улици не була... якось не доводилось...

Отець Демянъ вынявъ зъ кишенѣ хустку и нѣбы вытираючи нôсъ, вытеръ куточокъ ока. Леся глянула на него... Коваль заплющивъ очи и швидше приложивъ до нихъ хустинку.

— Отъ собѣ запорошивъ око, промовивъ ôнъ: не треба було сидѣти пôдъ ôкномъ; порошина залетѣла мабуть зъ улицѣ.

— Тпру, тпру! почулось пôдъ ôкномъ на улици.

— Приѣхавъ фѣрманъ, промовивъ Гловень, глянувши у ôкно.

— Будемо выноситись! сказавъ отець Демянъ, силкуючись не дивити ся нѣ на дочку, нѣ на Львôвъ.

— Я заразъ позву Анѥльку, мовивъ Гловень: нехай поможе.

— На що! я самъ!... хиба въ насъ богато пакункôвъ? Отець Демянъ взявъ свôй пакунокъ и понѣсъ на улицю.

— Теперь прошу, по старосвѣтскому славяньскому звычаю сѣсти — промовивъ Гловень, коли вже усѣ рѣчи Ковалевѝ були вынесенѝ.

Посидѣвши хвилину-другу, Гловень пôднявъ ся, ставъ передъ Розпятѥмъ и зложивши набожно руки на груди, пильно дивлячись на Розпятого на хрестѣ, чулымъ голосомъ прочитавъ: „Луцѣ и Клеопѣ сопутишествовавый Господи“...

Обнялись, поцѣловались, попрощались.

— Глядижь-но менѣ Шмульку! — промовивъ Гловень до жида-фѣрмана, коли от. Демянъ и Леся сѣли вже въ халабуду, — пильнуй, що-бъ рано свѣтомъ ставъ у Томашовѣ!

— Го-го! ще якъ стану! Мои конѣ-соколы не побѣжать, а полетять, — ôдповѣвъ фѣрманъ, пôдбираючи вôжки зъ своєи справдѣ доброи четвернѣ.

— Вió вió вió вió!...

Четверня помчала ся жовкôвскимъ шляхомъ, лишаючи у слѣдъ себе густу хмару курявы...

А Гловень пôшовъ въ касино.

— Вже? спытавъ его стрѣчаючи Блощицкій.

Гловень замѣсть ôдповѣди кивнувъ головою и моргнувъ, що-бъ ишовъ за нимъ у другу хату, де ще нѣкого не було.

— Скôлькожь тобѣ? спытавъ Гловень.

— А скôлько взяли? усѣ? увесь капиталъ зъ процентами? спытавъ Блощицкій.

— Ого! якій ласый!... Процентôвъ мусѣвъ зректись, та и зъ капиталу третину спустивъ.

Блощицкій зъ недовѣрємъ дививъ ся на него, але не смѣвъ суперечити, хочь на самому кôнци языка такъ и вертѣло ся: „неправда твоя! брехня!“

Блощицкій не помыливъ ся. Гловень ошукавъ єго; по векслю Коваля ôнъ взявъ усѣ грошѣ зъ процентами и взявъ зъ Коваля квитокъ, що ôнъ на рахунокъ платнѣ въ Россіи одержавъ тысячу сто рублѣвъ.

Гловень помѣтивши недовѣрє Блощицкого ôдповѣвъ образливо:

— Не вѣришь? спытай у Адама Ивановича!... черезъ єго руки ишли грошѣ...

— Та нѣ, я нѣчого; коли такъ, то й такъ нехай!

— Такъ скôлькожь тобѣ?

— Половину не грѣхъ.

— Ого! смирно захотѣвъ... За що тамъ половину?

— Була и моя праця.

— Звѣстно; але що тамъ єѣ? на макове зерно... що листъ до жида написавъ... Буде зъ тебе сотнѣ...

— Єй Богу мало! набавьте!

— Ну! Богъ зъ тобою! нá — двѣ; бери, та памятай мою добрôсть...“ Въ другe згодишь ся...

Блощицкій поцѣловавъ Гловня въ руку и сховавши грошѣ въ кишéню, зъ гнѣвомъ въ очахъ и на лици выйшовъ зъ касина.

(Конець першои частины).

Частина друга.

I.

Була Польща, була Польща,
Та стала Россія:
Не заступить сынъ за батька,
А батько за сына...

(*Зъ народнои пѣсни*).

Коли мы переглядаємо исторію Польщи, не минаючи и тои Польщи, що зъ Польщи, зъ Речи-посполитои обернула ся въ „Конгресôвку“, въ „Царство Польское“, а на рештѣ и въ „Привислянскій край“, мы бачимо, що трохи не черезъ цѣлу исторію Польщи тягне ся червоною ниткою тяжка и темна идея — спольщити, окатоличити Русь-Украину! Бачимо, що навѣть розумнѣйшѝ и освѣченѣйшѝ ватажки историчного житя Польщи такъ були заслѣпленѝ темрявою сеи идеѣ, — що розумѣне ихъ не сягало дальшь сеи идеѣ: они не бачили будущины свого народу и краю, навѣть не розумѣли єѣ безъ выконаня сеи идеѣ. Слѣпе розумѣнє, слѣпа вѣра въ неможливу можливôсть знищити Русь-Украину, велика полуда на политичныхъ очахъ не прояснювались у польскихъ ватажкôвъ и керманичѣвъ и пôсля тыхъ лєкцій, котрѝ прочитавъ Польщѣ Хмельницкій на Жовтыхъ Водахъ, пôдъ Зборовомъ... Немовь та куряча слѣпота зякрывала ôдъ Полякôвъ розумѣнє и значене переяславского договору Украины зъ Московщиною! Не зрозумѣла Польща и того, що три остороги, котрѝ дано єй трома подѣлами, не що иншого — якъ прямѝ добутки пильнована Полякôвъ до спольщеня и окатоличеня Руси-Украины. Не вгамовали Полякôвъ нѣ якѝ историчнѝ ôдчиты нѣ гарматъ нѣ трактатôвъ! Не схаменули ся Поляки... и обгорнутѝ темрявою: „nieta Rusi“ ишли собѣ симъ шляхомъ нѣбы то до воскрешеня Польщи! ишли, не помѣчали, що кождый ступѣнь ихъ на сему шляху єсть нова праця самыхъ Полякôвъ — выкопуваня тои ямы въ котру они кидали власну національнôсть, волю, освѣту, культуру...

Не розступила ся темрява, не спала зъ польскихъ очей ся полуда навѣть и въ кôнци 50-хъ и въ початку 60-хъ рокôвъ! Въ сѣй темрявѣ застало ихъ и повстанє 1863 р.; зъ сею полудою выкинули они въ 1863 р. праporъ воскрешеня Польщи 1874 р. „Золотыми грамотами“ пôдчасъ останнёго повстаня польскѝ ватажки сулили украинскому народови золотѝ горы, и того-жь самого часу въ „конгресôвцѣ“ у такого-жь самѣсенького украинского народу однимали єго мову и вѣру и гнули пôдъ ненавистну народови кормигу польскои мовы и латинскои религіи.

Не знаю, що скаже певный историкъ, коли нагадає, що холмскій номинатъ-епископъ Калинскій заборонявъ греко католицкому уніяцкому духовеньству проповѣдувати рускому народови народною рускою мовою! — Я беллетристъ, не историкъ, менѣ не дивно и помылити ся; отжежь коли я нагадую про сю заборону, дакъ мене разомъ бере и смѣхъ и жаль! И менѣ здають ся пôсля сеи забороны комичными, не щиримы усѣ обѣцянки, якѝ въ той часъ давали Поляки народови „Конгресувки!“

Колибъ въ головѣ Калинского, гадаю я собѣ, не выхрѣла темрява окатоличеня Русинôвъ-уніятôвъ; колибъ польскѝ обѣцянки народови були щирѝ, не пôдбитѝ полудою ополячуваня Русинôвъ, то, здаєть ся менѣ, не можливымъ бувбы мѣжь Калинскимъ а княземъ Черкаскимъ конфликтъ про народню мову, конфликтъ повнѣсенькій задля польскихъ дѣячѣвъ того часу — великого комизму!... Алежь кажу: я беллетристъ и може бути, що мôй поглядъ повный помылокъ.

Задля мене велику вагу має лишень самый фактъ, що за часу мого оповѣданя Поляки не зрекли ся ще пильновати до знищеня рускои національности навѣть въ „Конгресувцѣ“ — и держали ся сего ворежого и для нихъ и для Русинôвъ прямованя, котрымъ и покористувавъ ся князь Черкаскій и єго наслѣдники-урядники.

Черкаскій бувъ завзятымъ панславистомъ, зъ того слѣпого табору, котрый не дає жадного мѣста нѣ Русинамъ нѣ Полякамъ, яко самостôйнымъ, особливымъ національностямъ, и котрый на праporѣ свого панславизму що до Русинôвъ и Полякôвъ ставить, що они яко „ручьи сольютъ ся въ русскомъ морѣ“.

Черкаскій бувъ лютый ворогъ Полякôвъ. Сѣвши въ Варшавѣ управляти религійными справами, Черка-

скій тутъ тôлько довѣдавъ ся, що въ „Конгресувцѣ“ истнує трохи не пôвъ миліону Русинôвъ-уніятôвъ.

— Ихъ треба оборонити ôдъ сполячення и окатоличення, радять Черкаскому. — „Ихъ треба привернути до православія, зробити ихъ русскими“, промовляє Черкаскій. Але якъ? якимъ шляхомъ?

Глянули на Австрію, побачили, що дѣєть ся въ Галичинѣ и гукнули: „Divide et impera!... валяй!“

— Добре!.. але треба пôдходити тонко; треба Лясôвъ побивати ихъ власнымъ цѣпкомъ: отъ они те и те сулили Русинамъ, а тымчасомъ уніятскѝ попы говорять въ церквахъ проповѣди не народнёго мовою, а по польски; а-ну прикажѣмо имъ, щобъ въ церкви пановала народня мова!

— Валяй! пиши приказъ Калинскому, промовивъ Черкаскій.

Написали! Калинскій вперъ ся и тымъ самымъ пôдмазавъ колеса на возѣ, котрымъ ѣхали до „возсоединенія съ православіемъ“.

Мусѣвъ Калинскій черезъ свою темряву покинути Холмъ и подорожувати ажь у Вятку, у ту саму Вятку, де колись Москва „посадила“ воєводою преславного Петра Дорошенка.

Епископску администрацію у Холмѣ обнявъ ворогъ Калинского Осипъ Войтицкій, чоловѣкъ прихильный до національнои рускои идеѣ, та на лихо чоловѣкъ безъ самостôйного погляду, безъ мôцного характеру, чоловѣкъ пôджилый. Ôнъ не мôгъ зрозумѣти потайныхъ замѣрôвъ Черкаского: „оправославити и обрусити Русинôвъ“.

II.

Кого благати вы прийшли? —
Кому вы слезы принесли?
Кому вы принесли зъ слезами
Свою надѣю?

Шевченко.

Не забавомъ послѣ выѣзду Калинского до Вятки, — таки прямо по єго слѣду покотилась наче въ степу перекотиполе скрôзь по „Конгресôвцѣ“, особливо же по краинамъ заселенымъ уніятами, сумна вѣстка про єго приневолену подорожь. Докотила ся она и въ невеличке повѣтове мѣсто Грубишѣвъ.

— О! мати Божа! мати Божа! що се настало, що се дѣєть ся! що далѣ буде! — зôтхавъ собѣ грубишѣвскій уніятскій священикъ Петро Цупкій, великій пôдручникъ Калинского и помôчникъ єго въ працѣ окатоличуваня Русинôвъ. — Чи вжежь ты Мати Божа цѣлкомъ ôдступила ся ôдъ Польщи, и за грѣхи нашѝ зрекла ся насъ и попустила насъ на поталу лютому Москалеви?! О! Исусе! грѣшнѝ мы. великѝ грѣшники!... Цупкій глянувъ на Розпятіе и нишкомъ ставъ читати молитву. Ажь ось хтось постукавъ у дверѣ. Цупкій ôдкинувъ крюка, прочинивъ дверѣ и впустивъ въ кôмнату мужчину. Було вже темно, а свѣтло ще не засвѣчувавъ Цупкій и не мôгъ пó-ночѣ зразу пôзнати, хто загостивъ до него.

Гôсть поздоровивъ єго по польски.

— Ба! ба! отъ хто! Ксендзъ Калинскій, несподѣвавъ ся! Прошу-жь сѣдати, я заразъ свѣтла зроблю — промовивъ Цупкій, бѣгаючи одъ столу до комоды, одъ комоды до столу и ôконъ и шукаючи сѣрникôвъ, доки не налапавъ ихъ.

— Отъ, до чого дожили ся мы! заговоривъ Цупкій, засвѣтивши свѣчку. — Конець вѣку!... мабуть чи не наступає година выконаня великого пророкованя: „поражу пастыря и розбѣжатъ ся ôвцѣ“.

— Пастыря нашого вкрали.., заслали єго на муки, мовивъ Калинскій глыбоко зôтхнувши и втираючи хусткою очи.

— И за що? за що? пытавъ Цупкій.

— Трудно и повѣрити! за те, що не дозволивъ нѣвечити Божого слова хлопскою мовою.

— О! Боже великій! чи то-жь можлива рѣчь передавати великѝ євангельскѝ истинны на отôй дубовôй, необтесанôй хлопскôй мовѣ? И чи можна таки перемѣнити на неи нашу милу, нѣжну и высоко оброблену мову, котру, менѣ здаєть ся, самъ Богъ призначивъ задля проповѣди?! говоривъ Цупкій.

— До того, начебъ то хлопъ-Русинъ не розумѣє польскои мовы... Цѣлкомъ розумѣє!...

— Зновъ зъ политичного погляду, якъ то можна послухати було приказу схизматицкого и въ религійнôй справѣ корити ся схизматику?!

— Отець мôй и не покоривъ ся; принявъ мучеництво ôдъ ворога Польщи, ôдъ ворога Матери Божои — гордо мовивъ гôсть Цупкого. Сей гôсть бувъ нѣхто иншій якъ сынъ засланого епископа-удôвця. У Калинского було три сыны и всѣ они були священиками.

Порозмовлявши ще на тему, чи можна чи не можна говорити проповѣди „хлопскою“ мовою и щó-бъ выйшло зъ того, колибъ епископъ послухавъ бувъ приказу Черкаского, Калинскій ставъ зъ далека заводити рѣчь про те, якъ слѣдъ духовенству обернути ся въ сѣй „наглôй справѣ“?... чи засланє въ Вятку номината проковтнути мовчки, чи чимсь протестувати, чи щó пригадати, щобъ поратувати засланого?... а ще бôльшь ратувати треба цѣлу справу, не допустити „вынародовленя“.

— Позамыкать усѣ церкви, нехай стоять безъ богослуженя! радивъ Цупкій.

— Жандармы поодмыкають, одповѣвъ Калинскій.

— То щожь! нехай одмыкають, а хто правити'ме службу божу, коли духовенство не схоче?

— Приневолять!

— Якъ то! приневолять? хто мене може приневолити?! Москаль?! psia krew!... я служитель Христа и єго одного слухати'му!... не московскимъ жандармамъ мене приневолити! — горячивъ ся Цупкій, бючи себе въ груди кулаками...

— Позамыкають насъ въ тюрмы, позасылають въ Сибиръ; народъ лишить ся безъ проводаторôвъ.

— Я готовъ приняти хочь якѝ муки за святу вѣру, мовивъ Цупкій выймаючи зъ шафки фляшечку „старки“.

Калинскій хочь бувъ далеко молодшого вѣку нѣжь Цупкій, одначе не такъ горячивъ ся и судивъ степеннѣйше; єму стояло найважнѣйше поратовати отця, вызволити єго зъ засланя. Ôнъ промовивъ:

— Судили мы и радили ся зъ братами сякъ и такъ, але нѣчого практичного бôльшь не пригадали, якъ зложити до рукъ намѣстника адресу всего вѣрного духовенства... просити.

— И то добра рѣчь, алежь чи вдѣє що Бергъ...

— Здаєть ся се добрый путь, тôлько треба починати не зъ самого Берга.

— А вжежь не зъ него, а зъ Черкаского,.

— О! де таки? нѣ! цѣлкомъ нѣ! Черкаского треба минути, а удати ся до панѣ Бергъ; она-жь „заядла“ Полька, она нимъ керує по схочу, ôнъ у неи пôдъ пантофлемъ...

— О! то найлѣпша гадка! Хлопы правду говорять: де діяволъ нѣчого не вдѣє, туды бабу пошле.

Згодили ся писати адресу до Берга а до панѣ Бергъ листъ. По якому-жь писати? По польски — графъ не прийме; по московски — крый Боже „поганити ся тією варварскою мовою!“ По руски — нѣяково, „хлопска мова, та и вся справа зайшла изъ сіви мовы“.. нѣяково. Ну, то по французски, то-жь мова усего свѣту.

Згодились... написали! Цѣлу нôчь просидѣли надъ редагованємъ адресы и призвавши благословенє Божои Матери пôдписали адресу. Калинскій бережно зложивъ єѣ, сховавъ и поѣхавъ збирати пôдписи. За кôлька днѣвъ адресу вкрыли пôдписы майже усего уніятского духовенства.

Пôшли гонцѣ въ спôдницяхъ до панѣ Бергъ зъ молитвою заступити ся за „вѣру батькôвъ“, за „святого мученика епископа“.

Пôшла адреса до графа Берга.

— Ну, щось то буде! гадає собѣ Цупкій. — Я певный, що графъ мусить вдовольнити нашу волю, волю всего духовенства.

— Хочбы и не хотѣвъ, дакъ графиня примусить єго до того, твердить Калинскій.

А тымчасомъ минають днѣ, тыжднѣ... жаднои вѣсти нема.

Цупкій и єго деякѣ товаришѣ вѣрили, що то добра ознака, що на адресу ихъ такъ довго нема ôдповѣди: „та й яка може бути ôдповѣдь до насъ?... вернуть епископа, отъ и ôдповѣдь!... Певно, що приказъ вернути єго давно выслали зъ Варшавы; але доки то ôнъ дôйде до Вятки, на край свѣту!“ Такъ гадали собѣ попы; одначе инколи пробѣгало мѣжь ними якесь трѣвожне почутє. Оно не обманило ихъ. Однои ночи по Сѣдельщинѣ и Холмщинѣ розбѣгла ся „на полюванє“, на ловы — цѣла сотня „Донцѣвъ-хортôвъ“ и шкадронъ жандармôвъ. Выловили они не въ гаяхъ, не въ степахъ, а на постеляхъ сонными, сорокъ пять уніятскихъ священикôвъ, звезли ихъ въ Сѣдльце и... закинули въ тюрму!.,. Стогôнъ зъ тюрмы луною покотивъ ся и по Конгресôвцѣ и по Галичинѣ.

Парафіи лишили ся безъ священикôвъ, церкви стояли безъ богослуженя...

(Дальше буде.)

НИКОЛА КОСТОМАРÔВЪ.

Снѣгъ и снѣгъ и смерть-могила;
А на тôй могилѣ
Журавель старый крукоче,
Простягає крыла.
Ключь єго, єго все стадко
Рознесло свѣтами;
Утомила буря люта,
Занесла снѣгами.
Выє вѣтеръ ôдъ пôвночи,
Острымъ снѣгомъ дує,
Грозить смертю райскôй птици —
А она й не чує;
На могилѣ на высокôй
Сторожемъ витає
И зъ пôдъ снѣгу Украину
До житя взыває.
Довго-довго, невзрушенно,
Въ бурѣ и морозы
Журавель стоявъ спѣвучи
Про май теплый й рожѣ:
Ажь прийшла єго година,
Ажь избилась сила...
Не дôждавсь пахучой яри,
Тай опустивъ крыла
И звѣвъ голову втомлену
До небесъ высоко
И безстрашно подививъ ся
Сонцю око въ око.
Подививъ ся, запророчивъ
Милôй Украинѣ —
Й вѣрный правдѣ, вѣрный сонцю
Згинувъ на чужинѣ....

Надôйшовъ мудракъ и каже:
„Поспѣшивсь небоже!
Баявъ о якійсь тамъ яри
А згибъ на морозѣ“.
Надôйшовъ богачь тай каже:
„Лихобъ єго взяло!
Тй єго незносній крики
Спати намъ не дали!“
А сирôтка Украина
Сплакала до Бога
И умерця притулила
До серденька свого,
Що ôнъ напоивъ надѣєвъ
На розмай и долю,
Вѣровъ напоивъ у правду
Въ просвѣту и волю.

Острôвъ 3. Мая 1885.

К. Н. Устіяновичъ.

Кôлька увагъ о выхованю.

(Ôдчитавъ *о. В. Ильницкій* на загальнôмъ зборѣ „Руского товариства педагогичного“ въ Тернополи дня 12. 24. мая 1885).

Що значитъ выховати чоловѣка?... Значитъ розвинути всѣ єго здôбности, всѣ удолѣ, всѣ спящй зародки ума, серця и волѣ, — що становлятъ чоловѣчу природу, єго єстество. Значитъ: зробити зъ чоловѣка въ можности — чоловѣка въ дѣйстности. Значитъ: зъ существа несвѣдомого, безъумного, недолужного утворити существо свѣдоме, мысляче, самостôйно дѣлаюче. Значитъ: звѣрячу чоловѣка натуру пôдпорядковати моральнôй єго природѣ. Дѣйстно высока задача! На те суть школы, выховуючй институціи, товариства педагогичнй и церковь.

Чоловѣкъ безъ выхованя, ôдданый дитиною вплывамъ самои природы, або киненый помѣжь дикй люде, здичѣє якъ и они, спаде до звѣринного стану. А прецѣнь въ чоловѣцѣ спочиває духъ безсмертный, съ тыми чудными силами, съ тыми высокими идеями, съ тою енергією, що творитъ дива, чуда, творы безсмертнй. Той маленькій чоловѣчокъ, слабшій ôдъ льва, ôдъ тигра, пануе надъ ними; за посредствомъ дрота посылає мысли свои въ мигъ ока чужимъ свѣтамъ за сотками миль, и то єще попôдъ море; летомъ блыскавицѣ перешибає

*

незмѣренѝ просторы, приневолює сонце до малюнку образовъ; мыслею проникає безмежный просторъ небесный и обчисляє въ нѣмъ звѣзды и ихъ обороты на биліоны миль и рѳкѳвъ. Шкода була бы нѣчимъ не зрѳвноважена, якъ бы тотѝ дорогоцѣннѝ скарбы даромъ марнѣли въ єго души, невыдобутѝ, не ѳдкрытѝ, не розвиненѝ. А выдобуває и розвиває ихъ добре, розумне и совѣстне выхованє.

Кождый педагогъ знає, яка велика рѳжниця межи хлопцемъ, що першій разъ вступивъ до школы, а межи молодцемъ, котрый по дванайцятилѣтнѳй школьнѳй наукѣ, здавши зъ добрымъ поступомъ испытъ зрѣлости (такъ звану матуру), опускає муры школьнѝ. Зъ першу не знавъ ѳнъ добре говорити, не то мыслити; єму не знанѝ були найблизшѝ предметы, окружаючѝ єго; ѳнъ не умѣвъ и не мѳгъ черезъ довшу хвилю увагу свою держати при однѳмъ предметѣ; ѳнъ не розумѣвъ выкладу свого учителя, выбалушивши очи безмышленно на него. Поволи проколює ся зъ внутри на внѣ що разъ бѳльше житє душевне, мовь тота травиця на веснѣ прозябає, коли снѣги злѣзутъ; що днины научитъ ся ѳнъ въ школѣ чогось нового; заострює ся спостереженє, оживитъ ся фантазія, скрѣпитъ ся память и мало-помалу черезъ порѳвнаня подѳбныхъ а ѳдрѳжняня неподѳбныхъ чертъ и свойствъ, будитъ ся розсудокъ, и силкує ся самостѳйно щось скомбиновати. Школа розкриває передъ зацѣкавленымъ хлопцемъ новѝ свѣты, новѝ формы, новѝ чудеса; причѣмъ взмагає ся и росте єго житє душевне, вправляючи ся до чинностей въ розличныхъ напрямахъ. Въ VII въ VIII клясѣ гимназіи можна молодцеви-школяреви розкрыти вже идеалы литературы и штуки, процесы житя соспѳльного и политичного, и попровадити єго въ свѣтъ духовый, въ свѣтъ найвысшихъ идей: идеѣ красы, добра и правды!

Зъ чоловѣка въ можности ставъ ся чоловѣкъ въ дѣйстности, спосѳбный самостѳйно перевести дальше своє образованє и въ стыканю ся зъ свѣтомъ розвинути, скрѣпити и выпробовати енергію своєи волѣ и стѳйнѳсть свого характеру. Тоє дає выхованє!

Кѳлько то талантѳвъ а може и генѣєвъ марнѣє, котрѝ не мали щастя пѳдъ проводомъ правильного выхованя розвинути ся, образоватися! Не высокій рѳдъ, не богацтва надаютъ чоловѣкови вартѳсть, честь и славу, — але єго здѳбности, єго вѣдомости, єго моральный характеръ, и тоє, чимъ ѳнъ прислужывъ ся до добра людскости. Высокѝ роды упадаютъ або марнѣютъ, миліонеры зводятъ ся на жебракѳвъ, — єсли бракъ имъ тыхъ бисерѳвъ духового житя. За те зъ низшихъ верствъ суспѳльности выхапуютъ ся на верхъ знаменитѝ люде, що своими великими чинами стаютъ ся окрасою и славою роду чоловѣчого, — єсли выхованє умѣло выдобути зъ ихъ души тотѝ великѝ свойства и здѳбности, що тамъ на днѣ нерозбудженѝ спали.

Твердженє моє поясню деякими примѣрами.

Сикстъ V, одинъ зъ найбѳльшихъ и найславнѣйшихъ папъ, будучи хлопцемъ пасавъ худобу. Бувбы змарнѣвъ въ тѳмъ своѣмъ положеню, якъ марнѣютъ миліоны другихъ, єму подѳбныхъ, наколибы случаємъ, або радше провидѣніємъ Божимъ, не бувъ єго взявъ до себе до послуги одинъ монахъ, а пѳзнавши єго природнѝ таланты и єго охоту до науки, не бувъ давъ єго до школы, въ котрѳй Сикста великѝ свойства душѣ образовали ся и розвинули ся.

Венъяминъ Франклинъ бувъ бѣднымъ складачемъ въ друкарни, где мавъ нагоду обзнакомити ся зъ книжками и записаными въ нихъ науками. Лакомо пожиравъ ѳнъ ихъ ночами вѳльными ѳдъ роботы; а розвинувши тымъ хорошо свого геніального духа, — ставъ ся одною зъ найголовнѣйшихъ пружинъ освободженя свого народа ѳдъ ярма англійского.

Два епископы въ Галичинѣ выйшли зъ свѣта сѣльского: одинъ на Мазурахъ бувъ сыномъ селянина хлѣбороба; ѳнъ отця свого до кѳнця жизни своєи вельми почитавъ и при столѣ поббчь себе саджавъ, хочбы бувъ мавъ у себе и найбѳльше высокодостойныхъ гостей. — Другій, дитя Галицкои Руси, мужь высоко-почитаный и любленый, епископъ Станиславѳвскій, есть сыномъ дяко-учителя; и ѳнъ удержує ѳтця свого при собѣ въ великѳй любви и почести.

Але где бы мы сему найшли конець, якъ бы хотѣли вычислювати всѣхъ мужей высоко-достойныхъ, що зъ найнизшихъ верствъ выдобули ся на свѣчникъ славы при ѳдповѣднѳмъ щасливѳмъ выхованю; — розумѣє ся при знаменитыхъ талантахъ и не безъ власнои постояннои працѣ и тревалои пильности, бо безъ працѣ, якъ то кажутъ, не будутъ колачѣ.

Одного примѣру однакожь не могу поминути, щобы єго не росказати троха подрѳбнѣйше, бо дороги, котрыми черезъ житє той чоловѣкъ продиравъ ся, заки добувъ ся до чести и славы, були справдѣ тернистѝ и про те розбуджаютъ для него тымъ живѣйше спѳвчутє.

Мужемъ тымъ бувъ Валентій Діваль, славный свого часу ученый и придворный библіотекарь нѣмецкого цѣсаря Франца I (1745—1765). Діваль уродивъ ся въ 1695 р. въ Шампаніи во Франціи. Отець єго бувъ убогимъ селяниномъ и ѳдъумеръ сына єще малымъ хлопцемъ. У Франціи пановавъ тогды лютый голодъ; люде пухли зъ голоду и умирали громадно, мовь мухи. — Убога мати Діваля ѳддала сына до заможнѣйшого селянина, щобы тамъ пасъ индики. Разъ молодый Діваль хотѣвъ ся пересвѣдчити, чи правда то, що индики ѳдъ червонои хустки лютятъ ся ажь до бѣшеня; привязавъ отже индикови до шіи червону хустку, и тѣшивъ ся, що индикъ бѣситъ ся, зъ чого ѳттакъ и загибъ. Розгнѣваный господарь выгнавъ про те Діваля изъ службы. Бѣдный Діваль, не хотѣвши убогѳй матери причинити журбы и клопотѳвъ, пустивъ ся въ свѣтъ за очима.

Настала люта зима 1709 р., якои и найстаршѝ люде не памятали. Даромъ ходивъ бѣдный Діваль ѳдъ села до села, ѳдъ хаты до хаты, допрошуючи, щобы єго приняли на службу; бѣднѝ люде и самѝ не мали чимъ проживити ся, про тоє всюда ѳдказувано єму. Прийшло ся неразъ Дівалёви середъ студени и голоду на поли загибати.

Одного разу утомленый до крайности, а єще до того зъ болѣмъ головы, котрый немовбы єѣ хотѣвъ розсадити, приволѣкъ ся на силу до однои хаты, запукавъ до дверей, и просивъ у ґазды, що на єго стуканє трохи ѳдхилявъ дверѣ, щобы єго принявъ пѳдъ свою стрѣху и выдѣливъ якій куточокъ, щобы мѳгъ ѳдпочити и розгрѣти ся трохи, бо вже бѳльше не здужає. Ґазда завѣвъ хлопця до овечои стайнѣ, розкопавъ теплый овечій навѳзъ, въ котрый Діваль положивъ ся; потому прикрывъ єго нимъ зъ верхи и ѳдѳйшовъ: „Я, пише Діваль въ своѣмъ памятнику, огрѣвъ ся справдѣ скоро въ тѳй теплѳй овечѳй постели, але бѳль головы не устававъ, радше змѳгъ ся до такои степени, що я гадавъ, що збожеволѣю“.

„На другій день рано прийшовъ ґазда до стайнѣ, побачити, що зо мною дѣє ся. Але якъ же неперепудивъ ся, побачивши мои незвычайно блискучій очи, моє лице ôдъ горячки палюче и мѣхурцями вкрыте. Сказавъ менѣ, що маю ôспу и що буду мусѣвъ умерти, бо ôнъ самъ не має чимъ проживити ся и не може мною опѣкувати ся въ такъ довгôй хоробѣ, а перенести мене на инше мѣсце не можна за-для великои студени. Однакъ, видячи, що не маю силы, щобы ємy на єго бесѣду ôдповѣсти, почувствовавъ милосердіє надо мною. По хвили принѣсъ звитокъ бѣлого платя, а розôбравши мене зъ моєи старои, брудноі и подертои одежѣ, обвинувъ мене въ тото платє, мовь мумію, приладивъ въ навозѣ простору яму, пôдсыпавъ сѣчки, поклавъ мене въ тоту яму, и прикрывъ зъ верха теплымъ навозомъ такъ, що лишь менѣ головы було видко, та перехрестивши мене ôдôйшовъ, думаючи, що мушу умерти. Але тепло тои постели и овечій выпары уратовали мене. Я упрѣвъ, ôспа розвинула ся и я приходивъ поволи до здоровля.“

Прийшовши до силъ Діваль пустивъ ся дальше въ свѣтъ, прямуючи все до всходу сонця. Такъ приплентавъ ся до Лотарингіи, где у однôмъ монастырѣ ставъ за пастуха худобы.

Тутъ познакомивъ ся Діваль зъ однымъ старенькимъ монахомъ, котрый єго полюбивъ дуже за-для єго цѣкавости и живости и обѣцявъ, що єго научитъ писати. Тутъ починає ся важный зворотъ въ житю нашого героя. Діваль набирає що разъ бôльшои охоты до науки, пожирає книжки, що єму дôстаютъ ся въ руки случайно, або котрій самъ скупує у антикварôвъ поблизького мѣстечка за ощадженый, пастырствомъ зароблены, скудный грôшь, а чимъ бôльше прибуває єму знаня и вѣдомостей, чимъ бôльшій кругъ розкрыває ся передъ єго духовымъ окомъ, тымъ бôльша жадоба повстає въ нѣмъ, щобы собѣ здобути науки и умѣтности.

(Конець буде.)

ЗЪ ПОДОРОЖЕЙ ПО ИТАЛІИ.

(*Написавъ Мих. Подолиньскій.*)

5. Миляно.

(Дальше.)

Иншою дуже важною святынею Миляна єсть церковь св. Лаврентія. Заходитъ ся до неи зъ улицѣ Corso di porta Ticinese попôдъ портикъ повстаючій зъ 16 римско-коринтскихъ стовпôвъ. Церковь св. Лаврентія (S. Lorenzo) слыве найстаршимъ будынкомъ Миляна и справдѣ належали деякій части єи еще до термôвъ Геракля, побудованыхъ въ старину римскимъ цѣсаремъ Максиміяномъ. Такою частею єсть именно згаданый портикъ, котрый становивъ колись зъ церквою одну цѣлôсть и ставъ ôдлученый ôдъ неи доперва пôзнѣйше, при однôмъ изъ трехъ майже цѣлковитыхъ перестроєнь, якимъ пôдпала она въ протягу вѣкôвъ. Але не тôлько яко останокъ старины заслугуе церковь San Lorenzo на увагу подорожника, бо рôвно цѣнною єсть она еще и яко хорошій твôръ архитектоничный. Єи видъ представляє правильный осьмобôкъ, завершеный банею и украшеный полукружными абсидами по головныхъ бокахъ святынѣ. Кождый зъ абсидôвъ має по два поверхи, пôддержуваній чотырёма колюмнами. Цѣлôсть робитъ враженіе простоты и монументальности. — Зъ правого боку церкви находитъ ся каплиця св. Аквилина, въ котрôй задержались дуже старинній мозаики а такожь и саркофагъ основателя сеи святынѣ, короля Готôвъ Атавльфа (411—416).

Наконець слѣдъ намъ тутъ доконче згадати еще и про церковь Богородицѣ S. Maria delle Grazie, положену въ сусѣдствѣ захôднои брамы мѣста Porta Magenta. Отся святыня побудована Людвикомъ Мавромъ (Lodovico il Moro) въ XV столѣтію при помочи знаменитого архитекта Браманта, и велика баня надъ єи перехрестємъ належитъ до найславнѣйшихъ творôвъ сего героя архитектуры. Єсть се величавый камѣнный и цогляный будынокъ, та жаль тôлько, що зъ богатыхъ и вкусныхъ прикрасъ банѣ посредствомъ „терракотты“ удержалось до сегодня тôлько дуже небогато, особливо же во внутрѣ святынѣ.

Не меншою славою якъ сама церковь тѣшатъ ся и належачій до неи монастырскій будынки. Вправдѣ служатъ они вже ôдъ давна за касарнѣ для войска, однакожь колишня монастырска ѣдальна свѣтлиця, такъ звана „траneза“ (refectorium) вынята ôдъ сеи службы и стоитъ пôдъ особлившою опѣкою академіи штукъ. Причиною сеи такъ незвычайнои почести для смирнои колишнѣи ѣдальнѣ черцѣвъ єсть мѣстячій ся въ нѣй славный, въ цѣлôмъ свѣтѣ, отже такожь и у насъ зо штихôвъ, олѣйныхъ друкôвъ и копій по нашихъ церквахъ загально-звѣстный образъ Леонарда да Вінчі, представляючій Тайну вечерю.

По лѣвôй сторонѣ ôдъ входу на однôй изъ узшихъ стѣнъ рефекторіи стрѣчає ся око наше зъ ненадто цѣнымъ великимъ образомъ al fresco Ивана-Доната Монторфана зъ 1495 р., хочь впрочѣмъ и сему артистѣ признає критика деякій достоинства, именно же незвычайну на свôй часъ бѣглôсть въ помôчныхъ наукахъ малярства. На противнôй же, такожь узшôй стѣнѣ чотырибочнои салѣ зъ правого боку пышає ся згадана „Тайна вечеря“. Образъ сей має 28 стôпъ довготы и выконаный олѣйными красками на мурѣ до 1498 р. Постати находячій ся на нѣмъ зъображеній въ величинѣ пôвтора разъ бôльшôй ôдъ звычайнои величины живыхъ осôбъ. Повѣнь зъ 1493 року дала зарôдъ до вохкости стѣны, на котрôй намальованый сей взоровый твôръ малярства, и ся вохкôсть стала для него такъ шкôдливою, що вже въ 1550 роцѣ Арменіні называє єго знищенымъ, а Вазарі о десять лѣтъ пôзнѣйше говоритъ про него, яко про „замазану пляму“ („macchia abbagliata“). Еще пôзнѣйшій свѣдоцтва потверджаютъ взмагаюче ся чимъ разъ бôльше знищенє „Тайнои вечерѣ“ а 1652 року велѣли вже и монахи выбити дверѣ въ тôй стѣнѣ, на котрôй она намальована, уважаючи єѣ очевидно за пропащу. Пôзнѣйше однакожь, бо 1726 року, нагадались инакше и дали Бельоттому ôдновити образъ, по чѣмъ въ 1770 роцѣ наступило вторичне єго ôдновленє черезъ Маццу. 1796 року зробили Французы зъ сеи „трапезы“ стайню для коней (!). Послѣ такихъ злиднѣвъ, перебутыхъ „Тайною вечерою“ Леонардя да Вінчі, треба намъ справдѣ ажь и дивуватись, що образъ сей въ цѣлости о много лучше выглядаѣ, якъ знаючій єго исторію мôгбы сподѣватись.

Для тыхъ, що були або будутъ еще у Вѣдни, пригадую, що знаменита мозаикова копія „Тайнои вечерѣ“ находитъ ся въ тамошнôй италіяньскôй церкви пôдъ назвою Minoritenkirche, на Францисканьскôй площади. Для ласкавыхъ же моихъ читателѣвъ замѣсть власнои оцѣнки позволяю собѣ тутъ навести слова, котрій Ґете въ своѣй хорошôй розвѣдцѣ про „Тайну вечерю“ Леонарда да Вінчі, посвятивъ сему на всякій случай высокоцѣнному творови штуки:

„Перенесѣмо ся душею на само мѣсце, подумаймо собѣ внѣшный душевный супокôй, пануючій въ такôй чернечôй ѣдальни, и подивляймо артиста, котрый зъумѣвъ влити своему образови могуче зворушенє, пристрасный рухъ и котрый

наближаючи твôръ свôй по можности до природы знавъ єго рôвночасно поставити въ противоположнôсть до найблисщои дѣйстности. — Средствомъ, за помочею котрого артистъ зворушує супокôйну, торжественну, святу вечерю, суть слова Учителя: Єсть одинъ мѣжь вами, що мене зраджає! Отсѣ слова вже перегомонѣли, цѣле товариство ними затрѣвожилось. Самъ же Спаситель нахиляє голову, понизивши свôй поглядъ; цѣла Єго постава, движенє рукъ, все повторяє зъ надземскою добротою и лагôдностею зловѣщѣ слова; само мовчанє стверджає: Такъ, не инакше! єсть одинъ мѣжь вами, що мене зраджає! — Заки однакожь поступимо дальше, мусимо упершь звернути тутъ увагу на средство, котрымъ Леонардо бôльше всего ожививъ свôй образъ: єсть нимъ движенє рукъ; але сей способъ придумати и нимъ покорыстати ся мôгъ справдѣ тôлько хиба Италіянець. У италіяньского народу цѣле тѣло немовбы осôбно одушевлене, всѣ члены тѣла берутъ участь въ кождôмъ выразѣ чувства, пристрасти, а навѣть мысли самои. На сю національну властивôсть Леонардо, слѣдившій такъ пильно за всѣмъ характеристичнымъ, мусѣвъ передовсѣмъ звернути своє быстре око; въ сѣмъ взглядѣ єсть єго образъ незрôвнаный и не можна нѣколи вдивлятись въ него за богато. Выразъ обличя одвѣчає якъ найкрасше одвѣтному рухови, а при тôмъ зôставленє и противоставленє всѣхъ членôвъ тѣла кождои особы поодиноко и всѣхъ разомъ знамените и для ока якъ найлегше понятне. Крôмъ того особы по обохъ бокахъ Спасителя даютъ ся найлучше оглядати по три разомъ и кожда така трôйка подумана немовбы яко цѣлôсть для себе, хочьôтповѣдає при тôмъ завсѣгды якъ найкрасше свому найблисшому сусѣдству и головнôй идеи цѣлого образу.“

До сказаного прибавляю за Куґлєромъ єще слѣдуюче: Обѣ групы по лѣвôй руцѣ Христа выражаютъ пристрастне зворушенє; перша звернена до Спасителя, друга розмовляє мѣжь собою; страхъ, ôдраза, пôдозрѣнє, сумнѣвъ мѣшаютъ ся тутъ въ найрôжнороднѣйшôмъ выразѣ. Противно же по правôй сторонѣ панує мовчанка, тихій шипôтъ, жахливе слѣдженє. Тутъ сидитъ посередъ першои групы зрадникъ зъ пôдступнымъ острымъ профилёмъ; ôнъ допытливо и зъ поспѣхомъ глядитъ на Христа, начебъ пытавъ ся: „Чи се я Учителю?“ — пôдчасъ коли єго лѣва а Христа права рука за показанємъ св. письма наближаютъ ся незамѣтно до тарѣлки, лежачои посередъ нихъ.

Обговоривши симъ що найважнѣйшій зъ помѣжь 80 церквей Миляна идемо оглядати теперь що красшій палаты, публичнй заведенія и артистичнй зборы.

Королевска палата (Palazzo di Corte) положена коло катедры и побудована 1772 р. не має зъ виду особливши естетичнои вартости. На єи мѣсци стоявъ давнѣйше дворець Вісконтôвъ зъ 1350 року, укрѣпленый на взôръ твердынѣ и полученый черезъ ходникъ ведучій понадъ крôвлѣ мѣщанскихъ домôвъ, зъ звычайнымъ житломъ родины Вісконтôвъ, палатою Casa de' Cani, близь церкви s. Giovanni in Conca. — До королевскои палаты входитъ ся черезъ сѣни украшенй фресками. Такожь и переважна часть єи комнатъ пышає ся фресками, зъ котрыхъ найзамѣчательнѣйшій суть творомъ Андрея Аппіянія. Велика часть сихъ фрескôвъ, якъ загаломъ всѣхъ малюнкôвъ и статуй ôдноситъ ся до Наполеона I., проживавшого тутъ довшій часъ. И такъ бачимо въ однôй троновôй сали апотеозу Наполеона мальовану черезъ Аппіянія, въ другôй же образъ представляючій єго вѣнчанє зъ Марією-Людвикою, кисти Геєса (Hayez). Въ сали же авдієнційнôй записує муза исторіи имя Наполеона на щитѣ Минервы.

Велика лѣчница, Ospedale Maggiore або же Gran Ospedale, єсть великаньскимъ будынкомъ, положенымъ въ самôмъ середмѣстю на полудневôмъ всходѣ ôдъ катедры и королевскои палаты. Ся лѣчница мѣститъ въ собѣ пôдъ назвою Pii luoghi elemosinieri всѣ можливй добродѣйнй заведеня и єсть одною зъ найбôльшихъ лѣчниць на свѣтѣ. Весь будынокъ складає ся зъ трехъ крылъ, чи радше зъ трехъ великаньскихъ, сполученыхъ зъ собою домôвъ зъ девятёма подвôрями. Найстаршу єго часть (праве крыло) посторивъ Франческо Сфорца пôсля плянôвъ Антонія Філярета 1456 р. Пôзнѣйше прибудовано пôдъ проводомъ Браманта нове крыло. Се друге крыло назване „пôдвôрємъ колюмнъ“ (corte delle colonne) єсть теперь осередкомъ цѣлого будынку, бо знову пôзнѣйше, то єсть около 1621 р., прибавлено по лѣвôмъ єго боцѣ єще трете крыло въ пôзнôмъ стилю ôдродженя.

Кромѣ згаданого подвôря Браманта заслугує на особлившу увагу такожь и пышна фасада середнои части лѣчницѣ, котра слушно уходитъ за найзнаменитшу цогляну декорацію, яку де-небудь подыбати можна. На подвôряхъ уставленй памятники знаменитыхъ лѣкарѣвъ, а въ галєріи, мѣстячôй портреты добродѣѣвъ сего заведеня, стрѣчаємось мѣжь иншими зъ творами знаменитыхъ малярѣвъ, якъ прикладомъ Тіціяна, Геєса, Сабателлія и другихъ. Що два роки въ день благовѣщеня выставляютъ ся сй портреты на „подвôрю стовпôвъ“ на публичный видъ. — Библіотека лѣчницѣ мѣститъ 10.000 томôвъ, а число лôжокъ выноситъ поважну цифру 2.000. — Миляньска лѣчница приноситъ честь не тôлько єи люданымъ заложителямъ и добродѣямъ, але и єсть рôвночасно єще хорошимъ памятникомъ естетичного змыслу миляньскихъ архитектôвъ.

Piazza dei Mercanti на захôдъ ôдъ катедры, була заложена 1228 р. въ цѣли, щобъ сполучити на однôмъ мѣсци що найважнѣйшй власти города и краю, котрого столицею було Миляно. Про Piazza dei Mercanti выражаєсь Шназе якъ слѣдує: „Єсть се замкнена площадь не надто великого объєму, до котрои заходитъ ся черезъ шѣсть (теперь пять) брамъ и на котрôй мѣстилось колись цѣле публичне житє Миляна, якъ: бюра консулѣвъ, головы мѣста, льоджія для обвѣщень до зôбраного въ низу народу, судовй салѣ, комнаты нотаріѣвъ, вязницѣ и т. д. Такожь и биржа купцѣвъ мала тутъ пристановище пôдъ однымъ зъ портикôвъ. Переважна часть первѣстныхъ будынкôвъ уступила зъ бѣгомъ вѣкôвъ и на ихъ мѣсце станули новй.“

Piazza dei Mercanti має характеръ и значенє середнёвѣчного форумъ. Посередъ площади находитъ ся Palazzo della Ragione, колишний судъ, а теперь архивъ нотаріяльный и дипльоматичный, мѣстячій въ собѣ нотаріяльнй документы почавши ôдъ року 1290 и 70.000 важныхъ для исторіи пергаментôвъ, зъ котрыхъ найстаршій ôдноситъ ся до 714 року. До выбудованя отсеи палаты причинивъ ся особливо голова Миляна Ольдрадо да Трессено въ роцѣ 1233. Въ нагороду за се увѣчнена тутъ на полудневôй сторонѣ площади єго намять статуєю на кони, зъ цѣкавою написею, величаючою єго ревнôсть въ паленю (!) єретикôвъ: „Построивъ судейскій двôръ и жогъ, якъ бувъ повиненъ (!) єретикôвъ (Qui solium struxit, Catharos ut debuit, uxit). — По противнôмъ боцѣ палаты бачимо зновъ плоскорѣзьбу, представляючу на нôвъ обстрижену безрогу (in medio lanae), котра-то животина пôсля народного переданя городови Миляно (Mediolanum) мала надати имя. — На нôвнôчнôй сторонѣ площади розложилась палата колишнои колегіи правникôвъ, теперѣшна торговельна биржа, на полудневôй же пышає ся Scuola Palatina, въ котрôй учивъ колись св. Августинъ а въ XVIII столѣтію Чезаре Беккарія, славный поборникъ знесеня кары смерти. Память св. Августина увѣковѣчнена тутъ статуєю.

Зъ черги слѣдъ намъ теперь згадати про такъ звану твердыню (кастель, il Castello), то єсть про старинный теремъ Вісконтôвъ и Сфорцôвъ. Коли по смерти послѣдного Вісконта 1447 року Миланцѣ оголосили „золоту свободу амврозіяньску“ и знищили старинну твердыню, накинувъ ся Франческо Сфорца, мужь природнои дочки сего послѣдного Вісконта, на князя и побудовавъ наново твердыню. Єсть се великаньскій чотырикутникъ зъ высокими мурами и вежами. Въ 1521 р. знищивъ грôмъ значну часть сихъ будынкôвъ, однакъ Филипъ П. король Испаніи побудовавъ ихъ наново и добавивъ єще новѝ укрѣпленя. Французы здобули сю твердыню въ роцѣ 1800 а въ роцѣ 1848 взяли єѣ Милянцѣ приступомъ. По битвѣ пôдъ Маджентою опустили Австрійцѣ „кастель“ и зъ того часу знесено укрѣпленя, и будынки колишнои резиденціи „дукôвъ“ служатъ теперь за касарнѣ для войска и для иншихъ воєнныхъ цѣлей.

Зъ правого боку великаньскои войсковои площади (Piazza d' Armi) припираючои до тôлько що згаданого кастеля, лежитъ такъ звана арена, чи радше Anfiteatro dell' Arena, рôдъ цирку для кôньскихъ перегонôвъ и иншихъ подôбныхъ зрѣлищь. Єсть се памятникъ дивныхъ иногдѣ помыслôвъ Наполєона I. Захотѣлось єму ôдновити назадъ римскѝ игрища и зъ єго порученя выбудовавъ Люіджі Канôніка се наслѣдуванє римского амфитеатру. Якъ римскій такъ и сей амфитеатръ має видъ елипсы, а єго довша ôсь выноситъ 753 стôпъ. На дерневыхъ ступняхъ може помѣститись, якъ кажутъ, 30.000 зрѣтелѣвъ. Першѝ игрища ôдбулись тутъ 17. червня 1807 р., а въ грудню того же самого року наводнено арену для розрывки Наполєона, щобъ дати на нѣй представленє на чôвнахъ и малыхъ корабляхъ. Теперь стоитъ сей амфітеатръ майже завсѣгды пусткою и служитъ тôлько ôдъ часу до часу для линвоскокôвъ, циркôвъ и подôбныхъ зрѣлищь.

Прямо насупротивъ Castell-a, значитъ зъ третого боку войсковои площади, стоитъ Брама мира (Arco della pace), такъ само якъ арена дѣло наполєоньского помыслу. Де бувъ вже римскій амфитеатръ, тамъ треба було єще доконечне и императорскои тріюмфальнои брамы. Такъ отже въ жовтню 1807 року покладено основы до сеи брамы на мѣсци, де нова пôдъ той часъ симпльоньска дорога, сполучаюча Парижъ зъ Миляномъ, вбѣгає до сего мѣста. На памятку выкôнченя сеи для Наполєона такъ важнои дороги мала отся брама такожь и называтись Arco del Sempione. Та инакше оно склалось! Заки браму выкôнчено, нестало вже Наполєона самого и Австрійцѣ, котрѝ єѣ выкôнчили, зробили зъ неи неначе символъ побѣды Европы надъ новочаснымъ свѣтовладнымъ Цезаромъ, засновавшимъ єѣ. Браму укôнчено зъ накладомъ чи не цѣлого миліона талярôвъ, та и не ранше, якъ въ 1838 роцѣ. Єѣ названо Arco della pace, „брамою мира“ и приукрашено символами зовсѣмъ не такими, якихъ собѣ бажавъ Наполєонъ. Высота и ширина брамы выносятъ рôвно по 75 стôпъ. Завершена она богинею мира на шестикôннôмъ тріюмфальнôмъ возѣ, а зъ рогôвъ верхнои єи плятформы споглядаютъ въ низъ чотыри геніи побѣды сидячѝ на коняхъ. Крôмъ того бачимо мѣжъ численными и цѣнными плоскорѣзьбами, якими брама приукрашена, зъображеня такѝ якъ н. пр. въѣздъ союзникôвъ до Парижа, вѣденьскій конгресъ, битву пôдъ Arcis sur l' Aube, занятіе Ліона, — словомъ подѣѣ, о якихъ и не снилось Наполєонови тогдѣ, коли задумавъ ставляти сю браму. Та чи одно инакше сталось, якъ ôнъ думавъ?! Ôнъ думавъ, прикладомъ, знищити и затерти слѣды французскои революціи, а мѣжь тымъ бувъ самъ тымъ побѣдоноснымъ мечемъ, що основнѝ засады сеи революціи рознѣсъ по цѣлôй Европѣ. Ôнъ думавъ дальше, що розторощуючи европейскѝ троны и державы здвигне собѣ и своимъ наслѣдникамъ престолъ, зъ высоты котрого єго и єго потомкôвъ маєстатъ буде мôгъ приписувати законы цѣлому свѣтови. Думавъ те и думавъ богато єще другихъ думокъ, та — умеръ на ôдлюднôмъ островѣ середъ Тихого океану. Чи одно думає чоловѣкъ инакше, а инакше оно складаєся?!...

(Дальше буде.)

Людовѝ вѣрованя про птахи.

(*Написавъ Данило Лепкій*)

(Конець.)

5. Бузько.

Бузько се нѣбы якійсь пріятель, якійсь другъ нашого селянина-хлѣбороба, се якесь божище домове, котре зъ своимъ гнѣздомъ на хатѣ приносить цѣлôй родинѣ щастє та богату долю. Я не буду повтаряти довго тѝ вѣрованя про бузька, котрѝ менше-бôльше кождому суть знакомѝ, вспôмну тôлько для цѣлости, що бузько се проклятый ôдъ Бога чоловѣкъ, що не выдержавъ та подививъ ся у завязаный мѣхъ, котрый єму Богъ зъ гадємъ, зъ жабами та зъ иншими хробами казавъ занести та кинути у море. За тото мусуть ôнъ теперка ходити по поляхъ, по сѣножатахъ, по баюрахъ,— та вылапувати все тоє, що зъ єго провины порозлазило ся по цѣлôмъ свѣтѣ.

Бузьки вертають зъ вирея на 40 Святыхъ и тогды простый людъ пече сорокъ „коцикôвъ“ зъ прѣсного пшеничного тѣста, плете „квѣтки“ и тре сѣмя конопляне на „быкове молоко“. „Коциками“ та „квѣтками“ гостять прибулого на гнѣздо бузька, котрый у простого народа єсть першимъ вѣщуномъ надходячои весны. Першого бузька витають словами: „Панъ бузькъ стоить на воротьохъ въ червоныхъ чоботьохъ“. Кто першій разъ побачить на весну бузька летячого, тому буде вести ся цѣлый рôкъ щасливо и тому рôкъ такъ скоро перемине якъ бузько перелетѣвъ; кто першій разъ на весну побачить бузька стоячого, тому буде лихо вести ся цѣлый рôкъ, „зъ тымъ доля буде черезъ цѣлый рôкъ грати ся“; а скоро лѣтомъ босый пустить ся де ити, позбиває собѣ заразъ объ пеньки та засохле грудє пальцѣ на ногѣ. Котра дѣвчина побачить першій разъ на весну бузька самого, тота того року ще не выйде замужь; котра побачить въ парѣ, ся такожь и рôкъ пережіє въ парѣ зъ своимъ будучимъ мужемъ.

Бузькови не годить ся пакости робити а тымъ меньше псовати гнѣзда, бо бузько розлютившись може украсти у пастухôвъ огню и пôдпалити хату. Бузьки жіють такъ якъ люде громадскимъ житемъ, злѣтають ся на Спаса до купы зъ цѣлои стороны и выбирають собѣ вôйта та старшину. Кажуть, що ихный вôйтъ буває цѣлкомъ чорный; ôнъ судить провинившихъ а другѝ бузьки карають; — менѣ розповѣдавъ одинъ селянинъ, що видѣвъ такій судъ надъ самицею за тоє, що она молодыхъ не вывела; єѣ засудили на смерть и заразъ задзьобали. Смалець зъ молодыхъ бузькôвъ, що ще сѣдять въ гнѣздѣ, помагає на розличнѝ слабости.

6. Волове очко.

Маленька тота птичка — кажуть люде — зробила ся зъ дѣтины, що дуже любила свого рôдного батька. Давно, дуже давно тому, напали на село Татаре, спалили хаты а людей позабивали. Убили батька дѣтины, туловище вергли на выгôнъ а голову закопали десь пôдъ корчѣ; — тому то волове очко скаче по пôдъ корчѣ, придивляє ся добре всюды шукаючи головы батька, щобы єѣ тамка де туловище зако-

пати у землю. Але до сегодне якось не може ôдшукати своєи страты, колись однакожь найде оно голову батька, похоронить єѣ и стане чоловѣкомъ.

Тому то нашь простолюдинъ ôдносить ся до тои птички вельми дружно, не пôдбирає єи гнѣзда, не убиває, не ловить єѣ въ сѣтку такъ якъ воробцѣвъ або другѝ деяки птицѣ, бо вѣрить, що тота птичка розумѣє бесѣду людску а при тôмъ, хотяй маленька, може страшно зôмстити ся на чоловѣцѣ.

7. Каня.

Каня се проклята ôдъ Бога птиця. Колись по сотворению свѣта не було рѣкъ оттакъ якъ нынѣ, але вода стояла то тамъ то сямъ по величезныхъ калабаняхъ та баюрахъ; тому то Богъ розказавъ, щобы птицѣ повыкопували корыта рѣкъ. Всѣ птицѣ взяли ся до роботы, одна тôлько каня не хотѣла послухати Божого розказу, она сказала: „Я панѣ, я собѣ заваляю мои черевички“ — тай не копала. Про тоє заказавъ ѣй Богъ пити воду изъ рѣки, тôлько зъ деякои баюры та балки. Въ лѣтѣ отже середъ спеки та горяча, коли всѣ баюры повысыхають, каня не маєе зъ ôдки напити ся воды и тому лѣтаєе высоко ажь по-пôдъ небеса та просить у Бога дощу.

8. Ворона.

Ворона дуже лакома на людске тѣло та на стерво. Якъ Жиды розпяли Христа, всѣ птицѣ жалували мукъ Христовыхъ, одни тôлько воробцѣ прилѣтали до креста, сѣдали на поперечнôй перебоинѣ (перекрестю) та смѣючись кричали: „живъ-живъ!“ Ворона зновъ хотѣла пити кровь, що зъ Христовыхъ ранъ капала на землю, тому маєе закровавленый пôдбородокъ такъ, що на кождôй воронѣ того до сего часу знати. За тоє такожь Богъ проклявъ тую птицю; — простый отже людъ ненавидить вороны не тôлько за для того, що она вырабляєе єму шкоду мѣжь молодымъ дробомъ, але такожь и за для повысшого вѣрованя, зъ котрымъ дуже часто можна зустрѣнути ся въ розличныхъ сторонахъ нашого краю. Краканєе вороны на вершку хаты вѣщуєе родинѣ якесь нещастє, — а наколи ктось пускаєе ся въ дорогу, а ворона краче звернена до него дзюбомъ, певне якесь нещастє зустрѣнеє єго въ дорозѣ. Протоєе, щобы ôдпекати ся нещастя, найлѣпше звернути ся до вороны та казати: „Тфу! некъ тобѣ, та осина! на головъ, на зубы та на короткій вѣкъ закрачь собѣ!“ — Дуже часто „злый“ прибираєе подобу вороны и швиндаєе ся помѣжь хаты, щобы людямъ деякѝ накости зробити.

9. Сова.

Сову дуже не любять иншѝ птицѣ, бо она по ночахъ показуєе чортови та упирямъ гнѣзда дрôбныхъ птиць; — тому то якъ сова въ день на вôльне мѣсце покаже ся, облѣтають єѣ на округъ розличнѝ птицѣ, щобы пôмстити ся за своєе. Єсли сова у ночи надлетить попôдъ хату та вдарить крылами у ôкно, до року тото житло спалить ся або умре голова родины; — єсли пугачь або сова сяде на хату та закричить, ктось зъ родины умре въ короткôмъ часѣ. Пугачь, се неслюбный мужь совы. — Сова хвалить ся своими дѣтьми, говорячи, що они найкрасшѝ зô всѣхъ птиць, хотяй головатѝ. Сова вкрала у якогось кота очи, тому она видить добре у ночи. — Знайти яйце совы, посвятити єго сѣмъ разôвъ, потôмъ закрыти и покраяти на сѣмь кусникôвъ та порозкладати по землѣ на всѣ стороны, — то вже нѣколи чарôвниця не ôдбере молока коровамъ.

Тôлько на сей разъ подаю зъ деякихъ вѣровань про птицѣ, котрѝ я записавъ у деякихъ сторонахъ нашого краю. Много може дечого єсть въ тôмъ и такого, про що була уже згадка, однакъ суть и такѝ вѣрованя, на котрѝ я бодай не мôгъ натрафити у розличныхъ етнографичныхъ запискахъ; — они особливо звертають на себе увагу своєю малорускою оригинальностею та своєю буйною засновою на правдивôмъ тлѣ прикметъ птиць, про котрѝ нашь простолюдинъ дуже добре знаєе, а котрѝ толкуєе собѣ своимъ народнымъ способомъ, укладаючи множество оригинальныхъ малорускихъ митôвъ. Много особливо вѣровань удало ся менѣ зôбрати про зазулю; у нихъ єсть ôдмальована майже цѣла душа нашого люду. Тутка достерѣгаємъ давный культь передъхристіяньскій, дальше вѣроване розпростерте на тлѣ науки христіяньскои а въ кôнци змальована метаморфоза на еротичнôмъ чувствѣ, властивôмъ нашимъ любовнымъ пѣснямъ. — У насъ особливо въ Галичинѣ въ горахъ варта звернути увагу на подôбнѝ вѣрованя; не тôлько птицѣ, але кождє майже звѣря буваєе окружене собѣ властивымъ людовымъ митологичнымъ нимбомъ, выснутымъ фантазією нашого простолюдина. А зъ того дасть ся богато цѣкавого выснути, не тôлько освѣчаючого душу нашого люду, але що бôльше освѣчаючого затрачену колишню вѣру нашихъ старыхъ прапрадѣдôвъ.

Литературна хроника.

I.

(*Литературный Сборникъ, издаваемый галицко-русскою Матицею, подъ редакцією Богдана А. Дѣдицкого. 1885.*)

По довшôй перервѣ (послѣдный „Литературны Сборникъ“ появивсь на 1872 и 1873 рôкъ), и по довгôмъ ожиданю, бачимо передъ собою новый выпускъ „сборника“ галицко-рускои Матицѣ, пôдъ редакцією библіотекаря „Народного Дому“, п. Б. А. Дѣдицкого, и єму тє власне передовсѣмъ за ôдновленє сего выдавництва подякувати належитъ; п. Дѣдицкій пригадавъ выдаванє „сборника“, усильно займивсь переведенємъ сеи своєи думки на дѣлѣ, а также переважно єго трудами заповненый сей першій выпускъ. Новый „сборникъ“ буде выдаватись чвертьрôчными выпусками о 3—4-хъ листахъ печатныхъ, для членôвъ даромъ, для нечленôвъ по цѣнѣ 1 зр. 50 кр. на рôкъ, а вже для того, що єе се выдавництво нашои одинокои выключно литературно-науковои институціи, якъ и для того, що маютъ при тôмъ удѣлъ такѝ мужѣ, якъ крил. Петрушевичь и п. Дѣдицкій, заслугуєе се выдавництво на повну прилюдну увагу.

На першôмъ мѣсци находимъ розправу крил. Петрушевича: „О каменномъ истуканѣ Хорса-Даждьбога, открытомъ въ руслѣ рѣки Збруча въ 1851 г.“; єе доповнена и поправлена переробка статіи сегожь автора, помѣщенои въ вѣд. „Вѣстнику“ (1851), — конець єи послѣдуєе въ слѣдующôмъ выпуску. Описуєе въ нѣй авторъ обставины найденя сего болвана, подаєе описъ єго зверхнои подобы, порôвнуєе старанно зъ описомъ божка „Святовита“ у Саксона Грамматика и Гельмольда, а въ IV-ôмъ роздѣлѣ выводитъ коротко, що „Святовидъ бувъ богомъ сонця у западныхъ Словенъ“. Що до згаданого повысше порôвнаня, то позволимо собѣ звернути увагу на одну по нашôй думцѣ небезинтересну рôжницю обохъ описôвъ; Саксо говоритъ: „quatuor capitibus totidemque cervicibus“ (карками), пôдчасъ коли болванъ найденый въ Збручу маєе лише чотыри лиця, „надѣтѝ однымъ капелюхомъ“. Щожь до назвы „Святовита“ (бога

сонця у западныхъ Славянъ, якъ видно по „корнесловію“ имени Святовита), то Schieman, авторъ исторіи Руси, Польщи и Литвы (въ выдавництвѣ Онкена) покликуючись на спеціялистôвъ твердитъ, що такои назвы божка не було, а назва ся скомбинована лишь случайно (святый Витъ). Археологія належитъ въ загалѣ до найбôльше замотаныхъ наукъ, а доказомъ сего такъ примѣръ нашого Вагилевича, якъ и совѣстна рецензія згаданои повысше статіи вѣд. „Вѣстника“, написана Шайнохою (см. Dziela).

По сêй розправѣ неутомимого нашого филолога, историка и археолога, слѣдуютъ: „Матеріялы къ исторіи галицко-русской словесности, сообщаємыи Б. А. Дѣдицкимъ“; „матеріялы“ попереджень короткимъ вступомъ издателя, де читаємо, що Вп. авторъ житєписей А. Добрянского и М. Качковского (ч. I), працює власне надъ II-ою частею житєписи М. Качковского. що для доповненя сеи своеи працѣ выпросивъ собѣ автобіографіи Я. Головацкого ($16^1/_2$ листôвъ тѣсного письма) и Н. Устіяновича, а поки-що, подає до прилюднои вѣдомости выємки зъ сихъ автобіографій.

Ся часть „сборника“ безперечно найважнѣйша; незнаючи минувшости не розумѣємо теперѣшности, — выпускаючи провôдну нитку д о с в ѣ д у зъ рукъ, попадаємо въ похибки, розпочинаємо и задумуємо пробы, котрѝ минувшôсть вже давно осудила, передъ котрыми досвѣдъ напевно бы насъ перестерѣгъ. На нещастє, у насъ дотепері дуже небогато зроблено якъ для исторіи нашои письменности въ загалѣ, такъ передовсѣмъ що до исторіи нашои новѣйшои письменности, до исторіи нашого народногоôдродженя. Причины сего занедбаня многѝ и неоднакѝ, а наслѣдки будь що будь дуже сумнѝ; незнанє исторіи нашои письменности сталось причиною несчислимыхъ безосновныхъ спорôвъ, рекриминацій, упереджень и путаниць. Кождый представлявъ собѣ розвôй нашого умственного, нашого народного житя по свому, або, игноруючи минувшôсть бравъ ся приписувати нашому народови такѝ або инакшѝ погляды и „переконаня“.

А щожь може бути цѣннѣйшого для розслѣдженя исторіи письменности, якъ записки свѣдкôвъ очевидцѣвъ, та ще свѣдкôвъ, котрѝ выступаютъ въ сêй исторіи яко головнѣйшѝ дѣятелѣ, соучастники? Правда, память часто заводитъ; такъ на пр. дотычно хронологичныхъ даныхъ безперечно певнѣйшій сучасный документъ (на пр. школьне свѣдоцтво), або часомъ и шематизмъ, нѣжь се, що непевно пригадує собѣ зъ давныхъ лѣтъ кôлькадесятьлѣтный старець; але за те, що́ має въ такихъ запискахъ неоцѣнимy вартôсть для историка литература, то — не сухѝ даты и факты, то д у х ъ, що провѣває зъ такихъ записокъ, то ôдгомôнъ давного ж и т я, що его зъ такихъ записокъ дослухуємось, то д у м к и, що колись-давно зрушували и одушевляли, або мучили, гнѣвили нашихъ попередникôвъ. Правда и се, що и дотычно автобіографій найзнаменитшихъ и найсовѣстнѣйшихъ людей належитъ бути дуже осторожнымъ, бо авторъ такихъ записокъ часомъ и самъ не стямитъ ся, коли перейде зъ автобіографіи въ апологію, коли дещо, що давнѣйше легковаживъ теперь съ притискомъ пôдноситъ, — чого не маловаживъ, теперь съ легкимъ серцемъ промовчує, — чому не вѣривъ або не довѣрявъ, теперь кладе за певне; дарма, писати sine ira можна и треба, але писати sine studio живый чоловѣкъ не въ силѣ. Алежь на те маємо для п о р ô в н а н я всякѝ иншѝ жерела, маємо письменнѝ плоды дѣяльности самыхъ авторôвъ автобіографій, маємо ôдзывы посторонныхъ сучасныхъ людей, ôдзывы прихильникôвъ и противникôвъ; а впрочѣмъ и тамъ, де авторъ переходитъ въ апологію, въ извиненє и оправдуване, и тамъ зраджає се, на що кладе притискъ:—свою давнѣйшу, або теперѣшну слабу сторону.

Не можемо ту подавати обширныхъ выємокъ зъ обохъ згаданыхъ автобіографій; ограничимось на дечѣмъ важнѣйшôмъ. Говоритъ ся въ нихъ: 1) о Марк. Шашкевичу, о Ав. Вагилевичу (зъ записокъ Я. Ѳ. Головацкого, стр. 10—36); 2) о выданю Головацкимъ обохъ частей „Вѣнкôвъ“ и брошуры: „Ueber die Zustände der Russinen in Galizien“ (зъ тыхъ-же стр. 36—41); 3) поданѝ выємки „зъ автоб. Н. Устіяновича“ (стр. 41—46). Що до 1) и 2) належитъ замѣтити, що майже все важнѣйше, подане въ тыхъ двохъ урывкахъ, находимо также въ кіевскôмъ мѣсячнику „Кіевская Старина“ (книжка за і ю л ь, стр. 453—72, и за а в г у с т ъ, стр. 645—63) въ помѣщеныхъ тамъ-же статіяхъ Я. Головацкого: „Судьба одного галицко-русского ученого (И. Н. Вагилевича)“, и „Къ исторіи галицко-русской письменности“, — дещо майже дословно. Редакторъ сборника п. Дѣдицкій обѣцяє, що въ слѣдуючихъ выпускахъ появлятъ ся новѝ матеріялы, а при дешевости и важности сборника сподѣємось, що кождый, хто интересуєсь рôдною письменностею, въ него заосмотритъ ся.

Нѣмъ застановимось подрôбнѣйше надъ дечимъ зъ згаданыхъ автобіографій, наведемо єще прочій змѣстъ сего выпуска. На стр. 47—60 находимо дуже цѣнный, старанный списъ библіографичный всѣхъ Матичныхъ выдань, ôтъ 1848-ого р. до марта 1885; при сборникахъ („галицкій историческій“, три выпуски: 1854, 1856, 1860; „науковый“, чотыри рочники, 1865—8; „литературный“ пять рочникôвъ, 1869—73) поданѝ также заголовки всѣхъ розправъ. Загаломъ выдала Матиця въ 37-и рокахъ 81 томôвъ въ ок. 150.000-ахъ примѣрникôвъ. Сей библіографичный выказъ тымъ цѣннѣйшій, бо, якъ справедливо замѣчає его авторъ п. Дѣдицкій въ переднôмъ словѣ, библіографія, ся „столь важна вспомогательная вѣтвь для исторіи нашей словесности, не удостоивалась принадлежной обработки изъ стороны русскихъ литераторовъ“. Мы зъ своеи стороны додаємо, що спорудженє докладнои библіографіи нашои письменности, безъ чого вычерпуюча исторія литературы не можлива, а тымъ самымъ и всякѝ приготовляючѝ працѣ въ тôмъ взглядѣ безъ порôвнаня важнѣйшѝ и пожиточнѣйшѝ, нѣжь многѝ иншѝ працѣ, котрыми убиваютъ часъ нашѝ литераторы. Добра библіогрлфія має для розвою литературы те саме значѣнє, що докладнѝ рахунки для финансовои господарки.

При кôнци (стр. 61—72) находимо короткѝ вѣсти о нашихъ товариствахъ: 1) Матици, 2) Народнôмъ Домѣ, 3) Ставропигѣйскôмъ Институтѣ, 4) тов. имени Качковского; шкода, що не о в с ѣ х ъ нашихъ народныхъ товариствахъ. На окладинѣ поданый еще проспектъ нового сборника. (Конець буде.)

В. Коцовскій.

II.

Въ нынѣшнôмъ нашôмъ литературнôмъ движеню замѣтна тенденція зводженя до купы, схиматизованя словесныхъ творôвъ. Она вытворилась цѣлкомъ природно. Нѣгде правды дѣти: головна наша форса лежитъ въ брошурахъ. Въ безлѣчи отсихъ найрôжнороднѣйшого рода дрôбныхъ писемъ,

якій наша Галичина выплекала хочбы въ послѣднихъ 10 рокахъ, годѣ уже нынѣ зъоріентоватись. Мовь тій комахи-однодневки сходили поодинокій книжочки незамѣченій зъ поля а рѣдко лише переплѣтала ихъ бôльша, стôйнѣйша праця зъ Украины, або новый твôръ нашихъ передовыхъ писателѣвъ. Переважна ихъ часть була печатана въ литературныхъ газетахъ „Правдѣ“ та „Зорѣ“ а опôсля появлялась въ окремыхъ ôдбиткахъ; тому то и не тѣшились тій передруки достаточнымъ покупомъ.

Нынѣшній выдавцѣ пôшли иншою дорогою. Спôзнали они, що лише сполученємъ бôльшихъ и дрôбнѣйшихъ творôвъ въ одно выдавництво придбаютъ єму поваги и значѣня.

Такъ засновавъ п. Евгеній Олесницкій въ „Руско-Украиньскôй Библіотецѣ“ новый осередокъ, около котрого має груповати ся все те, що руско-украиньскій писателѣ написали и напишутъ найкрасшого самостôйно. Тымъ чиномъ найшла ся для „Библіотеки Зорѣ“ конкуренція, однакъ — хорони Боже! — не шкôдна, противно, оба выдавництва доповняютъ ся въ найкрасшôй гармоніи. П. О. загадавъ, якъ звѣстно подати по приступнôй цѣнѣ (выпускъ въ 3—4 аркушѣ по 10 кр.) для читаючои интелигенціи на взôръ нѣм. „Универсальнои Библіотеки“ Рекляма енциклопедію повѣстей, романôвъ, поезій и иншихъ рѣчей, котрій знадоблятъ ся и по єго енергіи и щирости сподѣватись, що осуществитъ задуману гадку. „Руско-Украиньска Библіотека“ принята нашою публикою дуже симпатично. Перша книжочка „Запорожцѣ“, оповѣданє Ивана Левицкого (Нечуя), наробила була въ польскихъ дневникахъ трохи шуму, бо приписувано ѣй рѣзку тенденцію антишляхотску; єѣ розхоплено въ кôлькохъ дняхъ, подôбно якъ и другу „Сонній мары молодого питомця“ Володимира Барвѣньского и трету мѣстячу пôдъ заголовкомъ „Primavera“ збôрникъ поезій нашои молодои писательки п-ны Юліѣ Шнайдерôвны. Зъ четвертою же книжочкою „Оповѣданя Олексы Стороженка (ч. 4 и 5) не пôшло вже такъ гладко: мусѣла она ôдбути кварантану въ ц. к. карнôмъ судѣ, зъ ôдки єѣ вызволено по выкроєню инкриминованыхъ прокураторіею уступôвъ. Незабаромъ выйде зъ печати бôльша повѣсть въ 4. выпускахъ одного зъ талантливѣйшихъ нашихъ писателѣвъ, за котре въ своѣмъ часѣ основнѣйше поговоримъ.

„Руске товариство педагогичне“ выготовило на Зеленій свята для дѣтей нову несподѣванку, 4 книжочки зъ образками. Се выдавництво приладжене для дѣтей ôдъ 5—8 рокôвъ, а що Рада шкôльна краєва ихъ затвердила, тожь могутъ послужити и на преміи при испытахъ. Образки выготовленій въ Берлинѣ; пôдъ кождымъ находитъ ся дуже удачный стишокъ, ôдносячій ся своимъ содержанємъ до образка.

Змаганя львôвского „Товариства Педагогичного“ доповнює „Руска Бесѣда“ въ Чернôвцяхъ. Она выдає „Библіотеку для молодежи“, кождого мѣсяця одну книжочку (доселѣ выйшло ихъ 4). Редакторомъ пôдписуєсь п. Ем. Поповичь. Зъ початковыхъ книжочокъ не можна єще судити о будучôмъ розвою выдавництва, всежь наша интелигенція, особенно сельскій учителѣ сповнятъ патріотичный довгъ, записуючи тій книжочки.

Буковиньска Русь розрухалась славити Бога, о чѣмъ свѣдчитъ выходячій пôдъ редакціею Осипа Федьковича политично-литературный органъ п. з. „Буковина“. Не потребуємъ замѣчати, що буковиньскій Русины надто нечисленній, надто слабій, якъ щобъ могли непотребовати помочи своихъ галицкихъ братôвъ. Тожь помагаймо имъ по можности! Предплата на цѣлый рôкъ выноситъ тôлько 3 зр.

Въ „Буковинѣ“, а опôсля въ окремôй ôдбитцѣ находитъ ся повѣсть зъ рускаго житя народного на Буковинѣ „Днѣстровій кручѣ“, написана найдаровитшимъ буковиньскимъ авторомъ Федьковичомъ. Форма, языкъ, образы дуже гарній; видко зъ першого реченя, що плыли зъ пôдъ пера майстра. Самъ сюжетъ безпретенсіональный, божь въ повѣсти оповѣдаєсь за се, якъ пара любовникôвъ, Тимофій и Марія побралися на перекôръ батькови, котрый свою дочку хотѣвъ выдати за „старого-богатого“, однакъ скотивъ ся разомъ зъ скалою и протегованымъ женихомъ въ Днѣстрову кручу, не вцѣливши єго попередно добре рушницею, хотя бувъ славнымъ стрѣльцемъ. Якъ бачимо, заснова повѣсти сама собою романтична, и важнѣйшого не маємо ѣй впрочѣмъ нѣчо закинути. Негодимо ся хибань на шабльоновій епитеты и порôвнаня, приноровленій до селянъ, а звычайній лише сальоновымъ богатырямъ и богатыркамъ. Такъ на пр. говоритъ ся, що Тимофій бувъ парубчакъ якъ той архангелъ зъ мечемъ, ôнъ то и закладає своѣй любцѣ перстень на рожевый пальчикъ, за що она єму застромлює одну квѣточку на памятку. За всѣ тій нѣжности розказує наймичка Маруся. *Ка.*

✠
КОРНИЛО СУШКЕВИЧЬ

(Посмертна згадка.)

Коли пишемо сій стрѣчки, вся Русь-Украина оплакала вже смерть найлучшого свого патріота, вычитавши въ политичныхъ часописяхъ сумну вѣстку про єго кôнчину. Всежь таки уважає выдавництво „Зорѣ“, органъ „Товариства им. Шевченка“ сумнымъ своимъ обовязкомъ, посвятити хочь кôлька стрѣчокъ памяти заснователя, головы и серця сего товариства, заки дожиданый историкъ нашого ôдродженя въ Галичинѣ не спише подрôбно всѣ заслуги — а число ихъ єсть легіонъ — сего незрôвнаного патріота и народолюбця.

Корнило Сушкевичь єсть въ многихъ взглядахъ незвычайнымъ явищемъ на нашôй галицкôй Руси. Сынъ спольщеного мѣста Львова та ще и матери Польки, любивъ ôнъ народъ батькôвъ своихъ ôдъ першои до остатнои хвилѣ житя свого, та любитъ єго любовію не абы-якою! Не єсть ôнъ анѣ литератомъ, анѣ не выступає нѣгде на ширшу арену политичну, хотяй посѣдає увлекаючій даръ слова, основне и широке образованє, хочь єсть однымъ зъ найспособнѣйшихъ правникôвъ у Львовѣ, має становиско, безусловне довѣріє и любовь мѣжь народовцями а такожь и признанє и поважанє у старшои партіи. Мимо того, хочь не бувъ ôнъ, сказано, анѣ литератомъ анѣ же политикомъ, уважає Галицка Русь смерть єго незаступленою стратою для себе. Въ чѣмъ отже лежитъ головне значенє и заслуга покôйника? Ôдповѣдь коротка и ясна. Заслуга Корнила Сушкевича лежитъ головно въ єго нѣчимъ несхитнôй вѣрѣ въ самостôйнôсть и животнôсть нашого народу, въ єго характерѣ и несамолюбивости, що робили зъ него мужа довѣрія для всего, що дыше духомъ рускимъ, въ єго безграничнôмъ жертволюбію для цѣлей патріотичныхъ, посуненôмъ до самоодверженя и наконець въ тихôй организаційнôй праци, котра єсть условіємъ всего народного житя.

Не будь Корнила Сушкевича, не булобъ мѣжь иншимъ львôвского выданя творôвъ Шевченка, не булобъ Товариства и печатнѣ им. Шевченка, не булобъ взаєминъ зъ Украиною. Хто тôлько трохи розумѣє нашій ôдносины, для сего выстане вже сказаного, щобъ память великого патріота и труженика на народнôй нивѣ остала єму на вѣки дорогою и святою. Якъ довго на нашôй Руси-Украинѣ хочь ôдъ часу до часу являтимутъ ся такій патріоты, якъ покôйный Корнило, такъ довго поклинкъ, котрый одушевлявъ єго цѣле житя: „Ще не вмерла Украина!“ не потеряє своєи силы и правды! Честь єго тѣни!

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

На кôлька запытань зъ провинціи заявляємо, що повный адресъ автора статіи: „О скаменѣлостяхъ“, єсть: П. Ю. Медвецкій, професоръ и ректоръ львôвскои политехники, и що всякій посылки оказôвъ скаменѣлостей найлучше слати прямо на єго имя.

До нынѣшнёго числа долучаємо 14. и 15. аркушь „Библіотеки Зорѣ“ (Книжки: „Письма Антона Любичь Могильницкого“).

Ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка пôдъ зарядомъ К. Беднарского

Рôкъ VI. Львôвъ дня 15. (27.) Червня 1885. **Число 12.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належитъ присылати до **администрациi „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Въ гостяхъ добре, а дома лѣпше.

(*Зъ житя рускои емигрaциi. — Историчне оповѣданє Дрозда.*)

Присвячую

ВП. Вандѣ и Юліяну Целевичамъ.

(Дальше.)

III.

За передъ-день до свята весняного Миколая въ селѣ Боднѣ, въ корчмѣ зôбралося доволѣ селянъ; бôльша половина складала ся зъ жѣноцтва. Въ латинскому костелѣ подзвонили до вечернѣ.

— Отъ у людей благовѣстять, а мы въ корчмѣ мусимо молити ся... въ нашôй церквѣ дзвоны занѣмѣли!— промовивъ якійсь старый чоловѣкъ.

— Занѣмѣли тымъ, що у васъ языки занѣмѣли... заложило вамъ, зацѣпило!... давбы Богъ, щобъ и на вѣки! — ôдповѣла старша бабуся.

— Бодай ты, Присько, не дождала була сего говорити!

— Хиба, скажешь, неправду говорю, чи що? Еге! мовчишь! Отъ я осьмый десятокъ топчу ся на свѣтѣ, а такого не зазнаю; зъ роду-вѣку не було такого. За Польщи и те не видано, не слыхано, щобъ нашихъ ксендзôвъ замыкали въ тюрмы, щобъ церкви стояли безъ попôвъ, щобъ нѣгде було людямъ помолити ся — мовила Приська, зôтхаючи.

— Я чувъ одъ дѣда, що колись ще гôрше було, обôзвавъ ся сивый дѣдъ Перепечка.

— Брехня, брехня! гôрше не було, проводила Приська: колибъ було, тобъ я знала; моя мати (земля надъ нею перомъ!) сто лѣтъ прожила, а не росказувала менѣ...

— И якъ таки такъ безъ попа?!—озвала ся друга баба:—ну отъ примѣромъ я занедужаю на смерть? Хто высповѣдає мене, хто запричастить? Не вжежь менѣ безъ сповѣди вмирати? у мене душа не собача а христіянска.

— Все отсе за грѣхи нашѝ...

— Чи за грѣхи, чи не за грѣхи, а колибъ нашѝ чоловѣки не зледащѣли такъ, колибъ у нихъ у серци було бôльше Бога — они-бъ до сего не попустили. А то якѝ теперь чоловѣки! одна тôлько слава!... смѣтє!... тьфу!... Приська зъ великою зневагою сплюнула на той бôкъ, де стояли чоловѣки. Слова єи громовиною пронесли ся по корчмѣ: жѣноцтво зрушило ся, чоловѣки образили ся, але змовчали, лишь одинъ Перепечка промовивъ:

— Отъ яка языката!... щó меле...

— Правду, она правду говорить, озвало ся кôлька жѣночихъ голосôвъ: смѣтє вы, а не чоловѣки!

— Та щожь мы зробили?

— Те зробили, що отъ завтра святого Миколая, урочисте свято, а намъ нѣгде и Богу помолити ся... Латиняне въ костелѣ, а намъ де, въ корчмѣ, чи що? гомонѣла Приська, а за нею слово по слову розревнювали ся и иншѝ молодицѣ. Въ корчмѣ пôднявъ ся великій галасъ, въ котрому тôльки и можно було зрозумѣти, що всѣ жалкували, що нѣгде Богу помолити ся.

Жѣноцтво зъ великою енергiєю обурило ся на чоловѣкôвъ, кепковало зъ нихъ, дратовало ихъ тхôрями, нехристами, що ôдступили ся одъ Бога, не вмѣють стояти за Христа.

— Якого вы гаспида пристаєте до насъ? чого вамъ треба? що мы вдѣємо? ôдмагали ся чоловѣки.

— Богу намъ нѣгде молити ся.

— То йдѣть до костела!

Жѣнки зупинили свôй галасъ...—А справдѣ, чи не такъ?! може се й добра рада? щожь! и въ костелѣ Богъ... Хочь служба не по нашому и иконостаса не ма, алежь все таки и латиняне христіяне, гадали собѣ жѣнки.

— А яка ваша думка про сю рѣчь, бабусю? спытали у Приськи.

Приська глибоко-думно похитала головою и промовила:

— Хто єго знає?... колибъ грѣха не було!... Зайшли богословскѝ дебаты, вмѣшали ся и чоловѣки... Стали на тому, що треба спытати дяка.

— Покликати єго, заразъ покликати... Ходѣмъ до него... усѣ ходѣмъ!

Идучи поузъ церкву, Приська озвала ся: — Нѣкуды дальшь ходити, отутъ наше мѣсто... сюды зовѣть дяка!...

— А вжежь сюды, сюды!...

— Колибъ людей ще бôльшь скликати?

— Хиба мудрацiя велика: ударь въ дзвона, отъ и все!

Не треба було радити въ друге. Въ одинъ мигъ кôлька молодшихъ опинило ся на дзвôнници и вдарили въ дзвона. Народъ поваливъ до церкви... Прийшовъ и дякъ Швидкій, чоловѣкъ вже сивый, худый и на здоровє слабый.

Приська выступила на передъ.

— Давай, дяче, раду! де намъ молити ся Бôгу... завтра велике свято...

Дякъ тôлько зôтхнувъ.

— Чого мовчишь? грôзно говорила Приська: одмыкай церкву... правь службу Божу!

— Ты збожеволѣла, Присько! спокôйно ôдповѣвъ Швидкій: — я-жь не священикъ.

— Знаємо, знаємо... Одмыкай церкву!... де ключь? гомонѣли люде.

— Ключь у комисаря.

— Иди до него, вôзьми!

— Комисарь поѣхавъ до мѣста... Та що зъ того, хочбы вы и одôмкнули церкву? Безъ попа, яка служба?

— Дарма... хочь заспѣвай, та на органахъ пограй! Помолимось, послухаемо... на душѣ полегшаѥ...

— И вже!... даремна рѣчь!... не чути вамъ органôвъ!

— А то чому?

— Приказъ такій выйшовъ ôдъ администратора и ôдъ губернатора, щобъ на органахъ въ нашихъ церквахъ не грали, мовивъ дякъ.

— Се брехня! сего не може бути.

— Сего мы непопустимо! непопустимо во вѣкъ!— гукнула Приська тупотячи ногами объ землю.

— Сего не буде, ие буде!... загула громада. Подана дякомъ вѣсть зрушила навѣть и старыхъ чоловѣкôвъ.

— Коли вже на те йде, озвавъ ся старый Перепечка: — дакъ се прямо таке, що всѣмъ до костела и годѣ!...

— А вжежь! а вжежь такъ!

— Нѣ, цитьте лишень! Якъ скажешь, дяче? допытувала ся Приська: вскочимо у великій грѣхъ, коли пôдемо до костела?

Швидкій замысливъ ся и згодя промовивъ: „На всякому мѣстѣ владычество ѥго, благослови душе моя Господа!“

— Се що значить? говори прямо! сказала Приська, котра не любила и не вмѣла дипломатичнои розмовы. „На догадъ бурякôвъ, а капусты дайте“.

— И въ костелѣ Богъ и всюды Богъ, ôдповѣвъ Швидкій: „и де вы два або три зôбранй во имя моѥ, тамъ и я середъ васъ.“

Приська розсердилась.

— Говори, кажу тобѣ: грѣхъ до костела намъ ходити, чи не грѣхъ?

Швидкій не знавъ що сказати; ôнъ боявъ ся прямо говорити; ôнь почувавъ, що зъ сего може выйти лихо; довѣдаѥть ся полиція, потягнуть людей, повиноватять и ѥго, скажуть: „ôнъ дававъ приводъ, ôнъ першимъ сказавъ, що не грѣхъ ити до костела“... Одначе ôнъ бачивъ, що зъ Приською и зъ пôдбуренымъ жѣноцтвомъ треба залишити дипломатію и промовивъ:

— Богу молити ся нѣгде не грѣхъ.

— Ну, дакъ завтра усѣмъ до костела! До костела, ажь доки не вернуть нашого попа!...

Другого дня усѣ уніяты привалили до латинского костела.

Зъ Бодна гуторка покотила ся скрôзь по околицямъ. Скрôзь, де не було уніятского попа, люде стали ходити до костелôвъ...

Черкаскій злякавъ ся... ôнъ бачивъ, яку нѣсенѣтницю выкликавъ ôнъ арештомъ священикôвъ! Зъ переляку ѥму здало ся вже невѣдь-що:... замѣсто православія ôнъ поможе „возсоѥдиненію“ зъ латинствомъ, а може выкликати рухъ мѣжь народомъ, народне повстанѥ!... Черкаскій почавъ налягати на Селеха, щобъ бôльшь и бôльшь и яко мога швидше закликавъ прибути усѣхъ священикôвъ, якихъ ôнъ пôдмовивъ зъ Галичины крôмъ тыхъ, що вже поприѣздили.

Зъ Галичины, одначе, емиграція сунула до Россіи повагомъ; правда, смѣтя набирало ся доволѣ, але зъ него жаднои корысти не могло бути; зъ людей же добрыхъ, вмѣлыхъ, моральныхъ емигровали либонь самй тôлько такй, котрыхъ недоля и убожество цѣлкомъ пригнѣтили и котрымъ, якъ отъ и Ковалю, не було въ рôдному краю пристановища,—а до того примѣшувала ся и погана интрига Гловня. Ôнъ беручи добру платню „за поставленыхъ рекрутôвъ“, закидавъ свôй неводъ и ловивъ у него не одного и зъ такихъ добрыхъ людей, якъ Коваль. Емиграція зъ Галичины не могла зъ разу постачити священикôвъ на всѣ тй парафіи, зъ котрыхъ священики були позамыканй въ тюрмы, або позасыланй на Сибирь, на Пôвнôчь.

Народный рухъ ширивъ ся и ширивъ ся... Въ Петербургѣ обвиноватили Черкаского... и ôнъ, а за нимъ и Кулѣшь злетѣли зъ своихъ посадъ... Керманичами религійныхъ справъ уніятôвъ лишили ся губернаторы зъ своими пôдручниками повѣтовыми и иншими полиційными урядниками.

IV.

Тихимъ маѥвымъ вечеромъ въѣздивъ отець Демянъ зъ Лесею въ мѣстечко Л... По улицяхъ Л... въ задъ и въ передъ сновавъ народъ, а на майданѣ биля церкви зôбрало ся народу наче на ярмарокъ, або на храмъ.

— Певно, що тутъ або ярмарокъ, або завтра яке народне свято, що така сила народу,—промовивъ Коваль до Лесѣ.

— Видно що такъ.

— То й добре, завтра не такъ скучно буде намъ, а то ради шабасу мусимо цѣлый день стояти... Дежь бы то намъ заночувати? Колибъ то такъ, якъ отъ у насъ, то можебъ найлѣпше до священика,... тажь се мѣстечко чисто руске, уніятске. Якъ гадаѥшь Лесечко: до священика?

— Якъ хочь, татуню!

— До него; колибъ кого спытати, де дôмъ священика? А!... отъ иде бабуся. Задержи коней фѣрмане!... Конѣ стали. Отець Демянъ высунувъ ся зъ халабуды и сказавъ до бабы:

— Бабусю! помагай вамъ Бôгъ! а де тутъ дôмъ священика?

— Ба! вже проѣхали... Та на що ôнъ вамъ?... Коваль ôдповѣвъ.

— И! батечку! и не гадайте сего! не таке теперь дѣеть ся у священика, щобъ приймати ѥму гостей! и! и!... Баба махнула рукою и швидше пôшла собѣ геть. Коваль дивовавъ ся и нѣчого не зрозумѣвъ.

— Найлѣпше, татуню, на заѣздный двôръ!

Не вспѣла халабуда заѣхати въ двôръ, не вспѣвъ отець Демянъ вылѣзти зъ воза, якъ пôдскочивъ до него Донець и урядникъ.

— Вы що за люде такй? пытавъ полиційный урядникъ.

Отець Демянъ ôдповѣвъ.

— А паспорты маѥте? покажѣть!

Коваль вытягъ зъ-за пазухи доручене ѥму въ Томашовѣ свѣдоцтво россійского уряду на вольный проѣздъ. Урядникъ розгорнувъ свѣдоцтво, подержавъ ѥго до-горы-ногами, бо на лихо бувъ не письменный—и вернувъ ѥго Ковалеви, промовивши:

— Добре! паспортъ якъ слѣдъ, въ порядку... Ночуйте собѣ съ Богомъ.

А козакъ-Донець, простягши до отця Демяна руку, промовивъ:

— Позвольтѥ-съ, батюшка! на водочку-съ.

Отець Демянъ не зрозумѣвъ ѥго и спытавъ въ урядника, чого Донець хоче.

— Просить, коли ласка ваша, грошей, щобъ купити горѣлки, душу промочити... Цѣлый день на спецѣ, потомили ся.

Отець Демянъ трошки засоромивъ ся, взявъ сорокôвку*), подавъ єѣ Донцю и спытавъ въ урядника:

— Що се у васъ таке въ мѣстечку: ярмарокъ чи храмъ, що такъ много людей на майданѣ?

Урядникъ почухавъ потылицю и мовивъ:

— Отъ! бодай єго нѣхто хрещеный не дôждавъ оттакъ ярмарковати або храмовати!... Се просто напасть на насъ; кара Господня за грѣхи нашѝ.

— Щожь таке?

— Та бачте, хто єго знає, якъ єго и говорити! Прямо напасть. Взяли були нашого священика за якѝсь тамъ супротивности въ тюрму. Подержали єго тамъ,... щось таке недоладне ôнъ пôдписавъ,... за батька-бъ то вступивъ ся,... бачте, єго батько бувъ за епископа у насъ у Холмѣ... Калинскій! Може чували?

Отець Демянъ кивнувъ головою. Леся помѣтила, якъ блѣдло у єи татуся лице.

— Дакъ ото выпустили єго зъ тюрмы,—не епископа значить, епископа кудысь далеко заслали — а нашого попа выпустили. Добре! прибувъ ôнъ; а тымчасомъ прийшовъ приказъ, щобъ органы вынести зъ церкви; а народъ на се не пристає и попа не приймає. Каже, органы не дамо и попа не хочемо; бо колибъ, кажуть, ôнъ добре стоявъ, та не передавъ ся на сторону схизмы, дакъ бы и органôвъ не ôдбирали у насъ... Дурнѝ люде! якъ єго тамъ встоишь?! Коли приказъ ôдъ царя,—хочь не хочь, а корись, а то...!

— Щожь далѣ? — зъ цѣкавостею, але дрожачимъ голосомъ спытавъ отець Демянъ.

— Та хтожь єго зна, що далѣ буде! Одôбрали люде ключѣ ôдъ церкви; стережуть, щобъ органôвъ не взяли... а пôпъ десь сховавъ ся... Завтра ждемо самого губернатора. Охъ, Мати Божа! що-то оно буде?! Сегоднѣ прибѣгли Донцѣ зъ комисаремъ. Ну, прощавайте панъотче! Пôду заявити комисарю, що вы приѣхали.

Коваль сидѣвъ, схилившись на стôлъ и мысливъ надъ тымъ, що почувъ ôдъ урядника. Ажь ось зновъ прийшовъ той самый урядникъ и завозвавъ отця Демяна до комисаря. Комисарь подививъ ся на паспортъ и промовивъ:

— Гараздъ! идѣть собѣ!

Отець Демянъ и Леся встали зъ сонцемъ; имъ вельми цѣкаво було подивити ся на народъ, порôвняти єго зъ галицкимъ, послухати, якъ народъ судить про свои религійнѝ справы, ихъ обставины и сучаснѝ ôдносины.

Якъ выйшовъ отець Демянъ, на майданѣ хвилювавъ ся натовпъ народу, тысячѣвъ зо три. Въ самôй серединѣ натовпу стояла якась не то вже й молода женщина, повязана чорною хусткою зъ бѣлыми каймами.

— Ой! Господи! яка тѣснота, и не протовпишь ся — говорили однѝ, що стояли на кôнци.

— Вже треба якось протовплювать ся, промовила одна молодиця: хочь бы що, а треба; я й жива не хочу бути, коли не почую, що говорити'ме Ганна.

— Яка то Ганна? спытавъ Коваль.

Молодиця, котра протовплювала ся, глянула на него такимъ поглядомъ, нѣбы хотѣла промовити: такій то ты добрый пôпъ, що не знаєшь и хто така Ганна!... одначе замѣсто сего ôдповѣла:

— Грѣхъ не знати Ганны! то Божа пророчиця: єѣ Мати Божа напутила и послала до насъ ратовати святу вѣру... Пропустѣть, люде добрѝ! пропустѣть... Народъ по-трохи роздавъ ся и пропустивъ молодицю. Отець Коваль инстинктовно и собѣ подавъ ся за нею.

— Не давайте люде добрѝ! не давайте органôвъ! всякѝ муки приймѣть, а не давайте! Моимъ именемъ наказує вамъ сама Мати Божа! — говорила пророчиця. Великѝ чорнѝ очи „пророчицѣ“ горѣли и сыпали искрами, лице дыхало чимсь незвычайнымъ, вдохновляючимъ и приказуючимъ; слова єи електризовали людей, а особливо жѣноцтво.— Не дайте ся! постôйте за вѣру христіянску! не попустѣть органôвъ, не дайте вѣры Христовои въ наругу.

— Охъ! охъ! Заступи насъ Мати Божа! загуло по майдану зôтханє.

— Молѣте ся, крѣпѣте ся, претерпѣте, а не давайте органôвъ! напоминала пророчиця.

Отець Днмянъ згадавъ собѣ Петра Пустинника.

— „Не давайте!“ легко сказати, а якъ єго не дати, коли така на те царска воля!—промовивъ старый дѣдъ опершись на цѣпокъ.

— Брехня! брехня! не ма на те царскои волѣ! Се все губернаторъ самъ выгадує таке, а царскои волѣ нема. Менѣ сама Мати Божа ôдкрыла се... Якъ ще була я у Влодавѣ, бачила я такій сонъ пôдъ саму Покрову о пôвночи. Сплю и бачу: стоить передъ мене Мати Божа, така заплакана!... изъ правого боку у неи Іисусъ Христосъ, зъ лѣвого нашъ круль, найяснѣйшій Олександеръ. Я упала передъ ними на-вколѣшки, пôдняла руки въ гору, молю ся и чую таку розмову: Мати Божа пытає найяснѣйшого круля: „Якъ ты смѣвъ выкидати органы зъ уніятскихъ церковъ?“ А ôнъ вклонивъ ся Ѣй, тай каже: „Храни мене Боже, щобъ я на таке дѣло пôшовъ! се безъ мого спросу зроблено. Отъ нехай самъ Господь Іисусъ Христосъ Тобѣ скаже: чи виненъ я въ сему?“ — Тодѣ Іисусъ Христосъ заступивъ ся за круля, тай каже: „Матѣнко моя свята и пренепорочна! ôнъ правду мовивъ: то все „куєвдить“ и нѣвечить уніятску вѣру самъ Громека безъ вѣдомля круля.“ Тодѣ Мати Божа до мене: „Чула, Ганно? що они говорили? Идижь по селамъ и росказуй людямъ, що чула и моимъ именемъ наказуй имъ стояти за вѣру, за органы...“ Я и пôшла, и ходжу и росказую. Така свята воля Божои Матери, царицѣ небеснои, заступницѣ нашои! Слухайтежь єи святои волѣ и покоряйте ся ѣй, а хто не слухати'ме, на того ляже кара Господня и на сѣмъ свѣтѣ и на тôмъ...

Доки говорила „пророчиця“, коло неи стояла тиша могилокъ; усѣ люде притаивши дыханє, зъ глибокою увагою слухали „пророчѝ“ слова; а коли Ганна скôнчила, натовпъ якъ одинъ чоловѣкъ, мовчки, перехрестивъ ся. Нѣхто не важивъ ся промовити слово, наче всѣ ждали, що „пророчиця“ ще щось мовити'ме.

— Ѣде! ѣде! Громека ѣде! загуло на майданѣ. Майданъ заколихавъ ся! усѣ обернулись лицемъ къ церкви, хрестили ся и мовчки молили ся.

Отець Демянъ одôйшовъ до самои дзвôнницѣ.

Зъ пôвнôчнои стороны котила ся по дорозѣ на мѣстечко густа хмара курявы; почтовый дзвонокъ жалôбно голосивъ: чула ся сумна тупотня коней и здавало ся, що то стогне земля.

Хмара наближала ся и порôвнявшись зъ майда-

*) Сорокôвка, або 10 копѣекъ—буде трохи що не 14 крайцарôвъ.

номъ стала. Тои-жь хвилѣ почула ся тупотня коней и зъ пôвденнои стороны майдану. И коли осѣла курява, люде побачили незвычайне явище: майданъ обгорнутый бувъ на-вкруги донскими козаками: у всякого козака за спиною стремѣло ратище, а въ руцѣ телѣпала ся товста ремѣнна „нагайка“. На дорозѣ стояла карета, а биля неи зъ пôвъ сотнѣ полиціянтôвъ.

Трёхтысячевый натовпъ народу стоявъ нѣмою стѣною.

Зъ кареты вылѣзъ мужчина въ мундурѣ зъ червонымъ комнѣромъ, выгаптованымъ золотомъ; черезъ плечи на грудяхъ перекинута широка червона орденска стрѣчка. То бувъ не губернаторъ Громека, якъ думали люде, а вице-губернаторъ Друкартъ.

Ôнъ наблизивъ ся до людей и гукнувъ що є силы: „На колѣна!“ — Нѣхто не ворухнувъ ся зъ мѣста.

— Шапки долой! (скиньте шапки!) командовавъ Друкартъ. Люде, чи не чули, чи не зрозумѣли тіеи команды, але нѣхто не знимавъ своєи шапки. Друкартъ зрозумѣвъ, що передъ нимъ стоить сила, котру подôбною командою можна довести до хижацтва, до звѣрства. Ôнъ ставъ зъ ласкою вговорювати людей розôйтись. Люде не слухали и твердили одно своє:

— Калинского не хочемо, органôвъ зъ церкви не дамо! Дайте намъ другого попа, залишѣть органы и годѣ!

Доки йшли переговоры Друкарта зъ людьми, ôнъ трохи-по-троху просунувъ ся до дзвôнницѣ и здивовавъ ся побачивши тутъ Коваля. Ôнъ принявъ єго спершу за емисаря; а довѣдавшись хто ôнъ и чого тутъ, замысливъ скорыстоватись симъ случаємъ и чи сякъ чи такъ ошукати натовпъ и примусити єго розôйтись по хатамъ, а тодѣ вже можна буде справити ся.

Вказуючи на отця Демяна, Друкартъ промовивъ:

— Добре! не хочете Калинского — то и байдуже! отъ вамъ новый пôпъ... Хочете — ôнъ ради суботы ôдправить вамъ заразъ службу божу. У кого ключѣ? ôдмыкайте церкву!

Люде згодили ся: кôлька десяткôвъ жѣноцтва рушило въ цвинтарь, до перкви; за ними Друкартъ зъ Ковалемъ и своими пôдручниками. Коли же у слѣдъ Друкарта хотѣли войти въ церковну браму урядники и Донцѣ, люде, особливо жѣноцтво, гукнули:

— Не треба ихъ, не треба! а то не одôмкнемо церкви!

Друкартъ мусѣвъ корити ся и велѣвъ урядникамъ и Донцямъ лишити ся на майданѣ. Биля брамы стала народня жѣноча варта.

— Одмыкай, Софійко, церкву! промовило кôлька голосôвъ.

Выступила высока, худощава, але кремѣзна баба, Софійка: на поясѣ у неи пôдъ юпкою були привязанѣ церковнѣ ключѣ. Церковь ôдчинили: першимъ пустили отця Демяна, за нимъ Друкарта. Коваль шепнувъ Друкартови, що ôнъ вже поснѣдавъ и не може правити обѣднѣ, а хиба молебень зъ акафистомъ, або що.

Коваль хотѣвъ вже вбирати ся въ ризы, коли Софійка и иншѣ жѣнки спытали:

— А зъ органами же буде богослуженє?

Отець Демянъ мовчавъ, та и Друкартъ не знавъ, якъ вывернути ся. На пôдмогу выступивъ дякъ и промовивъ, що якъ органы заборонивъ администраторъ, дакъ ôнъ противъ єго волѣ не пôде, и не стане на старости лѣтъ выходити „зъ пôдъ каноничного права“.

— Зарѣжте мене, убійте мене, а проти волѣ администратора не пôду, не грати'му на органахъ...

Въ церквѣ пôднявъ ся страшенный галасъ. Отець Демянъ выйшовъ на проповѣдницю и ставъ вговорювати людей, щобъ не показували такои зневаги до божого храму. Якъ не були розлютованѣ люде, а слово отця Демяна присмирило ихъ.

— Выходьте на цвинтарь! ведѣть дяка на цвинтарь! командовала Софійка. Люде выйшли зъ церкви и очамъ своимъ не вѣрили: на цвинтарѣ стояло десятôвъ два полиціянтôвъ! Ото поки ишовъ галасъ въ церквѣ, увага людей, стоячихъ биля брамы и дзвôнницѣ, була цѣлкомъ одвернена ôдъ полиціянтôвъ,—а они зайшли нишкомъ непримѣтно зъ другого боку церкви въ попôвскій двôръ и по злодѣйски перелѣзли въ цвинтарь.

Теперь вже вся вина упала на дяка! „Колибъ ôнъ, вражій сынъ, не змагавъ ся бувъ, а загравъ на органахъ, усебъ було гараздъ!“ гукали жѣнки.

— Та що намъ дякъ! зъумѣємо и самѣ заграти! хиба у насъ не такѣ руки якъ у него! говорила Софійка.

На майданѣ стоявъ незвычайный страшенный хаосъ. Одни гукали, щобъ заразъ розпочинати богослуженє и самымъ безъ дяка грати на органахъ; другѣ гомонѣли, що лѣпше се зробити завтра; третѣ зновъ ревѣли, що найперше дѣло — треба покарати дяка; а на рештѣ чуло ся и таке:

— Нехай скаже, щó робити, Ганна! єѣ треба спытати.

Друкартъ добре бачивъ, що у него мала сила, що зъ одною сотною Донцѣвъ нема що розпочинати бôйку зъ народомъ. Ôнъ, звелѣвши комисареви пôслати ще за двома сотнями козакôвъ, силковавъ ся, доки прибуде пôдмога до него, вговорювати народъ. Ôнъ ажь охрыпъ, потерявъ голосъ, а народъ и слухати не хотѣвъ. На всѣ доводы Друкартовѣ, що ôнъ прибувъ выконати царску волю, що самъ царь звелѣвъ скасовати органы, народъ одно ôдповѣдавъ:

— Брехня! не царь, а Громека се выдумавъ: намъ Ганна росказала се, а она чула про те ôдъ Матери Божои.

— Хто то Ганна? де она? подайте єѣ сюды! вымагавъ Друкартъ.

— Оввa! Ганну вже и вода вмыла.

Друкартъ тôлько довѣдавъ ся, що то була якась мѣщанка, Ганна Ковальчукова зъ Влодавы.

— Пожежа! пожежа! загуло на майданѣ. И справдѣ показала ся густа хмара чорного дыму. Горѣла дякова хата. Кôлька розлютованыхъ на дяка жѣнокъ пôдпалили єго хату.

— Такъ єму и треба! такъ и треба! „катузѣ по заслузѣ“, кричали люде, дивлячись на пожежу: нехай не иде проти Матери Божои! Мало ще спалити хату, самого єго въ огонь! Де дякъ?! давайте єго въ огонь!

Тымчасомъ прибуло ще двѣ сотнѣ Донцѣвъ-молодцѣвъ! Друкартъ повеселѣвъ, осмѣливъ ся, звелѣвъ розганяти народъ. Донцѣ-молодцѣ пустили въ роботу „нагайки“.

Затупотѣли конѣ, засвистѣли нагаѣ, заголосили люде! Щось хиже, звѣрске, щось похоже на татарску руину розпочало ся въ селѣ...

Людей не зозброєныхъ нѣчимъ, зъ голыми руками, топтали кôньми, били нагаями...

Двохъ старыхъ дѣдôвъ лишили ся забитыми... Народъ розôгнали...

Биля одного зъ забитыхъ на смерть стояла молодиця, дочка забитого. Она держала на рукахъ малу дитину и невымовно-тяжко голосила. Єи голосѣнє спосôбне було зворушити важке камѣнє; оно западало своимъ гукомъ глибоко въ серце до людей зъ серцемъ, и тамъ нѣбы тупою пилою рѣзало-рвало єго на шматки.

Мабуть те голосѣнє надопекло Донцю, котрый ѣхавъ поузъ трупа тихою ходою, або вщипнуло, вразило єго, бо ôнъ прожогомъ повернувъ коня свого до молодицѣ, махнувъ въ гору нагаємъ и свиснувъ нимъ по молодици. Нагай спустивъ ся на голову дитинѣ и розколовъ єѣ. Мати выпустила дитину зъ рукъ. Дитина впала на трупа. Горяча, неповинна дѣтинина кровь цѣвкою поливала холодный вже трупъ дѣда! Донець и самъ зупинивъ ся при такôй несподѣваности! Не вспѣвъ ôнъ прийти до себе, якъ мати замордованои дитины, зъ очима налитыми кровію, мовь розлютована тигриця кинула ся до него и всѣми зубами впила ся єму въ ногу, высше колѣна. Донець скрикнувъ; мати обгорнула єго руками и съ нелюдскою силою, зъ силою озвѣренои, розлютованои матери — руками и зубами потягла єго зъ коня. Донець перехиливъ ся и повисъ головою на землю; кôнь зъ переляку пустивъ ся на-взаводы, тягнучи по дорозѣ козака и впившу ся зубами въ козака молодицю...

Тымчасомъ въ церквѣ ишла друга робота: коли людей ôдъ церкви порозганяли, кôлька десятникôвъ и козакôвъ розôбрали въ церквѣ органы, вынесли ихъ зъ церкви, зложили на фѣру... Жидъ фѣрманъ повѣзъ ихъ въ повѣтове мѣсто.

Пôдъ вечѣрь „порядокъ былъ водворенъ“. Друкартъ зъ своими пôдручниками сидѣли въ попôвскому домѣ и пôдкрѣпляли свои стомленѝ силы чаємъ и ромомъ.

Въ корчмѣ проти майдану тожь пôдкрѣпляли свои силы полицейскѝ десятники и Донцѣ. Корчмарева наймичка выйшла зъ хаты и оперла ся объ стѣну, сумно и журливо дивила ся на майданъ, на церкву. Смутокъ такъ огорнувъ єѣ, що она не примѣтила, якъ пôдôйшовъ до неи козакъ. Она помѣтила єго лишень тогдѣ, коли ôнъ оперезавъ єѣ нагаємъ и скрикнувъ:

— Чого стоишь, роззявивши ротъ? купуй менѣ горѣлки!“

— А побій тебе сила небесна!... бєшь, катуєшь людей, та ще тобѣ и горѣлку зате куповати!

— А вжежь! ты нетямишь хиба: „подай кату плату“... купуй!...

— Бога въ тобѣ нема!... гôршь ты Жида. За що людей нѣвечите?...

— Я не по своѣй волѣ! начальство велить; наше дѣло „не разсуждать“, а „сполнять“ приказъ... На те служба: звелять бити рôдного батька — треба слухать, треба бить.

Наймичка сплюнула, перехрестила ся и швидше втѣкла въ другу хату. (Дальше буде.)

Я НЕ БАЖАЮ...

Я не бажаю лаврôвъ-славы, —
За тымъ нѣякъ я не тужу;
Не любе сонцю сухорляве
И никле зѣле у степу.

Бажаю тôлько у людей я,
Щобъ отворились ихъ серця,
Мене хочь крыхту такъ любили,
Якъ люблю свѣтъ весь — я!

Нѣ, я не перъ ся самъ нѣколи
Мѣжь першихъ стати на починъ;
Передо мною моя доля
Звела высокій зъ терня тынъ.
Нехай царюютъ собѣ другѝ,
Голосятъ славу лишь свою, —
Я радъ, що можу свои думы
Збирати нишкомъ у кутку.

Крôзь нихъ розводжу зъ серця мого
Веселый, тихій, власный рай;
Крôзь нихъ пытаю въ того Бога,
Чи є на свѣтѣ такій край,
Де-бъ зорѣ ясно всѣмъ свѣтили,
Де-бъ всѣмъ пышавсь однако цвѣтъ,
И всѣмъ однако росли силы
Зводити миру свѣтъ?

Крôзь нихъ пытаю, чи пôдъ небомъ
Найде ся тихій де кутокъ,
Де-бъ зависть серцю тымъ не була,
Чимъ стужа леду для цвѣтокъ,
Де-бъ згода щира все красила
Житє се людске въ ясни дни
И де-бъ въ солодкôмъ супокою
Царемъ бувъ духъ любви?

И я пытаю того Бога,
Судьбы пытаюсь и людій,
Чи є у свѣтѣ де дорога,
Що повелабы въ край такій,
Де-бъ тѝ, що люду взяли долю
Мовлявъ на спину лишь свою,
Зъ тыхъ обовязкôвъ-монополю
Вни не робили и торгу?!

В. И. Масляк.

Кôлька увагъ о выхованю.

(Ôдчитавъ *о. В. Ильницкій* на загальнôмъ зборѣ „Руского товариства педагогичного“ въ Тернополи дня 12. 24. мая 1885).

(Конець.)

Діваль въ своихъ першихъ подвигахъ на поли науки не мавъ провôдника. Случай слѣпый бувъ єму провôдникомъ. Послухаймо, якъ ôнъ самъ о собѣ говоритъ.

„Пôслали мене разъ на ярмарокъ до Люневілю; въ однôй зъ будъ ярмарочныхъ побачивъ я много образкôвъ, выставленыхъ на розпродажь. Межи тыми образками находила ся мапа неба, а такожь и кôлька мапъ географичныхъ. Закуплене тыхъ мапъ, котрѝ зъ великою радостею я набувъ, вычерпало мôй цѣлый запасъ грошевый, около 4 франкôвъ... Небавкомъ выучивъ ся я на мапѣ небеснôй всѣ звѣзды, ихъ имена и ихъ положеня; ходило лишь о тоє, щобы тотѝ звѣзды ôднайти и означити на небѣ. Праця була труднѣйша, але и тоє удало ся менѣ, коли за помочею компаса ôдшукавъ я звѣзду полярну... Спостереженя мои небеснѝ робивъ я зъ пôдвысшеного сѣдалища, котре уплѣвъ собѣ зъ галузей на однôмъ дубѣ, стоячôмъ на горбочку въ лѣсѣ, где я пасавъ худобу.“

„Обзнакомивши ся зъ мапою неба, забажавъ я пô-

знати такожь и мапу землѣ, тымъ бôльше, що мавъ случайно межи моими книжками житєпись Плютарха и Квінта Кирція. Хотѣвъ отже довѣдати ся, где були мѣста и краѣ, въ котрыхъ жили и дѣлали тотѝ богатырѣ, въ котрыхъ слѣды я, недосвѣдченый, бѣдный молодець, хотѣвъ вступати. Але не маючи найпотрѣбнѣйшихъ географичныхъ вѣдомостей, не розумѣючи, що означали лініи и кола, котрѝ достерѣгъ я на мапѣ, наткнувъ ся я на трудности, котрѝ годѣ було перебороти. Ажь случайно дôстала ся менѣ въ руки книжка, що трактувала о першихъ елементахъ науки географіи; ажь тота розъяснила менѣ умъ и уможливила дальшу науку."

„Загорѣвъ я такъ до географіи, що на явѣ и во снѣ о нѣчѣмъ бôльше не гадавъ, якъ лишь о тôмъ, щобъ розширити мои географичнѝ вѣдомости. А що не було у мене грошей, щобы закупити собѣ потрѣбнѝ книжки, то выповѣвъ я вôйну всѣмъ меншимъ звѣрятамъ лѣснымъ, значитъ: ловивъ въ наставленѝ желѣзця и лапки власного помыслу ласицѣ, лисы, куны, вывѣрки и т. и. и продававъ ихъ въ мѣсточку, а за узысканѝ грошѣ скуповувавъ собѣ книжки."

Одного разу зайшовъ туда, где Діваль пасавъ монастырскѝ коровы, князь Лотарингіи и якъ же не зачудовавъ ся ôнъ, побачивши хлопця въ травѣ, въ пастушôй одежи, обложеного книжками и мапами.

Князь гôдступивъ до хлопця, и пытае: — „Що ты робишь, хлопче?"

— Учу ся географіи.

— „Отже знаєшь ся дещо на пѣй?"

— Знаю по трохи.

— „А чогожь ты теперь шукаєшь?"

— Шукаю дороги до Квебеку, бо хочу учити ся на университетѣ того мѣста.

— „Суть близшѝ университеты ôдъ тамтого; я радо покажу тобѣ дорогу до одного зъ нихъ.

Князь ôддавъ Діваля въ Понтъ-а-Массонъ до школы, зъ чого Діваль дуже радовавъ ся и робивъ въ нѣй въ короткôмъ часѣ надзвычайнѝ поступы. Въ роцѣ 1718 пôславъ єго князь до Парижа для доповненя науки.

Въ кôлька рокôвъ пôзнѣйше заименовавъ той самъ князь Діваля своимъ библіотекаремъ, а заразомъ професоромъ исторіи въ академіи Люневільскôй... Коли же Лотарингію прилучено до Франціи, Діваль перейшовъ въ службу нѣмецкого цѣсаря Франца I., котрый именовавъ єго завѣдателемъ надворного кабинету монетъ и директоромъ своєи пôдручнои библіотеки. Въ Вѣдни закôнчивъ Діваль трудолюбиве житє своє, высоко поважаный въ науковôмъ свѣтѣ и доживши глубокои старости, бо въ 80-ôмъ роцѣ своєи жизни... Такѝ дива творитъ выховане: зъ пастухôвъ робитъ оно мужѣвъ свѣтлыхъ, ученыхъ, высоко-достойныхъ и поважаныхъ.

А нашь Тарасъ Шевченко, бѣдный невольникъ-крепакъ, чи бувбы станувъ перворяднымъ поетомъ народнымъ, наколибъ не дôставъ ся бувъ до Петербурга помѣжь мужѣвъ свѣтлыхъ и єму приклонныхъ, котрѝ повели єго выхованємъ и допомогли до розвитя єго таланту.

Способности и таланты суть немовбы тіи дорогоцѣннѝ камѣня, діяменты и иншѝ, що вѣчно укрылисьбы въ тайныхъ глубинахъ душѣ людскои, наколибъ ихъ зъ ôдтамъ не выдобувало на верхъ умѣле, ôдповѣдне и природне выховане.

Кажемо, выховане має бути природне, значитъ, оно розвивати повинно всѣ удолѣ, т. є. способности душѣ въ гармонійнôмъ ладѣ такъ, якъ ихъ природа або радше Богъ въ души людскôй утворивъ. Не годитъ ся однôй способности дати перевагу на некорысть другои... Въ давнѣйшихъ часахъ розвивано лишь память, а занедбувано розумъ, мысленє. Хлопцѣ въ школѣ рецитовали зъ памяти цѣлѝ уступы. Не розумѣючи навѣть того, чого выучили ся, не умѣли здати справы зъ свого знаня и забували скоро тоє, чого научили ся механично. Результаты такого выхованя були нѣякѝ; метода така выхованя веде до оглупленя народа... Здорове, природне выхованє пôдноситъ народы; неприродне приспособлює ихъ упадокъ! Се достаточно вѣдомо зъ исторіи.

Приватне выхованє занедбує звычайно розвитє самостôйности, такъ въ мысленю якъ и въ дѣланю; не образує волѣ и не надає силы и гарту характерамъ, котрѝ образуютъ ся лишь въ свободнôмъ зôткненю зо свѣтомъ и въ боротьбѣ съ противностями. Приватне выхованє єсть односторонне, таке, яке може дати той человѣкъ, котрого опѣцѣ питомця препоручено, або єсли єсть конвикторске, тотѝ законы, котрѝ надаютъ незмѣнну и одностайну цѣху и духа выхованю и котрымъ поодинокій питомець поневоли пôддати ся муситъ. Въ такихъ заведеняхъ зробитъ ся зъ хлопця те, що зробити замѣряє ся, зъ бôльшою або меншою затратою индивидуальности и самостôйности питомця. Въ такихъ заведеняхъ не образуютъ ся характеры, але послушнѝ, добре уложенѝ ляльки, котрѝ по довшôмъ часѣ выхованя пущенѝ на волю, въ свѣтъ, не умѣютъ ся на нѣмъ повертати, не умѣютъ самостôйно собѣ раду дати. Довго обгортає ихъ волю карнôсть законна заведеня, котра єѣ сцѣпила, але коли разъ выломлятъ ся зъ неи, тогды буйности своѣй не знаютъ нѣ впину нѣ мѣры.

Найôдповѣднѣйше выхованє даютъ публичнѝ школы въ полученю зъ выхованємъ честнымъ домашнымъ. Не безъ того, щобы и тутъ не заходили иногдѣ похибы, неумѣстности, шкодливѝ вплывы,— бо що єсть на свѣтѣ досконалого? — але всежь то суть лишь выимки. Школу, котра сѣяла бы шкоду, або не умѣла бы ширеню ся злого запобѣгчи, розвязано бы а управителѣвъ нездалыхъ розôгнано бы на чотыри вѣтры. А скажѣмъ такъ Богомъ а правдою, чи въ заведеняхъ выховуючихъ приватныхъ, хочбы и пôдъ клавзурою, не дѣютъ ся похибы, неумѣстности, — мимо всякого строгого надзору, — о котрыхъ свѣтъ божій не знає?

Въ публичныхъ школахъ стыкають ся дѣти различныхъ верствъ соспôльныхъ, богачѣ и бѣднѝ, паны, мѣщане и хлѣборобы, — выхованцѣ рôжныхъ народностей и рôжнои вѣры, такъ якъ въ шырокôмъ свѣтѣ. А всѣмъ одинъ и той самый законъ! Черезъ те стирають ся острѝ канты набутыхъ дома упереджень и ложныхъ выображень, и питомець приспособлює ся рано стати ся вырозумѣлымъ и здоровомыслячимъ обывателемъ.

Въ школѣ публичнôй суть всѣ ученики свѣдками поступу и обычайности своихъ товаришѣвъ. Здôбнôсть и наука даютъ мѣру оцѣненя школяря. Тоє выробляє у молодежи змыслъ строгои справедливости, — пôдставу тревалыхъ соспôльныхъ порядкôвъ, и учитъ єѣ цѣнити человѣка не по єго краснôй одежи, або богацтвѣ, або высокôмъ родѣ, але по власнымъ заслугамъ... А се рѣчь не мала.

Школа публична образує самостôйнôсть молодого выхованця, образує єго волю и кладе пôдвалины до выробленя самостôйного характеру. Що хлопцѣ часомъ почубятъ ся,—кобы лишь безъ шкоды для свого здоровя!—

що поборютъ ся мѣжь собою, нѣчого не вадитъ! Вже сама природа кипячои молодости приневолює ихъ до того. Такожь групуютъ ся хлопцѣ съ собою инстинктомъ; честного и розумного поважаютъ, зъ дурня кепкуютъ, пôдлеця, доносчика, лизуна ненавидятъ и погорджуютъ... Кôлько тутъ нагоды до всесторонного образованя!

Въ школахъ публичныхъ завязує ся почутє побратимства и приязни, котре часто не згасає черезъ цѣле житє и стає ся пôдставою до всепôльного дѣланя и благородныхъ честнотъ.

Публичнѣ школы заглушуютъ самолюбство а выробляютъ почутє загальныхъ цѣлей, загального добра... Кôлько то примѣрôвъ дає намъ исторія, що питомцѣ высшихъ науковыхъ заведеній станули за идею яко одинъ мужь, не жалуючи труду а хочбы и зъ пожертвованємъ житя; кôлько то маємъ примѣрôвъ, що одинъ стає за всѣхъ а всѣ за одного!

Єще одну и то послѣдну замѣтку, — хочь бою ся надъужити уваги моихъ шановныхъ слухачѣвъ —: выхованє має бути народнымъ.

Всѣляко Богъ сотворивъ рôдъ людскій, роздѣляючи єго на рôжнѣ племена; та хочь усѣмъ давъ однакову душу зъ однаковыми що до натуры своєи удолями, то додавъ въ придатку кождому племю рôжнѣ индивидуальнѣ черты, признаки, свойства такъ що до тѣла якъ и що до душѣ. Хто-жь нынѣ, при теперѣшныхъ етнографичныхъ студіяхъ и самовѣжи, о тôмъ не знає? Тотѣ индивидуальнѣ черты, признаки, свойства разомъ зôбранѣ становлятъ народнôсть, тую святощь и окликъ нашихъ часôвъ, що такъ дорога кождому...

Народнѣ цѣхи и признаки зросли ся зъ загальными цѣхами и признаками душѣ людскои въ одну цѣлôсть нерозôрвану, и не годитъ ся ихъ при выхованю чоловѣка игнорувати або легковажити.

Найважнѣйшою цѣхою народнои индивидуальности єсть языкъ народный. Ôнъ єсть єдинымъ и найприроднѣйшимъ образомъ мыслей и чувствъ народа; ôнъ ôдповѣдає зовсѣмъ тому, чимъ нарôдъ въ души єсть, — ôнъ ôдповѣдає зовсѣмъ души и серцю народа. Языкъ народный неуважати — значитъ народъ неуважати. Єсть то найбôльша кривда и зневага, яку чоловѣкъ чоловѣкови, нарôдъ народови зробити може.

Про тоє въ выховану и въ образованю языкъ народный має бути ужитый яко найôдповѣднѣйше средство выховати чоловѣка природно. Всяке инше выхованє, т. є. коли дитинѣ въ школѣ зъ покривдженємъ матерного языка накидає ся языкъ чужій,—єсть великою похибою супроти законови доброго, здорового выхованя.

Одинъ нѣмецкій философъ сказавъ: „Не має бôльшои тиранiи на свѣтѣ, якъ тиранія духа, значитъ, коли одинъ нарôдъ другому свôй языкъ въ школахъ и въ публичнôмъ житю силомôць втискає.“ Сю правду чувствуютъ добре тѣ, що жіютъ въ Познаньщинѣ, а не суть Нѣмцями, або що мешкаютъ надъ Вислою або надъ Днѣпромъ, а не суть Великороссами.

Суть и у нашôмъ краю псевдо-педагоги, котрѣ тои правды розумѣти не хотятъ, и шкоду наносятъ въ школу и житє публичне, — бо нѣщо такъ не болитъ, нѣщо такъ не роздражнює, якъ неуваженє своєи народности. Колибъ они покинули свою псевдо-педагогію, мѣжь нами, обывателями одного краю и однои державы, засвиталабы згода, миръ и любовь, чого зъ повного серця всѣмъ намъ бажаю!

ЗЪ ПОДОРОЖЕЙ ПО ИТАЛІИ.

(*Написавъ Мих. Подолиньскій.*)

5. Миляно.

(Дальше.)

La Brera або Palazzo delle scienze ed arti (палата наукъ и штукъ) єсть осередкомъ наукового и артистичного житя въ минувшости и теперѣшности Миляна и тѣшитъ ся всесвѣтною славою. Имя la Brera повстало зъ латиньского praedium и означає „кусокъ, шматъ землѣ“. А що крôмъ сеи „Бреры“ стрѣчає ся се имя єще другій разъ въ Милянѣ коло Porta Romana, для того называютъ сей институтъ для вырôжненя єще такожь докладнѣйше Brera del Guercio, — пôсля имени давного єи властителя. Нынѣшный будынокъ построєный єзуитами въ 1618 р. Въ серединѣ величавого подвôря зъ колюмнами стоитъ бронзова статуя Наполеона I., одинъ зъ найзнаменитшихъ творôвъ безсмертного Кановы. Статуя представляє Наполеона въ видѣ римского императора: нагого, въ жвавôмъ и певнôмъ себе ходѣ, опираючого лѣву руку на довгій жезлъ и зъ кулею землѣ, завершеною маленкою статуеткою „Побѣды“ въ правôй руцѣ. Кромѣ сеи статуѣ бачимо на сѣмъ подвôрю єще многѣ иншѣ памятники славныхъ людей, а мѣжь иншими и статую згаданого вже нами речника знесеня кары смерти, славного юриста Бекарiѣ.

Palazzo di Brera мѣститъ въ собѣ слѣдуючѣ заведеня: 1. науковый институтъ, 2. публичну библіотеку, 3. нумизматичный кабинетъ, 4. астрономичну обсерваторію, 5. ботаничный огородъ, 6. археологичный музей, 7. галерію образôвъ. Зъ помѣжь сихъ заведень найцѣкавѣйшѣ два послѣдні, музей и галерія, тому поговоримо про нихъ трохи обширнѣйше. Всежь таки для повноты згадаємо и про другѣ мѣстячѣ ся въ Брерѣ заведеня бодай хочь кôлькома словами. И такъ:

1. Науковый институтъ (Istituto scientifico) бувъ основаный въ Больоніи, а 1810 року перенесеный до Миляна, де зливъ ся зъ истнуючимъ тамъ вже ôдъ минувшого столѣтія „товариствомъ для ремесла и рôльництва“ и зôставъ 1838 року на ново зреорганизованый. Роздає ôнъ нагороды за знаменитѣ творы промыслу, уряджає выставы, ôдбуває що-мѣсячно два засѣданя и має власну библіотеку а такожь и технологичный кабинетъ.

2. Публична библіотека повстала 1770 року зъ колишнѣи библіотеки єзуитôвъ, зъ дарункôвъ другихъ монастырѣвъ и приватныхъ осôбъ та зъ посмертныхъ записôвъ. Она числитъ близь 200.000 томôвъ и має множество старинныхъ друкôвъ и рукописей.

3. Нумизматичный кабинетъ мѣститъ въ собѣ всѣ миляньскѣ монеты зъ рôжныхъ часôвъ и приступный для науковыхъ цѣлей дуже легко. Ôддѣлъ медалѣвъ уважає ся за особливо цѣкавый.

4. Астрономична обсерваторія и 5. Ботаничный огородъ не ôдзначаютъ ся нѣчимъ особлившимъ передъ другими заведенями подôбного рода.

6. Археологичный Музей, збôръ старинностей. Въ двохъ привѣтливыхъ и хорошихъ на око саляхъ помѣщенѣ тутъ рѣзьбярскѣ творы зъ старины, середныхъ вѣкôвъ и зъ часôвъ ôдродженя, найденѣ або въ городѣ, або же занятѣ зъ старинныхъ миляньскихъ церквей. И такъ хоронитъ ся тутъ Фавнъ Праксителя (жаль що дуже ушкодженый и ôдновлюваный!), ôдтакъ старинный римскій малюнокъ представляючій Аполлина, Геракля, Цереру и Фльору, дальше римска надôписована статуя Венеры, жрець Вакха и другѣ

останки старинного свѣта. Зъ новѣйшихъ вѣковъ звертає на себе особлившу увагу кôлька нагробникôвъ, именно же лежача статуя Ґастона де Фоа, пышный твôръ Бамбаѣ. О нѣмъ выражає ся Лібке якъ слѣдує: „Миленька, въ смертнôмъ снѣ усмѣхаюча ся постать въ першôмъ розцвѣтѣ молодости погибшого на поли битвы рицаря*) належитъ до найгарнѣйшихъ помысловъ штуки; нѣколи не представлено чудовѣйше дивне преображенє индивидуального житя, яке выкликує смерть; до того треба додати єще и незрôвнану досконалôсть въ выконаню помыслу.“ — Пôсля сего приступаємо до послѣднои и найважнѣйшои части Броры, до

7. Галеріи образôвъ, сполученои зъ пинакотекою и академією штукъ, въ котрôй учатъ всѣхъ родôвъ тои-же. Отся галерія обôймає собою 13 комнатъ, зъ котрыхъ половину можна назвати справдѣ великими, а кромѣ того єще и осôбный ôддѣлъ для фрескôвъ. Всѣхъ образôвъ олѣйныхъ и фрескôвъ, знятыхъ зъ найбôльшою старанностею зъ мурôвъ кôлькохъ старинныхъ монастырѣвъ, єсть звышь 400 штукъ. Бачимо тутъ „св. Єронима“ Тіціяна, „Богородицю и св. Антонія падуанського“ Ванъ-Дайка, „Хрещенє Спасителя“ Париса Бордона, „Весѣлє въ Канѣ галилейскôй“ Павла зъ Вероны, „Авраама и Агару“ Ґверчіна, „Заснувшого монаха“ Веляскеса, „Богородицю зъ дитятемъ“ Сассоферрата, а крôмъ того єще и многи творы иншихъ первостепенныхъ малярѣвъ, якъ Сальватора Розы, Альбана, Рембранта, Ґвіда-Ренія, Домінікина и т. д.

Особлившу увагу звертаютъ въ сали VII н-ры 230 и 416, значитъ „Заручины Маріи и Іосифа“ Рафаеля ді Санціо и „Голова Христа“ Леонарда да Вінчі. Першій зъ згаданыхъ образôвъ славитъ ся на весь свѣтъ и звѣсный пôдъ именемъ „Io Sposalizio“. Єго значенє въ исторіи малярства дуже велике, бо малювавъ єго Рафаель въ 21 роцѣ житя свого 1504 року, держачи ся єще строго свого взору. Взоромъ симъ бувъ образъ єго учителя Петра Перуджіна, зъображаючій той самый предметъ и мальованый 1495 року для катедры въ Перуджіи. Картина Рафаеля була призначена для церкви въ Чіттá ді Кастельльо, де и оставала ся, ажь поки французскій генералъ Лєккі, родомъ зъ Брéшіѣ, не „попросивъ“ 1798 р. зъ мечемъ въ руцѣ—єѣ собѣ „подарувати“. Послѣ єго смерти дôсталась она наслѣдствомъ на власность графа Салязара, а ôдъ сего знôвъ миляньскôй лѣчници. Лѣчниця же продала єѣ за 53.000 франкôвъ Брерѣ. — Єсть се композиція дивно-хорошои простоты: Марія и Іосифъ въ осередку образу стоятъ напротивъ себе а межи ними станувъ єврейскій первосвященикъ и помагає Іосифови затыкати перстѣнь на палець обрученои. По сторонѣ Маріи скупилась громадка дружокъ, Іосифа же окружаютъ женихи и ломлятъ сухи палички на знакъ доконаного шлюбного сполученя. Паличка, котру Іосифъ держитъ въ руцѣ, розцвилась лилією и выбрала єго симъ, пôсля переданя, зъ помѣжь женихôвъ. Зъ заду за дѣйствуючими особами бачимо великими стовпами украшену святыню, рисовану, якъ самъ Вазарі признає, зъ великою штукою. Особы суть, помимо деякои неподвижности и несмѣлости властивои давнôй школѣ,— въ цѣлости таки благородно и поважно держанѣ, а ихъ обличія суть повнѣ солодкои красы и тои нѣжнои задумчивои туги, що-то представленю подôбного предмету надає завсѣгды особливши принады.

„Голова Спасителя“ пôдъ числомъ 416 не єсть олѣйнымъ образомъ, але тôлько власноручнымъ картономъ Леонарда да Вінчі, рисованымъ червоною и чорною кредкою яко студія до головы Христа въ описанôй нами „Тайнôй вечерѣ“ тогожь самого маляря. Ріґель такъ о сѣй головѣ выражає ся: „Лице выконане якъ найстараннѣйше, нôсъ трохи загнутый, уста повнѣ и зарисъ лиця ôдступає подекуды ôдъ цѣлковитои правильности линіѣ. Тому-то отся голова не єсть вправдѣ идеально красивою въ найвысшôмъ формальнôмъ змыслѣ, але она незмѣрно принадна черезъ лагôдный бôль и сумуючу любовь, выражаючій ся въ сѣмъ лици. Глубокій супокôй залягъ на сихъ зъ найбôльшимъ артизмомъ придуманыхъ чертахъ, уста отвираютъ ся зъ легонька, начебъ тяжко имъ було повторити єще разъ рокове слово: „Одинъ зъ помѣжь васъ мене зраджає!“ Очи же споглядаютъ въ низъ на памятку, котру прощаючій ся Учитель оставляє въ винѣ и хлѣбѣ своѣй дружинѣ,—такъ що уважному зрѣтелеви изъ сеи головы мало по малу цѣлый внутрѣшный свѣтъ вырынає.“

*) Въ битвѣ пôдъ Равенною 1512 року.

Щобы не входити въ дальшій подробицѣ, згадаємо єще тôлько мимоходомъ памятникъ Андрея Аппіянія въ XII сали, вытесаный справною рукою великого даньского рѣзьбяря Торвальдзена и поручаючи єго кождому любячому штуку подорожникови, прощаємось зъ Брерою, симъ поважнымъ зборомъ творôвъ людского змыслу для красы.

Библіотека Амброзіяньска коло церкви S. Sepolcro. Ся библіотека єсть звѣстною на цѣлôмъ свѣтѣ славою Миляна и була заснована 1609 року черезъ архієпископа Фридриха Борромея. Она числитъ теперь около 100.000 печатныхъ, а 15.000 писаныхъ томôвъ. Межи рукописями вызначаютъ ся особливо: переписка межи св. Каролемъ Борромеємъ и архієпископомъ Фридрихомъ Борромеємъ; ôдтакъ такъ званый кодексъ Леонарда (codice atlantico), фоліянтъ, до котрого вклеєній нарисы и скицы до всѣхъ родôвъ будôвництва; самъ же текстъ писаный штучно ôдъ правого въ лѣвый бôкъ. Дальше находитъ сѣ тутъ Вергиль, мнима власнôсть Петрарки, украшеный чудовыми миніятурами Симеона зъ Сієны. Кромѣ того згадаємо єще мѣжь старинными рукописями: папирусового Іосифа Флявія зъ V. столѣтія, посланія св. Павла въ готскôмъ перекладѣ Ульфіляса, Данта на пергаментѣ зъ XV вѣку, листъ и волосє Люкреціѣ Борджіѣ и таке инше. Библіотекою завѣдуютъ священики, въ списѣ котрыхъ находимо имена безсмертнй, якъ прикладомъ: Мураторі, Муссі, Анджело Май и т. д.

Амброзіяньска библіотека маѣ такожь богатый збôръ творôвъ штуки, именно же кôлька пышныхъ статуй, релієфôвъ, мозаикъ, дереворытôвъ, рисункôвъ знаменитыхъ майстрôвъ, а на першôмъ поверсѣ около 60 олѣйныхъ картинъ. Межи тыми вызначаютъ ся Тіціяна „Три царѣ“, Ґвіда „Христосъ на хрестѣ“, Рафаеля Менґса „Портретъ паны Климентія XIII.“ и т. д. Передовсѣмъ же звертає на себе увагу мраморне погрудє Байрона, долота Торвальдзена и картонъ Рафаеля великихъ розмѣрôвъ, представляючій „Школу атеньску“.

Миляно посѣдає пышный паркъ Giardino pubblico, великихъ розмѣрôвъ, зъ ставкомъ посерединѣ и зъ всѣми можливыми знадобами и прикрасами, властивыми паркамъ великихъ городôвъ. Въ отсѣмъ парку ôдбувалась за мого побуту въ Милянѣ перша всенародна выстава объединеної Италіи. Звернули тамъ на себе мою особлившу увагу: италіяньскі выробы шовковй, скляннй и меблѣ. Въ ôддѣлѣ же артистичнôмъ ударила мене въ очи переважно патріотична тенденція новѣйшихъ италіяньскихъ малярѣвъ и рѣзьбярѣвъ. Статуй и портретôвъ Виктора Емануила, Кавура, Ґарібальдія, Маццінія и другихъ основателѣвъ италіяньскои єдности було безъ числа. Малярѣ же зъ особлившимъ замилуваннемъ старались увѣковѣчнити хочбы найдрôбнѣйше насиліе, доконане на Италіянцяхъ черезъ Австрійцѣвъ або Бурбонôвъ, и передати потомности посредствомъ своеи кисти хочбы найменьшу часткову побѣду италіяньскихъ ôддѣлôвъ надъ Австрійцями,—скоро о великôй побѣдѣ и мовы бути не може. Межи творами долота бачивъ я тамъ у перше знаного и у насъ зъ гипсо-

выхъ ôдливôвъ плачучого мальчика, котрого змушено до молитвы, а такожь запамяталась менѣ хороша статуя Шарльотты Корде въ сидячôй поставѣ на крѣслѣ, въ римскôмъ строю. — Всѣ отсй рѣчи, а по крайнôй мѣрѣ переважну ихъ часть стрѣвъ я рокомъ пôзнѣйше на великôй вѣденьскôй выставѣ.

Заки попращаю ся зъ Миляномъ треба менѣ згадати єще и про миляньскй театры. Єсть ихъ числомъ 11. Найзнаменитшій мѣжь ними єсть Teatro della Scala, по театрѣ San Carlo въ Неаполю найбôльшій въ Италіи и загаломъ одинъ зъ найбôльшихъ театрôвъ въ Европѣ. Даютъ ся въ нѣмъ оперы и балеты, але тôлько въ осени и пôдчасъ мясниць. Такъ якъ за мого побуту въ Милянѣ театръ сей бувъ зачиненый, то не можу про него нѣчого бôльше сказати, хиба що выбудованый ôнъ въ 1778 роцѣ и лежитъ недалеко ôдъ Piazza del Duomo, при площади названôй пôсля єго имени, котра зъ Piazza del Duomo сполучена черезъ галерію Виктора Емануила, якъ о тôмъ вже була мова. — Натомѣсть давали ся за мого побуту представленя въ Teatro dell' Verme, де чувъ я „Гуґеноты“ Маєрбера и „Масковый баль“ Вердія. Спѣваки були досыть мѣрнй.

(Дальше буде)

Литературна хроника.

I.

(*Литературный Сборникъ, издаваемый галицко-русскою Матицею, подъ редакцією Богдана А. Дѣдицкого. 1885.*)

(Дальше.)

Повысше замѣтили мы, що по причинѣ необôзнаня зъ исторiею нашои письменности кождый представлявъ собѣ розвôй нашого умственного, нашого народного житя по свому, або, игноруючи минувшôсть бравъ ся навѣть приписувати другимъ всякй погляды и переконаня. А вжежь однымъ зъ найчастѣйшяхъ (хоть можс й однымъ зъ найменше щирыхъ) упереджень дотычно розвою нашои письменности було и все ще є якесь дивне, а priori приняте тверджене, що ось то батьки нашй були (вже таки зъ роду!) нерозумнѣйшй ôдъ насъ, а сли робили щось не такъ, якъ бы намъ може теперь було на руку, то робили се не для якихъ важныхъ причинъ, але такъ собѣ, про нерозумъ свôй, бо не знали, не вмѣли всего того, що мы теперь знаємъ и вмѣємъ... Часто подыбуємось съ такимъ аргументованємъ власне у тыхъ, у котрыхъ впрочѣмъ найчастѣйше на устахъ: „историческая почва,“ „святость преданій,“ „достояніе предковъ,“ „вѣра отцовъ.“ Передовсѣмъ же поясняєсь повысшимъ способомъ сей для декого не конче выгôдный фактъ, що всѣ нашй виднѣйшй писателѣ 30-ыхъ рокôвъ понехуютъ церковщину, и бôльше або менше рѣшучо звертаютъ ся до чисто-народного слова, вынявши хиба вытревалого приверженця церковщины Стеф. Семаша („Сіемаша“) автора кôлькохъ „печальныхъ словъ“ та „чувствій“ (1835), и знаменитого кабинетного ученого Д. Зубрицкого, котрый вправдѣ также збиравъ народнй пѣснѣ и написавъ о нихъ коротку розвѣдку (1823), але свои ученй розправы писавъ по польски, по нѣмецки, а въ кôнци по книжно-россійски. Отъ чуємо часто: передъ 1848-ымъ р. не вмѣли нашй патріоты добре по руски, не знали граматичныхъ правилъ, ну, то й писали, якъ знали, абы лише по руски. Такъ то просто и „ясно“ поясняєсь одинъ невыгôдный фактъ, а деякй иншй факты по просту обминаютъ ся; що Іосифъ Левицкій (1834) написавъ нѣмецку граматику „der kleinrussischen Sprache,“ и розрôжнивъ докладно обѣ рускй мовы, — сежь прецѣ дрôбница; поминаєсь и такажь граматика Лучкая (1830), поминаєсь и се, що С. Лисинецкій написавъ свое „воззрѣніе страшилища“ по „малоруски“ (1838), а Іос. Левицкій перекладавъ Шиллера выразно на „малоруске“; правда, языкъ сихъ напослѣдъ наведеныхъ творôвъ выдаесь намъ нынѣ дивовижнымъ, але чого заперечити нѣякъ не можна, то сего, що навѣть сй, щó держались т. зв. книжного языка, и сй — докладно розрôжняли обѣ рускй мовы и, що бôльше, робили обширнй студіи надъ „малорущиною.“ Умѣли они певно лѣпше ôдъ многихъ насъ по церковному, а сли по церковному мимо того не писали, то мали до сего иншй важнй причины, а не незнане церковного языка; слибы були хотѣли, булибъ зъумѣли попробувати и по великоруски, якъ того доказомъ россійщина Зубрицкого и деякй листы (1841—6) Головацкого и Вагилевича до Погодина, а помимо того ще 1849 р. пише цѣсарско-королевскій проф. университету Я. Головацкій свои „вступительніи предподаванія“ гарнымъ, чисто-народнымъ языкомъ, и розрôжняє тамъ докладно не тôлько обѣ рускй мовы, але й обѣ рускй литературы, а то почавши ôдъ „Слова о полку Игоревôмъ“ (въ котрôмъ авторъ „предподаваній“ замѣчає „народніи вѣрованя,“ „способъ народного изображеня въ поезіи“), Статута литовского и переводôвъ письма св. въ часѣ реформаціи („на народный рускій языкъ“), — а скôнчивши на Котляревскôмъ, Квѣтцѣ, Костомаровѣ (Є. Галка) и народнôй поезіи; розрôжняє докладно и осôбну исторію южнои Руси и замѣчає, що въ XIV. ст. „князѣ нашй стали писати ся князями малой Руси“ (яко цѣлости про себе)*) (dux totius Russisae minoris). А Вагилевичь въ своихъ „Замѣткахъ о рускôй литературѣ 1848“**) каже, що зъ половицею *18-ого ст.* „появляетъ ся стремленіе розвитія рускоі литературы, отвѣтной потребамъ и духови народному; сее стремленіе стало ся (историчною) конечностію“; а якъ вже зъ языка и правописи бачимъ, Вагилевичь зовсѣмъ не належавъ до радикалôвъ-фонетикôвъ. И Головацкій и Вагилевичь написали сй свои слова въ часѣ, коли о Кулишу и Драгомановѣ ще й слыхомъ не було слыхати. Що Головацкій въ десять лѣтъ по смерти Шашкевича перехиливсь на сторону великорущины (масковапои зразу, на пр. въ „Росправѣ о языцѣ южнорускôмъ“, церковщиною), се такъ само мало доказує, якъ се, що Вагилевичь рôвночасно перехиливсь до Полякôвъ; на одного вплывали Зубрицкій, Погодинъ, — на другого Поляки (Бєльовскій и др.). Єслижь на южнôй Руси не запримѣчаємо доси всюды одностайныхъ, рѣзко выступаючихъ національныхъ чертъ, то причину сего легко найти въ исторіи: южну Русь подоптали ноги несчислимыхъ чужихъ народôвъ, часто дикихъ варваръ; Греки закладали у насъ численнй колоніи, а Геродотъ говоритъ о Амазонахъ (на побережу Чорного моря, коло Днѣпрового лиману), що се полу-варвары, помѣшанй съ Греками туземцѣ; колоніи римскй сягали до Днѣстра; до приходу Гуннôвъ панували на южнôй Руси Готы, а крил. Петрушевичь доказує, що нашй Гуцулы — останки Готôвъ; якъ зруйнували Кіевъ и всю южну Русь Татаре, се всѣмъ намъ добре звѣстно. Греки, Римляне, Ромуны,

*) См. „Руска Библіотека“, т. III, стр. 329—48.

**) Тамже 146—58.

Готы, Гунны, Аваре („obrzym“, польске „olbrzym“), Хозары, Половцѣ, Печенѣги, Торки, Болгаре, Мадяры, Варяги, Литовцѣ, Татаре, Турки, Нѣмцѣ (въ XIV. ст.), Шведы, — Хорваты („Карпаты“), Мазуры, Москвичѣ... и т. д., и т. д. — Кôлько то народôвъ будьто переходило, нищило, будьто населяло нашу землю!

Мы ôдступили по части ôдъ нашого властивого предмету (Сборника Матицѣ), але тôлько для того, що, поминаючи чисто біографичный матеріялъ автобіографичныхъ записокъ Головацкого и Устіяновича, поданыхъ въ Сборнику, хочемо пôднести зъ нихъ власне все то, що рѣзче характеризуѥ саму суть патріотичныхъ змагань галицкои Руси передъ 1848-ымъ р., а се, що мы повысше навели, послужитъ власне до поясненя й доповненя еего, що наведемъ низше.

Записки Головацкого (ч. I.) зачинаютъ ся ôдъ вступленя автора на давный философичный факультетъ (теперь VII. и VIII. кл.) у Львовѣ и познакомленя ѥго съ высшимъ о одинъ рôкъ М. Шашкевичемъ и Ив. Вагилевичемъ („руска тройца“).*) Члены завязаного за проводомъ Шашкевича кружка (1832) вписували свои имена съ девизами до альбуму, названого „Руска Зоря“; находимъ тамъ имена: Покинскій, Урицкій, Минчакевичь, Кульчицкій, Охрымовичь, Гадзинскій, Бѣлинскій и др.

„Въ семинаріи начались толки о русскомъ народѣ, о его просвѣщеніи посредствомъ народного языка... Всякій понималъ то дѣло по своѥму, но движеніе между молодымъ поколѣніемъ было сильно.“

Мимо многихъ подрôбностей поданыхъ въ уступахъ закôнченыхъ послѣдными словами, мимо неперечнои живости представленя, ненаходимо въ запискахъ дещо дуже цѣкавого и важного. И такъ майже зовсѣмъ не пояснено важнѣ пытаня, котрѣ кождому уважно читаючому насунутись можутъ: ôдки то бралось, ôдки могло взятись у товаришѣвъ се „пониманѥ дѣла по своѥму?“ ôдки оно бралось власне й у самого автора записокъ, а дальше: якежь оно було се пониманье „по своѥму“, власне хотьбы й у самого автора, та чому оно було таке а не инакше? Хто вплывавъ, хто мôгъ вплывати на молодыхъ товаришѣвъ власне въ такихъ справахъ, — хто зъ старшихъ Русинôвъ, або й не-Русинôвъ, хто зъ молодшихъ? — довѣдуѥмось досыть формальныхъ подробиць, але за мало о генезѣ думокъ, а се власне найважнѣйше. Сборники пѣсень, граматики, Енеида Котляревского... — сежь вправдѣ богатый матеріялъ до мысленя, але не довѣдуѥмось, хто то звертавъ увагу молодыхъ товаришѣвъ на се, що такѣ книжки ѥ, и щó въ нихъ ѥ, — чому власне на тѣ а не иншѣ книжки звертавъ увагу, о скôлько товаришѣ зъ тыхъ книжокъ користали, щó о нихъ мыслили й чому? Чуѥмо, що бували горячѣ дискусіи, споры, а майже нѣ слова о тôмъ: якѣ? надъ чимъ? якъ мотивованѣ? якѣ рôжницѣ поглядôвъ лучались? якѣ сторонництва? Читаѥмо имена, а не знаѥмо докладно, зъ якихъ верстовъ чи галицкои въ загалѣ, чи то галицко-рускои суспôльности походили сѣ мололѣ, спорячѣ товаришѣ: чи се були самѣ поповичѣ, чи и зъ селянъ?... Полученѥ въ кружокъ не могло прецѣ такожь послѣдувати безъ якогось зверхного вплыву, безъ якогось взôрця, або бодай посторонного импульсу. Жалуѥсь авторъ, що бувъ „безъ руководителя“;*) тымчасомъ замѣчаѥмо у него и у ѥго товаришѣвъ якійсь означеный напрямъ, якісь стремлѣня, а звѣстно прецѣ, що на чоловѣка въ кождôй хвили ѥго житя вплываютъ свои причины, свои люде. Лишь при приготованю альманаха „Зорѣ“ (пôзнѣйша „Русалка Днѣстрова“) чуѥмо ледви кôлька слôвъ о Стеф. Семяшу и Вен. Левицкôмъ (не Іосифѣ); якѣжь були ширшѣ погляды на пр. у старшихъ: крил. Я. Геровского, проф. права при льв. всеучилищи дра Николы Нападіѥвича, ц. к. фискального адъюнкта Кирила Вѣнковского, — людей тогды загально звѣстныхъ яко рускѣ патріоты.**) Отôмъ, що выдавшій збôрникъ рускихъ и польскихъ народныхъ пѣсень Вацлавъ Залескій (z Oleska) удавався по пѣсни до питомцѣвъ рускои семинаріи, авторъ записокъ не згадуѥ; не знаѥ й о сотрудництвѣ М. Шашкевича при выданю згаданого збôрника, хоть о самôмъ фактѣ выданя, и о враженю сего выданя на своихъ товаришѣвъ дуже добре знаѥ („но мы негодовали на то, что русскіи пѣсни... напечатаны польскими буквами“).

(Дальше буде.)

В. Коцовскій.

II.

(Конець.)

Окрему групу выдавництвъ творитъ цикль книжочокъ, выйшовшихъ зъ печати старанѥмъ и накладомъ обохъ товариствъ, що поставили собѣ задачею просвѣту нашого селяньства. Зъ тыхъ находитъ ся „Общество Качковского“ въ добѣ цѣлковитого розкладу и упадку. Се зразу такъ численне товариство прийшло до такого розстрою, що не може ѥго пôддвигнути такъ жертволюбный, совѣстный и спосôбный чоловѣкъ, якимъ ѥсть Богданъ Дѣдицкій. Въ касѣ нема часомъ кôлькохъ риньскихъ на высылку брошуръ, котрѣ и безъ того не являютъ ся въ своѥмъ часѣ на свѣтло денне. На довершенѥ лиха конфискуѥ дещо и прокураторія. Таке лучилось зъ написанымъ Дѣдицкимъ „Поясненѥмъ до рускои лѣтописи“, таке зъ переложеным зъ россійского „Житѥмъ св. Кирила и Методія“, таке и зъ самымъ россійскимъ оригиналомъ сего псевдо-популярного письма, котре впрочѣмъ,—якъ се нашимъ читателямъ зъ иншого боку звѣстно, — було нужденно зредаговане.

Зъ другои стороны двигаѥсь „Просвѣта“ матеріяльно зъ кождымъ рокомъ зъ такою силою, що служитъ матеріяльною опорою для всего умственного движеня молодои Руси. Нема одного выдавництва, однои институціи, щобъ „Просвѣта“ не прийшла ѣй зъ матеріяльною або моральною пôдмогою. Въ послѣднôмъ администраційнôмъ роцѣ выслала „Просвѣта“, примѣромъ, читальнямъ бôльше якъ 10.000 примѣрникôвъ своихъ выдавництвъ.

---

*) Хотячихъ близше познакомитись съ подрôбностями ôдсылаѥмъ будьто до самого „Сборника“, будьто до III-ого т. „Рускои Библіотеки“ („передне слово“ и „библіографія.“)

*) Выѥмокъ зъ листу Я. Головацкого: „Хотя (жизнь наша) не замѣтна была по результатамъ, но слѣдуетъ намъ признать большой трудъ самообразованія, начиная съ первой русской буквы, съ Аза, котраго за насъ не учили ни въ одной школѣ; самоученія безъ всякой помочи, безъ средствъ, безъ руководства, безъ примѣра и образца, безъ наставленія. Не малый трудъ самому проторить себѣ дорогу къ русскому дѣлу, создать себѣ идеалъ, къ которому мы съ самоотверженіемъ посвятили все. Вся наша жизнь поглощалась постоянной борбой со всякого рода невзгодами и препятствіями. Трудно нынѣ по истеченіи полувѣка проглянуть и обозрѣть столько разъ повторявшіяся надежды, ощущенія, желанія и послѣдовавшіи разочарованія.‘

*) См. Sala, Gesch. d. poln. Aufstandas vom Jahre 1846, Wien 1867, стр. 99.

А всежь таки книжочки „Просвѣты“ не ôдповѣдаютъ може ставленымъ до нихъ вымогамъ. Отъ въ чѣмъ лежитъ причина зла: нашѝ народолюбцѣ надсылаютъ безъ ладу и порядку до Товариства свои працѣ, хто историчнѝ, хто зъ исторіи природы, агрономіи, хто поезіи и повѣстки або и житя святыхъ. Такій станъ рѣчей єсть пôдъ певнымъ взглядомъ користный, бо не накладає охочому робôтникови на нивѣ народнои просвѣты нѣякихъ спиняючихъ узôвъ: має однакъ такожь и свои хибы. Зъ однои стороны годѣ удержати певну мѣру и системъ въ поодинокихъ галузяхъ популяризованои науки, зъ другои годѣ ôдмовити робучому авторови, надôславшому до Товариства бôльше праць, сатисфакціи и узнаня печатанемъ бодай одного письма, хотябы оно стояло и низше уровня того, щи печатати слѣдує. Сказане ôдноситъ ся до выданои уже давнѣйше повѣстки п. з. „Кривоприсяга“, написаноі учителемъ сельскимъ Горуцкимъ, щирымъ и плôднымъ робôтникомъ. Має она одну вспôльну ваду зъ найновѣйшимъ выданемъ „Просвѣты“, стоячимъ однакъ ôдъ неи безъ порôвнаня высше пôдъ взглядомъ засновы, языка и характеристичныхъ діялогôвъ. Думаємо тутъ про тенденцію морализуючу въ „Родинѣ Морозовичѣвъ“ Тыровича. Повѣсть єсть уже въ самôмъ заложеню неудачна, скоро собѣ поставитъ цѣлею мораль. Твôръ поетичный, якимъ єсть повѣстка, хочбы она була и для народу, виненъ бути собѣ самымъ цѣлею, т. є. о єго вартости рѣшаютъ лише естетичнѝ вымоги. Мораль и наука належатъ до школы и церкви, и для научаня пишутъ ся иншѝ книжки, а не солодкаво-квасковатѝ повѣсти.

Заинтересує немало нашихъ читателѣвъ дôзнати ся, щó ческѝ просвѣтнѝ товариства подаютъ своимъ читателямъ. Они переводятъ одну повѣсть Корженьовского, Крашевского за другою, ба „Matice lidu“ выдала цѣлый рядъ переводôвъ повѣстей Верного. Єсли ческѝ ремѣсники, хлѣборобы и робôтники розумѣютъ те, що имъ „Matice lidu“ подає, єсли ихъ интересує Верне,—чому мы, привыкшѝ до нашои галицкои мизеріи якось недоконче можемо повѣрити,—то справдѣ ческому людови позавидовати. *Ка.*

ВИКТОРЪ ГІҐО.*)

Франція сумує надъ могилою Нестора и найвиднѣйшого представителя свого Парнассу, надъ гробомъ одного зъ найгорячѣйшихъ своихъ патріотôвъ, надъ гробомъ чоловѣка, передъ котрого гуманною дѣяльностею весь цивилизованый свѣтъ зъ пошанованемъ клонитъ чоло. Не стало людскости одного зъ найпершихъ апостолôвъ братнои любови и мира мѣжь всѣми народами свѣта, не стало подавленымъ горячого заступника справдешнои волѣ, не стало нищимъ вѣрного и могучого опѣкуна!

Викторъ Гіґó (Hugo) родивъ ся 26. лютого нов. ст. 1802 р. въ Безансонѣ у Франціи. Отець єго бувъ однымъ зъ наполеоньскихъ вождôвъ и походивъ зъ старинноі дворянскои родины въ Лотарингіи. За свои воєннѝ подвиги дôставъ ôнъ ôдъ Наполеона титулъ графа — (зъ котрого однакъ сынъ нѣколи не користувавъ ся)—и губернаторство двохъ испаньскихъ провинцій. Першу молодôсть провѣвъ молодый Викторъ на воєнныхъ походахъ свого батька. Ôдтакъ ôддали єго до колегіи (гимназіи) Людвика Великого въ Парижи. Тутъ выховувавъ ся ôнъ пôдъ вплывомъ одного старого генерала, приятеля свого батька, легитимиста зъ переконаня, и матери, належачои такожь до сеи партіи. Побувши опôсля якійсь часъ въ Испаніи у свого батька, повернувъ Викторъ Г. назадъ до Парижа и вже въ пятьнайцятôмъ роцѣ почавъ одами, баллядами а ôдтакъ и прозою свою литературну дѣятельнôсть. Ся дѣятельнôсть въ короткôмъ часѣ, бо вже въ 20-тыхъ рокахъ житя, зробила зъ него славного чоловѣка и дала єму можнôсть подружитись зъ панною Фушé, товаришкою своихъ дитинныхъ лѣтъ, котрои руку єму зразу задля недостачѣ удержаня ôдмавляно.

Литературнѝ творы Виктора Гіґó наповняютъ цѣлу сотку томôвъ и власне на памятку 83-ыхъ уродинъ, обходженыхъ зъ великими овацiями передъ кôлькома мѣсяцями въ Парижи, зроблено субскрипцію (щось мабуть чи не на пôвтора миліона франкôвъ), щобы тіи творы выдати зъ илюстраціями въ богатôй и пышнôй едиціи, котрои одинъ примѣрникъ стояти-ме 1200 франкôвъ и котра до выставы парискои въ 1889 роцѣ має бути укôнчена. Не будемо проте вычисляти тутъ подрôбно всего, що Викторъ Гіґó написавъ, а скажемо тôлько, що єго творы розпадаютъ ся на чотыри роды, именно: личнѝ, драматичнѝ, сатиричнѝ и повѣсти. За-молоду стоявъ Викторъ Гіґó цѣлкомъ пôдъ вплывомъ Шатобріяна и де Местра и писавъ навѣть похвальнѝ гимны на честь Бурбонôвъ. Зъ часомъ змѣнивъ ôнъ свои политичнѝ и естетичнѝ погляды, писавъ поезіи на честь Наполеона I., а єго драматъ „Ернані“ (Hernani) ставъ окликомъ новои романтичнои школы, за котрои провôдника Викторъ Г. ôдъ 30-ыхъ рокôвъ уважавъ ся. Кромѣ сего драматичного твору згадуємо тутъ еще єго другѝ важнѣйшѝ драматы: Marion Delorme, Lucrezia Borgia, Ruy Blas и Le roi s'amuse („Король забавляє ся“). Около 48 р. переходитъ Викторъ Гіґó уже зовсѣмъ до табору републиканьского зъ радикальною ôдтѣнкою и остає ся єму вѣрный ажь до самои смерти. Наслѣдкомъ сего проживає ôнъ цѣлу еру другого цѣсарства на англійскихъ островахъ Джерсі а ôдтакъ Ґернсі (коло бретаньского побережа) и повертає до Парижа не раньше якъ по прогнаню Наполеона III. Зъ тои добы походятъ єто сатиричнѝ знаменитѝ письма: Napoléon le Petit („Наполеонъ малый“) и Châtiments („Кары“). Страшна для Франціи послѣдна вôйна ôдбилась и въ души поета, и свои чувства выспѣвавъ ôнъ въ книжцѣ: Année terrible („Страшный рôкъ“). Зъ єго повѣстей наводимо тутъ звѣстнѝ въ цѣлôмъ цивилизованôмъ свѣтѣ: Notre-Dame de Paris, Les Misérables („Нищѝ и нужденнѝ“), Les Travailleurs de la mer („Робôтники моря“) и Quatre-vingt-treize („Рôкъ девятьдесять третый“), въ котрыхъ авторъ стає всюды въ оборонѣ нужденныхъ, трудячихъ ся а навѣть и упавшихъ.

Жена умерла нашому поетѣ въ роцѣ 1868. За нею пôйшли у грôбъ оба люблени и талантливѝ сыны, Карель-Викторъ и Францъ-Викторъ въ рокахъ 1872 и 1873. Дочка, выйшовши нещасливо замужь, потерпѣла на розумѣ. Остались старцеви тôлько внуки, хлопчикъ и дѣвчинка, котрыхъ мати зновъ ôддала ся, хочь мешкала зъ своимъ новымъ чоловѣкомъ до послѣднои хвилѣ при убожанômъ тестю. Весь свôй вольный часъ посвячувавъ старець ôдтеперь выхованю своихъ сирôтокъ, до котрыхъ належавъ цѣлою душею. Не тôлько що оставляє имъ великаньскій маєтокъ, зароблены перомъ (щось мабутъ чотыри миліоны франкôвъ), але дарувавъ имъ еще и безсмертнôсть, написавши для нихъ чудову книжку пôдъ титуломъ: L'art d'être grand-père („Якъ бути дѣдомъ“ ?). Кромѣ любови сихъ дѣтей, сыновои и численыхъ приятелѣвъ озаряла послѣднѝ роки житя поета безгранична любовь цѣлого народу безъ рôжницѣ станôвъ и партій. Єго уродины були вже ôдъ кôлькохъ рокôвъ справдешнымъ народнымъ

*) Трохи припôзнене задля недостачѣ мѣсця.

торжествомъ въ Парижи. Во всѣхъ великихъ и важныхъ дѣлахъ, дотычачихъ цивилизаціи и гуманизму, удавано ся до него зо всѣхъ кôнцѣвъ свѣта. Коронованѝ головы клонились не менше передъ симъ старцемъ, якъ робôтники, котрымъ охочо и радо стискавъ ôнъ руку. На послѣднôмъ бали дѣтей, ôтбувшôмъ ся минувшихъ мясниць въ Великôй Оперѣ, бравъ Викторъ Г. участь яко „дѣдуньо“ балю.

Бути може, що Ґете бувъ бôльшимъ поетомъ якъ свѣжо померший покôйникъ; бути може, що навѣть во Франціи Альфредъ Міссé въ лирицѣ, Емиль Ожіé въ трагедіи а Бальзакъ, Теофиль Ґотіе або и хто другій въ повѣсти можутъ соперничати зъ Викторомъ Гіґó о пальму першенъства; — однакъ єсть незаперечною правдою, що нѣ одинъ зъ новѣйшихъ французскихъ поетôвъ не маѐ єго универсальности и що нѣ одинъ зъ всѣхъ поетôвъ XIX. столѣтія, кромѣ одного може Шиллєра, не дорôвнаѐ Викторови Гіґó въ справдешнôмъ гуманизмѣ и въ любови до волѣ, правды, поступу и до чоловѣка, хотяй бы навѣть упавшого. Викторъ Гіґó воплощаѐ якъ колись Вольтеръ борбу свѣтла проти темрявы, тôлько що звертаѐсь ôнъ не до престолôвъ якъ тойже, але до великихъ масъ, до народу цѣлого.

Честь и слава єму ôдъ кождого, хто боре ся за свѣтло и правду! Честь отже єго тѣни и памяти и ôдъ нашои Руси-Украины! *М. П.*

ВСЯЧИНА.

Зъôдки взяла ся спѣвочôсть у нашихъ дѣвчатъ?

(*Парамитія.*)

Богиня благодати зступила була зъ небесъ на землю и принесла зъ собою незчислене богацтво небесныхъ скарбôвъ, котрѝ хотѣла розкинути мѣжь всѣ жѣнки свѣта. Прилинула до неи Испанка и каже: „Панѣ, паче всего молю тебе, дай менѣ волосъ чорный а довгій, довгій, щобъ я нимъ красувалась надъ всѣ жѣнки“. „Здѣлай мене кругловидою, якъ мѣсяць въ повни, и принадною,“ просила Могамеданка. „Дай менѣ очи“, каже Италіянка, „зъ котрыхъ стрѣляли-бъ блыскавки якъ огнѣ Везувія по нôчному небѣ“. „Я прошу за грацію и легкôсть въ движеню и бесѣдѣ“, замѣтила Француженка, а Англичанка, скоро на неѣ прийшла черга выявити свои бажаня, просила за цвѣтъ лиця такъ нѣжный, бѣлый, якъ у рожѣ, що росте на хребтѣ безкраихъ пропастей помѣжь вѣчнымъ снѣгомъ гôръ. Такъ оно ишло дальше, а повна любови до людскости богиня кожду надѣляла окремымъ даромъ.

Тôлько руска дѣвчина станула собѣ тихонько въ кутику; налякана и зворушена маѐстатомъ божества, не смѣла въ своѣй скромности пôднести нѣякои просьбы, нѣякого желаня. Усмѣхнулась до неи богиня благодати и каже: „За се, що замкненѝ теперь покôрнѝ твои уста, станешь устами твоихъ сестеръ выспѣвана и увеличена по надъ всѣ иншѝ жѣнки цѣлого свѣта, на всѣ вѣки“.

Ôдъ того часу стали нашѝ рускѝ дѣвчата такѝ спѣволюбивѝ.

Жѣноча проворнôсть. Вдовици стало скучно жити въ самотѣ. Постановила одружитись. Оно не такъ тяжко выйти за мужь. Далеко тяжше, якъ то всѣмъ нашимъ прекраснымъ читателькамъ звѣстно, выйти *добре* замужь. А вдовиця, о котрôй говоримо, хотѣла доконче зробити добру партію,—сказано, проворна. Ѣде до мѣста и уряджуѐ собѣ достатне мешканѐ. Удаѐ першу филантропку въ городѣ. Всѣ часописи записуютъ въ „хроницѣ“, що ся а ся дама тôлько а тôлько дала на сю и ту гуманну институцію. Опôсля проситъ нотаря своѐи части до себе и заявляѐ, що хоче зробити завѣщанѐ, бо чуѐ, що по смерти мужа нѣякого ѣй уже житя. Вызначаѐ численнѝ и богатѝ легаты. Панъ „коморникъ“ чимъ разъ частѣйше навѣщаѐ самôтну паню,—сежь цѣлкомъ природно. Въ кôнци проситъ о єи руку,—се єще природнѣйше- Панъ коморникъ ѐ мущина хорошій и достатный, тожь панѣ, о котрôй говоримо, не маѐ найменшои иричины, противитись єго горячому бажаню.

Жѣноче волосѐ артикуломъ торговлѣ. Якъ шиньоны ввôйшли въ моду, упало волося страшно въ цѣнѣ. Теперь єго стôйнôсть въ торговли зновъ пôднесла ся, бо тоалета вымагаѐ зновъ чужого волося, а зъ другои стороны же уменшивъ ся наслѣдкомъ французко-хиньскои вôйны импортъ волося зъ Хинъ, головного продуцента сего артикулу. Россія и Австрія достарчаютъ найбôльше волося на торгъ европейскій. Найвыше стоитъ въ цѣнѣ волосъ жѣнокъ славяньскои породы, безъ порôвнаня гôрше волосѐ Румунокъ и Мадярокъ. По Чехахъ, по Моравѣ и Угрохъ бродятъ тысячѣ факторôвъ ôдъ села до села и платятъ будь готôвкою будь фабричными выробами и натуралiями. Денекуды вытворено раціональну культуру волося. Жѣнки продаютъ одного року одну косу, лишаючи три на слѣдуючѝ роки. По чотырохъ рокахъ перша уже такъ пôдросла, що може на ново начатись жниво. Вѣкъ жѣнки обоятный и не маѐ нѣякого вплыву на цѣну. Срѣбно-ясне волосѐ досыть рѣдке, однакъ все можна єго дôстати, кôлько треба. Факторы продаютъ закупленый товаръ купцямъ, котрѝ єго вымываютъ въ содѣ, а опôсля посыпуютъ мукою, щобъ вытягнути товщь, находячу ся въ волосю. Опôсля препаруютъ єго хемично а часомъ и фарбуютъ. Въ Австріи оцѣнено вартôсть купованого рôкъ-рôчно волося на два миліоны злр.

Ка.

ОГОЛОШЕНѐ.

Маѐмо честь завѣдомити ВП. Читателѣвъ нашихъ що хромолитографованѝ картины представляючѝ Гуцула и Гуцулку, про котрѝ въ ч. 8. „Зорѣ“ була бесѣда, вже суть на укôнченю и що найдальше до 3 днѣвъ тымъ що вже замовили, розсылати ся будутъ. Старанне выкôнченѐ ихъ вымагало трохи бôльше часу, нѣжь первѣстно було обчислене; тожь ВП. Читателѣ зволятъ простити, если довше, нѣжь було оголошено, на высылку образôвъ тыхъ ждати мусѣли.

При тôмъ заявляѐмо єще разъ, що обѣ картины, котрѝ въ гандлю книгарскôмъ 2 злр. стояти будутъ, Читателѣ нашѝ за 1 злр. получити могутъ доплачуючи 20 цт. на опакованѐ, наколибы высылка почтою послѣдувати мусѣла. Позаякъ „Зоря“ лишь 500 примѣрниками розпоряджаѐ, котрѝ по зниженôй цѣнѣ продавати може, то просимо не опôзняти ся зъ ласкавымъ замовленѐмъ.

Выдавництво „Зорѣ.“

Зъ кôнцемъ першого пôвроку упрашаѐмо пренумерантôвъ нашихъ о скоре ôдновленѐ предплаты, а довжникôвъ „Зорѣ“ о скоре выровнанѐ залеглостей.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

До ВП. п. Левка Маяч... Вашу знамениту студію: „Про шлюбъ на Руси-Украинѣ въ XVI—XVII ст.“ починаѐмо печатати зъ слѣдуючимъ числомъ.

Библіотека для молодежи

выходитъ въ мѣсячныхъ брошурованыхъ книжочкахъ въ объемѣ одного печатного аркуша (16 сторонъ въ VIII-цѣ), и стоитъ зъ пересылкою:

на рôкъ (12 книжочокъ) . . 1 зр. — кр.
поодинокѝ книжочки . . . . — „ 10 „

Доси выйшли три книжочки. Пренумерату и всякѝ дописи посылати просимо на адресу: *Редакція „Библіотеки для молодежи“ въ Чернôвцяхъ, улиця Сплени Ч. 7.*

До нынѣшнѐго числа долучаѐмо 16. и 17. аркушь „Библіотеки Зорѣ“ (дальша часть книжки: Письма Антона Любичь-Могильницкого).

Ôдповѣдаѐ за редакцію **Ом. Партыцкій.**

Выдаѐ Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка пôдъ зарядомъ К. Беднарского